12
22 A
25

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
22 A
25

14-4.a 24

JUSTI LIPSI
MONITA ET EXEMPLA POLITICA.
LIBRI DUO
Qui VIRTUTES ET VITIA Principum ſpectant.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

VESALIÆ CLIVORUM
Ex Officinâ
ANDREÆ ab HOOGENHUYSEN.
CIↃ IↃCLXXI.

Digitized by Google

Iste liber ē Conv.s Jesu
M.æ de Urbe frat. Eremi-
discalceat. S. Aug.ni Congni
Italiæ

Orate pro donore

TYPOGRAPHUS

LECTORI.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

QUANTUM mortales exemplis (humaniſſime Lector) tribuere ſoleamus, is rectiſſimo aſſequetur judicio, qui conſideraverit, omnis humani intellectus initia & progreſſus ex exemplis (quæ propterea in artibus appellari ſolent *notiora nobis* & *priora nobis*) non tantum erui, ſed quoque in iiſdem deſinere atque terminari. Perpetuus exemplorum tenor diſciplinarum nobis genuit ἐγκαταλήψεις καθολικάς, earumdem catholicam

veritatem & ἐμ·γένειαν exempla nobis ſtabiliunt. Et certe, quid artium præceptiones, nullis illuſtratæ exemplorum luminibus, in hominis intellectu erunt aliud, quam pondera quæram σκελετὰ, mentique inutilia? organa ab omni uſu ſecreta? & divitiæ nemini conducentes viventium? Immo, certiſſimus rerum magiſter uſus vel à teneris nos edocet, pleraque, quæ per ſeſe obſcura ſunt, exemplorum applicatione fieri manifeſtiſſima, exemplorum uſus difficilia reddit facillima; &, quæ tædioſa videntur, ab iis omne tædium frequenter tollit. Sunt,

Sunt quos nullis rationibus, nulla ſcientiæ vi, ſed nec doctiſſimorum autoritate in aſſenſum pertrahere tuum poſſis; quorum ob firmatam mentem vel unius exempli mole dimovebis. Sæpenumero præcepta, etiam luce meridiana clariora, intellectui humano tantam relinquunt cæcitatem, tantaſque tenebras, ut iis hic non aliter, ac Æthiopis nigredo perfuſa continuis undis, afficiatur; vel tanquam glacies à flatibus boreæ magis induretur; quæ tenebræ tamen, & quæ cæcitas, ab exemplorum idoneorum efficacia, perinde ac nubes à radiis

 ſolari-

ſolaribus, & à vento ſubſolano glacies, brevi temporis ſpatio disjiciuntur. JUSTUS LIPSIUS, rarum literarum decus, hanc methodum in politicis ſuo ſtudio ſumme decoravit. è ſyſtemate polítices monita excerpſit maxime ſingularia, tanquam nervos atque venas; & exemplorum corpore obductis ſpiritum addidit atque animavit. Qui liqellus quum publice utilis ſit, & omnibus idoneus, moleſtus nemini; quam plurimorum hactenus poſſeſſione ſemper digniſſimus fuit. Doctis pariter & indoctis ſervit. Doctos appello, qui in hiſtoriis & monumen-

numen-

numentis probe verſati ſunt: hi nonnunquam tædioſum otium jucundiſſima memoria geſtarum rerum eludunt; & quæ antehac apud diverſos ſcriptores legêre, non ingrata luſtratione recolunt in hujus libelli penu. qui in hiſtoriis hactenus novitii ſunt & rudiores, memoriæ ſuæ & acquirendæ eruditionis loculamenta heic in promptu habeat, ad quæ tanquam ſumma capita, quidquid in poſterum apud diverſos lecturi ſunt, ſive oculis etiam luſtraturi propriis, commode revocare queant. Enimvero, num libelli à primis ſuis initiis huc

uſq; apud omnes commendatiſſimi inſtituam encomium? Ego vero tale nihil, inquam, vnum, benigne Lector, heic ago: nempe, ut ea, quæ dixi, cauſſas exhibeant ſufficientiſſimas, quæ me ad hujus libelli novam editionem quam compendioſiſſimam, & itineri vel peregrinationibus aptiſſimam, urgere potuerunt. Nam, cur talis libellus, qui res cõplectitur toto terrarum orbe ſcitu digniſſimas, in ſolis deliteſcat pulpitis & ſcriniis cubiculorum? cur, qui ſcrinium eſt & exemplar publicæ mortalium converſationis, non etiam publice in mani-

manibus quamplurimum verſetur? cur, qui omnibus mortalibus incitabulum præbere valet ingenii, virtutiſque fomitem quemdam, illius non omnibus perinde fiat copia? His accedit, quod non pauci talem editionem pluries hactenus deſideraverunt atq; flagitarunt, & alibi libellum hic excuſum forma nondum vidi. Quodſi ergo, amice Lector, ſtudium hoc modicum meum quidquam judicaris publico collatum ire, (qui primarius actionum humanarum ſcopus eſſe debet;) ut id boni conſulas, perquam rogo, atque etiam

ſpero;

ſpero; ad majora, ſi facultas, tempus & occaſio ſuppeditabunt, promptam noſtram operam lubens collaturus.

IN-

INDEX CAPITUM, MONITORUM, QUÆSTIONUM,

LIBRI PRIMI.

Cap. I.

IN ſermonem & rem ingreſſio, atque obiter utilitas exemplorum. Pag. 1.

Cap. II.

De Religione. *Eius utilitas, ſive neceſſitas oſtenſa: vel in tota Societate, vel ſeorſim in Rege, & ſubditis.* 5

MONITUM I. *Deus ubique colendus, etiam inter & apud hoſtes* 7

MON. II. *Sacra nec in periculis deſerenda, aut negligenda.* 10

MON. III. *Tuitio ſacrorum famam & potentiam donat.* 14

MON. IV. *Sacrorum antiſtites aut adminiſtros honorandos, audiendos eſſe.* 19

Cap. III.

De Superſtitione. *Aſſitam Religioni eſſe & in vanitatem, vilitadem, timorem inclinare.* 22

MON. I. *In triſtibus aut adverſis ſæpe ſe inſinuat.* 23

MON. II. *In frivolis aut parvis ſe oſtendit.* 24

QUÆSTIUNCULA. *An in populo non utilis*

utilis Superſtitio, & Principi permittenda?

CAP: IV.

De Impietate. *Eius matrem Superbiam, aut Ferociam, ſæpe & Vitiorum cumulum eſſe.*

CAP. V.

De Fato, *Id conſiderandum, credendumque eſſe.*

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.* 46

MON. II. *Regna à Deo & Reges tolli* 54

MON. III. *Et cauſſas quaſdam medias, ſed inopinatas, his intervenire* 59.

MON. IV. *Regna à Deo & Reges temperari.* 66

MON. V *Clariſſime Fata in Prædictionibus elucere.* 67

QVÆSTIO *Liceátne igitur & deceat in eventus inquirere, & vates aut divinos conſulere?*

CAP VI.

De Conſcientia. *Eam curandam eſſe atque obſequendum.* 80

CAP. VII.

De Probitate & Conſtantia. *Utramque Principi convenientem, aut neceſſariam eſſe.* 88.

CAP.

CAP. VIII.

De Prudentia : *Quam Uſus & Hiſtoria gignunt, & producit Doctrina* 112.

LIBRI SECUNDI

CAP. I.

De Principatu *Eum præferendum aliis imperiis videri.* 128

MON. I *Antiquiſſimum hunc eſſe* 129

MON. II. *Communiſſimum hunc eſſe.* 130

MON. III. *Iuſtitiam magis in eo exerceri* 132

MON. IV *Tranquillitatem & concordiam coli.* ibid.

MON. V. *Modum regendi meliorem tutioremque eſſe.* 134

MON. VI. *Maxime hanc imperii formam diurnare.* 135

CAP. II.

In eo Viros Fœminis præferendos, & has vix feliciter imperare. 138

Muliebris imperii infelicis Exempla. 140

Muliebris imperii boni & felicis Exempla. 150

CAP. III

De Electione. *Qua commendare eam, qua*

qua abjicere poſſint. 158

Cap. IV.

De Succeſſione. *Hanc præferendam, etſi incommoda etiam habet.* 174

MON. I. *Certos Liberos præferri* 176

MON. II. *Præferri ætate primos, etſi in exemplis interdum aliter* 178

MON. III. *Patruum, aut fratris filium, varie præferri* 182

Cap. V.

De Fraude & Vi. *Has quoque priorum ſpecie intervenire.* 186

Cap. VI.

De Principum Inclinatione, *Deteriores eos ſæpe fieri, & mutari* 224

Cap. VII.

De Fine Principatus: *Qui eſt, publicum bonum.* 230

Cap. VIII.

De Exemplis Principum. *Ea facere ad Virtutes aut Vitia ſubditorum.*

Cap. IX.

De Juſtitia: *Quam Princeps in ſe, & ſuis ſervet.* 246

De Juſtitia: *Quam Princeps erga Subditos ſervet.* 247

MON. I. *Severe adminiſtranda.* 249

MON. II. *Sine affectu vel aſpectu adminiſtranda.* 253

MON. III. *Subtiliter interdum vel ſagaciter inquirenda.* 259

QUÆ-

QUÆSTIO: *An ergo deceat, aut expediat, ipſum Principem jus dicere, reddere?* 262

QUÆSTIO: *An Curias & ordines Iudicum perpetuos eſſe conveniat?* 270

Cap. X.

De Legibus. *Eas nec multas, nec item lites, probari.* 273

Cap. XI.

De Juſtitia Divina: *atque eam rebus intervenire.* 281

Cap. XII.

De Clementia: *Eam quoque Principi decoram utilemque eſſe.* 286

Cap. XIII.

De Fide: *Hanc quoque Principi convenientem, vel neceſſariam eſſe.* 320

Cap. XIV.

De Modeſtia in ſenſu. *Hanc Principi decoram & utilem eſſe.* 335

Cap. XV.

De Modeſtia in cultu: *Et hanc convenire: elegantiam aut pompam non convenire.* 354

Cap. XVI.

De Majeſtate: *Et ſalva Modeſtia poſſe aſſumi.* 362

Cap. XVII.

De Caſtitate: *Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte ſumet.* 365

De

De Patientia. *Ab ira & vindicta alienum eſſe debere, præſertim in conuiciatores.* 392

CAP. XVIII.

De magnitudine animi *Famam & immortalitatem Principi propoſita, & expetenda eſſe.* 402

J. LIPSI.
MONITA ET EXEMPLA POLITICA
LIBER PRIMUS.
CAPVT PRIMVM.

In ſermonem & rem ingreſſio, atque obiter utilitas Exemplorum.

AUDITOR. Accedo. annuis? LIPSIVS. Imò accede, & ſede, vacuum reperis, & ſermonibus haud alienum. Otium eſt, & lapſus cum equo (non enim ab equo, ne videas) ferias mihi fecit, & domum ſervare, focum aſſidere, juſſit. O rem ingenio meo alienam, nec aliud magis vitam aut vigorem mihi ſuſtinet, quàm exercitatio & motus. At ferendum eſt, quod non mutes. AVD. Ferendum, & nobis diutinum deſiderium: quod haud ſemel promeremeмini, & ad te velut commu-

ni legatione deferre. LIPS. Quid ais? AUD. Illud de EXEMPLIS. quæ viri & juvenes flagitant (ita loquendum eſt: nec enim petunt tantùm) ſubjungi POLITICORUM tuis libris. Sunt tibi Sententiæ & velut Decreta, utilia ac ſaluteria: quis abnuat? ſed ut valida atque efficacia ſint, nonne vides uſum, id eſt Exempla deeſſe? Hæc adde, & pulcherrimè cœptum opus abſolve: nec muros tantùm & tectum, ſed inſtrumenta atque ornamenta adjunge. Sicut herbas qui ſevit, opportunè eas irrigat atque alit, ut adoleſcant: ſic tu Sententiarum iſtos velut frutices fove & attolle, vel ſole vel pluviâ, ut ſic dicam, Exemplorum. Utrumvis enim præſtant. Illuſtrant, dum in rem velut præſentem ducunt, & facta oſtendunt, quæ facienda ſuadentur; fovent etiam, dum animum erigunt, & te docent, non nova, non ardua proponi. Sed & viam præeunt, in quâ veſtigia tutò ponamus. Sicut qui gubernandi parùm peritus eſt, ubi plures naves, curſum temperat, & ſequitur priores. Ita vada & ſcopulos vitat, & ſine magnâ ſuâ arte, portum cum prioribus petit, & tenet. Vidiſtine etiam, qui ad ſpeculum ſe comunt,

munt, faciem & cultum rectè diſponere; prorſus hic idem: aliena vita & facta ſpeculum ſunt, & imago, in quâ te videas & ad eam decore componas. Quod magis fit, ubi varia & multiplex lectio Exempla varia & multa ſuppeditat ut eligere ſit, & ad rem talem aut talem appoſitum aliquid ſemper applicare. Ita ſicut Zeuxis ille pictor olim, Junonem effigiaturus, virgines Agrigentinorum pulcherrimas conduxit, & è ſingulis aptavit quod præſtantiſſimum in quaque eſſet: ita, inquam, Princeps, & Politici viri, ab exemplis factiſque illuſtribus potentiam (ea Juno eſt) & prudentiam ſuam forment. Quid ais, mi Doctor? nihil moveo, aut impetro? LIPS. Illud, nondum iſtud. MOVES, fateor: & ex facili, quippe jam antè motum. Rationes quas dicis, jamdiu in mente agito: & rem per ſe utilem atque opportunam agnoſco: ſed ut ſuſcipiam & præſtem, nondum hercl'è impellis. Nam liberè dicamus, cui bono? Spargimus hæc monita; & velut pharmaca ægris, aut lumen cæcutientibus, offerimus: quem uſum tamen fructumque videmus? Et vis plura etiam addam, id eſt perdam? AUD. Bona verba, vir

optime. Quod medicis, hoc tibi faciendum cenſe: cum veteri imperitiæ morbo acriter pugnandum: & à perſeverantiâ fructum exſpecta. Sparge, ſparge ſalutaria hæc velut ſemina: & cur non vel ab agricolæ exemplo? Ille, ſi hoc alteroque anno ſpes deſtituit, tâmen arat, occat, ſerit: & Bonus eventus ſeriùs, vel uberiùs, ſępè reſpondet. Audi tuum doctorem (Sen. Epiſt 29.) *Quare verba parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire, an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus. non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat multa tentanti.* LIPS. Hæc quidem auctoritas valde me quatiat: ſed & tua honeſta ſic voluntas. Etiam ratio alia. quod ſicut gemmæ, etſi in lutum aut ſordes abjectæ, ſplendorem non amittunt, & dies poſteà revelat, & attollit: ſic in iſtis, quæ benè & honeſtè dicuntur, ſi diem tamen ferant. Ergo huc imus? eamus, tanto alacriùs, quò breviùs iter laboribus ſcriptiſque noſtris reſtat. Sicut athletæ cùm metam vident & accedunt, etſi feſſi, approperant: ſic nos in ſenectutis hoc limite, alacriùs promptiuſque laboremus, quia laborum mox expertes.

Con-

Conſcientia utique ſuſtentabit, & vires porriget: quòd hæc atque alia, in tuum ô magne Deus honorem, in veſtrum Principes ac ſubditi bonum moliti ſumus, atque utinam emoliti. Aſpira tu idem ille Deus, ut poſſim, favete vos iſti, & delectantia ſimul atque utilia (talia erunt) pronis animis admittite Ordinem ſervabo, quem POLITICIS præſtruxi: nec EXEMPLA ſolùm, ſed & MONITA paſſim inſpergam, & alibi QUÆSTIUNCULAS. Hæc omnia utique jam ſint à me dicto. At tu audi,

CAP. II.

DE RELIGIONE.

Ejus utilitas, ſive neceſſitas oſtenſa: vel in totâ Societate, vel ſeorſim in Regei, & Subditis.

UT autem qui domum moliuntur, à fundamentis: ſic nos qui Rempublicam, à fulcro & velut baſi ejus, Religione ordiri debemus. Sine eâ, non Princeps officium ſuum, non Subditi facient: ſine eâ, ſocietas non erit, quia non Fides, non Juſtitia, non Virtus; ſed fraus, licentia, protervitas, &, uno verbo, confuſio ho-

minum ac rerum. Quod frænum erit peccaturis ? quis metus ſatis validus ? nam externum illum, qui à pœnis aut morte eſt, multi contemnunt: & deſperatio, impetus, aut iracundia, eò ducunt. Eſto igitur vinculum & firmamentum Reipublicæ, Religio: ac Princeps, ut dixit, ipſe habeat. Quò Ratio eum & Gratitudo vocant: Rex es ? à Deo habes: & quò major altiorque, plura beneficio illi numini debes: & per cultum igitur venerationemque ejus agnoſce. Rex es ? ut diu & feliciter eſſe poſſis, datori ſupplica: & ſcito tollere poſſe qui tribuit, & evertere qui ſublimavit. Ariſtoteles, (*de Mundo ad Alexandr.*) ad ſuum Regem: Ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν. *Vetus & à majoribus acceptus hominibus eſt ſermo, quod* OMNIA DEO, ET PER DEUM, *nobis ſint conſtituta.* Qui hoc imbibit ? Religionem quomodo non habebit ?

Prima mihi debes animi bona, SANCTUS *habêre.*

Ex quo ſequetur, ut virtutes etiam habeas, & maximè Modeſtiam ac Clementiam: quæ Religioni proximè

mè adhærent. Addo, quod tutior ita eris. Amor enim ex iſto, & veneratio erga ipſos Principes innaſcitur: nec facilè exteri aut ſubditi lædent, cui Numen amicum & propicium arbitrentur. Quid, quod ipſi Subditi ita meliores tranquillioreſque? Nulla res magis animos & mores componit. quàm Religio: & illa ubi in pectus demiſſa, Virtutum agmen ſequitur. in primis manſuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxioſque præceptis reddit. Denique externa Felicitas eò vocat. quod ab omni ævo obſervatum, Deum qui ſe colunt attollere; & piis religioſiſque Principibus pro ſpera plurimum eveniſſe; alia aliis. Exemplis hæc firmemus: videamuſque in veteri & vanâ Religione etiam ejus cultores fuiſſe, & præmium à Deo externum tuliſſe. Qui ſi imaginem & ſpeciem ejus honeſtat ac munerat: quid inverâ faciet? primum igitur *Monitum.*

MONITUM I. *Deus ubique colendus, etiam inter & apud hoſtes.*

EXEMPL. I.

AGESILAUS Spartæ rex fecit, qui, ut

ut Xenophon ait, venerabatur delubra etiam in hoſtico ſita, ab iiſque vim militum & injuriam abſtinebat: *quod exiſtimaret divina auxilia, non minus in hoſtili, quam amico ſolo, imploranda eſſe.*

II ALEXANDER MAGNUS quà illuſtri exemplo docuit? Tyrum obſederat, Judææ finitimam, ceperatque. In arduâ eâ & longâ obſidione, auxilia ab Judæis petierat: repulſus, quia cum Dario vetuſtius iis fœdus erat. Iræ igitur plenus (& animos victoria fecerat) movit in Judæos, ulciſci certus, & prædæ ac cædi omnia deſtinabat.* Venitque ita affectus, ſed *Iaddus*, tunc Pontifex, divinitùs ſomnio monitus, cum omni populo candidato, cum cœtu ſacerdotum byſſino, ipſe in hyacinthinâ ſtolâ, tiaram capite & in eâ DEI nomen gerens, obvium ſe dedit, pacis ſpecie atque habitu. Atque ita ferocem Regem religio objecta movit, ut ſtatim mitis ſubmiſſuſque ad Pontificem ultro accederet, & ipſum ſalutaret, & MIRABILE illud nomen adoraret. Mirati comites, quidam & indignati: è quibus Parmenio Regem adiit, *Quid ita hominem adoraret, qui ipſe a paſſim jam pro Deo eſſet?* Reſpon-

ſpondit, *non illum ſe, ſed in ipſo Deum adoraſſe: quem eâ ſpecie jam ante, in urbe Dio Macedoniæ, per ſomnium vidiſſet, hortantem ut promptè in Aſiam pergeret, ſuâ ſe & numine eam ſubjecturus.* Hæc Alexander, & urbi ac genti veniam: quid veniam? præmia atque honores tribuit, & immunes ſuiſque legibus vivere juſſit; & quoſdam in militiam ſuam allegit.

III. ANTIOCHI Syriæ regis in eadum gente factum ſimile, imo à ſe, ſi non ab auctore, illuſtrius. Obſidebat Hieroſolyma, in unâ urbe bellum paraturus: & ecce feſtum magnum Judæi Scenopegiæ, ſive Tabernaculorum, celebraturi erant. Gens nec in afflictis rebus cultum Dei deſeruit: & Legatos ad Antiochum miſit, ſine alio colore petitum ſeptem dierum inducias, ut operari ſacris magni Dei poſſent. Magnus ille Deus pectus movit: nec petita modo rex indulſit, ſed ipſe ad ejus cultum verſus, boves auratis cornibus, magnam thuris & odorum vim, deduci ad portas juſſit, ac ſacerdotibus tradita immolari. Quid magis mirer? an Victoriæ interpellatæ pænitentiam? an ſacra non ſolum permiſſa, ſed inſtructa? ſacra,

quæ contra ſe conatuſque ſuos ſuſcipi ſciebat, fortaſſe & caput ſuum iis peti. Sed fructus, ut ſolet, pietati adfuit, & Iudæi moti inopinata benignitate, finem certaminis, initium amicitiæ fecêre, ac ſe ſuaque Antiocho permisêre.

MON. II. *Sacra nec in periculis deſerenda, aut negligenda.*

I. Romani in arce Capitolinâ obſidebantur à Gallis, clauſis undique viis, nec aditu nec excitu. Quem tamen Religio invenit. quæ nihil deterrita Q. FABII pectus impulit, ſacra ſolennia & familiaria in colle Quirinali, ſtato die, obire. is cùm adeſſet, ipſu cultu habituque ſacro degreſſus, per medias hoſtium ſtationes, itum tutum & reditum habuit: ſive attonitis illis inopinatâ audaciâ; ſive religione etiam motis, ne pietati intercederent, quam nec præſens periculum, nec mors in oculis, impediſſent.

II. Quid PAUSANIAS Spartanorum rex, & Græciæ tunc totius dux? Is in pugnâ nobili ad Platæas cum Perſis, in quâ de Græciâ ſalute agebatur: ingruente jam hoſte & laceſſente, ſuos conti-

continuit, donec per ſacra & victimas Dii conſulti pugnæ annuiſſent. Fiebat longiùs, & hoſtes interea cunctationem pro metu interpretati magis inſtare, premere: multi à Græcis cadere, nec vel ſic tamen telum remitti permiſit: ſed victimis multiplicatis, ſupinas denique manus ad cælum, & preces, tulit: *Vt ſi in fatis non foret Græcos vincere; at ſaltem ne inultis, ſed facinore aliquo memorabili edito, mori indulgerent* Auditus eſt, & ſtatim felicia exta: inde procurſus, & victoria. Sed quis ille animus? quàm fixus obnixuſque in cæremoniis patriis? qui vel internicione cædi eligebat, quàm Diis invitis ferrum ſtringere,

III. At verò (LUDOVICUS (An. ∞.CC. XXVII.) cui DIVI prænomen virtus & merita pepererunt. Galliæ rex, per ipſa pericula, imò infortunia, Religionem aſſertum & defenſum ivit. Vitâ ille Princeps & moribus optimus, juſtitiæ tutor unicus; hiſtrionum oſor, impiorum expulſor, ab anno duodecimo rex, in annum quinquageſimum ſextum quo obiit, omnia (ut verbo dicam) cælo & titulo ſuo digna, edidit. Sed quod meæ nunc rei facit, arma pro Religione

hione bis cepit. Primò in Ægyptum trajiciens, infeliciter rem geſſit, copiis, commeatu, machinis amiſſis, nec tamen animo, iterumque magno exercitu in Africam ivit, uxore liberis, regno relicto: ſed nec ibi felix, unâ re ſe putavit, quòd vitam ſi non in acie, in expeditione tamen poſuit: id eſt, Religioni donavit. Mortuus enim in ipsâ Africâ: ſeu in ſtirpe diu vixit, & vivit, è quâ HENRICUS QUARTUS Galliarum nunc rex imperat: quem proavi illos animos, ſed feliciùs ſumere, bellis & victoriis clarum, tacitum multorum eſt votum.

IV. Quid ante Ludovicum GODEFREDUS Lotharingiæ & Bullionii Dux? (∞.XCVI.) quam acres illi in pectore ſtimuli, qui adegerunt rem tentare atque aggredi, vix Europæ viribus patrandam? Judæa & Terra Sancta à profanis & impiis tenebatur, qui loca illa Chriſto Deo calcata, aut cruentata, illudebant ac profanabant. Pe dolitum eſt piiſſimo Heroi (ſic nominandus eſt, & homine in eo aliquid majus:) militem collegit, opes ſuas & avitum patrimonium expendit, fratres ipſos duos impendit. Deus autem cœptis quàm

quàm palàm adfuit? ad *ſexcenta millia peditum, equitum centena millia* armavit: exercitum, quem raro Europa noſtra vidiſſet. Scio eſſe, qui numerum minuant: ſed fuiſſe certum eſt, etſi non omnes perveniſſe. *Venit* igitur in Syriam, & (ut Julianis olim verbis dicam) *vidit, vicit* Rex Terræ Sanctæ factus, victoriis & vitâ illuſtris obiit: quem mirari aliquando ſubiit, non & ipſum relatum in Divorum numerum, tam claris teſtatiſque meritis.

v. CAROLUS QUINTUS Imperator, multâ vitæ ſanctimoniâ, præſertim jam ſenior, fuit. Preces ipſe componere, noctu ſurgere & ad Deum fundere: ſed ardorem præſertim & ſtudium in tuendâ Religione profiteri. Voluiſſet & propagandâ: ac querentis ejus vox ſæpè audita, Quòd per bella interna, & cùm Chriſtianis Principibus, laurea eriperetur, quam de viris profaniſque hoſtibus poſſet referre. Sed quod ad tuendam, notum quin in Germanico bello fecerit: quàm periculosè ſuſceperit, animosè geſſerit, feliciter conſummarit In eo, dum Saxonem perſequitur, ad Albim fluvium: ſub ipſum prælii tempus obſervavit imaginem Chriſti, in cruce adfixi,

adfixi, plumbeâ glande ab impio milite recenter trajectam. Stetit, & ingemuit: atque altâ voce ad Deum clamavit, *Domine, ſi vis injuriam hanc ulciſci, potes: ecce autem me vindicem tuum paratum. juva.* Certè audivit, & juvit, fuga & diſſipatio hoſtium ad ejus adſpectum facta, Dux ipſe ſaucius in manus venit, & bellum uno prælio confectum.

MON. III, *Tuitio ſacrorum famam & potentiam donat.*

I. Cujus clariſſimum exemplum eſt PHILIPPUS MACEDO: qui tenuis adhuc viribus, neque inclytus nomine, gradum ad illa utraque fecit à ſacrorum tutelâ. Phocenſes in Græciâ, cùm Delphico templo præeſſent, bello implicati, theſauros ejus Dei veteres & famâ celebres tangere auſi, & mutui titulo, quid niſi ſpoliare? Ea res in odio & exſecratione omnium cùm eſſet, ſolus ipſe non iram ſed vindictam etiam & arma ſumpſit. Contrà ſumunt Phocenſes, Onomarcho quodam duce: & juncti exercitus, & prælio inſtruuntur. Ibi Philippus, pulcherrimo aſtu, ſuos omnes lauru coronari juſſit (ſacræ Apollini ea) tron-

frondes:) atque ita velut Deo duce, & Deo dicatum exercitum, manus conſerere. Factum & alacriter, & feliciter, cùm Phocenſes ipſis inſignibus violati numinis conſpectis, in fugam conſternati, armis abjectis abeunt, & temeratæ religionis pœnas multo ſanguine ſuo pendunt. In gratiâ & gloriâ ab hac re Philippus, auxit opes & regnum, quod obſcurum & modicum, validiſſimum Europæ effecit; & filio materiem ad illud Aſiæ quærendum reliquit.

II. CONSTANTINUM MAGNUM licet addere: eò juſtiùs, quòd veræ pietatis præbuit ſe aſſertorem. Quàm ea ad id ævi jacebat? oppreſſa ſedibus, ignibus, aquis: & caput aut vocem attollere in ejus profeſſionem non erat. Ille ante Principatum affectum aliquem & jam Princeps, amorem oſtendit: templa diis clauſit, Chriſto aperuit, & omni vi atque arte hoc nomen & numen ivit propagatum. An non ſe unà? Imperium turbidis illis temporibus, & ſeditioni factis, firmiter ad ſenectutem tenuit, & ſuis adeò reliquit. Proſpera multa bello geſſit, veterem Romam tenuit, & novam ſtruxit. Hæc omnia cui accepta, niſi Religioni atque ejus tutelæ, referat?

III. CA-

III. CAROLUS deinde MAGNUS iterùm novi auctor imperii, qui id à Romanis vel potiùs Barbaris (nàm ii dominabantur in Italiâ) ad Francos Germanoſque tranſtulit: is, inquam, palàm hunc titulum debet inſcripſitque tuitioni ſacrorum. Ter in Italiam copias duxit, & victrices reduxit: ut laborantem à ſeditioſis aut ab hoſtibus Pontificem Maximum, in libertatem aſſereret, atque etiam dignitatem. Eundem potentiâ & finibus auxit, Ravennate Exarchatu, atque aliis in Italiâ, perpetuo dominii jure conceſſis. Alione? etiam ſuo fructu? alio. nam jam Imperator victorias inclytas peperit: & ô laudabiles! contra hoſtes fidei bellis ferè ſuſceptis. Mauros in Hiſpaniâ fregit & comminuit: Saxones, Danos, Avares in triumphum, nec ſuum, ſed Chriſti duxit. Plerisque enim errores detraxit, & lumen veritatis noſtræ infudit. Magnum Principem! & unde; dixi.

II: At Hiſpaniæ mentio ALFONSUM, (DCC.XXXI.) ſive DELFONSUM, ut priſci ferè ſcribunt, ejus regem mihi ſuggeret, ab iſtâ hac radice florentum Hiſpaniæ ſciſſa tunc variè, & Mauricis armis regniſ-

egniſque inſeſſa erat: multa recepit, unxit: & ſemper in iſtis prima ei cura, templa inſtaurare: vaſis veſtibuſque, ad ſacrorum cultum, exornare. Adeoque hæc agenti favor numinis adfuit, ut ſæpè cum animoſâ audaciâ in temeritate dicam, caſtra hoſtium explorabundus, atque id ſolus, adierit: ſolus redierit ac ſeſe explicarit, idque cùm agnitus interdum ab iis fuiſſet. Miraculum hîc quis non agnoſcat? Iſto fervore (ſic appellare debeo] CATHOLICI regis agnomen meruit:quod idem anteà *Recaredo* datum in Concilio Toletano, cùm Gothorum gentem, abjectis Arii deliriis, in Eccleſiæ caſtra reduxiſſet. Ac tertiùm, idem in *Ferdinando* rege, patrum memoriâ à Iulio II Pontifice renovatum. qui Mauros totâ Hiſpaniâ ejecit: & ab eo poſteris ſucceſſoribuſque,ad hunc diem gloriosum id & ſolenne manſit.

IV. Téne ego hîc RUDOLFE AUSTRIACE (∞.CC.LXXIII. prætercam? te, qui fluctuans per diſſidia Imperium ſtabiliiſti, & gentem fatalem ſceptris regniſque propagaſti. Quo merito? inquirere in Deum & divina conſulta nefas; nec facio? ſed non eſt inquiſitio, quæ in

aperto ſunt memorare. Tu in modicâ adhuc fortunâ, nec niſi Comes Habeſpurgenſis, Pietatis multiplex ſtudium prætuliſti: & illi ſequentem magnitudinem tuam vaticinia & divinæ voces adſcripſerunt. Unum videamus. Venatum fortè, ut nobilitas illa & noſtra ſolet, cum paucis in equo exiverat. Pluvius dies erat, & viæ fractæ & ſordentes: ecce occurrit ſacerdos, venerabilem & myſticam Hoſtiam, extremum ſolatium, ægro laturus: & occurrit pedes. Is adſpectus pium pectus perculit, nec ſine indignatiunculâ aliquâ equo deſilit; &, *Me vehi, te qui Servatorem meum portas, pedibus incedere? indecorum, vel impium ſit, conſcende, & equum hunc cape.* Iuſſio, non preces erant: paret ille, & iſte capite revelato humilis ſequitur, ad ipſas ædes ægri deducit, ab iis eodem habitu reducit. Iam domi & apud ſe Sacerdos erat, qui officio attonitus, & mente à Deo motâ, bene abeunti dixit, & ſimul imperium ipſi poſteriſque prædixit. Alii tamen ad Suevicam vatem hoc referunt: quidam & ſomnio ſequentis noctis edoctum ipſum volunt. Undeunde prædicto; & res illa certa, & rata iſta fuit, ac fidem etiam nunc ab eventis habet

habet. Sed hæc narratio Monitum aliud mihi ſuggerit.

MON. IV. *Sacrorum antiſtites aut adminiſtros honorandos, audiendos eſſe.*

I. ALEXANDER SEVERUS Imperator tanti eos fecit, ut judicatas à ſe cauſſas, à Pontificibus atque Auguribus retractari, atque aliter quàm ipſe cenſuiſſet terminari, æquo animo pateratur. Bona ſubmiſſio, non minuit, ſed auxit principale culmen, infra Religionem id poſuiſſe.

II. CONSTANTINUS MAGNUS, cùm initio, ut fit, libertatis, fervor & fluctus, & contentio aliqua, inter Eccleſiæ proceres eſſet: indicto Concilio Nicæno, ipſe interfuit. & auctoritatem accommodavit. Ecce autem libelli plures, qui mutuas criminationes continerent, ad eum delati fuerunt: quos omnes quaſi lecturus cogniturusque accepit, ſed in unum falſem collectos, in ignem ſtatim, nec inſpectos quidem, coram omnibus jecit. Duo videlicet eo facto ſignificans. & indignum illis eſſe, certare æmulatione aut odiis: nec ſe dignum, qui de iis judicaret, quos Deus

judicare vicem ſuam in terris juſſiſſet.

III. Iam ROBERTUS Galliæ rex (CCCC. XCVII.) quàm eoſdem honoravit, & miſceri iis honorem ſuum putavit? Scholas ac templa adibat, locum inter eos ſumebat: nec orabat ſolùm cum iis, ſed in publico pſallebat. Quin & cantica ejus ſacra, quæ compoſuit ediditque, Eccleſia etiam nunc uſurpat. Vir demiſſæ & raræ ſanctimoniæ, cui Deus etiam miraculo atteſtatus eſt: cùm Avallonem urbem eo obſidente, muri ſponte corruerunt. Ipſo interea laudes hymnoſque cum ſacerdotibus in tabernaculo concinente.

IIII. Sed hoc mirari quàm imitari plures volunt, ſicut & illud, quod de OSMANE, URCHANE, MURATE, (∞. CC. LXXIX.) à quibus Turcicum hoc grande imperium fundatum cœptumque eſt, Annales ejus gentis his ipſis verbis (digna enim ea prodi) tradunt. *Quoties convivas vocabant, veſcebantur adhibitis Talismanis* (ita Sacerdotes dicunt:) *quorum præceptis & admonitionibus inter convivandum aures præbebant, & Alcoranum legi jubebant.* De Principibus, an de Monarchis hæc narrantur?

V. At

V. At ſubmiſſionis exemplum etiam unum, quod horridæ &, ut quorumdam deliciæ ſunt, ſordidæ Pietatis videbitur. in HENRICO II (∞ C LXXIV.) Anglorum rege. Ille ſuſpectus in cæde beati Thomæ Cantuarienſis Antiſtitis, non facto aut manibus ejus, ſed juſſu conſenſuve patratâ: & ſæpè admonitus, ac renitens ſemper aut abnuens, ad extremum ipsâ conſcientiâ ſalutariter adducente, ad ipſum locum ſepulchrumq; beati viri, Cantuariam venit, atque ibi ſtatim in terram, ſimul & lachrymas, effuſus veniam pacemque petiit. Sancto deinde à pœnitentiâ impetu, ad cœtum monachorum pergit, & multis precibus impetravit, ut à ſingulis eorum ordine virgis vapularet. Quid dicam? ſtupeo. rex fecit, ſponte fecit; ſui oblitus, dum Deum cogitat; judicii hominum, dum cæli præmia. O ſi hic vilem, ibi beatum! imo & hîc, dum Deus ipſo illo tempore eum attollit & magnificat, rege Scotorum à ducibus ſuis victo, capto, & per triumphum adducto. Plura in Religione liceat; ſed ſeorſim jam feci in libello, quem *De Unâ religione* vulgavi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP

CAP. III.

DE SUPERSTITIONE.

Aſſitam Religioni eſſe, & in vanitatem utilitatem, timorem inclinare.

RELIGIO igitur laudabilis: ſed ſita velut inter duos ſcopulos, Superſtitionem & impietatem, quem utrumque ſuademus, & opus eſt, vitare. Subit miſerari humanam conditionem, ſive, ut Plutarchi verbis efferam, (*in Camillo*) ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ἐκφερομένην ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δ' εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν. *humanam imbecillitatem, quæ finem aut modum non habet, ſed aliàs abripitur in Superſtitionem & vanitatem, aliàs in Neglectum rerum divinarum aut Contemptum.* O utraque magna peſtis! ſed illa crebior. hæc deterior: atque illa pietatis ipsâ imagine ſe commendat. Sed imagine, neq; aliud eſt, quam (*Curt. lib. 7.*) *humanarum mentium ludibrium. Superſtitio.* Quæ res, barbaros, & malè factos animos maximè tangit: καὶ δυσάλωτον (ait idem Plutarchus) εἰς δεισιδαιμονίαν φύσιν τὸ βαρβαρικόν. *Pronum naturâ ad Superſtitionem genus*

vus barbaricum Ea autem non aliud eſt, quàm cultus Dei, quem, aut cui, non debet; aut aliter, ac debet. Errat in eligendo: vel modum excedit in colendo, & ſerviliter, muliebriter, pueriliter ſe gerit. Proprius autem ei timor, & inquietudo: quæ animos deprimunt, & ad nullam rem ſeriem aut altam patiuntur aptari. Itaque Principi fugienda maximè: etſi

MON. I. *In triſtibus aut adverſis ſæpè ſe inſinuat.*

I. Quod in ALEXANDRO MAGNO notatum, qui omni quidem vitâ religioſus, & extremâ eâ ad hanc declinavit. Nam ita animi & corpore æger jam ſe geſſit, ait Plutarchus, (*In Alexandro*) *ut nihil eſſet tam parvum aut abſurdum, ſi modo inſolitum, quod in prodigium aut omen non verteret. Itaque ſacrificantium, luſtrantium, divinantium regia erat plena*: & plenus ipſe malis curiſque, mortem dum fugit, acceſſit.

II. An non in LUDOVICO XI. Rege Galliæ ſimile? qui ætate & valetudine jam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat; deinde & ſanctos vrios evocat,

& è ſilvis educit, quibus vitam ſuam non emendandam, ſed propagandam commendat. Tanto interea metu, ut in arce munita, & feneſtris ipſis atque omni aditu clathris ferreis obſtructo, ſeſe includeret: id eſt, quid niſi in ſpontaneum carcerem daret? O miſer, hoc aſſiduè times, quod ſemel faciendum eſt? hoc times, quod in tua manu eſt, ne timeas? Pietatem aſſume, Superſtitionem omitte: mors tua vita erit, & quidem beata, atque æterna.

Mon. II. *In frivolis aut parvis ſe oſtendit.*

Cujus rei cottidiana, penè dicam, exempla ſunt. Illuſtre in magno Augusto, qui *Auſpicia & omina*, ait Suetonius *pro certiſſimis obſervabat: ſed nec ſomnia ſua, aut aliena de ſe, negligebat ne peregrinam quidem religionem contemptor, cùm Cereris Atticæ myſteriis initiari voluerit.* Quid ei quietum, in talibus occupato;

QUÆSTIUNCULA.

An in populo non utilis Superſtitio, & Principi permittenda.

A principe igitur ipſo removemus: imo auſim dicere, nimiam pietatem. Munus enim ejus intueor, quod à Divinis ad humana etiam vocat: in quo ipſo eſt Dei quidam cultus & honos. Nicephorus Gregoras (*lib.* 3.) ſcitè hoc mihi dixiſſe videtur: Τῷ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ Θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔχει πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος. *Qui in una Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & ſpeluncas habitare convenit. At qui, is à cum virtute etiam mores civiles exercuit & junxit, quique notitiam paravit rerum variarum, ille verò populum regere, & ducere ad optima optimus eſt.* Sed hoc cùm ità ſit: quid igitur? inquiunt an non populum ſaltem in ſuperſtitione habere, Principi utile, & optandum eſt? Sunt qui aſſerant, & præſertim è priſcis Nam mitigari ita animos & faciliores red-

di ad parandum. Livius Numam, qui Romam ſuperſtitionibus replevit, ſpe-ctaſſe hoc vult: (*Lib. 1.*) *& omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficaciſsimam, Deorum metum injeciſſe.* Et verò facit ad ingenium multitudinis, quæ alioquin (*Curtius lib. 4.*) *impotens, ſæva, mutabilis, ubi vanâ religione capta eſt, meliùs vatibus ſuis* (ſive & *ſacerdotibus*) *quàm ducibus regibuſque paret.* Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter feciſſe autumnat, *quòd partem eam, quæ Religionem & Deos ſpectat, in Republicâ ſuâ ſic conformarint & penè tragicè extulerint, ut nihil ſit addere. Quod mihi quidem videntur,* inquit, PLEBIS CAUSA *feciſſe, nam ſi è ſapientibus viris Rempublicam fas conſtituere: nihil opus ſit tali iſtâ inductione uti. At cùm multitudo vana ſit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta; utile fuit interno hoc terrore, & Superſtitionis velut tragœdiâ cohiberi.* Hæc iſti: at nobis non perſuadeant, in bonâ Republicâ vitiorum caput & fontem approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imò viles, & iſtæ perſuaſiunculæ, ut cum Poëtâ dicam,

---faciunt

--- faciunt animos humiles formidine divûm,

Depreſſoſque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans princeps, tales ſubditos ſuos velit. Obedientiores etiam ſunt? Abnuo, imò ad motus aut rebellionem proniores. Quoties olim, & nuper viſum, parvæ aut novæ Religionis titulo, populum concitatum? Unus aliquis concionator, ſanctimoniæ famâ, ut telo, armatus, & eloquentiâ aliquâ ornatus, quid non patrat? Omitto vetera, aut extera: ante annos circiter centum HIERONYMUS SAVONAROLA Florentinus, religioſi habitu (in Divi Dominici cœtu erat) tum vitâ verâ an factâ ſanctimoniâ, adhæc facundiâ, populum in ſe converterat. Pulſi Medicæi urbe erant, & popularis ſtatus introductus: quem ille, ut ambitioni ſuæ opportunũ omni ope tuebatur. Plebs ab eo pẽdula, & verba conſultaque ejus, oracula habere: ipſi optimates virum colere, & per eũ ſe ſuoſque ad Remp (nã hæc in ejus manu) promovere. Regnabat enim nõ in cõnionibus tantùm & ſacris ædibus, ſed in curiâ, ſed in comitiis: & rarò publicè, imò privatim majus aliquid, ſine ejus arbitrio geſtum

ſtum, Dicam? non animis modo, ſed & arcis ſed & armis civium, imperabat. Hoc regnum toto annos quattuor exercuit, Sed cùm invidiâ interfectorum aliquot civium laboraret; alia etiam objicerentur, quorum purgandorum, & divinitatis famæ augendæ, cùm pyram ardentem ingreſſurum ſe ultro ſpopondiſſet: mox retractans, vanitatis manifeſtus, & ex eo contemptior, apparuit Denique in pontificem ſummum linguæ ſuæ tela vibrans, primò bonorum. mox & mediorum favore deſtitutus, pœnas ad ultimum ambitioſæ pietatis publico igne luit. Scio variare ſuper eo judicia, & benignius quoſdam loqui: eſto. Sed exemplum tamen potentiæ in populo, per titulum Religionis, inſigne & Principibus metuendum præbuit. Talia aliqua in libello *De Una religione dicta*. Jam ratio firmiſſima & intima Chiſtiano Principi nefas Superſtitionem fovere. Et illi exterorum qui fecerunt, quam turpiter (& fœde inſtituerunt?) Exempla libet dare, & ridere: ac primum.
I ÆGYPTIORUM quos omnes gentes credo equidem vana & ſtulta Superſtitione anteiviſſe. Neque enim ad homines, aut ad mortuos modo
Deo,

Deorum cultum, *Iſim, Serapim, Anubim*; ſed & beſtias, eaſque viliſſimas tranſtulerunt, *Canes, Ichneumones Feles, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodilos*, tales plures. O amentiam! his cibos dare per obſequium pietatis ſoliti; his agros & vectigalia è publico aſſignare; horum in ſignis imagines præferre; his denique defunctis cum planctu funus, & ſumptu monumenta facere. Ex his ſi quis ſciẽs aliquod interfeciſſet, interficiebatur; ſi quis vel inſciens *Felem* aut *Ibidem*, idem. Nugari videat. Sed vera ſuo malo ſenſit Romanus civis, ævo Diodori Siculi. id eſt Tullii Ciceronis. Nam ipſe id ſcribit, & teſtem ac ſpectatorem rei ſe adſcribit. Ptolomæus, inquit, quem Romani in regnum poſtea reſtituerunt, cùm primo Socius & amicus à Senatu P. Q. Romano dictus eſſet, magna lætitia publica, & concurſus fuit. Erant & Romani in turbâ: atque inter eos miles caſu (non enim ſponte) felem occidit. Clamor, ira, tumultus. Non inſcitia miſeri, non Romani nominis reverentia, non imperium Regis, qui purpuratorum præcipuos miſerat ad ſedandum & deprecandum: nihil, inquam, horum juvit, quin ille ſtatim millenis mani-

bus

busdiſcerperetur,ſic ut nec funeri aut rogo aliquid ſupereſſet. Vides quàm mitis ſuperſtitio? rabies & furor eſt, cùm pectora invaſit.

II. Sed & aliter etiam ſævitia, an veſania eſt,in exemplo, quod eidem ſcriptori debemus ÆGYPTUM aliquando fames invaſit, ſic ut alimenta deeſſent. Quid factum? verſi ſunt ad humanas carnes & pepercerunt dictis beſtiis: pepercerunt? imò & aluerunt, neque ambiguum quin & humanâ carne. Cæcitatem! ergo homo Deo proximus, infra fœda animalia ponitur: & ille horum gratiâ interit, id eſt,quid niſi iis immolatur?

III. Tolerabiles AFRI, qui non beſtiis, ſed Saturno tamen homines vivos ſacrificabant, & præſertim pueros,ætatem florentem, innoxiam; & ideo crudo illi Deo gratiorem. Res ita fuit. Stabat Carthagine ſtatua Saturni ænea, manibus leviter ſublatis, iterumque pandis in terram demiſſis. In eas ſolenniter vir aut puer impoſitus, ſtatim præceps devolvebatur in ſubjectum barathrum. igne & ejus alimentis plenum. Id vivicomburium Deo dabatur, ſtato quidem die quotannis: ſed aliquando & extra ordinem,

ordinem, & multiplicatis victimis, ſi clades aut triſtius aliquid civitati evenifſet. Ut in eâ, quam ab Agathocle acceperant, placuit decreto decentos (horreſco referens) optimatum filios Saturno ſic immolari, &, quis credat? totidem alii ſponte ſe obtulerunt. ipſa clades an fiorem hunc civium abſtulerat, quem Superſtitio impendit? indignior, an miſereor? & lacrimas conditioni humanæ impendo, cui *uni Superſtitionem datam* Plinius conqueritur: an non jure, cum in hos uſus?

IV. Sed ad ridenda magis quàm deſluenda eamus: & ſtultitiam quàm ſævitiam accuſemus. MAHUMETES (DC.XX.) ille, heu nimis noſtris cladibus notus, cùm cupidine agitaretur novarum opum & imperii, novam Religionem, id eſt, Superſtitionem commentus eſt: ita me Deus, indecoram, futilem, nec colore ullo veri tinctam: etſi ex Iudæorum Chriſtianorumque libris, velut per Satyram, miſcuit & confecit. O nugas, ô diliria! & lubet quædam recenſere. Primum eſt, Deum unum ſolidumque (ὁλόσφυρον Græci exprimunt) eundemque incorporium eſſe: Chriſtum non Deum, ſed magnum vatem & prophetam; ſe tamen majo-

majorem, & proximè à Deo miſſum. Præmia, qui ipſum audient, Paradiſum, qui poſt aliquot annorum millia reſerabitur: ibi quattuor flumina, lacte, vino, melle, aquâ fluere: ibi palatia & ædificia gemmata atque aurata eſſe: carnes avium ſuaviſſimarum, fructus omne genus, quos ſparſi jacentesque ſub umbrâ arborum edent: ſed caput felicitatis, viros fœminasque majores ſolito, magnis genitalibus, aſſiduâ libidine & ejus uſu, ſine tædio aut fatigatione. Credet hæc aliquis dicta, & accepta? amplius. Ille verò Veneris his illecebris totam legem ſuam implevit: & viro permittit uxores juſtas quattuor habere, pellices tot quot lubet. Etiam, ſcribit his ipſis verbis: *Mulieres habitaculum viri eſſe, ideò aſſiduè debere eas colere ſed & ingredi quâ vellent.* O turpitudinem! non provocat ſolùm ad crebram, ſed ad promiſcuam libidinem; & ſupera, infera, adverſa, averſa, eodem jure habet. Atque adeò ipſe bellè & in exemplum gloriatur, *Undecim ſe mulieres habuiſſe in contubernio, & omnes unâ horâ ſine illatim iniviſſe & patraſſe.* Hæc & plura in ejus *Corano*: ſed & Phyſica quoque miranda. Nam facit Solem & Lunam in

equis

equis vehi: illum autem in aquam calidam veſpere mergi, & benè lotum aſcendere atque oriri. Stellas in aëre è catenis aureis pendere: terram in bovini cornu cuſpide ſtabilitam, & agitante ſe bove ac ſuccutiente fieri terræmotum. Hominem autem ex hirudine aut ſanguiſugâ naſci, & quid addam? pudet, piget, miſeret generis humani, cujus magna aut maxima pars his non vanitatibus, ſed ſtuporibus eſt oppreſſa. Nam Aſia ferè tota, plurimum Africæ, multum Europæ, jura ſceptri & ſacri Turcici accepit. Quin & multi extra Turcarum jura, ut magnus Tartarorum Chamus, ut Perſa, ut alii in Indía & extremo oriente, deliria hæc delirant.

v. Quid etiam omitto? iidem TURCÆ, ad Ægyptiorum morem, feles, canes, piſces, aves, ſi non adorant, colunt tamen & paſcunt: & his ſe velut largitionibus demereri divinum Numen cenſent. Itaque videre Byzantii ſtatis horis eſt, cibos apponi dictis animalibus: nec viles quoſdam, aut menſarum analecta, ſed orizam coctam, carnes aſſas recens, & hoc fine ex opſopolio emptas, quas & perticis longis imponere ſolent, & ſic fugacibus aut vitabundis eorum

dare. Quid, quòd aves etiam captas redimunt, & aëri ac libertati deinde, per pietatem, reſtituunt? Iam in re in animâ, id eſt Chartâ, quas nugas edunt? Nefas eam abjici, aut calcari: ſicubi vel fragmen vident: tollunt religiosè, & parieti affigunt, aut imponunt. Refert Augerius Busbequius, in legatione ſuâ ad Soleimannum, cùm doctores tutoreſque viæ Genitzaros haberet, graviter aliquando apud ſe queſtos, quod famulitio ejus charta ad obſcœnos uſus eſſet. Cauſſa autem quàm juſta? quia *Coranus* ille in eâ ſcriptus.

VI. Sed lubet levi oculo alia terrarum etiam, & in iis Superſtitionem, luſtrare, quæ diſcolor, ſed ubique decolor, & candori ac veritati aliena comparet. Sunt in Orientis magno tractu, qui MALABARES appellantur, & à Calecutio, mare verſus, & introrſum etiam colunt. Iis varii Dii, & ſimulacra eorum fœdo habitu, colore etiam ferè in nigrum. Templa *Pagodes* vocant: ſacerdotes, *Brachmanes*. Iis tanta reverentia, ut & belli tempore mediis armis interveniant, ſolâ religione & nomine ſuo tuti. Inſigne eorum, tria fila, quæ ab humero dextro in ſiniſtrum latus ligant. Nomen

vetus

vetus eſt Indorum ſapientum : & quædam ex iis habent. Sunt enim Aſtrologiæ periti, ſed & Magiæ, ac prædictionibus plebi variè ſpem aut metum præbent. Finis earum . quæſticulus ; ut in hoc genere ſolet, quem & ex ſacrificiis aucupantur , cùm Diis ſuis cibos, ſed & nummos , offerri jubent : atque ipſi iis veſcuntur, aut utuntur. Sacra eorum & conventus ferè cruenti , tela enim inter ſe ſpargunt, & qui iis occumbunt, migrare ad beatorum ſedes rectà cenſentur. Animas immortales prædicant , ſed Pythagoræ ſomnio , in corpora alia tranſire.

VII. Sunt & SINITÆ ſive SINENSES , ulteriore tractu : ii quoque in Deorum cultu, quos domeſticatim plures habent, quoſdam et tricipiti figurâ : an auditiunculâ aliquâ et adumbratione noſtræ Trinitatis , quando et D. Thomam , et Chriſtiana olim ſacra , in iis locis fuiſſe , conſtans traditio eſt ? Sed deunculos iſtos adeò magni haud faciunt , ut ſi aliquid præter ſpem aut vota evênit , ab ipſis pœnas exigant , atque adeò flagris cæſus, in publicum ſæpè abjiciant et exponant. Mox tamen pœnitentiâ recipiunt , iterumque (bellum lu-

dum !) adorant, placant, ſupplicant, verbis, thure, mero. Solem tamen inter omnes præcipuo cultu & æſtimatione habent : atque huic extra ædes progreſſi, ſub dio, de paterâ (*Vinum eius loci, è palmis.*) vinum, Græco & Romano more, libant. Sacerdotes, pro deorum numero, ipſi quoque frequentes. Sunt *Bonzii*, ſunt & *Bonziæ*, fœminę ; & ſuper utroſque *Tundi* : denique unus ſupremus omnium, *Zaſſo*. Hi Bonzii conventus ſuos & contubernia habent : ut Religioſi apud nos cœnobia : in regno quidem Japoniæ ita crebra, ut una aliqua provincia ſupra DCCC recenſeat : in quorum ſingulis haud minus ſit triginta Bonziorum. Nomino Japoniam, nam & ii ritus eoſdem cum Sinitis & ſacra habent, hauſeruntque utrique à communi doctore *Xacâ*. Eorum dogma, Animas interire, eademque omnia à morte, quæ ante natalem : exitiabili Virtuti.

VIII. Jam in novo orbe & illâ AMERICA quid dicam ? ſpiſſæ & Cimmeriæ tenebræ : niſi quod Hiſpani leviter (ſed adhuc leviter) diſpulerunt, & lucem noſtram intulerunt. In PERUVII regni finibus receptum, Solem colere : quod

Ingæ

Ingæ reges pro firmamento aut inſigni dominationis inſtituerunt, cùm eſſent dii anteà diverſi. Illorum ſolenne, templa ubique Soli erigere, ampla, magnifica, auro laqueata, aut & ſtrata. In iis caſtæ aliquot Virgines, quarum pudicitia devota: nec fas polluere, niſi ut luerent morte. Excuſatur, ſiqua juravit à ſole compreſſam ſe, & ex eo uterum ferre. Pænè is ritus fuit, qui Veſtalium Romæ: ſed numerus prægrandior, & in uno aliquo templo ducentæ, aut plures. Alii etiam miniſtri & æditui, alibi ad millia triginta: idque tantùm in templi unius cultum & uſum. Sed earum munus, lanam & filum carpere, veſtes texere, diis ornandis; ſive & ad ſacrorum ritum, quo ſolent veſtes & hæc texta unà cùm oſſibus pecudum cremare, & mixtum cinerem, in altum ſpectantes, Soli jactare. Has virgines *Mamaconas* vocabant: ipſa templa, aut & idola, *Guacas*. Sunt & alii ſacerdotes, veſtitu niveo inſignes: qui Deos adeunt, ſalutant, ſermocinantur, ſed id cum hac cautione, ut terram deſpectent, & oculos verſus eos non attollant, Imò quidam aut obligant ſibi lumina, aut eruunt ſemel & evellunt: quod ſanctius reve-

rentiuſque habetur. Sacrificia ſunt pecudes ejus loci, ſed homines crebrò etiam & infantes. Horum ſanguine ſimulacra oblinunt: deinde exta inſpiciunt & è notis augurantur.

IV In VICINIS ei regno LOCIS deorum alia portenta. Quidam tigres, leones, fera ejuſmodi animalia colunt: alii feles, aut aves. Quidam (in provinciâ, quæ Manta dicitur) Smaragdum inſignem gemmam adorant, & pro vero numine habent. Mos omnibus, herbas certas pro thure adolere et incendere; itemque captivos ſacrificare, aut ſi deſunt, è ſuis. Oracula petunt, et capiunt: tam certâ plerumque fide, ut Hiſpani tradant, nihil vel in eorum bellis, aut in ſuis civilibus eveniſſe, quod non prædictionibus fuerit vulgatum. Immortalitatem animi credunt, ſed, ut videtur, cum ipſo corpore, et quaſi migrent: certé ſepulchra laxiora, et magis apparata faciunt, quàm ullas viventium domos. Sed et cùm moriuntur, comites accipiunt, quaſi ad miniſterium aut ſolatium: atque imprimis cariſſimas uxorum. Eæ certant inter ſe et æmulantur, quæ cum mortuo viva (ita fit) defodiatur. Quòd ſi inſignior aliquis ſatrapa aut regulus

obiit

obiit turba eſt eorum earumque, quæ commoriuntur. Argumentum, quod ad res lætas et geniales ire ſe putent; hoc eſt, quod potum et cibum affatim apponant; ſed et quotannis, vel ut parentalibus per foramen ſuperne, de induſtriâ ſic factum, infundant. Choreas illic, et in aliis feſtis diebus, honori Deorum ducunt, bini et bini junctim in ſeriem, duobus præſul·oribus, qui dant modos. Tenent autem ſic ſalutantes manu vas potorium (aſſiduè enim bibunt,) et alterâ interim penem, ut infuſa mittant.

x. Ultimi ſunt MEXICANI, quos dividit anguſtior ille Iſthmus. Vaſtum regnum, et olim innumerus populus, et dii pro modo Nam omnium fermè rerum affectuumque deos habebant, ut aquæ Piſcium, Frumenti, Fructuum, Armorum, Bellorum, et quidquid dici fingique tale poteſt. Ajunt ad duo millia Deorum culta ſolenniter in urbe *Themiſtan*, quæ Regni metropolis, fuiſſe. Templa iis magnifica, laxa, quadratâ ferè formâ. Sacrificia cruenta, ex animato, et ex homine: atque adeò hominum ad quinquaginta, aut ſupra, millia uno anno immolabant. Dignum relatu

 eſt,

eſt quod Ferdinando Corteſio (immortalis gloriæ, ob quæſitum ſubactumque hunc tractum) Corteſio, inquam evênit. Populi quidam ibi, novitate facinorum ejus attoniti, legatos mittunt, qui ſic affantur: *Tria genera munerum ad te ferimus. Primò quinque homines, & ſi Deus quidem crudus es, & ſanguine placandus, cape iſtos, & veſcere, plures etiam dabimus. Sin bonus mitiſq; es Deus? en tibi herbas & plumas, ad ſupplicandum. Si porro homo es; cape has aves & fructus, quos damus in tuum & tuorum uſum,* O Deus, qui cœpiſti has tenebras minuere, totas pelle, & ipſum te verum novumque Deum cum novo imperio oſtende.

XI. Pleraſque Superſtitiones, quæ in partibus orbis ſunt, dixi; unam quæ in toto eſt, omiſi, JUDÆORUM. Ii enim ſparſi per Europam, Africam, Aſiam, quaquà verſus colunt; pertinax natio, & qui umbram pro luce, pro veritate imaginem tenuerunt, & tenent. Quàm multa etiam priſcis illis ſuis, ſacriſque libris, vana, ſuperflua, inepta addiderunt? ad Thalmudem appello. Sed iſti, quod mirum, & ter mirum eſt, toties attriti vel excisi potiùs, vivunt & vigent; & corpus illud gentis ſervant, atque adeò
pio-

propagant. Legat, qui volet, ab Hieroſolymis captis, quoties à Principibus Romanis Græciſque pulſi vel cæſi, quoties à Chriſtianis etiam Regibus ſint: mirabitur; & vix credet, vel paucos ſupereſſe in ſemen. At alii ut dixi, frequentes ſunt & florent, frequentes? Bellonium audi, fidum obſervatorem. *In omni imperio Turcico,* inquit, *vix oppidum aut pagus, in quo non plurimi Iudæi agant: atque ii fere variarum linguarum periti, quod magno uſui eſt exteris aut peregrinis.* Nec in illo tantùm imperio, ſed in Oriente, in Septemtrione, apud Chriſtianos etiam agunt: & quamquam ſic diſtracti, unionem & puritatem gentis ſervant, à conjugiis alienigenarum decreto averſi. Quid Deus in iſtis ſtruat aut moliatur, neſcio, nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut ſinceritatem ſuam ſervavit, opinor, præter iſtam.

CAP. IV.

DE IMPIETATE.

Ejus matrem Superbiam, aut Ferociam, ſæpè & vitiorum cumulum, eſſe.

DEflectio altera *Impietas*, ſive *Irreligio*, ſi ἀσέβειαν Græcorum ſic licet vertere. Grande, & ut dicam, malorum malum: cùm homo à ratione, imò à naturâ abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa aſſeruit, & hæc inſevit. Eo veniri ſolet, ſive à ſuperbâ quâdam & rudi Ferociâ, ſive à Vitiorum magnitudine & cumulo; quæ animum mancipant. Deo enim tum ſe ſubtrahit, & ne illum timeat, ſpernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus ſucceſſibuſque! quia deſertores ſui Deus deſerit, nec cadunt ſolùm turpiter ſæpè, ſed ruunt. Quàm fœdi etiam ſunt? ſuper omnes ſuperſtitioſos, quia ut illi connivent ad ſupremum Numen, aut malè vident: ſic iſti cæcutiunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine eſſe? Eam ego in paucis exemplis

plis proponam: paucis, & id ipſum timide, nec aliter quàm in templis malos Genios ſolemus, ad fugiendum & abhorrendum.

Omitto veteres, apud quos veniam aliquam habuerit, in caligine erorum: apud Chriſtianos qui poteſt? Et ſunt tamen, qui non vitâ ſolùm eam præferunt? ſed impudenter linguâ exprimunt, ut ille FREDERICUS II, Imperator, cui ſæpè in ore: *Tres fuiſſe inſignes impoſtores, qui genus humanum ſeduxerunt, Moyſem, Chriſtum, Mahumetem* O impurè, ô impiè! te hoc dicere, quod gentilium quidam olim, (*Arnob. lib.* 1,) *Chriſtum magum fuiſſe, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuiſſe*?

Mitior ALPHONSI X. Hiſpaniæ Regis, ſed non melior vox aut ſenſus, qui ſolitus Providentiam identidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipſe Deo adfuiſſet, multa meliùs ordinatiùſque condenda fuiſſe.* Miſelle, ſapientiâ ſupra Deum es? lingua quò abis? mens quò abiiſti? Sed notabile, utrumque iſtum, & Fredericum & Alphonſum, illum imperio, hunc regno privatos, in publico odio & infamiâ obiiſſe. Plura non addo, nec

vel

jectè nimis agendum. Conſtantia ubique eſto, & volens quædam obedientia decretis divinis. *Nam longè præſtat* (ait Gregoras Nicephorus, *lib*, 8.) *quietum ferre à ferente Fato, quàm obnitendo velut materiam & alimentum ei præbere. Hoc enim tale eſt, ac ſi quis ignem metuens ædes jam circumdantem, non exſtinguat eum, ſed ſarmentorum faſces aggerat, & oleum affundat: aut ſiquis furente Borea, & tempeſtate, exiguâ fragilique cymbâ, contra fluctus & per eos eluctari conetur.* Altera etiam utilitas, inquirere leviter et modeſtè in Fata, et videre quò vis illa ſupera, noſtra hæc trahat: proque eâ inclinatione, ſe et conſilia adaptare. Magnus eſt fructus; et prudenti viro vix publica Fata converſioneſque obſcuræ, ex ſignis quæ præeunt vel adhærent. Ruere aut vertere hunc ſtatum vult? conſilia prava, et homines tales erunt, qui ad gubernacula admovebuntur. Delatio, adulatio, vanitas, locum habebunt: probitas, veritas, prudentia exſulabunt. Sed et, ut in citharâ, concentus turbabitur; et obſcura primùm, mox palam diſcordia erit. Vult attollere? omnia alia, locus conſiliis, locus honoſque virtutibus, etiam artibus; denique ſiquid

quid ægri in Republica, ſanatur; ſi-quid ſani, fovetur. Ut qui libram tenet, in hanc aut illam lancem pondus adjici jubet: & inclinat: ſic Deus. & fortunam temperat, ſed manibus aut conſiliis ferè noſtris. Atque hæc ita palàm, ut vel hebes mens videat, ſi non prævideat: & dominum arbitrumque terreſtrium rerum, ex eventis, illum è cœlo agnoſcat. O quàm mira, quàm inopinata ſæpè ab illâ potentiâ! Nam & hoc gaudet atque amat. præter opinionem (non enim rationem) quædam facere. & vel ſic oſtendere vim illam omnia gubernantem & moventem. Hæc univerſe: ſed in exemplis etiam diſtinctiùs videamus, & monita pro iis aptemus. Primum eſto,

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.*

1. Quid clariùs? quæ vis, gratia, aut commendatio, AGATHOCLI regnum in Siciliâ dederunt? Pater ei figulus, pueritiam in luti ſordibus, adoleſcentiam in impudicitiæ, juventam in libidinis egit. Ab omni parte infamis, odio civium & inopiâ, ad latrocinium compellitur. En

gradus, quibus ad ſceptrum veniatur? Sed mox miles, & dux è milite: id quoque cum infamiâ, quòd defuncti *Damasconis*, cui ſucceſſerat, uxorem ſtupro antea cognitam, ſibi ceperat, & cum eâ ingentes opes. His fretus occupare imperium patriæ bis conatus, bis repellitur; denique in exſilium agitur. Quid fit? jungit ſe Siculis, Syracuſiorum hoſtibus, palàm bello patriam petit, & obſidet: nihil efficit cùm *Pœni* in auxilium evocati ſtrenuè propugnarent. Vi deſperatâ, ad fraudes ſe vertit, *Hamilcarem* Pœnorum ducem ad pacem invitat (ea ſpecies & honeſtus titulus fuit:) reverâ ad pactionem, ut cederet, & traderet ſibi Syracuſas. Ita factum, regnat, cædes populi & Principum facit: & miro iterum fato, ipſis conciliatoribus ſceptri Pœnis bellum infert, & in Africam transfert. Præter ſpem variè victor, & præter ſpem quoque mox victus, deſerto exercitu, liberis, amicis, pænè ſolus in Siciliam effugit. Servat tamen regnum, etſi in vanâ ſorte: immoritur ei, ſed ita ut pelli uxorem liberoſque videret, & ab nepote id eripi, non diu fruituro. In his talibus ubi ratio alia, quàm ſumma illa

Ratio

Ratio eſt. Fatum nobis dicta?

II. Hæc in quo illo rege, quod in quattuor (ſeptem in univerſum fuêre) ROMANORUM? Primus *Romulus*, & tertius *Tullius Hoſtilius*, uterque ex paſtore ad ſceptrum pervênit: quintus *Tarquinius Priſcus*, è peregrino & exſule: ſextus *Servius*, quod ipſum nomen præfert, è vernulâ & ſervo. Quid hæc aliud ſunt, quam

Sidus, & occulti, miranda potentia fati?

III. Nam de C. MARIO minùs mirum in populari electione, ſi ad ſummâ pervenit ipſe popularis. Sed ex imâ tamen plebe ac municipali, miles mox factus in caligâ, tum Centurio, tum Tribunus: in urbe etiam petere honores auſus, ſæpè repulſus, ſpretus, irrupit tandem in Curiam, magis quàm pervênit. Ex illo tamen Mario tam humili, tam faſtidito, ille Marius emerſit qui Africam vicit, regem Jugurtham, formidatum Romanis, in triumphum duxit: & parum eſt: ille Marius, qui

--- Cimbros, & ſumma pericula rerum
Excepit;

& trepidam non Italiam modò, ſed urbem defendit. Ille, qui poſt ſextum Conſolatum (rarum decus) carcerem

&

& exſilium ſubivit : plenus tamen certuſque ſpei, quod olim juveni in agro appricanti, Aquila ſeptem pullos in ſinum jeciſſet, toties iterandi ſcilicet ſummi imperii ſignum. Nec fefellit eventus. Rediit, hoſtes vicit, urbem & Conſulatum ſeptimò inivit, & in ea exſpiravit. Quid libet ſperandi & timendi. cùm Fata volunt, clarum exemplum.

IV. Nec minùs in MASANISSA. (*Marius* enim me in Africam revocat.) qui mortuo patre Galâ, patruo ſuccedente, & mox illo quoque mortuo, per fraudem exutus regno & privatus arma ſumpſit, ac denique victoriæ & illius compos fuit. Sed non diu eâ gaviſus, & hac fruitus, à *Syphace* rege bellum excepit : qui juſto prælio eum fudit. In montem Balbum confugerat, Sed illinc quoque *Becchar* Præfectus regius eum pepulit, ad tantam paucitatem redactum, ut vix quattuor equitibus comitatus effugerit. Ventum erat ad flumen, nec vadari poterat : quid facis Maſaniſſa, & tuum Fatum ? metu urgente in id ſe conjecit, & duobus comitum gurgite abreptis, ipſe cum duobus aliis inter virgulta, ulteriora delituit. Fama tamen ſparſa ſubmerſi, populares

(ut quiſque in eum affectus) erexit, aut terruit : cùm ille vulnus (nam & id acceperat) in ſpeluncâ aviâ curans latrocinio duorum equitum per dies aliquot vixit. Mox ubi equi patiens fuit, audaciâ ingenti pergit ire ad regnum recuperandum, quibus præſidiis? haud plus quadraginta equitibus, qui in viâ, ſe addiderant : auctiſque paulatim ad VI. millia peditum, IIII. equitum, copiis, paternum totum regnum recepit. Sed nondum finis fatalis diſpoſitionis. iterum pellitur, victus à *Verminâ Syphacis* filio, quem rex in eum miſerat. Ibi omnibus opibus, ſed non ſpe amiſsâ, cum LXX. equitibus effugit ad Garamantum terram : hæſitque vagans aut latitans, donec C. Lælius à Scipione miſſus cum claſſe appuliſſet. Junxit ſe, & magnum nomen, etſi exiguas vires attulit : peritiâ tamen militiæ & locorum, aliquod ad victoriam momentum. Quæ mox ſecuta, victi Carthaginienſes & Syphax : iſte periit, & regnum ejus Scipio totum Maſaniſſæ donat, finibus etiam auctis. Quid deinde? nec ſic fideliter Fortuna ei ridet, in ipſo aditu jactatur, ſed Veneris inſidiis, non vi Martis. Erat *Sophonisba*, Syphacis anteà uxor, mulier

lier inſigni facie, facundiâ, & aſtu. Hæc regiam ingredienti occurrit, dejecta, mæſta, ſed quod deceret: & ſtatim Numidam in amorem ſui rapit. Jubet igitur bono animo eſſe, dextram & mox corpus jungit: ſed petenti anteà jurat, *Nemini ſe traditurum eam Romano.* In his erat, cùm Lælius ſupervenit, & Sophonisbam dedi poſtulat: fluctuante Maſaniſsâ, in vehementiſſimi amoris æſtibus, illam deſereret, an amicitiam Romanam. Sed ratio & utilitas affectuum vicit: illa vitâ abit, iſte ad Romanos redit, & adhæret, per eos regnum ſtabilit, auget, quod ad poſteros etiam tranſmiſit.

v. Inſerit ſe his exemplis & fæmina. Erat *Leontii* cujuſdam Athenienſis Philoſophi filia, ATHENAIS nomine, multo ingenii corporiſque lepôre, a ut venere. Pater occulto aliquo de fortunâ ejus præſagio, omnes opes moriturus duobus filiis reliquerat; huic ſolos centum aureos, cum elogio, *Suffecturam ei fortunam ſuam.* Igitur cum fratribus litigat, ut injuria affecta, ſed infirmior ſexus, aliam etiam accipit, & pulſa ab iis Conſtantinopolim venit, ut viam futuri magnitudini aperiret. Inſinuat ſe, &

commendat cauſſam *Pulcheriæ* Imperatoris ſorori : cui ſtatim ita placuit, ut percontata, ecquid virgo eſſet, in aulam acceperit, ſed Baptiſmo, rudem ad id Chriſtianæ religionis, priùs ablutam. Nomen ejus in EUDOCIAm mutat : ac ſic denique amat, ut fratri *Theodoſio*, apud quem omnia poterat, conjugem deſponderet. Hem, aſcenſus ! ſed ecce & dejectio, nam diu felix eo conjugio, amata & amans, in ſuſpicionem probri incidit, & contubernio excidit, hac cauſsâ. Imperator inſigne & prægrande pomum dono acceperat : quod porro uxori ſuæ blandiens tranſmiſit. Accepit illa, & idem mox *Paullino*, facundo & erudito viro, ideoque eruditæ fœminæ caro, nihil ſequius cogitans dedit. Quod ille, ignarus unde eſſet, iterùm Imperatori, ut regium aliquod munus offert. Mirari ille, & primùm ambigere; mox agnoſcere & ſuſpicari, atque ita properè ad uxorem veniens, callidè pomum ab eâ repetit, anteà donatum. Hæc totius facti ignarâ, temerè & juveniliter aſſerit, ſeſe ediſſe : iterumque rogata dicit, atque adeò jurat. Imperator ſeriò tum offenſus, & mendacii arguens, pomum pro-

profert, nec ſatis, de amore occulto & improbo ſuſpicatus, Paullinum occidit, illam abdicat, & relegat. O uterque amans, veſtri miſereor! etſi hæc quidem caſum fortiter tulit: & ivit Hieroſolyma, & piè caſtèque vivens ibi moritur, ſed præmortuo marito.

VI. Multa hæc in hiſtoriâ veteri: noſtri ævi unum addam. PHILIPPUS II. HIſpaniarum Rex, quid niſi fato in illud Luſitaniæ etiam venit? Quod ita fundatum firmumque in copiâ ſucceſſorum videbatur, ut locus non eſſet aut rima vel improbæ externæ ſpei. Ecce (*Regnare cœpit an.* ∞. CCCC. XCV.) *Emanuel* XIIII. Luſitaniæ rex tres uxores duxerat, & ex omnibus liberos tulerat, primùm, *Iſabellam*, maximam natu filiarum *Ferdinandi* & *Iſabellæ* Hiſpaniæ regum. Proles ex eâ nata *Michaël*: qui ſi vixiſſet, certus hæres omnium iſtorum regnorum erat, quæ nunc magnus Hiſpaniarum Rex tenet. Obiit puer, & ipſa mater ejus à partione. Ergo alteram tunc filiam *Mariam*, quæ tertia erat eiſdem Ferdinando & Iſabellæ, nuptiis jungit: nam *Ioanna* ſecunda, tradita *Philippo* Auſtriaco fuit, è quo conjugio Hiſpaniæ

iſti reges. Emanuel igitur ex *Mariâ* numeroſam ſanè prolem gignit, ſex maſculos, duas filias : denique è tertiis etiam nuptiis, quas cum *Leonora* Philippi Auſtrii filia coïvit, duos liberos, filium filiamque. Obſerva, te obſecro, an non hæc fundata domus, in tot fulcris ut ſic dicam, regni? Jam ad liberos iſtorum veni, quanta ſeries? *viginti duo* erant, qui Philippum regem anteibant, & ſucceſſione legitimè arcebant, & tamen quò *Fata* vocabant, venit & ſucceſſit. Præmortui omnes illi ſunt, quid? niſi ut unum facerent Hiſpaniæ totius caput. Magnus favor Numinis, nec ſemel in hac gente (Auſtriam dico) ſe oſtendit: quæ per hereditates & adventicia incrementa ferè crevit.

II. *Regna à Deo & Reges tolli.*

v. Vis illuſtre exemplum? CYRUS erit. Qui per annos triginta, in magna gloria rex Perſarum, finitimis, deinde longinquis, ſubactis, longiùs manus etiam ad Scythas porrexit. Venit cum magno & victore exercitu, ô dedecus! à fæmina vicendus. *Thamyris* ea erat, quæ genti præerat, & filium ad fines regni repulſurum vim exter-

nam

nam miſerat: ſed victus eſt, & inſidiis à Cyro circumventus. Ergo ipſa molem regni ultimam exivit, & dat ſe animosè obviam, atque iiſdem fraudibus circumventum. & clauſum, ipſum copiaſque cecidit. Ducenta Perſarum millia erant: ingens clades, adde ludibrium. caput mortuo reſecat, & in utrem ſanguine plenum merſo exprobrat: *Satia te ſanguine, quo expleri nequiſti.* Regnum longâ mole fundatum, ubi es? rex tot annis felix & victor, ubi es? quo Fata & ordo rerum miſerunt, à ſummis ad ima decidiſti.

11. Jam POLYCRATES, rex Samiorum, non fortunati, ſed fortunæ nomen videbatur. Nihil ei in vita adverſum: ante vota, ſupra vota omnia aderant: id eſt, priuſquam vellet, & pluſquam vellet. Cælum, terra, mare favebant, aut ſerviebant: & res in exemplo raro dixit. Anulum in mare abjecit, quaſi Nemeſi placandæ. quid fit? in piſce mox inventum recepit. At ultima diſſident, & *Orœtes* Darii regis ſatrapa, victum, captum morte, nec eâ communi (non dicam regia). affecit: ſed in cruce alta ſuſpenſum, mirabile & miſerabile orbi ſpectaculum ſubjecit.

cit. O verè Deum, qui inopinatè mutat!

III. Et in VALERIANO etiam Imperatore Romanorum, id eſt, orbis pænè terræ, quàm ſimile ludibrium! Ille poſt quindecim regni annos in ignobilem ſervitutem, & audientium aures gravaturam, vi Fati incidit. Bellum, magnis viribus, *Sapori* Perſarum regi fecit: ſed eo fine, ut victus & vivus in manus hoſtium veniret Imperator. Barbaro faſtu victoriâ uſi ſunt, ſiquidem Sapor, ut catenatum mancipium circumduxit, & quoties equum conſcenderet, non manu ejus, ſed inclinari dorſo, adjutus innixuſque eſt. Quia hominum ſic ſubitò dejicere & calcare Principem rerum potuit, præter divinum ſupremumque decretum?

IV. Aſſidet, quod BAJASITES PRIMUS, quem *Gilderum Chan* à fulmine Turcæ dicunt, magnus animo & rebus Imperator fuit. Atque is variè, & per decem ampliùs annos victor, magno illo prælio cum *Temire Chano*, quem *Temir lancum* à claudicatione item vocant, confiixit. Utrimque ingentes copiæ, robora virorum & militiæ uſus à Turcis; Fatum aliunde ſtetit. Nam & auxilares

res-

res copiæ Tartarorum in ipsâ pugnâ deſeruerunt Bajaſitem, tranſitione ad hoſtem factâ: idem milites, è regione Germiani & Menteſii. Solus ſe non deſeruit, cum immoto Prætoriano agmine, Bajaſites: & murus illic belli. Sed vis ac multitudo perrupit, ipſe captus, filius ejus *Muſtaphas* cæſus, & quidem feliciùs. Nam pater ad victorem Temirem perductus, honeſtè primùm exceptus eſt: cùm & obviam pedes extra tentorium iviſſet illi, in equo adventanti. Cùm deſcendiſſet; uterque, pro more gentis, humi in tapete conſedit. atque ibi Temir; (operæ pretium viſum, fide Annalium Turcicorum verba dare) O (*Dominum* notat) *Chan*, inquit, *magnas uterque Deo gratias debemus: ego: quòd claudus ille ab ipſis Indiæ finibus ad mœnia Sîvaſtæ imperium extenderim; tu, quòd à Sivaſtâ, ad ipſos Pannoniæ fines. Orbem terræ inter nos partiti penè ſumus. Debemus igitur gratias, atque ego reddidi, & reddam: tu verò parùm fortaſſe memori gratâque mente fuiſti, & ideò hac calamitas intervenit. Sed age mi Chan, ſi ego in tua ſic ſim poteſtate, quid ageres? dic liberè & veraciter.* Ibi ajunt Bajaſitem, qui feroci & elato animo erat, ſubjeciſſe:

Equidem te ſi numen victoriam adnuiſſet, in ferream caveam incluſum circumduxiſſem. ſpectaculo & oſtentui cunctis. Temir eo audito, ſententiâ hac in ipſum eſt uſus, & ſic incluſit. Miſer triennium ferè ita vixit: & cum deſperata liberatione audiſſet in Tartaros ſe abducendum, caput validis iteratiſque ictibus caveæ ferreæ incuſſit, & indignantem animam ſic emiſit. Multi & pulchri ludi in hoc Mundi theatro: ſed tragœdiam belliorem raro, aut nec, legimus

v. Niſi ſi lubet & ad Sacros apices venire, & videre quomodo nec iis vis iſta parcat CAROLUS CARAFFA à Paullo IV. Pontifice deſignatus Cardinalis fuit: ejus frater IOANNES Montorii Comes, & Dux Paliani factus. Omnia iſti apud Pontificem, quæ vellent, poterant: & plus quàm æquum decorumque erat, volebant. Manſit aura ſecunda, quamdiu ſidus illud luxit: poſt ejus occaſum, *Pius Quartus* in Pontificatum aſſumptus, idque operâ & gratiâ (notabile eſt) *Caraffarum* maximè. Sed iſte inter primas ferè publicas actiones habuit, Caraffas evertere: fecitque initium VII idus Junii, (∞.IↃ.LX.) ipſo die, quo *Carolus* pillei

pillei honore donatus fuerat, in carcerem eo conjecto. Additus Dux Paliani, frater; Comes Allıfanus, aliique propinqui eorum aut clientes. Novem menſes in arce Sancti Angeli habiti, non niſi crimina & mortes audierunt: & hanc denique ſententiâ Pontificiâ ſubierunt. Cardinalis nocte, carnificis manu ſtrangulatus; Dux capite truncatus, unà cum Allifano Comite, & cadavera in publicum ſpectaculum expoſita Quis ſenſus, & occulta vox, tibi Roma tunc fuit? cùm multi Pontificis ſeveritatem, & ingratitudinem, accuſarent: ſapientiores, incerta rerum humanarum, ſub illuſtribus exmplis, agnoſcerent; & vilium reorum pœna atque ignominiâ periiſſe, qui dignitate et opibus culmina paullo antè fuerant rei Romanæ

MON. III. *Et cauſas quaſdam medias, ſed inopinatas, his intervenire.*

1. Adſtruit et aſſerit ſe ubique Providentia: ſed apertiùs cùm cauſſæ quædam mediæ ſubitæ, aut inſolitæ interveniunt, et licet dicere, Quis exſpectaſſet? in DIONIS rebus hoc elucet, cùm Syracuſas liberatum

iret

iter à tyrannide Dionyſii ,gravi & famoſâ. Erat tum forte in Italiâ Dionyſius , & res alias agebat : id quod Dioni (fato ſic diſponente) commode & feliciter evenit. Nam cùm ipſe in Siciliam , exiguis copiis , animo quàm prudentia majore, appuliſſet : *Timocrates* , primus amicorum Dionyſii , & qui vicem ejus regebat , ſtatim hominem certum cum litteris ad Dionyſium ablegat , qui Dionis adventum , & res in Siciliâ motas nuntiaret. Summa erat , omnia relinqueret , rediret , niſi à ſuis vellet relinqui. Homo feliciter fretum trajicit , *Cauloniam* terrâ tendit, ubi Dionyſius tunc ſecurè agebat, In viâ forte notus occurrit , qui recens victimam immolaverat , & partem ejus amicè communicat & donat, Accipit , in vidulum lateralem imponit , ubi & Timocratis epiſtola erat. Pergit intereà ſtrenuè , & noctem itineri cùm adſumpſiſſet , jam feſſus,neglectim abjicit ſe in humum , & componit leviter dormiturus. Haud procul à ſilvâ erat : è quâ ecce lupus egreditur , & odore carnis ſtimulatus accedit , & vidulum à latere abripit cum ipſâ carne. Paullo pòſt homo expergiſcitur , vidulum deſiderat , & circà

circa quærit :; fruſtrà itaque metuens offenſæ aut pœnæ, non ſuſtinet ad Dionyſium ire. aliò divertit, Hoc caſu, tardius quàm opus erat, & aliis litteris, Dionyſius cognoſcit quid ageretur. Subvenire vult, non poteſt: à ſceptro ad ferulam redigitur. à quo Deo, Deo, qui inopinatum illud interjecit.

11, Quid in M, BRUTO, & campis Philippicis ? manu Providentiam tango. Legiones utrimque, & inſtructæ copiæ: egregii duces. concurritur: vincit cornu dextero Brutus, & oppoſitum *Octavianum* pellit, atque adeò caſtra ejus capit: & quàm pænè ipſum ? Plena & certa victoria videbatur: ſed quam Caſſius malâ ſorte pervertit. Nam ipſe ab *Antonio* pulſus in ſuo cornu, ſed fugâ & damno leviore: & facilis inſtauratio, ſi de Bruto ſciviſſet, aut ſperaſſet. At campus, qui pulvere ſtabat, impediit proſpectum: & triſte, ſed falſum, ei augurium in animo, victum etiam Brutum eſſe. Tamen adhuc dubius, ſubſtitit in colle quodam, & L, Titinnium. ex fidis amicis, mittit ad explorandum. Ille in Bruti milites ſtatim incidit, victores &, ut fit, palantes. De Caſſio. *Quam ſalvè?* quærunt, audiunt

audiunt, et læti Titinnium circumfundunt, et unà ad Caſſium, animaturi eum tendunt. Qui cùm videt, eoſ tecta ad ſe venire, hoſtes arbitratus, et amicum ſuum captum: *Quid ultra moramur?* inquit: *ſpes. vita, decus abeant*: et ſimul cervices ſuas liberto præbuit incidendas. Vix factum, Titinnius ſupervênit: et caſum miſeratus, ſibi iratus, (quaſi mora in cauſsâ fuiſſet) idem genus fati ſponte ſumpſit. Hæc res et Brutum perdidit: qui in Caſſii anima ſuum animum amiſit.

III Multa poſſim: unum ex hiſtoria vetere, et de inclyto illo ANNIBALE inter omnis ævi duces. Jure hoc elogium vindicat: nec fuit aut erit, qui militari aſtu aut peritia virum æquabit, non dicam ſuperabit. Is in Italia dominabatur, poſt Cannas victor. et quid niſi Roma reſtabat? Frænum fati cohibuit, ne ſtatim iret: idem conſilia ejus alia, conſulta licet et firma, evertit. Fœdus cum *Philippo* tunc Macedonum rege percuſſerat, et ut is in ſocietatem belli, aut potiùs victoriæ, veniret: legibus iis, ut Italia quidem Annibalis et Carthaginienſium eſſet; Græcia Philippi, Punicis mox armis ſubjuganda.

ganda. In hanc rem firmandam, Xenophanes legatus à Philippo mittitur. navigat, legit oram Italiæ. Juxta Tarentum in claſſem Romanam incidit, capitur & *Quis, quò, quare*, rogatur. Ille Græculus, callido mendacio ſe expedit; & ait à Philippo rege ad Senatum Romanum mitti, ut fœdus in Annibalem & Pœnos jungat. Romani, & eorum Dux Valerius Lævius, lætari, ovare: & calitùs tam opportunum auxilium, à potenti rege, in rebus arctis, miſſum opinari. Itaque honore honeſtans, proſequuntur, & in tutum Italiæ litus exponunt. Expoſitus ille rectè ad Annibalem tendit, & mandata dat, accipit: denique de tota re peragit & definit. Nihil ſupererat, niſi ut ipſe ad Philippum, Philippus in Italiam veniret; & funus res Romanæ eſſent. Deo aliter viſum vigilat: & in reditu eadem navis in Romanam claſſem incidit, ſed cui Q. Fulvius præeſſet. Ille prioris doli & hominum ignarus, quærit ſolita: & Xenophanes ſemel mentiendi felix, eodem applicat, *A Senatu venire, ad regnum ſuum ire.* Hæc vultu ac voce conſtans. Jamque perſuaſerat: cùm ecce vident inter comites, quoſdam Punico habitu. &,

Qui

Qui iſti? clamat Fulvius; *à Græciâ non ſunt.* Turbantur, fatentur, in vincula dantur, Romam mittuntur: omnia conſilia et pacta detecta, Roma ſervata. Servare enim eam fuit, vel in tempus cœpta impedire. & donec miſera reſpiraſſet. I nunc, & quis Epicurus hîc Providentiam neget?

IV Iterùm idem in EODEM. Rebus jam, ſuâ culpâ & morâ, dubiis, & Romanis animo ac viribus auctis: ut ſuas pariter firmaret, fratrem *Aſdrubalem* ex Hiſpaniâ evocaverat, cum novis copiis, & valido exercitu. Jam Alpes tranſierat, jam adventabat: quis non actum de re Romana cenſuiſſet, quæ ægrè vel uni Annibáli reſiſtebat? Junge iſtum, veteranum ducem, tot ſubſidia: ad exſequias tuas Roma imus Vide rem levem, ſed à Deo, quæ turbet. Neſciebat etiam Annibal fratrem in Italiam veniſſe, et in extremâ Apuliâ conſidebat: cui obviam ire, ratio alioqui et conſilium erat. Miſerat autem Aſdrubal, præmiis inductos, quatuor Gallos equites, duos Numidas, qui omnia Annibali ſignificarent: ſed ii cùm totam ferè Italiam tutò emenſi ad Tarentum veniſſent, ibi à vagis Roma-

nis

nis pabulatoribus excipiuntur, Annibali jam vicini. Deducuntur ad Conſulem *Claudium Neronem*, caſtra oppoſita Annibali illîc habentem: fatentur, litteras tradunt, per interpretem explicantur. Ibi cognitum, Aſdrubalem in Umbriam venire in animo habere, ac fratri ibi occurſuro jungi. Conſul ſtatim, magno animo facinus auſus (ut in magno periculo (Validiſſimam partem copiarum clàm è caſtris ſubducit lectos omnes, ſex millia peditum, mille equites: & dies noctesque non intermiſſo itinere, occultus ad *Livium Salinatorem* (is alter Conſul oppoſitus Aſdrubali erat) venit. Ita ſtatim duplicatis viribus cum Aſdrubale pugnatum: cujus victi cæſi caput Nero ſecum eâdem celeritate in caſtra refert: ac poſtero die ante ſtationes hoſtium projecit. Duobus etiam captivis dimiſſis, qui rem omnem ordine nuntiarent. Tum denique perculſum, imò deſperatus Annibal, vocem hanc è pectore emiſit; *Agnoſco fortunam Carthaginis*. Benè, bene. Tu nitere, & omnia fac: vincens non vinces, prudentia infra fortunam erit, & Nemeſis Carthaginem tuam premet.

Mon iv. *Regna à Deo & Reges temperari.*

Breve monitum, ſed magni ſenſus & uſus: videre quomodo Deus diſponat & cohibeat, hos ne creſcant, hos ne cadant: & velut in æquilibrio eos ſuſpendat. Hoc Nicephori Gregoræ verbis dicendum eſt: *Mirari mihi ſubit,* inquit, (*Lib. 5*) *impervestigabilem Dei ſapientiam, quæ plane contraria uno fine concluſit. Nam cùm duas adverſarum poteſtates inter ſe committere ſtatuit, nec alteram alteri ſubjicere; aut ingenio & virtute præſtantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius conſilia & conatus evertat, & utrimque ſubditorum libertati conſulatur; at neuter alterum tentare & ſepta* (*quod ajunt*) *tranſilire audeat, vetereſque regnorum limites convellere.* Dici prudentius nihil potuit: & Providentiæ hanc diſpoſitionem quot exempla adfirmant? non inſiſto, & vetera omitto: ſed nuper *Carolus* V. nobis, *Franciſcus* I. Gallis, *Soleimannus* Turcis imperitabant: quivis eorum dignus orbis terræ imperio. & habuiſſent, aut promoviſſent; niſi concur-

ſus

ſus ille fuiſſet, & alius alium interpellaſſet. In parte altera exempla, quæ verecundia prohibitus non dicam.

MON. V, *Clariſſimè Fata in Prædictionibus elucere.*

1. At nulla res Fatum clariùs certiuſque, quàm Vaticinia aut Prodigia, aſſerant, quæ diu antè, cauſſis notiſque nullis apparentibus, cùm eventa deſignent, quid niſi & hæc definita, & à Deo eſſe clamant? Daniel ille VATES, & SIBYLLÆ, multis antè ſæculis multa, & magna prædixerunt: unde, & quomodo? niſi quia id Providentiæ libro hæc deſcripta. & Deus revelaverat. Nam ita amat Numinis illa benignitas, per *Somnia*, per *Signa*, per *Spectra*, & *Vaticinia* res futuras oſtendere: divinitati ſuæ adſtruendæ, nobis inſtruendis aut præparandis. Latus læruſque campus eſt. placet ingredi, & leviter luſtrare? fiat At primò de SOMNIIS, nobile eſt quod ASTYAGI ultimo Medorum regi factum. Vidit per quietem, ex natura filiæ, quam unicam habebat, vitem enaſci, & ſic mox diffundi, ut totam Aſiam palmite ſuo obumbraret, Conſulti vates ajunt, *Naſciturum*

ex filia, quæ Aſiæ regnum occupet, ſuo eum nudet. Territus hac denunciatione,& ut fatum averteret, (miſer, quid operam ludis?) jamprimùm filiam ſuam extero, & obſcuro tunc viro, *Cambyſi* deſpondet. Deinde eandem partui vicinam ad ſe traducit, & ut quod natum eſſet ſe teſte necaretur. Ergo infans *Harpago* traditur occidendus, notæ fidei, & cui arcana illius regis jam diu innixa. At ille veritus, ne ſi mortuo Aſtyage imperium ad filiam veniret (nec enim virilis ei ſexus liberi) pœnam obſequii lueret: non necat, ſed paſtori regii pecoris tradit exponendum. Fortè & uxor hujus pepererat, quæ re auditâ, ſummo rogat opere maritum, puerum ad ſe deferri,& oculis ſaltem libari. Maritus indulget, it in ſilvam ubi reliquerat; repperit canem fæminam,quæ mammas præbebat, & unà alites feraſque abigebat. Tactus miraculo, & vel à cane doctus miſerari, tollit puerum, uxori defert; quæ videt, amat, alit,& creſcit in virum,in regem; qui Aſtyagem vicit, ſceptrum ad Perſas tranſtulit.

II. Sed & ANTIGONI ſomnium mirabile, ſuper *Mithridate* Iſte è Perſarum magis oriundus, erat in comi,

comitatu Antigoni Macedonum regis, Perſide ſcilicet devictâ, & fortuna ſua cum publica inclinata, Viſus videre noctu Antigonus, ſementem auream in magno campo ſe facere, eam ſurgere, adoleſcere & matureſcere: ſed mox omnia demeſſa item videre, & culmos ſpicaſque jacere inanes. Vocem adhæc audire, *Mithridatem in Pontem Euxinum fugere, auream meſſem ſecum aſportantem* Non obſcurum ſomnium, aut ſignificatio. Itaque rex ubi evigilaſſet, exterritus tollere ſtatim Mithridatem ſtatuit, & cum filio *Demetrio* communicat, fidem ſilentii jurejurando ſtipulatus' Erat familiaris, in pari ætate, Mithridati Demetrius: & fortè iſte ſe obtulit, à recenti indicio. Miſeratur adoleſcens, & adjutum velit, ſed religione juramenti cohibetur. Quid facit? apprehenſum ſeducit ab aliis, & nihil effatus, haſta in terræ pulvere ſcribit: FUGE MITHRIDATES, Quod ille arripit, & verbis iſtis, & vultu ipſo Demetrii monitus, in Cappadociam clàm aufugit, & regnum mox potens & inclytum Ponti condidit: quod ſtetit in octavam ab eo ſtirpem, alterum illum *Mithridatem* Romana potentia vix everſum.

III. Aſſidet iſtis,& primo utique, ſomnium quod ERTUCULES pater *Oſmanis*, à quo potentes iſti Aſiatici *Oſmanidæ*, vidit: ſed vidit de die, cùm poſt cibum ſumptum meridiaretur. Experrectus igitur,& imagine eâ confuſus, primò corpus aquis abluit. & ſe purgat, uti religio gentis ejus habet. cum ad *Edebalem*, virum inter ipſos ſapientem & ſanctum, venit atque infit: *Somniavi, vir venerabilis,)* Annalium Turcicorum verba pono*) ſplendorem Lunæ è ſinu ſuo prodire, eumque in meum deinde ſinum pervenire. Eo cum delatus eſſet, ex meo umbilico enaſci arborem, quæ regiones varias, montes & valles inumbraret. Ad ipſas autem radices arboris, aquas emanaſſe, quibus vineæ & horti rigarentur: atque ibi ſomnium me ſomnuſque deſeruit.* Edebales audito, aliquamdiu ſe cum reputans, effatur: *Naſcetur tibi filius, vir bonei cui nomen erit Oſman. Is multa bella geret, victoriam & famam pariet, ac poſteri tui Principes Regeſque terrarum erunt. Mea autem filia Oſmani nubet: atque is ſplendor eſt: qui è ſinu meo prodivit, & in tuo coivit, ex utroque autem arbor* Quàm mira, & vera prædictio Sed & de *Lunâ* notabile, quam ſcimus inter ſigna prima eſſe Turcicæ gentis.

IV. Jam

IV. Jam ad SIGNA tranſeo: quæ *Magna* aut *Parva*: ſed certa pariter ſe oſtenderunt TIMOLEONTI Corinthio, cùm in Siciliam, ad pellendum tyrannum, exigua manu iret: fax ei in mari, totam noctem, naviganti præluxit. Amplius, Delphos paullo antè profectus, ut Apollini ſacra & vota faceret; è donis ſuſpenſis vittam, in caput ſuum deciduam, ita excepit, ut coronæ aut diadematis ritu cingeretur. atque erat ea vitta victoriolis & corollis intexta: prorſus ut à Deo coronari, & victor pronunciari videretur. Quid, quod eidem ante pugnam cum *Icete* contingit? Contentio honeſtát inter Centuriones & manipulos de ordine erat, & præire omnes volebant: cùm ille, liti dirimendæ, ſortem definire jubet, & anulos Centurionum in eam poſcit. Conjiciuntur in ſinum veſtis, commiſcentur. qui primus educitur, is trophæum pro inſigni habebat inſculptum. Aucti omnes ab omine animis, in hoſtem alacriter eunt, cædunt, vincunt.

V. MARCIANO Thraci, plebejo genere, & mox Imperatori, plura hæc potentiæ Signa evenerunt: Ad militiam primam eunti, & ut nomen da-

ret, cadaver hominis occiſi in via offerunt: ad quod ſubſtitit, & miſeratione tactus in eo eſt ut ſepeliat, & terra tegat. Dum facit, deprehenditur, accuſatur ut homicida, & Philippopolim abducitur. Jam pœna imminebat inſonti: cum verus homicida caſu ſupervenit, & agnoſcitur: ipſe liber ad vicinos numeros tendit, quibus inſcribitur, & (pulchrum omne!) in locum defuncti militis, *Auguſti*. Et jam cum legionibus in expeditionem ibat: cùm morbus eum invaſit, & in Lycia ſubſtitit, hoſpitio apud duos fratres exceptus, *Iulium* & *Tatianum*. Cùm meliuſculé ei eſſet, recreandi cauſſa, tres ſimul venatum eunt: & fatigati decumbunt, & obdormiunt. Æſtus ſolis erat, & ipſe meridies: ibi aquila, panſis alis, leviterque corpus librans, ſuper Marcianum ſe ſuſpendit, & umbram fecit. Tatianus experrectus id videt, ac fratrem excitat, & oſtendit. Uterque mirabundus haud vanè augurantur, avem regiam regnum ei portendere: & Marciano futuram ſortem gratulati, ducentos etiam aureos in viaticum donant. Unum hoc apprecati, ut memor gratuſque eſſet, cùm ad imperium veniſſet. Idem hoc prodigium

digium iterùm ei ſic factum. In Africam, ſub *Aſpare* copiarum duce profectus ſt: atque ibi pugnâ cum *Ganzerico* rege parum proſperâ, capitur aſſeruaturque. Cum pluribus ſub divo recumbit, calido item ſole: ecce aquilam, quæ advolat, Marciano ſuperſiſtit, & incoràm omnibus umbraculum ei ſedulò præbet. Vidit ipſe Ganzericus & miratur, & vocat: ac liberum hac lege amittit, ut Imperator pacem cum vandalis colat. Nec diu pòſt, mortuo *Theodoſio Pulcheria* ejus ſoror Principem hunc, & ſibi maritum, deſtinat. Sed maritum ſermonis causâ: ſtipulaturque ut nomine contentus, cetero fructu corporis ſui abſtineat: quod caſtum pia virgo Deum conſecraſſet. Numquid veracia, & palàm à Deo hæc ſigna?

VI. Atque eadem, ſed triſtioris fortunæ nuntia, in Hiſpaniâ apparuerunt, (DCC.XII.) RODERICO ultimo Gothorum rege. Palatium Toleti erat, ſed clauſum & validis vectibus ferroque munitum. Fama tenebat, reſeratum id excidio Hiſpaniæ futurum: quod Rodericus ridere, & theſauros occuli ratus, ſeras perfringendas curavit. Theſauri nulli, ceterùm arca reperta, & in ea linteum: in quo

inſolentes hominum facies veſteſque depictæ, atque ipſi militari habitu atque impetu graſſantes. Verba Latina inſcripta, *A tali eâ gente exitium Hiſpaniam manere.* Quid plura? fides factis facta: *Iulianus* Comes, cujus filiam rex ſtupraverat, ex Africâ hoſtes inducit, regem occidit, patriam perdet.

VII. Sunt & *Parva* magnarum ſæpè rerum ſigna. Noſtro ævo, cùm in locum *Pauli* IV. Pontifex creandus eſſet, & in conclave purpurati Patres veniſſent: en ſuper IOANNIS ANGELI Cardinalis Medicæi, qui pòſt P. IIIV. nomen habuit, columba aliquamdiu circumvolitans, cellam conſedit: nec aliter omnes interpretati ſunt, quàm velut à Numine miſſam, Pontificem hunc oſtendere deſignandum.

VIII. In tranſlatione Luſitanici ſceptri ad PHILIPPUM Hiſpaniarum regem, notatum à curioſis eſt, *Sebaſtianum* regem Luſitaniæ, cùm in Africam magna mole moveret, & pecuniæ inopia eſſet, edicto permiſiſſe & aditum dediſſe in Luſitaniam *Regalibus Caſtellanis*: quod genus monetæ anteà ibi ſpretum. Item, in ipſo apparatu & cultu nobilium, ſub diſceſſum

ceſſum omnes ſubito variſſe, & ad Hiſpanicum tranſiſſe. Clariora ſunt, quàm ut interpretatione illuſtrentur.

IX. At verò *Spectra* etiam ſæpè & Genii, varia ſpecie, prædicunt. Ut ille, qui DIONI SYRACUSIO apparuit, poſtquàm patriam magna ſua gloria à tyrannide liberaſſet. Domi ſedebat, & clara luce habitu Furiæ mulier ſe obtulit grandi ſtatura, horrenda fœditate. Ea domum ſcopis cœpit verrere, nihil aliter prolocuta, & territo Dione, cùm familiares advocaſſet, ſpectrum abſceſſit. ſed non noxa, quam ſignabat. nam filius ejus grandior, incertum an per inſaniam ſubitam, an iram, è ſumma domo præcipitem ſe jecit, & fœdè occidit. Sed & ipſum Dionem mox inſidiatores domi interfecerunt, uxore & ſorore ejus in carcerem abductis. Quid? non egregiè domus hæc verſa, ſi non everſa fuit, uti monſtro ſignificatum?

X. M. BRUTO Dionis æmulo, ſimile etiam ſpectrum oblatum. Parabat trajicere ex Aſia exercitum in Europam, & funeſtos illos Philippos. ubi mox certatum. Nox alta erat, Luna lucens, & Brutus aliquid ſecum animo volvebat, aut, ut alii,

lucu-

lucubrabatur: cùm ecce ſonus ſtrepituſque ad cubiculi januam, & ingreditur veſta forma Æthiops, ſævo & terrente aſpectu. Atque is ſilentio ante Brutum conſtitit. Qui animo & ore conſtans, interrogat: *Quis hominum deorumve es? quæ res huc egit?* Reſponſum retulit: *malus tuus Genius ſum, in campis Philippicis me videbis.* Iterùm animosè Brutus: *Videbo,* Diſparuit. ſed ut dixerat, in ipſis illis campis comparuit, noctu quæ pugnam ultimam anteceſſit: cùm à bono Genio Brutus deſertus, malo ſuccubuit; atque adeò ipſe occubuit, & Romana cum eo Libertas.

XI. Compar iſtis, quod patrum avo LUDOVICO Hungariæ regi accidit; (∞.IↃ.XXVI.) cui bellum *Solemanus* Turcarum Princeps parabat, atque ipſe pariter ſe accingebat. Prandebat in arce Budæ, foribus tunc regiæ de more clauſis. Aſtat ad portam quiſpiam humana ſpecie, ſed claudus, diſtortus, & habitu cetero cultuque fœdo: qui acri & ſtridula voce clamat, poſcitque colloquium regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis eſſe: cùm magis magiſque inclamat, & opus convento rege, nec alio, eſſe. Re ad regem delata,

delata, mittit è ſplendioribus aulicis, juſſum nomen & perſonam ſuam præferre,& hoc quidquid eſſet, elicere. Venit & appellat claudum de arcano qui inſpecto, abnuit hunc regem eſſe: &, *Quoniam*, inquit, *audire aſpernatur, abi nuncia, brevi & certò periturum.* Et cum dicto ex oculis adſtantium evanuit. Nimis vera comminatio fuit. Rex ad *Mohaczum* urbem grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit: et dum enititur, equo ſuper eum corruente obteritur, aut ſuffocatur. Annum agebat vigeſimum primum.

XII. Ad *Vaticinia* aut prædictiones venio: è quibus *Thraſylli* TIBERIO facta, quàm teſtata eſt? Erat in comitatu Tiberii, Mathematici titulo, cùm Rhodi in exſilio ageret. In exſilio; et quàm procul à Principe? et *Cajus* ac *Lucius Caſares*, etiam vivebant. Non deſinebat tamen iſte identidem Tiberio fidem facere certi Principatus. Sed parùm credulo, et jam de dolo etiam ſuſpectanti; et ne ſubornatus ab æmulis, ad eliciendas arcanas aliquas voces eſſet. Atque adeò perdere eum ſtatuit, et clàm necare. Domum Rhodi habebat, et in ea turrim, quæ rupibus impoſita, mare

mare ex alto deſpectabat. In hanc turrim ducit Thraſyllum, cum uno fido & valente liberto comite: certus, ut dixi, tollere, niſi fidem ei faceret fidæ prædictionis. Cum aſcendiſſent igitur, cœpit interrogare: *Soli ſumus, dic per quidquid carum habes, vera hactenus mihi dicis? de imperio etiam adfirmas?* Ille iterare, & ſidera ſic velle. *Si de meo igitur ſtatu compertum*, inquit, *ex ſideribus habes: de tuo ecquid ais? inſpice.* Ille thema ponere, ſitus ac ſpatia ſiderum conſiderare: denique timere, palleſcere, & exclamare, *Anceps ſibi, ac propè ultimum, diſcrimen inſtare.* Eo dicto complexus hominem Tiberius, verè conſcium futurorum aſſerit: & quod de ipſo meditabatur, ſi non ſatis feciſſet, pandit. Qua arte hoc Thraſyllus potuerit, verè ſiderali, an potiùs geniali, alibi videndum ſit: nunc aliud ejus mirandum addo. Ambulabat in litore, cum eodem Tiberio navis longè conſpicitur: ille ſtatim affirmat, Roma venire, & litteras nuntioſque ab Auguſto de reditu ejus afferre. An & hoc tale ex ſideribus? nugæ. ex inſtinctu.

XIII. Neque minùs nobiles iſtæ (plures enim ſunt) in DOMITIANI

Princi-

Principis rebus. Fuit *Largius Proculus* quidam, vir inter illuſtres: qui publice in Germania prædixit ipſo tali die Domitianum obiturum. Cumque res ea ad Præſidem dimanaſſet, gratificaturus Domitiano, & ſimul quia hæc præſagia vetita, victum eum Romam miſit. Nec negavit, cùm introductus ad Domitianum eſſet, imò magis magiſque aſſeveravit. Juſſus igitur in carcerem recludi, & aſſervari donec dies is tranſiſſet, tum puniendus: imò, ut res docuit, tum liberandus, & præſagii ſuſpiciendus. Aliud. Fuit eodem tempore *Aſcletario* Mathematicus, qui & diem & genus mortis Domitiani apud quoſdam dixit. Vocatus ab ipſo, eadem iteravit: quærentique Domitiano, ut eluderet, *Tu igitur quâ morte periturus*? ille ſtatim, *Fore, ut à canibus laniaretur*. Tum Imperator, ad fidem coarguendam, extemplò abduci, & vivum exuri juſſit: ſive, ut Suetonius, prius interfectum. Sed utrùm horum, tamen extra urbem, via Latina, homo uritur, ſcilicet ut nihil reliquum è cadavere eſſet, quod canes laniarent. Sed ecce nimbus ſubitò ortus rogum exſtinguit, & miniſtri ſemiuſtum relinquentes diffugiunt. Canes ſuperveniunt,

veniunt, & votant. Veſpere cænanti Domitiano, inter alias fabellas ejus diei, id refertur: & valdè eum, ſed fruſtrà commovit. Munit ſe, domi hæret, neminem admittit: ſed ſui eum reperiunt, & Stephanus, cubiculariorum primus, cædem patrat. Quâ ipsâ in re, *Agollonii Tmanæ* nobile vaticinum non eſt omittendum. Erat tunc Epheſi in Aſiâ, tanto terrarum & marium abjunctus. Is diſſertationem fortè in publico habebat, ac primò hæſitare & loqui remiſſiùs, mox palleſcere, & ſilere: denique paſſus aliquos exſiliens, ut mente motâ, *Fuge Stephane,* inquit, *rectè. Percute tyrannum, percute homicidam. Bené eſt, percuſſiſti, vulneraſti, occidiſti.* Hæc in publico dicta & geſta, ipsâ horâ, quâ Stephanus percuſſit: ô mira, ſed vera. Attexetur autem non indecorè

QUÆSTIO:

Liceátne igitur & deceat, in eventu inquirere, & vates aut divinos conſulere?

Non arbitramur: etſi ſuprà tetigi, prudentiâ aliquâ ſcrutari poſſe, & odo.

odorari, quo tendant fata. Sed diſtinguenda tota res eſt: & ſic habe. Indiciis aut notis, quas vir prudens ex lectione, ex uſu, & obſervatione ſimilium collegerit, aliquid ſuſpicari aut præſumere de fatis, id licet: ſed cautè, & timidè. At ex artibus magorum, ariolorum, divinorum, mathematicorum, & quod aliud tale genus, id verò nefas eſt, nec divina aut humana lex permittit. Deus palàm edicit, Deuteron. cap. XVIII. *Non inveniatur in te, qui ariolos ſciſcitetur, & obſervet ſomnia atque auguria: nec ſit maleficus, nec incantatar, nec qui Pythones conſulat, nec divinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus.* Et noſtra divina lex tantum? etiam falſa illa Mahumetis. Joannes Leo, lib. III. de Africâ ſcribit: *Magiam & caballiſticas artes lege Mahumeticâ vetitas, & velut hæreticas haberi. Hujus enim,* inquit, *Alcoranus* OMNE DIVINATIONUM *genus vanum eſſe aſſerit, Deumque ſolum arcana noſse.* Benè hoc & prudenter Mahumetes: atque omnis bona Reſpublica damnat. Illa Romana, quot decretis & legibus? notæ ſunt: nec cauſſæ etiam ignotæ, aut diu quærendæ. Eruo iſtas. Primam,

mam, quod turbant prædictionibus animos, & ad novas aut magnas ſpes impellunt. Mecænas apud Dionem, Lib. LII, in Oratione ad Auguſtum de Republica conſtituenda, digna quam Principes legant: Τοὺς δὲ μαγευτὰς, inquit, πάνυ οὐκ εἶναι προσήκει. πολλοὺς γὰρ πολλάκις οἱ τοιοῦτοι, τὰ μέν τινα ἀληθῆ, τὰ δὲ πλείω ψευδῆ λέγοντες, νεοχμοῦν ἐπαίρουσι. *Divinos & vates in republicâ eſſe, prorſus non oportet. Multos enim hi tales, dum vera quædam, plura falſa proferunt, ad res novas impellunt.* Rem dicit, & quid tam proprium iſtis, quàm magna & blanda prædicere, & animos ad fortunæ faſtigia attollere, facili noſtra credulitate, *tamquam peritiâ & monitu futurorum* (ait Tacit. 1. Hiſtor.) *prædicantur, & cupidine humani ingenii, libentiùs obſcura credi?* O veriloquia! inclinamus: & vidi & riſi Principes viros, auribus atque animis in hac pronos, imò alia omnia artium præ his ſpernentes. At, ut Dio ajebat, turbas & res novas dant. Quis neſcit, qui hiſtoriam veterem legit? & (Ibid.) *ad ſcelus* (ait iterum Tacitus) *ab huiuſmodi votis facillimè tranſitur.* Hinc conſpirationes in Principem, aggreſſiones, dejectiones: & quæ copia

exem-

exemplorum deterreor affirmare. Poëta Statius ſufficiat, aut veriori nomine hìc vates:

--- Nos pravum ac debile vulgus
Scrutamur penitus ſuperos, hinc pallor & ira,
Hinc ſcelus, inſidiaque, & nulla modeſti voti.

Apollo veriora dicta numquam dedit. Sed cauſſa altera, Fallacia. Nihil in prædictionibus iſtis firmum, nihil in arte certa (quidquid aſſimulent) hauſtum: & qui veriora dixiſſe videntur, à Geniis habent. Sed ipſi, quum ament & gaudeant nos fallere, id quoque ſcimus. Quid, quòd vel inviti etiam fallunt? neque enim ſunt omniſcii, & quamquam ſubtiles, & arcanorum Dei per notas ſcrutatores: tamen aberrant, & abyſſum illum Fati non pervadunt. Itaque benè iterùm Tacitus I. Hiſtor. *Mathematici genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax.* Certè utrumque, nam & potentes deſtituunt aut decipiunt, aliò tranſgreſſi, & vanitatibus fallunt. *Patere* (ait jocoſe Seneca) *aliquando Mathematicos vera dicere.* Patior, & tot ſagittas cùm emittant, unam tangere, aberrantibus centenis. Enimverò ridiculi Principes,

qui huc ſe donant. Vide Agrippinam, Neronis matrem: quæ mortuo Claudio, domi eum aliquandiu tenuit, & famam de morte ſuppreſſit, ut progreſſui ſcilicet & auſpiciis *tempus proſperum ex monitis Chaldæorum, attentaret.* (*Tac.* XII *Annal.*) O dii deæque, tetigit! quàm ſalutaris ille rector, quã diuturnus, quam ille & ſibi lætus etiam fuit! Bellum aliud in Niceta Choniate, prudenti illo (fatendum eſt) hiſtoriæ ſcriptore. Tangit vitium ſui (utinam non & noſtri!) ævi, atque ait; *Noſtris temporibus* IMPERATORES NIL SINE PRÆSCRIPTO ASTROLOGORUM *agunt: & rebus gerendis dies atque horas eligunt, ut ſidera dictarunt. Ita Alexius Imperator, diu cunctatus, quando opportunè Blachernas rediret: tandem dies & hora ex aſtris eliguntur. Redit. & quidem ita feliciter, ut cùm primùm ſe moveret, terra ante ipſum profunde dehiſceret: atque ipſe evaderet, ſed Alexius gener eius, & multi illuſtrium in ſpecum delaberentur læderenturque: Eunuchus verò unus è gratioſis planiſſimè preiret.* En, & hic veracem ac felicem artem! quam Deus de induſtria ridendam ſic propinat, ut nos avertat. Recitat magis ridendum, de *Manuele*, cujus imperio,

perio. cùm & Siculi & Latini mare occupaſſent vicinum Byzantio, & damnum ac dedecus in oculis cotidie eſſet: ſemel iterumque in eos claſſem miſit, ſed cum clade & ignominia ſemper repulſam. Igitur Mathematici & aſtra conſuluntur, eligitur dies felicior, nec ambigitur de ſucceſſu. Parat ſe *Conſtantinus Angelus*, vir illuſtris, & prodit jam in hoſtem: ſed ecce citis nuntiis è medio curſu revocatur: *quia exploraverat Princeps, parùm certè & ſagaciter indagationem factam, & erroris aliquid interveniſſe.* Ergò thema iterum ſtatuitur, magna cura: & diu diſputatio inter peritos, tandem convenit de beneficio & ſalutari ſiderum aſpectu. Conſtantinus emittitur: & quid quæris? victoria in manibus. Adeò quidem certo, ut vix in mare progreſſus Conſtantinus, non dicam vincatur, ſed ipſe cum ſuis capiatur: quo nihil deterius potuit evenire. Eant Principes, & his credant. Atqui peritiores aliquos ſortientur. Ita, peritiores ad fallendum, non ad ſciendum: & quidquid dicitur, extrema fraus & noxa occupabit, rideant licèt prima. Valerii verbis claudam: *Multum mihi* (& alios intellige) *levibus & ine[illegible]us*

ingeniis, fallaci ſiderum interpretatione quaſtuoſam mendaciis ſuis caliginem injiciunt. Audis Princeps? *levibus & ineptis ingeniis* adhærent, placent, & tu inter eos cenſeri velis? Audi & de *quaſtu*, quod addit: finem huc omnes iſtæ præſtigiæ (non enim artes) habent. cave, ſperne. Tantùm, ſi *Somnia, Signa, Spectra, Vaticinia* Deus palàm mittit (& viros tunc pios doctoſque conſule:) inſuper ne habe.

CAP. VI.

DE CONSCIENTIA.

Eam curandum eſſe, atque obſequendum.

A Religione priuſquam abeam, de Conſcientia etiam admoneo, & adnecto. Quid ea eſt? ex religione & Dei metu animi judicium ortum, bona approbans, mala abhorrens. Omnes illuc vocamur ab interno iſto judice, velut ad tribunal: & homini formato indelebilem hunc characterem Deus impreſſit. Tertullianus pulchrè: *Poteſt obumbrari, quia non eſt Deus; extingui non poteſt, quia à Deo eſt.* Utrumque rectè, nam & nubes aliqua

aliqua ſive aulæum ei obducitur, affectu aut contemptu jubente: ſed prorſus non amovetur aut tollitur, imò ipſa aulæum tollit. Mali doctores in Politicis. qui hanc ſeponunt aut calcant: qui externam virtutum ſpeciem nobis ingerunt, ipſas admitti negant. Bis terque miſeri, etiamne animo huic & Conſcientiæ imponent? Vela te, & verte in varias formas: ubicunque vera virtus non eſt, vitium ſubſequetur, & ex eo inquies in animo aut timor. Verus ille idem ſcriptor: (*Apolog cap.* I) *Omne malum aut timore, aut pudore natura ſuffudit.* Quanto melius, ſecurius, firmius, recta apertaque via incedere, Deo, ſibi, hominibus, ſe probare? Exclamare cum Philoſopho (Seneca) noſtro: *Nihil opinionis cauſſâ, omnia Conſcientiæ faciam. Populo ſpectante fieri credant, quidquid me conſcio faciam.* Ades, ades, quiſquis populum ducis, hanc habe conſiliorum actionumque tuarum ducem & magiſtram, (*Bernard. in Cantic. Serm.* LXXXV.) *Nihil hac luceclarius, nihil hoc glorioſius teſtimonio, cùmveritas in mente fulget, & mens in veritate ſe videt.* Vis unum, ſed illuſtre, probæ vitæ, probæ mentis exemplum? cape.

LIVIUS DEUSIUS, cùm domum in Palatio ædificaret, & architectus offerret, ita ſe ſtructurum, ut libera ab arbitris & ab omni deſpectu eſſet: *quin tu potius*, inquit, *ſi quid in te artis eſt, ita compone domum meam ut quidquid agam, ab omnibus inſpici poſſit.* Vox magnifica, vox laudanda! vita an pro ea fuerit, ambigo, neque inquiro.

CAP. VII.

DE PROBITATE, ET CONSTANTIA,

Vtramque Principi convenientem, aut neceſſariam eſſe,

HAs Virtuti & Religioni addidi: quæ jure ubique utraque in Principum factis ſe oſtendat. Quid enim *Probitatem* appello? niſi rectum & ſine fuco Virtutis amantem animum, quique ipſam propter ipſam, non commodum aut famam, amat. Talem in Principe requiro, & ex deſcriptione Amphiarai, apud Æſchylum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,

Βα-

Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος

Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα

Nam juſtus eſſe, non videriet ſtudet,

Sulcum profundum in mentis agro conſerens,

Conſilia de quo germinant ſalubria.

Bona deſcriptio, & monitio Juſtus probuſque eſto: & ex profunda mente pullulabunt honeſta, & utilia conſilia. Ne enim iſta ſeparemus: non inquam Honeſtum ab Utili, & errat ab Italia doctor, qui ducit aliò; qui tyranniones minutos, non Reges aut Principes legitimos, format. Abeat, tolle tu fucum & fraudem: quæ nec valida, nec diuturna eſſe poſſunt. Poſtea ſuper hac re plura. At verò *Conſtantiam* dico, animi erecti magnitudinem, qui utrique Fortunæ par eſt, nec attollendus à lætâ nec alterâ deprimendus. Sicut adamas, nobiliſſimas inter gemmas, infractam vim habet: ſic Princeps debet animi robur. Et verò quàm ei opus eſt? in altam illam fortunam quot nimbi? procellæ, fulmina incidunt, aut incurrunt? Nihil miſerius Principe, qui ad ſingula moveatur, aut ſe inflectat. Debet & ab uſu, & tractatione rerum,

 indu-

induere Conſtantiam. Vide: aſſiduè incerta rerum humanarum: publicè aut privatim caſus & calamitates audit, verſetur in iis, non inhæreat, & ut rota in curſu per terram volvitur, ſed ſuper eam exſtat: ſic ipſe. Tractet humana, & norit? ſed iis ſe etiam eximat, & ſecum dicat: (Seneca.) *O quàm contempta res eſt homo, niſi ſuper humana ſe erexerit!* Denique poëtæ (Lucani,) hoc imbibat:

Lege Deum, minimas rerum diſcordia turbat.
PACEM SUMMA *tenent.*

Sed exempla aliquot veræ *Probitatis*, & tum *Conſtantiæ* videamus.

I. ARISTIDE inter Græcos, quid probius aut ſimplicius? qui cùm gloriæ & nominis cauſſa periclitaretur in exſilium decennale mitti, quod à genere ſuffragii *Oſtraciſmum* Græci dicunt: minuendæ ſcilicet privatæ potentiæ, & muniendæ publicæ libertati: Ille, inquam, cùm in ſuffragia jam iretur, ipſe quoque aderat, & ſtabat permixtus plebi. Ibi aliquis de numero, ſcribere imperitus, hunc propinquum rogavit, ut in teſtulam nomen *Ariſtidis* inſcriberet, damnandi ſcilicet ejiciendique. *Ergò cùm noſti?* inquit: *aut alibi is te*

læſit

læſit, nocuitque? *Neutrum.* inquit alter: *ſed hoc male habet. & damnatum eo, quòd paſſim vocari audio juſtum* Teſtam accepit Ariſtides, & paruit, ac nomen ſuum promptè inſcripſit. O ſumma Probitas, & alio quàm populari illi theatro digna!

II. In iiſdem Græcis, EPAMINONDÆ tota vita nil niſi probitas & rectitudo fuit: adeò in factis non obliquus, ut nec in verbis: & *ne ioco quidem mentitum unquam*, fidi ſcriptores tradiderunt. Idem, cùm invidiâ premente, bello præfectus non eſſet, re tamen & neceſſitate talem Ducem poſtulante: imò & alius imperitus ejuſce artis delectus eſſet: ipſe nihilum motus, pro gregario milite nomen dedit. Ac cùm mox, ignavia ductoris, ventum in verum & grande diſcrimen eſſet; cunctis circumſpicientibus et Epaminondam requirentibus,, ille alacris, et deterſa injuriæ memoria, prodiit, et exercitum obſidione ereptum, incolumem in patriam reduxit.

III. Simile, aut gemellum, tuum Q. FABI factum, qui cùm per injuriam, æquatus imperio, ipſe Dictator, cùm *Minutio* Magiſtro tuo militum eſſes; quo et diviſio legionum, ut

ut inter Conſules ſolet, facta: haud diu fuit, cum temeritas & vanitas in laqueos incidit, datura Annibali pœnas, niſi tu patriæ & civium caritate, & probitatis illo ſtimulo, copias tuas ſtatim de caſtris eductas hoſti objeciſſes, & cives non liberati ſolùm, ſed ſanitati reddidiſſes. Pœnituit enim actorum, atque ipſum adeò auctorem Minutium, qui reverentiâ & admiratione virtutis, ſigna, ſe, & ſuos in caſtra tua reduxit, & ſeriò ſubmiſit ac ſubjecit.

IV. PORCII CATONIS nomen, in duplici homine meruit, ut Probitatis, & Virtutis habeatur. Sane ille ſenior, quanta integritate vixiſſe debuit, qui cauſſam quinquagies dixit, & obtinuit? nec id gratia aut opibus, ſed contra gratiam aut opes totius ferè civitatis. Nam inimicos plurimos ei aut invidos, cum Probitas tum & Severitas faciebat: qui nemini parcere aut amicus eſſe didicerat, qui reip. non eſſet Atque adeo (miræ fiduciæ factum) ex hoc numero inimicorum *Tib. Sempronium Gracchum*, cum ſenex accularetur, ultrò judicem popoſcit & ſumpſit; ſed & adverſario judicante abſolutus? in poſterum & gloriam ſibi

bi & ſecuritatem, peperit.

v. Quid Junior CATO UTICENSIS? ſed ille Conſtantiæ reſervetur, cujus pectus templum & ſacrarium proprium ei Divæ fuit.

vi In ejus locum M. BRUTUS prodeat, qui & in contubernio ejus vixit, cùm Cyprum peteret: nec virtutibus ſolùm, ſed affinitate ſe junxit. Duxit enim *Porciam* ejus filiam tali patre, tali marito dignam. Sed ipſe Brutus, fallor, aut unicum exemplar eſt in omni vita benignæ & manſuetæ probitatis. Quàm compoſitus ille animus fuit, qui inſtante Pharſalica pugna, ipſo veſpere ad multam noctem legit, & ſcripſit, Polybii Epitomen commentatus: Unde ea quies, niſi ab animo introrſum quieto & puro? Qui nec Cæſarem quidem cum perturbatione aut odio occidit: teſtante M. Antonio, cujus hæc vox fuit; *Unum ſe putare M. Brutum, exſortem affectus, Cæſarem adortum, patriæ & legum amore.* Atque ita eſt, alii in regem ſurrexerunt ipſe in regnum. Quàm certum argumentum in ipſo M. Antonio? quem cum uno ore conjurati occidendum cum Cæſare cenſerent, ſolus reſtitit, juſtitiam magis quàm commodum ſpectans. &

quia

quia ex norma legum modo putaret. tolli tyrannum. Eadem animi rectitudine, cùm alii optimatum ad Octavianum deflecterent, illum colerent: reſtitit, & palàm denuntiavit, imponi & tolli in humeros tyranni heredem, graviori mox ſervitute. Nec id quidem metu ſuo, aut odio, quem ille odiſſet, qui nec armatum et inſidioſum hoſtem C Antonium? Bis ejus copias et ipſum cinxit, et in manu habuit capere aut occidere: dimiſit. Quo tam benignæ virtutis fulgore milites percuſſi, ad eum tranſierunt, atque ipſum ducem captivum tradiderunt. Quid deinde in Lycios? Acres et pervicaces hoſtes erant: tamen captis per vim arcibus aliquot et opidis, omnes ſine precio liberos dimiſit., nec ſi placantur. Igitur Xanthios obſidet, premit, et fortuitus ignis urbem comprehendit: quem cives introrſum, deſperatione et pervicacia, augent, alimenta injiciunt, ſe interficiunt; Bruto miſerante, reſtinguente, ſalutem offerente. Sed et lacrimas ubertim emiſit in triſti caſu, et præmium militibus pronuntiavit, ſiquis hominem Lycium conſervaſſet. Talis et in Patarenſes fuit, pertinaciter item reſiſtentes. Atque

ipſe

ipſe cùm animus dubius eſſet, oppugnaret an omitteret; non victoriæ diffidentia, ſed metu ſimilis veſaniæ: ecce habuit in poteſtate pleraſque eorum fæminas, quas omnes intactas in urbem remiſit. Perfregit ea res animos, et ſponte opidum Virtuti, quod non Terrori aperuerunt. Tamen ille tam mitis in hoſtes, qualis in ſuos fuit? ſeverus, ubi meruiſſent, in ipſo ardore civilium armorum, cùm multa militi, omnia ferè ducibus licent, accuſatum apud ſe à Sardianis *L. Pellam* Prætorem, repetundarum nihil cunctatus damnavit, et infamia notavit: improbante et indignante Caſſio, quòd id temporis amici non alienandi, ſed novi adjungendi viderentur. At ille in Virtutis et juſticiæ orbita firmus, nec in communi exceſſu exceſſit: et deſeri ac deſerere omnia maluit, quàm illas. O virum, cui vel hoſtis meritò lacrimas impendit! Is fuit *M. Antonius* qui interfecti (ſponte, et ſua manu) corpus liberto cuidam ſepeliendum tradidit: atque adeo paludamento ſuo velavit. Quod ille cùm avaritia interveriſſet, neque unà cremaſſet, gnarus iratuſque Antonius, protinus interfici juſſit, cum hac ſuperdictione:

Et

Et tu neſciebas, cujus tibi viri ſepulturam mandaveram? Neſciebat vile ingenium: ſed viri hercules magni, & vel *primi, vel ultimi* (utrumvis dicas) *Romanorum*. Tranſeo ad exempla

CONSTANTIÆ

1. Quorum agmen ducat PHOCION Athenienſis: vir qui contra vulgus, contra potentes, contra fortunam & mortem ipſam immotus ſtetit. Oraculo aliquando Athenis recitato *Eſſe unum virum, qui à concordi civitate diſſentiret*: quærentibus omnibus, & frendentibus: *Quæſo*, inquit, *quieſcite: ego ille ſum, quem quæritis, nam mihi nihil eorum, quæ agitis, placet.* Proh animum! ſicne una voce totum populum reum agere perverſitatis, & inſipientiæ? Sed cauſſa tamen erat: & illis Alexandri temporibus, populus Athenienſis delirabat ſenectute. Idem igitur, cùm Dux electus, trepidos ſuos in bello videret, & lingua ſola fortes, prudenter abſtinuit à pugna. Mox, cùm rediiſſent, & pace facta incularent illum ignaviæ, & quaſi vincere neſciſſet, aut noluiſſet: inquit. *Felices vos, qui Ducem habetis veſtri gnarum! nam alio-*

alio qui tamdiu perſiſſetis. Feſtivè & mordaciter, exprobrans ignaviam & imbelliam, quam in animo gerebant, ore avertebant, Iterùm in populum, & ejus aurigam Demoſthenem, cùm ille quaſi coërcens libertatem Phocionis diceret, *Interficient te Athenienſes, ſi furere cœperint* : iſte, *At te*, inquit, *ſi ſapere.* Tetigit illum, ut improbum; hos, ut parùm, ſanos. Et conſtans hic tenor per omnem vitam, nec in morte deſeruit, ad quam publico judicio damnatus, ſciſſa civitate in factiones: cùm duceretur in carcerem, præcurrerunt improbi, in via obvii & conviciantes, inter eos unus, ſputum in os ejus congeſſit. Ille converſus placidè ad Archontes, *Nemon' hujus*, inquit, *reprimet protervıam ?* Cùm amicus ejus in carcere quæreretur, quòd injuſtè cum Phocione interficeretur, *Et tu*, inquit, *non in magna gloria ponis, quòd cum Phocione ?* Alio rogante, *Numquid ad filium velles ?* *Maximè*, inquit: *jubere me, ut injuriam populi Athenienſis obliviſcatur.* Alio amico petente: ut priori ſibi bibere cicutam liceret: *Gravis, mi Nicocle*, inquit (id ei nomen) *hæc petitio; ſed cui per omnem vitam nihil abnui, hoc quoque indulgeo.*

Ita conſtantiſſimus vir obiit, cùm ſui fama, Atheniensium infamia æterna.

11. Quid vero mulier in eadem Græcia? CRATESICLEA fuit, mater *Cleomenis*, qui rex Spartæ res ibi novavit, aut potiùs lapſas in antiquum locum reponere tentavit. Is cùm grandi bello cum Achæis diſtineretur, ſed & *Antigonum* ac Macedonas timeret; à ſe impar, opem & opes à *Ptolomæo* Ægypti rege petebat. Qui rem fecit, ea lege, ut hæc Crateſiclea mater ejus, itemque filius, obſides fidei in Ægyptum mitterentur. Durum & inſolens ſatis viſum Cleomeni, nec auſus matri proponere, etſi neceſſitas adigebat. Itaque aliquoties loqui ea de re conatus, abſcidit, & abſciſſit. Mulier acuta animadvertit aliquid eſſe, & amicos ejus percontata, *Ecquid vellet effari Cleomenes, nec auderet?* Quin hortata eos eſt, ut incitarent & ſubmonerent. Tandem ergo Cleomenes poſtulata regis aperuit: illa autem in cachinnum effuſa, *Et hoc erat,* inquit, *quod dicere aggreſſus, non dicebas? Mitte verò hoc corpuſculum quocunque terrarum, ubi uſui Spartæ ſit, potiùs quàm hic ſenio & diſſidia ſolvatur. At tu vir &*

& rex eſto, Statimque inſtitit mitti, & navigare. Deduxit igitur Cleomenes cum toto exercitu Tænarum uſque, Laconiæ promontorium, ubi parata navis. Illic in templo Neptuni congreſſi, priuſquam navim conſcenderet, mutuo complexu & lacrimis (quis matris & filii affectum neſcit (divelluntur. Sed illa egrediens, *Age rex Spartanorum,* inquit, *compone vultum & animum, ac cave quiſquam, qui foris adſiſtunt, lacrimantes nos videat, aut Sparta aliquid indignum admittentes. Hoc enim in nobis eſt, caſus dii gubernabunt.* Sic fata egreditur alacri aſpectu, puerum manibus trahens: nec fæminam ſolùm exuit, ſed matrem. Eadem paullo poſt, cum Ptolomæus parùm ex fide ageret; & Cleomeni occaſio eſſet paciſcendi cum Achæis, ſed cunctaretur ob matrem; illa audito, reſcripſit animosè, *Ageret quod ex uſu & dignitate Spartæ eſſet, nec Ptolomæum hunc timeret, ob unam anum & puerum, quorum eſſet compos.* O mulier, non quædam filio meliore, ſed fato digna: nam & tu, & ille, poſteà ſub ignavo & infido rege periiſtis.

III. Licet & alteram fæminam addere MONIMEN Mileſiam, quæ

inſigni forma & lepôre, ſed ingenio melior, *Mithridati* regi placuit. Tentavit pudicitiam ejus, blanditiis, donis, & ad quindecim millia aureorum ſimul miſit: quæ fortiter ſprevit, & rejecit procum regem, donec nuptiarum titulo & pacto vicit. Sed nec ea fregerunt magnitudinem animi, mœrebat & ſortem ſuam deplorabat, quòd pro marito dominum, pro liberis & familia cuſtodiam nactus eſſet eunuchorum & barbarorum. Victus tandem Mithridates à Romanis, & animi atque amoris æger, ne in poteſtatem Monimæ veniret, miſit qui mortem indiceret, eunuchum, *Bacchidem*. Illa nihil cunctata, & cupienti propior, diadema detractum capiti (nam ut regina ornabatur) collo aptavit, atque ex eo ſe ſuſpendit. Sed imbecillo & diffracto, indignabunda, *Infelix faſcia*, inquit, *nec hîc mihi eris uſui?* Et abjiciens illud ac conſpuens, jugulum Bacchidi alacriter obtulit, ac tantum non læta periit.

15. Quid Græca me tenent? M. CATO ad ſe vocat, ille inclytus Conſtantiæ ſacerdos: cujus vel à puero dedit ſpecimen. Nam cùm apud Livium Druſum avunculum, unà cum

Cæpione

Cæpione fratre educaretur, ac Latini ſub id tempus de impetranda civitate agerent: evenit, ut *Popedius Silo*, vir inter primos Latinorum, hoſpitium item apud Druſum haberet, Itaque cum pueris familiariter cavillans & jocans, &, *Heus vos*, inquit. *ecquid apud avunculum pro nobis, & civitate capiendâ, intercedetis?* Ibi Cæpio blandè ſtatim annuere, Cato ſilere & torvum intueri. Tum Popedius, *Quid tu igitur? non promittis?* & ſimul ſuſtollit, & extra feneſtram elatum, pendulum habet, cum minis & terrore dejiciendi. Vocem etiam & vultum exaſperat: ſed Cato nihil motus, intrepide ſuſtinuit, & perſtitit ſilentio negare. Ibi Popedius, relato & depoſito, ſubmiſsè ad amicos: *Et quid ſi hic vir ſit? ne meum quidem ſuffragium, credo, in populo feramus* Benè divinabat, nam Cato firmus & certus, nihil in temp. ullo metu dicere aut facere; ſed nec ab aliis, quod in ſe erat, fieri. Ejuſdem roboris, in Sullanis temporibus, à paullo jam grandiore exemplum, Annum enim agebat quartumdecimum: & ſæpè *Sanpedon* pædagogus & doctor ejus ad Sullam ducebat, honoris cauſâ, ſalutatum, Atque ipſe admittebat, quia

amicus patris ejus fuerat, & comi ſermone excipiebat. Domus autem illa parùm à carnificinâ aberat, ita capti, victi, torti, ducebantur, ſed & capita inſerebantur & efferebantur interfectorum. Cato inhorruit, & vidit alios clàm ingemiſcentes: atque ad magiſtrum ſuum, *Hunc hominem,* inquit, *quid ita nemo interficit?* Subjiciente illo, *Nam metuunt eum magis, quàm oderunt. Quin tu ergo mihi,* inquit, *gladium dediſti, ut eum interimam, & patriam è ſervitute afferam?* Quæ dixit vultu atque oculis ita acribus & minacibus, ut Sarpedon deinceps & rariùs ad Sullam duceret, nec niſi tentatum & excuſſum. Tertium, à jam viro. *Metellus Nepos* Tribunus plebis rempubl. turbabat perniciofis rogationibus, quas Catoni certum erat impedire. Ille hoc providens, Cæſare adjutore, forum de multâ nocte ſervis & mercede conductis operis occupaverat, vim haud dubiè facturus in reſiſtentes. Amici igitur Catonis, & tota domus, mæſti & anxii; ſolus ipſe ſecurus cibum cepit, dormit, manè ad forum iit. Cùm veniſſet, videt templum & gradus Caſtoris armatis inſeſſos, Ipſum Metellum aſſidente Cæſare, ſuperne immineu-

minentes, quaſi duces: omnia ad pugnam & tumulum parata. Riſit, & ad proximos: *O hominem timidum, qui adverſus unum & inermem tantum habuit dilectum!* Et Manutium Tribunum è bonis, manu ſecum trahens, eluctatus per gradus eſt in ſummum: atque ibi medium ſe ſtatim immiſit, & compoſuit inter Cæſarem & Metellum. Stupuit ipſa audacia ad hoc robur: & cùm trepidè Metellus legem per ſcribam recitari juſſiſſet, Cato inhibuit: donec ipſe Metellus, arrepto codice, recitaret. Sed & hunc Cato è manibus ei extorſit: ac Metellus, ſigno dato, armatos immiſit, diſſipatâ ſtatim concione, & nemine, præter Catonem, reſtitante. Hunc cùm lignis lapidibuſque peterent, *Murena* Conſul ægrè texit, & abduxit: ſed confirmatis iterùm civibus rediit, & ſolâ ſuâ conſtantiâ peſtilentem rogationem disjecit. Quartum. Pompejus ab Oriente redux, & in magnis opibus ac gloriâ, vidit quid animorum in viro eſſet, & quanta ſibi acceſſio ſi hunc adjunxiſſet. Itaque ad affinitatem adſpiravit, & ſororem (ſive ſororis filiam, ut alii) petiit uxorem. Votiva conditio omnibus viſa, atque ipſis maximis fœminis: ſed

non Catoni, qui renunciaſſe libere juſſit, *Non capi aut illaqueari ſe per fæminas, quod ſi Pompeius rectam in remp. viam iniret, ultro ſe amicum fore; ſin aliam, nullo pacto aut pretio.* Quintum, C Cæſar Conſul legem de dividendo agro Campano ferebat, privatim utilem, publicè exitioſam. Unus Cato reſiſtebat acerrimè, adeò ut Cæſar pro imperio, abſtrahi à Roſtris hominem, & duci in carcerem juberet. Ducebatur, ſed & ſic inter viam de lege identidem diſſerebat, incommoda & inſidias ejus oſtendens. Jamque pervenerat pænè ad carcerem, deducente pleraque parte Senatus & optimatium; cùm Cæſar à conſtantia victus deſtitit, & è tribunis unum ſubmiſit, qui eximeret & liberaret Sextum. Præturam petebat Cato, & impetraſſet, niſi Cæſar, Pompejus. & illa potentium manus ſe objeciſſet: unum hunc reveriti, ut progreſſibus ſuis impedimentum. Itaque effuſâ & apertâ largitione effecerunt, ut præferretur ei Vatinius, mortalium pænè poſtremus. Quid Cato? accepit & tulit injuriam eo animo, quo alii beneficium: & vultu etiam nihil dejectus eodem die in forum venit, ambulavit, & pilâ luſit. Deus immorta-

mortalis, an non ſuper affectus & motus humanos hic vir fuit? an non dignus, de quo Poëta ſcriberet:

Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socrates?

dignus & robur etiam in morte ſileo, quod variam interpretationem habere poteſt, & noſtræ Religionis ſcito culpam.

v. PORCIAM ſubnecto patri filiam. Nupſerat ea *M. Bruto*, marito heroinâ hac digno. Is cùm agitaret de nece Cæſaris, etſi ſedulò ſilebat, tamen vultu manifeſtus erat grande aliquid & atrox agitare, præſertim amanti, & conjugi. Suſpicata igitur tale aliquid, & maritum ſilere quia diffideret imbecillitati: ſtatuit ſui ſumere experimentum, & fecit. Cultro tonſorio, cùm ſola eſſet, graviter in femore ſe læſit. Secutus ſanguis largior, debilitas atque etiam febris: cùm Brutus domum venit, trepidus & re inopinatâ mœſtus: Illa remotis arbitris, *Age mi marite, aſſide, eſt quod ſeriò fabulemur. Ego tibi cùm nupſi, conjux in domum tuam veni, non amica aut pellex: nec menſa aut tori tantùm, ſed triſtium lætorumque conſortem me dedi. Catonis filia ſum: & pro illa ſtirpe me cenſe. Quid ergo? de*

te queror? minimè ſi alia ſpecto, & ſolentia conjugiorum, aut benivolentiam, ſive & amorem hunc externum. Sed altius ſpiro, & amicitiam etiam volo: atque unus ille in animo dolor eſt & pungit, fidem non haberi fidei meæ. Nam quid diſſimulas? nonne curam video, quæ te coquit? arcani magnique aliquid quod agitas? Cur me celas? auxilium ſi non ſperas, ſolatium exſpecta: nam de ſilentio, poſſum apud te ſpondere. Non reſpice ad alias mei ſexus: ego (iterum dico) Catonis filia ſum: & addo, M. Bruti uxor. Vel natura me à tali patre, vel conſuetudo à marito, fortem conſtantemque reddant. etiam adverſus extremos metus. Quid verba facio? rem vide. Cepi ipſa mei experimentum: & ecce hoc vulnus, quod ſponte intuli, ut diſcerem ecquid dolori aut tormentis par eſſem. Sum, confide, poſſum ferre, poſſum contemnere: & mori ô Brute cum marito, & pro marito poſſum. Proinde ſi quid tu honeſti agitas, quod utroque noſtrûm ſit dignum, ne ſile. Brutus admiratus animum, et oſculatus affectum, manus præ gaudio in altum ſuſtulit: &, *O omnes cœlites, adeſte volentes propitii, ac dignum me Porciâ maritum præſtate.* Tum ordine conjurationem aperit, et conſortes: nihil territæ aut deterrenti,

imò

imò animanti. Atque hoc primum ejus Conſtantiæ, ut ſic dicam, ſacrum: alterum à mariti morte. Audiit enim de triſti in Philippis pugna, & Brutum ſuum fuiſſe, nihil igitur morata, mori voluit: ſed amici & cuſtodes impediebant. Illa ipſis & jam ſibi irata, *Quid? inquit, mortem aliquis impediat, aut neget? non poteſt: & pater vos docuit.* Ac cum dicto proſiluit, & è foco prunas ardentes hauſtas ori ingeſſit: & ſpiritum, quem emittere non potuit, ſuffocavit incluſum. Probas hoc? inquies, non ſed miror, imò & probet aliquis, ſed ab illo ævo.

VI. Ad Chriſtiana & noſtra exempla tutius transeo: quæ in ſanctis viris & martyribus ſunt infinita. (∞ CC.XCIII.) Nullâ re hæc Religio magis abundat, magis ſe commendat et adfirmat. Sed ea in ſuis locis ſunt prompta: nos ſparſa in hiſtoriis colligimus, et in iis unum ALPHONSI PERESII GUSMANNI, in Hiſpaniâ Bæticâ, qui â moribus cognomentum BONI fuit. Magnus pace et bello ille vir, clarus opibus et earum uſu: atque ecce ſpecimen. Rex Caſtellæ Sanctius *Tariffam* (quæ veterum *Carteia* ſive *Tarteſſus* eſt) de

Mauris

Mauris ee; erat, ſed anxius cuſtodiendi & tenendi, ob hoſtium viciniam, & ingentes ſumptus. Suſcepit ultro in ſe curam Alfonſus, & partem ſtipendii de ſuo daturum promiſit: rex interea res alias ageret. Paullo pòſt, frater regis, *Ioannes*, ambitione pravá ad Maurum tranſit & copiis ab eo acceptis ſubitò Tariffam obſedit. Obſeſſi nihil trepidare, in ſuâ & ducis virtute fidere, animos ſupra periculum habere: niſi quòd infregit eos ſubitò inopinata res, captus Alfonſi filius (in agris forte interceperant) & ante mœnia oſtenſus. Unicus porro patri erat. Ille minari, niſi opidum dederetur, ſub oculis interfecturos ſe, & fœdè lancinaturos. Motis, flexiſque aliis ille nec hilum: & altâ voce negat, *Si centum filios in poteſtate haberent, non ideò ſe à fide & honeſto abiturum. Quin*, inquit, *ſi tanta libido jugulandi eſt, en gladium*; & ſuum è mœnibus projecit. Stupor me habet hæc ſcribentem: quid ſpectantes? Ille ſic abiit, & ad prandium ſe compoſuit, cùm ecce clamor & ejulatus diſſonus auditus eum evocat: iterumque in mœnibus ſe ſiſtit. Quærenti consternationis cauſſam, refertur, *Filium barbarâ crudelitate inter-*

fectum

ſeſſum. Hoc erat? inquit, credebam urbem ab hoſtibus captam: & pari tranquillitate ad prandium uxoremque rediit. Creditis poſteri? ſed credite: res ita geſta eſt: hoſtes magnitudine viri attoniti nihil ultrà tentantes, diſceſſerunt. Libet hîc exſultare: eſtne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor tibi gens & domus illuſtris Ducum *Methymnæ Sidoniæ*, quæ ad hunc auctorem ſtemma & ſanguinem refers. Felix origine, eſto imitatione.

VII. Hæc ad miraculum exempla ſunt: alia non tam ferientia, ſed haud minus ſapienti approbanda. De FERDINANDO Hiſpaniarum rege traditur, poſtremo iſto qui Mauros ejecit, per omnem ætatem firmo conſtantique ingenio fuiſſe: & cum utramque ſæpe ſortem expertus eſſet, proſpera atque adverſa ſic compoſitè & ſedatè tuliſſe, ut nulla umquam in vultu ejus conſiliorum aut affectuum veſtigia deprehenderentur. Idem cùm Barcinone, à furioſo quodam grave vulnus in cervice ſubito accepiſſet, neque animo turbatus eſt, nec gemitum aut vocem doloris indicem emiſit: tantùm ſervari parricidam & examinari juſſit, quo auctore feciſſet,

VIII.

VIII. Uxor ejus ISABELA virilis animi curæque mulier, & hæc laude æquavit aut ſuperavit maritum. Nam cum nuptias adornaret cognominis ſuæ filiæ, cum *Emanuele* Luſitaniæ rege,& ſubito nuntius adferretur de morte *Ioannis* unici filii; illa hoc agere,& dolorem comprimere vultumque fingere tamdiu potuit,donec Emanuel ab aliis id reſciſſet. Eadem non in adverſæ ſolum valetudinis, ſed in partus acutiſſimis doloribus, & gemitum & vocem ſupprimebat,rem incredibilem, niſi à fidiſſimis matronis, quæ à cubiculi cura erant, id certo ſe cognoviſſe *Marinæus Siculus* adfirmaret.

IX Horum nepos CAROLUS QUINTUS Imperator,cum in Germania copias & caſtra ad Ingolſtadium haberet, cinxiſſentque eum ingenti numero militum fœderati hoſtes: nec illi viſum dimicare, vel quia ſui nondum conveniſſent,vel quia prævidebat tutam mox & ſine cæde victoriam: ecce iſti æneorum tormentorum copia validi, tantum ferreæ grandinis in caſtra jaculati ſunt,ut uno die ad VI. *millia* majorum globorum numerarent.Itaque omnia ictibus pervia,ipſumCæſaris tentorium,& ad latus ejus

&

& tergum occiſi cum ille nec locum, quid locum? nec ſtatum, nec vultum mutavit. Quinetiam monentibus amicis, ſibi, atque omnibus in ſe parceret; dixiſſe arridens fertur, *Conſiderent, neminem Imperatorem tormentiictu periiſſe* Brevia hæc relatu, examinanti ingentia ſunt, & digna memoria ac laude ſæculorum. Atque hæc talis conſtantia, & morum actionumque gravitas, in omni reliqua eius vitá fuit:

x. Etiam in ſanguine. Nam ab hac ſtirpe PHILIPPUS II. rex, familiarium teſtimonio, Conſtantiæ laude veteres novoſque æquavit, extra aut ſupra affectus, non gaudio, non dolori pervius; neque animo ſolum, ſed vultu æquabili & immoto. Quis Sapientium, & qui unum hoc egerunt, eo pervenit? Sed quod alii verbis; ipſe factis ſibi vindicavit. NEC SPE, NEC METU. Finivi, & addo, non aliam virtutem Principe digniorem, aut in eo, ut ſic dicam, honeſtiorem eſſe.

CAP.

CAP. VIII.

DE PRUDENTIA.

Quam Uſus & Hiſtoria gignunt, & producit Doctrina.

POST Virtutem, cujus caput eſt Religio ſive Pietas, *Prudentia* neceſſaria eſt *Principi*, atque iis qui in republicâ verſantur. Hæc non aliud eſt, quàm noticia rerum eventuumque, & judicium in iis rectum. Tria illam pariunt, Natura, Uſus, Doctrina. Natura multum poteſt, & ab eâ ſolâ, aut certè levibus aliis auxiliis, provecti quidam operæ pretium fecerunt. Sed uſus ſi acceſſerit, etiam mediocris Natura attollitur, & in conſiliis actionibuſque ſe probat Quid ſi doctrina? plurimum: & tria hæc ubi concurrunt, mirum quàm valida ea mixtio, & vera ex iis firmaque *Prudentia* oriatur. Nam profectò iubi aliquid horum ſolitarium, Superbia, *Pe*rtinacia, Error comitantur: & in multis ſcio me obſervaſſe. Quid tamen ex his ad rempublicam optimum? puto, Uſus: & Theognidem ſapienter ſcripſiſſe,

Δόξα

Δόξα μὲν ἀνθρώποισι κακὸν μέγα, πεῖ-
ρα δ᾽ ἐστὶ ἄριστον.

Eſt mala Opinio, at eſt homini longe
optimus Vſus:

Nam ubi ſola Natura, ſive & Doctrina; profectò Opinio innaſcitur, & gnari ſcienteſque eſſe volumus, ubi non ſumus. At Uſus firmior, & in artibus per ſe valet. Age, fabricam quàm multi ſolo opere & uſu didicerunt? quid artem navis gubernandæ? & civilis & militaris in republicâ quædam ars eſt: ab Uſu igitur diſcenda. Nec tamen plenè ſatis aut perfectè. Quia illa, quæ dixi, uniforme aliquid & ſimplex ſunt; iſta, Deus bone, quas varietates, quos ſinus & receſſus habet? Lumen undique inferendum, ut pervideamus: & maximè à Doctrinâ, non illâ tamen argutâ aut ſubtilium ſcientiarum, ſed memoriæ rerum præſertim, quam Hiſtoriam appellamus. Nam ea, ſi attendis, quid niſi alter Uſus eſt? Quæ in iſto video, tracto, facio; in illâ lego, haurio, diſco: & tanto plura, quanto plus rerum eventuumque complectitur ab omni ævo. Mihi paucis annis experiri licet, & in unâ aliquâ orbis parte, ſive angulo: illîc ſæculorum res ſunt; illîc, quam latè patent

ſola hæc terrarum. Itaque materies diſcendi major, & diſces, ſi oculos mentis in illo velut ſpeculo defigis exemplorum. Accedit, quod prudentes multi, & uſu docti, olim ferè hiſtoriam conſcripſerunt: & iidem ſenſus breves, aut monita inſeruerunt, Deus bone, quàm recta, quàm ſalutaria, ſi bona mens eligit & excerpit? Sed Hiſtoriæ laudes pertexere, non eſt hîc locus, nec decet: addo, de *L. Lucullo* tradi, eo qui Mithridatem & Tigranem vicit, potentiſſimos reges, vix aliam imperandi bellandique peritiam, quàm ab Hiſtoriis attuliſſe. Et iſtas igitur præcipuè ego Principi, ſed & adhærentem *Geographiam* commendem: *Geometriam*; leviter: & tum maximè *Philoſophiam*, id eſt, Ethicam Phyſicamque. Duæ iſtæ partes forment ejus animum, vel ad Virtutum amorem & pretium; vel ad noticiam cæleſtium & terreſtrium, è quibus Magnitudo animi oritur, & ſimul Modeſtia, collatione utrorumque. Non inſiſto (alibi feci:) ſed *Peregrinationem* etiam obiter ſuadeam: quæ valdè ad noticiam ſui ſtatus, tum & ad Prudentiam facit. Hæc omnia quæ Principi, magis iis & pleniùs, qui circa ipſum, ſuggeram: quibus plus ſcilicet

licet otii,& ſæpè ingenii eſt, ad talia pernoſcenda. Sed age,pro inſtituto, exemplis hæc illuſtremus aut firmemus.

I. SOLON Athenienſis, horum omnium unus exemplum præbeat: in quo Natura, Uſus, Doctrina viguerunt. In Republicâ aſſiduus ille fuit: ſed etiam in peregrinationibus ſ: & Ægyptum,Cyprum, Aſiam luſtravit: atque id diſcendi cauſſa. Uſum vides: quid Doctrinam? ſcripta & verſus docent,quos reliquit. Atque adeò tanta ejus cupiditate exarſit (ſic loquendum eſt) ut ipſe in Carmine quodam glorietur, *Cottidie addiſcentem ſe aliquid ſenem fieri* Cottidie. itane? etiam circà ipſam mortem. Nam cùm langueret, & aſſidentes amici aliquid inter ſe diſſererent, ille caput ſuſtulit, & flexit ad audiendum. Interrogatuſque, Quo fine tunc aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Vt,cum iſtud ſciero,doctior moriar,* O deſiderium! & quidem in vita, aut ejus flore faciendum: cum ille hæc in morte?

II. EPAMINONDÆ verò, etſi in craſſiore aëre nato, tantum litterarum ſtudium, Philoſophiæ doctrina tanta fuit,ut *mirabile videretur*, [illegible]

 ſtinus,

ſtinus, (Lib. v.) *unde tam inſignis militiæ ſcientia homini inter litteras nato.* Quod mihi tamen non mirabile, imo cum Diodoro Siculo (lib. xv.) ſentio, qui ipſam hanc ſcientiam cauſſam fuiſſe vult rerum ab eo præclariſſimè geſtarum. Philoſophatus ille ſcilicet eſt, ſed ἄνδυ μαλακίας, ut Thucydides loquitur, & approbat: *ſine mollitie, aut deſidia*: & habuit ad robur & ad prudentiam magiſtram. Sanè Pythagoricis dogmatibus addictum maximè, & Phyſicæ ſcientiæ fuiſſe, idem Diodorus monet.

III. Hujus diſcipulus & alumnus PHILIPPUS MACEDO, non *Alexandri* ſolum, ſed & *Magni* pater. Ille, inquam, omnem hanc magnitudinem aut inſtitutione, aut inſtrumento & inſtructo reliquit. Græcia domita, & firmus ille ordo militiæ, veteranus miles, optimi Duces hæc omnia à Philippo fuerunt: & ipſe Philippus ab Epaminonda, & doctrina. Nam obſes triennio Thebis habitus, in ejus domo divertit, optimo magiſtro uſus ad dicendum, ſapiendum, faciendum.

IV. Ipſe ALEXANDER haud al[illegible]e mihi quidem magis laudabilis, quàm doctrinæ ſtudio videtur, & mori-

moribus quos hauſit à doctrina. Ii fuere, Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mitioribus artibus imbutus, mox in Ethicis & Politicis, aliiſque Philoſophiæ, præceptorem habuit Ariſtotelem: quem virum ipſius Sapientiæ prolem aut alumnam. Felix doctore, ſed & felix ingenio. cum non, ut plerique, leviter imbuit iis animum, nec ſtatim, ut ad arma venit, artes faſtidiit: ſed & doctos in contubernio ſuo habuit, audivitque, & ipſe, cum licuit, aſſiduè legit. Idque *Homerum* maxime. quem ita non amavit, ſed coluit. ut cum in Dariana præda ſcrinium, gemmis & auro cultiſſimum, repertum eſſet, aliique alio deſtinarent; *Imo*, inquit, *Homeri carminibus reſervetur*: quaſi pulcherrimum opus, pulcherrimo conditorio dignum eſſet. Sed & incubuiſſe, & indormiſſe eum ſæpe Homeri libris, traditur: vel ex eo, non vulgaris ſcientiæ aut judicii æſtimandus, qui altum & ſuper omne vulgus poëtam æſtimaret.

v. Ultimus inter Græca exempla, PHILOPOEMEN eſto: quem *ultimum Græcorum*, magna ejus laude, quiſpiam dixit. Is etſi in militiam ſtudio & indole propenderet, tamen

 (ait

(ait Plutarchus) *& Philoſophorum præcepta ac monita legebat, ſed non omnium; eorum duntaxat, è quibus progreſſum ſe ad Virtutem ſperabat factu-rum.* Habebat & hoc in ore: *Doctrinam debere ad facta tendere, non otii aut inutilis loquacitatis cauſſa uſurpari.* Atque utinam hoc aliis, ut mihi, probet! Sed nos facere id decet, Principes debent.

VI. Ad Romanos tranſeo, quorum conditores ROMULUS & REMUS, non iam ruſticuli fuerunt, quam vulgo eos faciunt: ſi verum eſt quod Dionyſius & Plutarchus tradiderunt, *Gabiis in adoleſcentia, liberalibus ſtudiis operatos, atque omni eorum liquore perfuſos.* Et ſane facta atque ordo Romuli, non olent barbariem: minus *Numa, Servii*, aut *Tarquinii* regum.

VII. Et ſi fateor jacuiſſe poſt aliquot ætatibus Romæ Doctrinam: donec Græcia capta, ab hac caperentur. Longum ſit omnes aut plures dicere: M. CATO UTICENSIS, pronepos illius qui Græcos & omne id genus pelli urbe volebat, ita ſtudiis eorum ſe dedidit, ut & in Senatu, objecta leviter toga, libros legeret: vir, cujus nomen recte factum defendit, quidquid fecit

VIII. Quid JULIUS CÆSAR, ille ſic acer militiæ, & Martis vere pullus? haud minus Muſarum fuit. Scripta ejus id docent, quorum pauca extant, pleraque perierunt; quæ inter ipſos rerum civilium aut militarium æſtus jactationeſque confecit. Nec in itinere quidem vacuus: ſed amanuenſem in vehiculo apud ſe habens, dictanſque aut legens. Itinere Hiſpanienſi, ſpatio XXIV. dierum, ſive, ut alii, ſeptem, poëma compoſuit, quod inſcripſit *Iter.* In ipſa Hiſpania ſub tempus Mundenſis prælii (& quando umquam magis, non dicam occupatus, ſed ſolicitus?) libros duos de *Analogia* confecit, & totidem *Anticatones.* Mirabitur, qui brevitatem temporis, & occupationes viri noverit: ſed non mirabitur, qui vigilantiam & inſtantiam, quando pleraque hæc & alia, ipſis noctibus(, ſub pellibus ſcribebat. Macte divini, & indefeſſi ſimul ingenii, vir! cujus & ſignum. quod ſolenne tibi *ſcribere & legere ſimul, dictare & audire* (verba Plinii ſunt:) *epiſtolas vero maximarum rerum quaternas pariter librarius dictare, aut ſi nihil aliud ageres, ſeptenas.* En aquilam! & quis ad hoc ævi ſublime ſic volavit?

IX. Nec degeneravit ab eo OCTAVIANUS, judicio filius poſtea Auguſtus. qui *Eloquentiam & libera-lia ſtudia,* ait Suetonius, *ab ætate prima cupide & laborioſiſſime exercuit.* Ipſo Mutinenſi bello, in tanta mole rerum, & legiſſe, & ſcripſiſſe, & declamaſſe cottidie legitur. Itaque opere pluſcula ſcripſit, quædam & verſibus; à tempore tamen, & ejus invida falce, præſecta. Nec in ſe modo eruditionem volebat, ſed in Adminiſtris neceſſariam cenſebat. adeo, *ut cuidam Legato Conſulari tanquam rudi & indocto ſucceſſorem dederit. cujus manu* IXI. *pro* IPSI *ſcriptum animadverterat.*

X. TIBERIUS verò, vel ad culpam, utriuſque linguæ ſtudiis artibuſque ſe dedit. Affectabat enim & rara & obſcura, & quæ pauci ſcirent, ſcire gloriabatur. Itaque aſſidue in cohorte ejus Græculi, quos & premiis honorabat & quæſtionibus exercebat. Hic tamen eſt Tiberius, cui nemo in calliditate, & firma tegendi arte, ſe componat.

XI. Non eo per Imperatores ceteros: nam quis eorum non fere talis fuit? Uſque adeo. M. ANTONINO *Philoſophi* cognomen hæſerit: quod

quod ſupra alios in eo ſtudio deditus eſſet. Stoicam etiam ſectam profeſſus. Et quis tamen vita melior, imperio mitior aut felicior dabitur?

XII. Quid autem Chriſtiani deinde noſtri? de THEODOSIO JUNIORE traditur, eum hiſtorias Græcas Latinaſque aſſidue evolviſſe: tam pertinaci in libris ſtudio, ut cum diem militaribus aut civilibus occupationibus daret, noctem iis ſeponeret. Quin & candelabrum ſibi ſtrui adfabre curaſſe, eo opificio, ut oleum ſponte ad lychnum perveniret ac ſuppeteret: ne vel interpellaretur lectio, vel miniſtri cum vigilante (ô humanitas! vigiles eſſent.

XIII. CAROLI MAGNI amorem & honorem in litteras multa loquuntur. Quid clarius, quam, velut vexillo propoſito, vocati undique viri docti Lutetiam, in caſtra quædam litterarûm! Felicia caſtra, quæ tot præclaros non milites, ſed duces dediſtis & datis in militia hac togata! Sed illud quoque in *Paulum*, Aquilienſis Eccleſiæ Diaconum eminet, genere nobilem, ingenio litteriſque nobiliorem. His dotibus conciliatus olim *Deſiderio* Longobardorum

regulo, dum fata erant: poſtquam ea ad Carolum tranſiſſent, huic iiſdem cauſſis carus, & inter intimos familiares admiſſus. Sed Paulus veteris benivolentiæ & aulæ memor, conſilia agitabat liberandi Deſiderii, & è finibus exſilii educendi: quorum convictus, ipſe in exſilium, in Diomedis inſulas, ſeponitur. Sed nec illic fidei aut legum ſatis reverens, rupit tranſſcenditque terminos, & ad *Regaiſum* Beneventi Ducum confugit. Itaque Proceres certatim accuſant, damnantque capitis duplicem per ſidiam: in ipſum Regaiſum arma ſuadentur, fruſtra, apud mitiſſimum & litterarum amantiſſimum regem: quod ſolum nomen & titulus Paulum ſervavit, ipſumque cum Paulo Regaiſum ei conciliavit. Impoſitum modo munus, ut Hiſtorias à fine Eutropii ſcriberet, item ſeorſim Longobardica. aliaque in profanis aut ſacris. O dignum Principem, qui in digniorem hæc conferret!

XIV Neque abnuo tenebras deinde fuiſſe, & neſcio quo malo fato barbariem: præſertim in Principum aulis, & privatum modo bonum Doctrina cenſebatur: an addam, & nunc cenſeri? Tamen velut ſtellæ, interluxerunt

runt pauci, ut ROBERTUS Rex Neapolitanus. (∞.CCC XI). cui litteræ & litterati percari fuerunt. Ille eſt qui *Petrarcham*, & poëſi,& ſeriis ſcriptis nobile ingenium, fovit: ille qui *Bocatium* in amoribus habuit. Quid ipſam doctrinam? Vox ejus audita: *Cariores ſibi litteras regno eſſe*. Deſipuit,an alte ſapuit?

XV. Et quam ſimilis vox & animus ALFONSI illius magni, in eodem regno fuit? Neque enim ſemel edixit: *Malle ſe omnium regnorum* (ſeptem ea numerabat) *jacturam facere, quam minimam doctrinæ*. Et ſane amavit in ſe,in aliis: & *Laurentium Vallam*, *Antonium Panormitam*, *Bartholomæum Faccium*, *Georgium Trapezuntium*, *Ioannem Auriſpam*, *Iovianum Pontanum*, & examen deinde juniorum, huic regi debemus. Ille Athenæa in regnis paſſim, ille Bibliothecas inſtituit, aut exornavit: nec gratius ei munus offerri poterat, quam rarior aut electior liber. Quin ipſum *Librum apertum* pro inſigni uſurpabat: ſignificans, Scientiam Principibus convenire, ex iis hauſtam Et cum aliquando audiret regem Hiſpanum dixiſſe, *Non convenire Principibus litteras*: ſtomachans ſubjecit, *Bovis*,

non

non hominis, vocem eam eſſe. Itaque legit aſſidue: *Livium* & *Cæſarem* maximè. Nec dies fuit, ut familiares tradiderunt, quin his inverſaretur. Idem, quod miremur *Annæi Senecæ* magnus amator: adeo ut ipſè, ſuo Marte, in Hiſpanicum ſermonem Epiſtolas verterit, uſui ſuæ gentis. Sed nec ſacra lectione abſtinebat: gloriatuſque eſt, totum *Vetus & Novum teſtamentum, una cum gloſſis*, decies & quater ſe perlegiſſe. Hæc Rex, hæc ſenex: ubi privati & juvenes eſtis? Senex, inquam. Nam vix ante quinquageſimum annum ſtudia attigit, inſtitutione ejus in adoleſcente neglecta. Tunc Grammaticam, opera *Martini* cujuſdam didicit: quem ita carum deinceps habuit, ut numquam à latere dimiſerit. Videor non de Principe, ſed litterione aliquo loqui; at ille etiam quantus vis belli domique fuit? quam magnus, quam felix rebus geſtis? Elogium ei demus. à *Carolo Magno* majorem virtute & fortuna Principem Europa non habuit: & (mentiri velim) non habebit

XVI. Addamus è Pannonia MATTHIAM CORVINUM regem, qui clariſſimo militari patre *Ioanne Hun-*

Hunniade natus, nec in eo ſtudio degener Doctrinæ illud adjunxit. Ferox ad id ævi ea natio, & tota Martis, cultum ingeniorum morumque à Matthia accepit: quis neſcit regum exempla ſubditos æmulari? itaque Italos Germanoſque, ſiqui litterarum gloria clarerent, evocavit. Bibliothecam inſtituit in ipſa regia Budæ, rarum theſaurum, & quem cum dolore recordamur Barbaris, cum ipſa Pannonia, obveniſſe.

XVII. An & mulier his ſe inſeret? inſeret merito ISABELLA, *Ferdinandi Catholici* regis uxor quæ ad omnia alta nata, & verè virilium curarum mulier, etiam Doctrinam unice amavit. Delectatam ſemper conſtat (neſcio qua inclinatione animi) ipſo Latinæ linguæ pronunciatu & ſono: nihil ut libentius audiret. Et mox reſpirans paulliſper à graviſſimis curis & bellis (revera enim particeps & tori & ſceptri erat:) reſpirans, inquam, ſtatim ſe ad Grammaticum demiſit, eique annum ita aſſiduam operam dedit, ut Latina non ſolum capere, ſed vertere ipſa in ſuum ſermonem, poſſet. Sacris etiam & divinis officiis cum intereſſet, lapſantes, aut vel in ſyllaba peccantes ſacrificos

ficos advertebat, ſed & ſæpe admonebat.

XVIII. Enimvero nec olim aut nunc Barbari (tam clara utilitas eſt) ab hoc cultu alieni, teſtor MITHRIDATEM illum veterem Ponti regem, qui variè, & in ipſa medicina doctus, hoc præfert eximium, Tenuiſſe vigintiduas linguas, ſic ut omnes ſubditos, quemque ſua dialecto, prompte & ſcienter alloqueretur.

XIX. CHOSROES autem Perſarum rex, Juſtiniano & Romanis per ſuas clades notus, & eloquentiam Græcam adamavit, & Philoſophiæ ipſius non limen, ſed adyta penetravit. Ariſtotelem totum percaltuiſſe ajunt, Platonis lineas & numeros: ſed & ipſa Græcorum opera in ſuam linguam multa tranſtuliſſe. Hæc ajunt: & demus famam aliquid adſtruere: vel conatum iſta: nonne magnum in magnis iſtis regum?

XX. MAHUMETES etiam Turca me tenet, SECUNDUS eo nomine, qui cognitionis illuſtrium virorum facinorumque maxime cupidus, Hiſtorias ſibi verti in ſuum ſermonem juſſit, Græcas Romanaſque; & ipſos viros depingi à *Gentile Bellino*, eleganti pictore, quem ad hanc operam

ram à Venetis exambierat, His ille ſtimulis, utinam ne ad tam alta, & nobis triſtia, animum æmulatione erexiſſet!

XXI. CAROLUM V. de induſtria totum hoc agmen volo claudere, & ſimul ſalutare monitum ſuggerere. Eum magnitudo ſtatim rerum & imperii, tenerum adhuc à ſtudiis abduxit: etſi amore tamen & reverentiam non excuſſit. Ac quondam cum Genuæ oratorem aliquem audiſſet Latine dicentem, nec plene ſatis cepiſſet, triſti & ingenuo ore confeſſum Paullus Jovius ſcribit (is arbiter coram & teſtis erat:) confeſſum, inquam, *Dare ſe nunc puerilis incuriæ pœnas* : *& præſagum Hadrianum præceptorem fuiſſe, qui hanc pœnitentiam ei prædixiſſet.* Credimus, optime Princeps, & quam multi hodieque tecum, jam grandiores, id eſt, ſapientiores, dolent in hoc neglectu? Cogitent parentes, emendent filiorum & publico bono. Vocco.

I. LIPSI

MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

DE PRINCIPATU.

Eum præferendum aliis imperiis videri.

QUÆ adhuc dixi, etſi ad Principem aptavi, communia cum aliis ſunt, & in omni imperio adhibenda. Hunc formare magis, & propriùs dirigere incipiam: ſi tamen prius breviter adſtruxero eum & laudaro. Nam ambigere multos, & differi varie de optima imperii forma olim & nunc, ſcitum eſt: at nos iſtum præferimus, & cauſſas diſtinctè,

ſtincte, & velut per titulos libabo. Primo, quia liquet

MONITUM I. *Antiquiſſimum hunc eſſe.*

Homines autem primi, & origini ſuæ, id eſt, Deo proximi, malis artibus fraudibuſque nondum corrupti, cenſendi ſunt optima elegiſſe; elegerunt Principatum. In familiis, quod primum imperium, unus fuit. Plures deinde familiæ cognationibus junctæ, unum habuerunt. & ex iſtis ſocietates, conventus, opida, unum, donec magna imperia nata, & oppreſſio cœpit, ab ambitione exorta: & ſic quoque ferè unus. Seneca veriſſimè: (Epiſt. XCI.) *Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti ſequebantur, eumdem habebant & Ducem & legem, commiſſi melioris arbitrio.* Itaque idem alibi; (1 De Clement.) *Natura commentata eſt regem, quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarum regi ampliſſimum cubile eſt, medioque & tutiſſimo loco.* Sed quibus *aliis animalibus*? in parte alibi explicat: (Epiſt. XCI.) *Mutis gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima, non præcedit*

K armenta

armenta degener taurus: elephantorum gregem exceliſſimus ducit. Item in ovibus, in avibus, & alio genere congregum animantium, eſt videre. Eſt igitur antiquiſſimus, & Sacræ etiam noſtræ litteræ oſtendunt: in quibus à condito orbe ad diluvium, moderatum in familiis imperium fuit: à Diluvio, ambitio miſcuit, & *Nimrodus* Noachi pronepos. imperium in Aſſyria & finitimis invaſit. Hic eſt, quem profanæ litteræ (ad primorem ſyllabam alluſione) *Ninum* appellant. Sed addo etiam,

MON. II. *Communiſſimum hunc eſſe:*

Neque olim tantum, ſed & nunc plurimo orbis ſic notari. Olim quidem, Sacra dicunt, ubi Judæi regem poſcentes (1 Reg VIII) ſic audiuntur: *Conſtitue nobis regem, ſicut &* UNIVERSÆ *habent nationes.* Sed & in Italia, primi illi Romani (apud Livium lib, 1.) *in variis voluntatibus, regem tamen* OMNES *volebant.* Etſi poſtea mutarunt, & ad optimatium ſtatum iverunt: quid ita? naturali hac ſæpe mutatione, ut à rege in tyrannum, à tyranno ad optimates

aut

aut populum Reſpublica eat: iterumque ab iſtis ad tyrannum, & regem. Faſtidio & odio hoc fit, non Principatus, ſed Principis alicujus male eo uſi. Certum & vetus hic orbis Principes fere ubique habuit, in Aſia, Africa, Europa (pauca loca, neque diu excipias:) & novus item repertus; ſic eſt, aut fuit, Argumentum; optimum uſu & ratione eſſe, quod tam diu, & tam multis placuit: atque, ut dixi, ab ipſa natura. Sane rationem ſi excutimus, eam videbis hinc ſtare ab his cauſſis. Primo dicimus,

MON. III. *Iuſtitiam magis in eo exerceri.*

At juſtitiæ fruendæ cauſſa Imperia primum ſunt reperta. Ea igitur magis in Principatu floret, vigetque: nec ſunt noxæ aut corruptelæ, quæ in aliis illis formis. Vide. Rex aut ipſe jus dicit, (olim & nuper etiam factum: *Vide hoc libro, c* XI) aut qui dicant, eligit & deſignat. Si ipſe, ſupra metum aut gratiam eſt, magis avaritiam: & nihil iſtis, quæ præſtringere oculos judicantium ſolent, donat. Si alii; ſunt tamen ab ipſo,

& cura eligit, & electis jam ſupereſt aut intendit. Non ſunt iis ſic libera judicia, ut non judicium hujus metuant; & ſi quid fœdius patrent, pœnam. In alio ſtatu quid ſimile? Si ad Optimates is; factio & agnati, & amici occurrent, & alternis inter ſe jus aut injuriam gratificantes. Si ad populum; magis peccabitur, & ita aut affectu damnatos paſſim videbis, aut dimiſſos. Ad Athenienſes aut Romanos leviter tranſi: oſtraciſmi optimorum ſunt, & exſilia, & mulctæ. Contra, peſſimis honores habiti, & judiciis per vim & manum etiam erepti. Quid de corruptelis dicam? hic regnant. Secundo,

MON. IV. *Tranquillitatem & concordiam coli.*

Quod optimum aut optatiſſimum in Societate eſt, vivere quietos, à vi & injuria tutos. Metus vel auctoritas hoc facit Principis, quem unum omnes reſpiciunt: qui unus omnia poteſt; & jus vitæ neciſque habet. Itaque merito animi magis domiti & fracti ſunt, & colla ad jugum inclinant. Non ſic inter plures dominos: quorum potentia ſparſa eſt, & ideò mino-

minor,ut flumen in plures rivos deductum, Alius etiam reſpicit; patronum contra hunc aut illum habet: & addo, quod nec coërcitio ſevera aut libera, quia in ſuffragiis aut comitiis, popularium opera egent. Itaque connivent aut indulgent, gratiam ſingulorum quærunt. Ita minuitur Auctoritas; &, quod ſequitur, Reverentia aut metus. vinculum obedientiæ & quietis. Parte altera minus tranquilli,quia ad rempublicam ſæpè avocantur, ſunt comitia, ſunt leges: & ſuffragia ſua habent. In iis deinde ambitio & factio ſæpè,& turbæ,atque etiam pugnæ. Ut mare raro quietum eſt, ventos plurimum, & ſæpè procellas habet: ſic reſpublica, ubi comitiorum poteſtas. Noſter Tacitus (1. Annal.) rem tetigit: *Suſpectum Senatus Populique imperium, ob* CERTAMINA *potentium, &* AVARITIAM *magiſtratuum.* En duas aſſiduas ibi Peſtes: *Certamina*,& factiones, & exitum ſive exitium. Civilia deinde bella: *Avaritiam.* & ſunt nundinationes, rapinæ, corruptelæ, in magiſtratibus, in provinciis, in judiciis, Tertio,& univerſe,dico,

K 3 MON.

MON. V. *Modum regendi meliorem tutioremque eſſe.*

Princeps diutius imperat, unus & idem ſemper manet: itaque & diſcit magis aſſiduo ipſo uſu, & rem etiam, ut propriam cordi habet. Aliter in magiſtratibus, qui mutantur. Sunt ferè annui: id eſt, abeunt imperio, cum diſcere imperare cœperunt. Sed neque intentio eadem aut cura eſt in brevi & alieno imperio. Tradunt enim ignotis, aut invifis ſæpè ſucceſſoribus: ſatis habent quomodocumque defungi, in poſterum ſecuritate. At Princeps non ſe ſolum cogitat, ſed heredes. Deinde, arcana conſilia aut litteræ ſæpè interveniunt in gubernando: cum vicinis Principibus conſilia aut pactiones, quas nolint intempeſtive vulgari. Quod ſecretum hic inter plures erit? quis liberè accedet, aut tuto credet? Hæc in Principatu ceſſant, & aut unus ipſe tractat; aut fidi miniſtrorum, quibus committit. Quid etiam de ſecreta corruptela dicam, crebra inter plures? Unus aliquis emi contra rempublicam poteſt, & ſana conſilia aut evertere, aut impedire. Athenis ſuis quam hoc factum Demo-

Demoſthenes conqueritur à callido Philippo! ,& *hunc eſſe ſcopulum* (ita loquitur (*ad quem res adhæreſcant.* Quid Romæ ? idem : & Tribunus aliquis emptus res turbabat , & hunc aut illum ſuper capita civium imponebat. Poëta ingenioſe,

Mutatuſque fuit momento Curio rerum

Ita unus Curio à Cæſare corruptus, Cæſarem Pompejo antetulit, reipublicæ & libertati finem dedit. Quarto denique dicimus,

MON. VI. *Maxime hanc imperii formam diurnare.*

An non faciat, cum à Natura maxime & Ratione ſit ? Deus favet & tutor eſt ; unus ille rector unius. Vide Status alios , pauci ævum tulerunt, quantumvis legibus bonis & inſtitutis: excipio parvas quaſdam reſpublicas , & validiorum tuitione aut amicitia firmas. Sparta , qua nihil videbatur moribus aut viris melius , vix quingentos annos tenuit libertatem. Athenæ ſæpe mutarunt , & oppreſſæ iterum caput extulerunt ; ſed turbidæ ſemper , & in metu , aut potentioribus obnoxiæ. Roma quadringentos

gentos paullo plus annos liberum illum ſtatum ſervavit. Quid iſta al Principatus? Ille Aſſyriorum, ut à vetuſtiſſimo ordiar, *mille ducentos quadraginta annos* ſtetit: ſive, ut alii largius, *mille trecentos*. Ita enim vel Hiſtorici, vel Chronici ſcriptores, conſenſu tradiderunt: nec Appiano ubi mens fuerit, ego ſcio, qui initio operis ſcribit, nec *Aſſyriorum, Medorum, Perſarum tria regna ſimul congeſta, æquare illud ſpatium ævi potuiſſe, quod id Romano imperio ad ſuum tempus eſſet.* Profecto fallitur, nec excuſes, nam à Roma condita ad Hadriani ævum *nongenti* circiter anni ſunt, & ſic ipſe ſupputat: quanto plures, ut dixi in ſolis Aſſyriis? Jam Medi *ducentos ſexaginta* ferè annos vindicant: Perſæ *ducentos triginta tres*. Quamquam de Perſis, mirum & notabile, haud diu ab Alexandro iterum revixiſſe, & vires regnumque recepiſſe, duce Arſace quodam (unde *Arſacidæ*) ſub bellum Punicum primum, ſive annum urbis D. III Sed quia tamen initium aſſerendi à *Parthis* fuit, inde Romani atque alii Parthorum hoc regnum appellarunt: revera tamen in iiſdem ferè gentibus & finibus, manſitque ad *Alexandrum Mammaæ filium* per annos

nos circiter CCCC LXXX. Tum iterum nomen *Perſarum* ſurrexit duce *Artaxerxe* quodam, qui *Artabanum* demovit & ſuſtulit, ultimum Parthorum Regum. Exinde autem ad hoc ævi (diuturnitatem agnoſce, & mirare) Perſæ vivunt & regnant, etſi graviter ab *Hiraclio* Imp. contuſi, poſtea à *Tamerlanco*, & nuper ab utroque *Selymo* Turcarum, avo & nepote: ſed vivunt. Quid de *Ægyptiorum* olim regibus dicam? millia plura annorum numerant, ad ultimam Cleopatram. Quid hodie de *Sinarum*? iidem millia: & à *Vitao*, qui primus fuit, ad *Bonogum*, qui nuper imperitabat, reges in ſerie continua habent *ducentos quadraginta tres*. Rarum exemplum: neque in noſtra Europa reperiendum. Tamen & in ea Principatus longævi. Gallorum regnum potens & florens, à *Faramundo* primo rege uſque ad *Henricum* IV. qui nunc feliciter regnat, comparat *ſexaginta tres* reges: idque per annos ∞ C XC. At in Hiſpania Gothorum reges ab anno Chriſti CCCVIII. ad *Rodericum* & Maurorum invaſionem numerantur *triginta novem*. Et ſanguis quidem ille, ſed non regnum defecit: ſuſcepitque *Pelagius* anno Chriſti DCCVII.

 à quo

à quo perpetua ſerie, nec interrupta, ad *Philippum* hunc III. ſunt reges *quadraginta octo*. Alia exempla in minoribus Principibus liceat dicere: omitto, ſicut & reſpublicas minores. Sola *Veneta* eſt, quæ ævum *millenarium* jactet: felix fati, ſed & legum atque inſtitutorum felix, quibus velut vinculis firmata eſt adhuc contra lapſum. Maneat, floreat, favemus & vovemus.

Cap. II.

In eo viros Feminis præferendos, & has vix feliciter imperare.

PRINCIPATUS igitur optimus, & cum Solone,

> *Εὐδαῖμον πτολίεθρον ἑνὸς κήρυκος ἀκοῦον.*
>
> *Felix urbs, quæ juſſa unius Principis audit.*

Sed quis ille Princeps eſſe debet, unius & melioris, an & alterius ſexus? Vtrimque argumenta & exempla ſunt: ſed magis pro nobis. Vir ad virtutem, ad regimen natus; animo, corpore, voce, viſu robuſtior, & quem magis vereare, aut venerere. In fœmina omnia levia, mollia; quæ amorem, non

non reverentiam creent. A natura ipſa timidæ magis ſunt, quam timendæ; non igitur hîc Auctoritas. Jam in viro prudentia & conſtantia: in illis calliditas aut argutiæ, imbecillitas deinde judicii, & in decretis ſenſibuſque euripus. Septies in die mutant. Raro etiam altum aut honeſtum ſpirant: ſunt in vanis aut vilibus curis: non ergo ad ſceptrum & publicum decus idoneæ. Duæ etiam virtutes Principum primæ, Juſtitia & Fides, firmiter vix ſunt in illis. Non prior, quia inclinant facilè, & miſerantur: facillime & gratiæ aut affectui obſecundant. Non altera, quia mobiles ingenio ſunt, & mutant ut ventus. Ne Clementia quidem ſit, quæ putetur: & benignior ille vultus, neſcio quomodo, ſævum ſæpè animum & vindicem celat. Quid de laſcivia aut luxu dicam? utrique vitio opportunas ſcimus, & pudorem atque opes prodigere: præſertim cum ſui juris ac ſpontis, frænum non habent quod adſtringat. O quale regnum, ubi *Cleopatra* aliqua, *Meſſalina*, aut *Ioanna Neapolitana* imperat? Neque ſine cauſſa Sacræ litteræ inter peſſima comminantur: *Fæminarum imperiis ſubjectum iri.*

Sed

Sed parte tamen altera, exempla nos redarguant, itemque inſtituta gentium. Nam & alibi ſuccedunt in regna, & feliciter atque induſtrie adminiſtrarunt: cui rei utrique lubet Exempla ex Hiſtoriis dare, ac primum

Muliebris imperii infelicis.

I. LAODICE *Ariarathis* Cappadocum reges, cum marito mortuo in regni adminiſtratione eſſet, quas clades, in media pace, dedit? Sæviit paſſim in Proceres, & in vulgus: parum eſt, ſæviit in liberos, & ſuum ſanguinem; & (ô ſancta pietas!) ſex ex ſe natos veneno omnes ſuſtulit: qua cauſſa? tantum, ut diuturnior in imperio eſſet. Unus parvulus fato evaſit Medéam illam: quem populus mox ad regnum ſuſtulit, illa prius communibus votis & ſuffragiis extincta, ſed quid? una & ſimplici morte exſtincta, quæ toties parricida, tot culleos meruiſſet.

II. Tale olim & vetuſtius, in Sacris litteris, malum nomen ATHALIA, quæ Joſepho eſt *Gotholia* Ea cum filius *Ochozias* per inſidias interfectus eſſet, invaſit ipſa regnum; & ne

& nepotes ex eo, & totum ſemen regium ſuſtulit: connivente in ſex annos divina Nemeſi, donec *Ioas* à muliercula cædi ſubductus & ſervatus, & jam adultior, regnum, & tot agnatos, vindicavit, bellua illa occiſa. Nam quid fæminam dicam, ſupra omnes feras immanem & ſævam?

III. Tragicum aulæum complicemus, ſcenicum ſiparium aperiamus: & laſciviam pro ſævitia magis demus. CLEOPATRA in theatrum veniat, à parvulâ ad nequitias, libidines, & luxum facta. Tirocinium fuit in *Iulio Caſare*, qui cum Alexandriæ obſideretur; illa velut fati præſaga, fratrem *Ptolomæum*, & potiores (uti videbantur) partes deſeruit, ad Cæſarem tranſlata. Vere, inquam, tranſlata, nam & hunc aſtum ad fallendum, & tuto tranſeundum, cogitavit. Portæ ſervabantur, atque exitus: illa *Apollodorum* quemdam inducit, culcita ſe involvere & adſtringere, ut ſarcinam: ac ſic in regiam, ubi Cæſar, deferre. Factum eſt, deponitur ante pedes ejus: & ecce ſoluta emergit Venus, non è mari, ſed è culcita: & culcitellam mox ſe Cæſari ſubſternit. Nam ille, etſi in medio aſtu & æſtu etiam rerum, tamen

men & ingenio illo, & mox forma ac lepôre captus, adamavit: & pretium libidinum adoleſcentula necem fratris, & regnum Ægypti tulit. Hoc, ut dixi tirocinium fuit: fallor? an virgineam prætextam jam in amoribus *Cn. Pompeji* filii paullo antepoſuerat? quod credere nos Plutarchus, bonus auctor, jubet. Credo tum, cum miſſus ille à patre in Ægyptum, ad arceſſendam claſſem & auxilia fuit. Sed hæc, puella peccavit: quid jam mulier? flagitia, cum ætate, magis adulta Poſt pugnam illam Philippenſem, *M. Antonius* & *Octavianus* partiti inter ſe ſunt operas, ut alter in Italiam rediret, & veteranos in agris diſponeret: alter in Aſiam & Orientem iret, pecuniæ undique corrogandæ. M Antonio iſtud evênit, qui dum reges, tetrarchas, urbes, omnia excutit, & colligit, viſum & de Ægypto cogitare, illa divite, &, quæ offendiſſe videbatur; non ſemel auxiliis adverſæ parti ſubmiſſis. Nam ipſa Cleopatra *Caſſio* ſuppetiata dicebatur. Itaque, etſi ſuccinctus jam ad Parthicum bellum, tamen *Q. Dellium* Senatorem ad eam mittit, & queſtum ſimul & denunciatum, uti in Ciciliam ſibi occurreret ad dicen-
dam

dam cauſſam. Ah miſer! ad cauſſæ dictionem evocas, tuam mox dominam & arbitram, & apud quam fatalem ſervies ſervitutem! Dellius venit, fœminam videt, & homo ſagax quid futurum prævidet: quippe & hujus Veneres, & ſimul obnoxium talibus Antonium notat. Itaque captare jamnunc hujus gratiam, audacter monere ad Antonium iret: mite & venuſtum ingenium reperturam. Perſuaſit: & conſcia formæ erat: ac pro ea, & ſpe quam agitabat, cultum & comitatum ſumpſit. Cydno fluvio ſubvehi ſe molliter juſſit, navi aurata, remigio argentato, velis purpureis, ad modulos tibicinum & citharœdorum. Ipſa recumbebat ſub cœlo aureo, gemmis diſtincto: pueri formoſuli, habitu Cupidinum adſtabant & miniſtrabant, quidam ventulum ei facientes. Virgines & ancillæ, inſtar Nympharum, per foros & tabulata navis diſponebantur. Ad ripam utramque frequentes ab obviis, & viſoribus, aræ & odores. Quid verbis opus? paſſim voces (& res ita erat) *Venerem ad Bacchum venire commeſſatum.* Jam propinqua Antonio erat, & ille, magnitudinis ſcilicet Roma-

Romanæ retinens, pro tribunali etiam ſedere, atque eam exſpectare: quid niſi ſupplicem & excuſaturam? At vide fiduciam, recta in hoſpitium obit: & Antonius, ab omni cœtu deſtitutus, relinquitur ſolus. Itaque ſubmittit paullum faſces, & ad cænam eam invitat. Recuſat, & excuſat: quid jam Antonius? male ſumptam perſonam abjicit, & prior atque ultro ad eam venit. Cœnat ibi, edit & bibit amorem: quem illa non tam vultu, ut ajunt, quam verbis et ingenio inſpirabat, quæ utraque tam mirifica poſſidebat, ut ſemel audita caperet et divinciret. Argumentum ſane ingenii, quod varias linguas docta, Hebræum, Græcum, Arabicum, Æthiopicum, Parthicum ſermonem efferret, ſcito et nativo cujuſque ſono. Hem M. Antoni quid facis? ictus es, habes: et omiſſo bello omni, aliam militiam militas, et cum tua rea in Ægyptum, id eſt, in caſſes et carceres ejus ultro abis. Ibi quæ diliciæ, luxus, convivia? Non *Fulvia* tua abſtrahit, mori in angore et æmulatione adacta: non poſtea *Octavia*, nova uxor: hæres, peris; ipſa tecum, et cum utroque (infelicis fœminei regni exitus) ipſa Ægyptus

IV. Quid

IV. Quid MESSALINA in Romanis? illa ſævitiæ, avaritiæ, impudicitiæ, impudentiæ, omnium flagitiorum (fas ſit in illa ſordida tali verbo uti) cloaca. Hæc uxor erat *Claudii* Imperatoris; nomine quidem, ſed quem ipſa et liberti, ut elephantum parvus Æthiops, regebant. Itàque jure hanc pono inter imperantium exempla. Omitto cædes tot nobilium, quas patravit, tot exſilia et fugas: in libidine non credo ac ævo tale monſtrum fuiſſe. Cotidie adulteria, novæ conditiones et admiſſarii: nec clam, ſed in ipſo Palatio, coram matronis et viris, quaſi infamia delectaret, veneriabatur. Quin noctu, veſte tecta, et Meſſallinam diſſimulans, ad publicum lupinar ire ſolita, proſtare inter infelices illas victimas, cellam ſuam et titulum habere, accipere æra et poſcere, et explere libidinem, nec ſatiare. Quid etiam? marito ipſi illudere, et hunc adigere non teſtem flagitiorum, ſed exactorem. Vide. Erat *Mnester* quidam, nobilis Pantomimus, in quo ardere mulier cœpit: et pro ſua verecundia, ſolicitare ipſa, et poſcere. Ille ſubduxit, et renuit, Principem reveritus: ſive etiam veritus, ne to-

 tum

tum ejus non impune macularet. Mulier ad hoc ridere, &, *Quid ais? inquit, ſi ipſe Claudius meus jubeat, parebis?* Incredibilia videbantur: fiunt. It ad maritum, perſuadet illi ſtipiti, ut Mneſterem vocet, & jubeat, in omnibus dicto ſibi audientem eſſe. Factum eſt: & mox hiſtrio libere, quaſi juſſu domini, res domini egit. Eſtne quod ſupra etiam poſſit? mulier repperit. Vulgaria adhuc hæc probra videbantur: novum excogitat, & cui poſt factum vix ſit fides. Erat *C. Silius* Romanæ juventutis pulcherrimus, hunc allicit, fruitur, et palam in amoribus habet. Præmium etiam eorum, facit Conſulem, opes et decora Aulæ ad eum transfert: et jam colebatur velut alter Princeps. Non eſt ſatis: oportet languentis voluptatis novum aliquod eſſe condimentum, Itaque hoc addidit, ut maritum eum palam caperet: vivo marito? vivo: Principe? Principe. Nec longius differtur, quam dum maritus Hoſtiam iret, et quaſi de compacto paullum ſecederet, tum nuptiæ, et nuptialis tota pompa: flos Senatorum et Equitum adſunt, menſæ apparantur, lectulus Genialis ſternitur, auſpices ad-

adhibentur, alia ſolennia: quin et in mariti gremio nova nupta recumbit: oſcula, complexus, et reliqua licentiæ conjugalis. Dum ſcribo, ſtupeo: et adhuc etiam Claudius, nec excitabatur, niſi liberti, et in quorum manu res erant, metu mutationis eum commoviſſent. Itaque tandem finis fabulæ impoſitus: venit Romam, tollit æmulum, et mox conjugem: nec id quoque ſine aſtu liberti.

v. Conſortem an non liceat addere FAUSTINAM, et hanc etiam Romani principis conjugem? Agebat in matrimonio M. ANTONINI *Philoſophi* cognomento, optimi non Principum ſolum, ſed virorum. Infelicem tantum hac fœda labe: quia et hæc libidinum ſic promiſcua et vilis erat, ut vulgo ſe vulgaret: in balneis, in arenis, et xyſtis, ubi homines nudabantur, legere conditiones ſolita, et benè vasatos adnotare. Atqui non imperavit, inquies. Dedit qui imperaret, *Commodum*, non falſa opinione, gladiatore genitum: et hic rem Romanam perdidit ab illa matre.

vi. In Galliam tranſeo, ubi reginam video FREDEGUNDIM, nec

 ſcio

ſcio an ſceleſtius aliquod Sol vidit. Ea diu pel ex duarum reginarum, *Chilperici* regis Galliæ uxorum: alteram *Andoveram*, ut pelleretur, effecit; alteram *Galſuindam*, per inſidias curavit occidi. Ita totum Chilpericum, & ſola jam poſſidens legitimam uxorem & reginam egit: ſed, pro ingenio, parum fidam. Nam cum *Landrico* magiſtro equitum furtim conſueverat: & res marito caſu quodam directa fuit. Ibat venatum, & uxorem conſpicatus, quæ capillum comebat, & lotum ſiccabat in ſole, accedit tacitus, & per luſum à tergo virga percutit. Illa ſuſpicata amatorem ſuum eſſe, & nomine compellans, *Quid agis, mi Landrice?* inquit: *quin ſi vir es, adverſam me, non averſam pete.* Confeſſio flagitii erat: & cum dicto ſe obvertit, plura etiam dictura; ſed attonita maritum videt, & ſilet. Etiam ille, & porro venatum, ut inſtituerat, pergit: iram coquens, & vindictam, ut res erat, meditans. Sed prævênit mulier, & Landrico ſuo vocato: *Periimus uterque*, inquit, *incauta mea voce*: & rem narrat, additque: *Quid ſtupes? virum oſtende: patiendum, aut patrandum eſt ſcelus.* Landricus ſuo metu, & illo ſtimulo excitatus,

citatus, rem ſuſcipit, diligit duos è fidiſſimis, qui Chilpericum ſera nocte è venatu redeuntem, turbæ mixti, ferro invadunt, & ſinguli ſingulis ictibus conficiunt. Clamor eſt ab ignaris, & conſciis: atque iſti, quaſi externæ inſidiæ eſſent, *In ſilvas*, vocem tollunt, eoque ſe proripuiſſe parricidas. Ita auctores celantur: & felix Fredegundis ad alia ſcelera animum adjicit, infenſa inprimis *Prætextato* Rhotomagenſium antiſtiti, non ob noxiam aliquam, ſed viri eximiam virtutem. Itaque lætiſſimo die Paſchatis, cum in frequenti templo ſacra perageret, non Deum, non homines verita, percutiendum curavit letali quidem vulnere, ſed cui aliquamdiu ſupervixit. Mæſta eo ipſo, venit viſere, ſive ut exploraret, ſive ut oculos in ejus angore paſceret: atque ibi belle, ut putabat, diſſimulans, queſtus & iram miſcuit, quod in tali die & loco, in talem virum, patratum eſſet facinus, & auctor lateret. Sed Prætextatus, vicina morte liberior: *Minime*, inquit, *latet*, & *teſtor, me ejus ſcelere percuſſum, quæ reges occidit*. Benè ille de regibus. nam præter maritum ſuum, etiam fratrem ejus ſuſtulerat *Sigibertum*, Mediomatricum(ut tunc

diviſio erat) regem. Suſtu'erat autem ſcelerato aſtu, immiſſis, duobus percuſſoribus: quos cum facinus exſecuti eſſent, illico juſſit interfici; ut vocem cum vita amitterent, & in tuto auctor agitaret. Ita juſtitiæ victrix, ſi non famæ, egit: & paullo poſt *Childebertum* etiam regem, prælio prius victum, cui ipſa interfuit ſtans in prima acie, veneno tolli cum uxore, eodem utrumque die curavit. Quot palmas una mulier meruit? habeat: & ſicca etiam ſuaque morte abeat, Providentia apud imperitos laborante.

VIII. Faſtidio ejuſmodi narrationum: nam quis modus ſit, ſi velim perſequi? Ecce in uno Neapolitano regno duæ IOHANNÆ, ævo ſuppares, in nequitia compares, quarum flagitia atque etiam ſcelera (nam et hæc mixta ſemper adulteriis) Annales texam, ſi velim recenſere. Et propero magis ad alia Exempla: neque enim deſunt ea

Muliebris imperii boni, & felicis.

I. PHILE uxor *Demetrii* regis, filia *Antipatri*, illius qui Macedoniam

&

& Græciam vivo mortuoque Alexandro gubernavit, Hæc jam tunc puella, et in annis teneris, nativa quadam prudentia ſic viſa excellere, ut ipſe pater conſilia ab ea peteret, et audiret. *Pater* ille ſenex, ille uiu et tractatione rerum ſic peritus. Quid Demetrius cum jam uxor ejus eſſet? erat ipſe vario ingenio, et vitiis propior: ſed mira temperie hæc maritum flectebat, ne dicam, regebat: calumnias ſupprimebat, iras mitigabat, juſta et honeſta inſerebat, jam populi vere mater, tenuiorum filius dotibus datis elocabat; afflictos à fortuna relevabat, bonos provehebat: quid apud ipſos milites? Salvo pudore fæmineo, et iis ſe miſcebat: alloquebatur, erigebat, tanta auctoritate vel gratia, ut ſola tumultuantes repreſſerit, et in ſeditionem lapſos revocarit. Quæ fides deinde et amor in ipſum maritum? cum victus à *Pyrrho* rege eſſet, caſtris ac regno exutus! vivere non ultra ſuſtinuit, et morte ſpontanea invidiam fortunæ fecit.

II. Ævo, non animo, inferior ZENOBIA Palmyrenorum regina, Hæc ſtirpem et ſanguinem à *Ptolomæis*, et ipſa Cleopatra, ſed non

 mores

mores (dii boni, quam aberat!) ducebat. Uxor erat *Odenati*, fortiſſimi viri, & qui ad imperium Romanum auſus adſpirare. Illo vivo, iiſdem cum eo exercitiis, in venatu, in montibus, in ſilvis, in ipſa militia uſa. Amans ejus utique, ſed ob matrimonii finem, liberos: quos ut concepiſſet, tangi à marito mox abnuebat. In aliis virtutibus, ſcientiæ etiam avida, & hiſtoriæ Orientalis ita perita, ut ipſa eam ſuo ſtilo in compendium redegerit, uſui poſterorum. Nec Græci Latinique ſermonis, aut rerum, ignara fuit. Forma autem corporis egregia, *oculis ſupra modum vigentibus* (verba Pollionis dabo) *& nigris; tanto candore in dentibus, ut margaritas eam plerique habere putarent, non dentes. Vox præterea clara & virilis.* Cum his dotibus, ut dixi nupta, & forti quidem viro, etſi haud felici. Nam Gallieno illo ignavo Imperatore, cum decus omne imperii labaret, aut rueret: ipſe Perſidem & Orientem invaſit, quaſi *Valerianum* captum, & Romanam ignominiam vindicaturus. Res magnas geſſit, adeo, ut ipſe Gallienus conſortem imperii ſumpſerit, & ultro Auguſtum declararit. Nec diu in hoc honore, inſidiis *Maonii* conſo-

ſo-

ſobrini ſui vitam & poteſtatem amiſit,aut hanc potiùs tranſmiſit. Nam Zenobia illa uxor. laborum & victoriarum ante particeps, (aſſidue enim comitari maritum, ipſe etiam ſub armis,ſolita) imperium ſuſcepit fortiter,& geſſit. Bella cum Romanis & *Aureliano* Principe habuit: Ægyptum invaſit, & victo ac cæſo ejus præſide *Probo*, occupavit. Denique Aurelianus,ſed ægre, fregit,non enim profecto vicit: imo velut tacito pacto, paſſa in triumpho ſe duci,ſed ut vitam & dignitatem in parte ſervaret. atque adeo ſunt, qui filiam ejus Imperatori dicant nuptiis junctam, imo & ſtirpem ejus diu poſt, Romæ inter illuſtres familias floruiſſe.

III. Hæc militaris fœmina: pacatius exemplum PULCHERIA dabit. Ea *Theodoſii* junioris ſoror, vitam & virginitatem Chriſto devovit: paullo majore natu, quam ille. qui ſeptuennis fere à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum & inſtitutionis magiſtram. Atque adeo jam grandiore illo, adhæſit, & curas imperii participavit: ſalubriter omnia,& pie, modeſteque diſponens. Et vero quamdiu habenas tenuit,felix imperii & rectus curſus: poſtquam

invidia aliorum, & calumniis Eunuchorum (*Chryſaphii* præſertim) ſubmota eſt, & loco pulſa: contulit ea ſe in *Hebdomoi*, locum Byzantio ſuburbanum, atque ibi ſumma pietate & quiete victitabat. Donec poſt annos ſeptem, fraude calumniatorum agnita, & imperio undique concuſſo, fulcrum iterum rebus labentibus adſumitur, aut reparatio jam lapſis. Fit utrumque: & reſtituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi ejus et prudentiæ hoc eſto Fratrem Theodoſium videbat, & dolebat, temere libellis ſæpe ſubſcribere, & nec lectis: aliena commendatione aut fide, ut fit, nixum. Dolum bonum hunc reperit, ad emendandum. concepit enim & ipſa libellum, atque obtulit quo *Eudociam* ejus conjugem petebat mancipari ſibi in ſervitutem. Capit, & ſubſcribit ſtatim: quidni in ſororis petitione? atque illa, ſcenæ inſtruendæ cauſſa, Eudociam apud ſe aliquamdiu habet. Miranti, & evocanti, negat miſſuram, & ſuam eam, uti quæ OPTIMO MAXIMOQUE jure, eſſe. Profert manum & ſubſcriptionem, confuſo jam illi, neſcio an emendando. Revera enim ſecors ingenium fuit, &
alter

alter Claudius, in fœminarum aut effœminatorum (Eunuchos intelligo) poteſtate. Mortuo autem illo, & ſine liberis, re celata *Marcianum* evocat, vita & bello bonum & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias ſuas ei donat; ſed titulo tenus: ſtipulata, ne ſacrata Deo virginitas libaretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirifice à noſtræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Epiſcopo, aliiſque laudata. Vixit annos circiter L VI.

IV. Similem, non enim parem undique, ei jungo ISABELLAM *Ferdinandi* conjugem, Hiſpaniarum reginam. Parem? in quibuſdam ſuperiorem, & ſola fortaſſe virginitate cedamus. Hæc, ſi pietatem ſpectas, in ſacrorum cultu mirifica, & aſſidua, nulla occupatione aut delectatione demoveri; horas ſuas Canonicas (ut loquimur) ſacerdotali exemplo cottidie legere: ipſos ſacerdotes honorare, templa exornare, atque id ſuis aut ſuarum fere manibus, cum & ipſa acu pingeret aulæa aut veſtes, aut à familiaribus puellis pingi texique juberet. Jam reliquæ virtutes inſtructæ huic fundamento, caſta, ſic ut

ut nec rumor de ea mentiretur; & maritum pariter eo ducens, pellices, amicas, & id genus callide ſcrutata, & ab Aula amolita. Frugalis adeo, ut in omni vita nec vinum libarit: quæ virtus fomes, ut ſcimus, eſt caſtitatis, & modeſtæ gravitatis. Quam ſane habuit, exoſa mimos, ſcenicos, ludiones, totum hoc levitatis inſtrumentum, & nec privatim aut publice audire ſuſtinens, vel ſpectare. Eorum vicem, viros graves, matronas ſerias apud ſe habere: item pueros aut puellas nobiles & utroſque, pro ſexu, artibus ſtudiiſque informare. Aula illa, nil niſi palæſtra honoris & virtutis erat. Itaque inſignes viri, etiam militia, ex ea prodierunt: & magnum illum *Conſalvum*, cui regnum Neapolitanum Hiſpania debet, hæc refert expenſum. Matrona ipſa civilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno ſine illa, imo niſi per illam fere, geſtum eſt? Rex maritus & conſiliarii, uſu edocti peritiam ejus & felicitatem in ſententiis, quæ edicebat, pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrociniis, infeſtum regnum purgavit, & pacavit: illa juſtitiam reſtituit, potentiorum injuriis exſu-

exſulantem. Et quid alia commemorem? quam in gravia animadverterit, argumentum eſto: quod nec aleæ aut teſſeræ ludum toleravit, & edicto veritum ſic repreſſit (etſi prona eo gens eſt) ut nec furtim & in angulis luderent, ſoliti in cauponis, viis, angiportis. Jam vero & militiæ non conſilio tantum, ſed opera intervênit: modeſta quædam *Zenobia*: & bellum Luſitanicum, abſente marito confecit; & Maurico ſive Granatenſi, quod plures annos traxit, pluries interfuit, & ſummam manum præſens cum marito impoſuit. Magni ad omnia animi, & res ſpeſque magnas complexa. Itaque Navarræ regnum conſiliis ejus junctum; Canariæ inſulæ occupatæ, & infeſſæ; ipſe Novus orbis, Naturæ occultior pars, per eam retectus & ſubjectus. Nam maritus, cetera vir egregius, reſtrictior aut timidior erat, retinere ſua melior, quam augere. Hæc dilatabat, & cum *Chriſtophorum Columbam* diu rex duxiſſet, & ad extremum deſtituiſſet: bono Genio ſtimulante ad ipſam Reginam venit, conatus ſuos & perficiendi vias expoſuit, & inſtrumenta, id eſt, naves, viros, arma ab hac impetravit. Salve, ſalve heroïna, priſcis par

aut

aut major: & in qua jure claudam exempla fœminei boni imperii, quid enim tale addam?

CAP. III.

DE ELECTIONE.

Quæ commendare eam, quæ abjicere poſſint.

VIRI igitur potius imperent, & ſoli. Sed quomodo? Electione, an Succeſſione admoti? Electio antiquior videtur, & heroïcis illis temporibus vix aliter factum; & Principatus pace aut bello, virtutis aut roboris prærogativa aſſignati. *Naturæ enim eſt*, ait Seneca, *deteriora potioribus ſubmittere.* Itaque Braſilienſes quidam, cum ad *Carolum* IX. Galliæ regem Rothomagum deducti veniſſent, valde mirabantur, *Quomodo validi illi & proceri viri* (Helvetios intelligebant) *parerent parvo & tenello regi.* Nimirum pro ſuo more, & ſenſu, judicantes, ſatis læve, quaſi à ſola corporis magnitudine præſtantia eſſet. Sunt etiam rationes, quæ commendare Electionem videantur. Prima, quod optimi & aptiſſimi:

aptiſſimi per eam capi, non item à Succeſſione poſſint, in qua quoſcunque genitos admitti. item, quod juſta ætate capi & idonea jam regere: aliter in Succeſſione, ubi pueri ſæpe aut infantes jus ſumunt. Deinde, quod regnum ita moderatius videatur, cum nec innutriti ſunt potentiæ, & ex ea ſuperbiæ; & quod neque proprium habeant, aut aliis acceptum, aut alios tranſmittendum. Eo minus intendunt imperium, aut ſubditos opprimunt: in quem enim poſt uſum? Aperitur & virtutibus campus: ac multi ad eas adſpirent, vel ſpe Principatus. Hæc & talia Ariſtotelem moverint, ut Carthaginienſes laudaret hoc nomine, & Spartiatis præferret, qui ſtirpe reges legebant. Sunt & hodie, aut nuper fuerunt inter Chriſtianos, electi reges; hodie quidem Poloniæ, nuper Bohemię, Daniæque. Iſta pro Electione. Plura in eam poſſunt. Primo quod dicitur, veterem eſſe: fatemur, ſed uſus illis rudibus ſubjecit, hic & alibi, meliora. Additur, optimos ſic poſſe eligi: & verum eſt, ſed etiamne eligi? ſi rem & experimenta vides, ſæpe falſum. Rara electio, quæ ſine privato cujuſque affectu
aut

aut reſpectu fiat: nec rei publicæ utiliſſimum, ſed ſuæ legunt. Quærunt opportunos, ut omitam, pecuniam & corruptelas ſuffragia ſæpe trahere, & rem geri promiſſis doniſque. Atque ea nec fortaſſe meliore aliquo ſæculo excludas, ſicut nullo, odium aut amorem. Nicetas Choniates in hac re prudenter judicat, ubi res *Alexii* Imp. Græcanici narrat: qui fato vicinus & ſine liberis, de eligendo ſucceſſore cum ſuis agitabat. Scribit: *Igitur alii atque alii varie nominabantur, ſed omnes qui ſibi opportuni aut utiles eſſent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optime & ex uſu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat.* Veriſſime dicit, & uſu probata ac probanda. Jam quod tertio inquiunt, juſtæ ætatis, & matura imperio, ſic eligi: ita habet, & commodum eſt. Sed enim illud adhæret incommodi, quod regnum interea vacat, nec poſſeſſorem habet. Quod ſiquis conſiderat, majus malum eſt, & plura ſæpe daturum, quam imbecilla in imperio ætas. Sane ubi interregnum eſt, juſtitia & leges ſilent, licentia & vis valent: atque id ſæpe hebdomadas, menſes, annos manet. Quæ interea confuſio, aut ſcelera ſunt? quæ ambitio

bitio & prenſatio ? per quas fraudes, & artes ? Germaniam vide, ubi Imperator demortuus : boni omnes in præſenti & futuro ſunt metu. Ipſa Roma nunc, in ſacrorum Pontifice, hæc mala eſt cum ſentit. Quid deinde in eligentium diſſenſu ? diſſidia, & bella. Quæ nec inter paucos electores ſemper effugias : appello ad illos Imperii Septemvirales. Appello ad ipſam iterum Romam ; & cum noxa religionis, & pæne dicam probro, audimus legimuſque, plures uno tempore Pontifices, à tali cauſſa, ſe geſſiſſe. Nota mihi iſtud, & incertum illud fluctuanſque in ſucceſſione : magna ratio & efficax eſt, ad totam Electionem repudiandam. Jam quartum erat, Moderatius ita fore regnum. Non abnuam : ſed addam, ſolutius etiam, & minore cura adminiſtrandum. Ut quid enim rei nec diu meæ, nec poſtea meorum, nimis acriter intendam : Frui ſatis eſt. Obnoxii etiam vivunt, ſive iis qui elegerunt, & quibus hoc velut beneficium debent : ſive omnibus, qui in occaſione minuere poſſunt poteſtate, aut privare. Poloniam adi : hæc fiunt. Itaque & juſtitiam minus coli, neceſſum eſt ? & Principem indulgere,

aut oculos claudere, in potentium noxis. Dixi etiam, minus curæ aut cuſtodiæ eſſe regnum: an non ita eſt? Germaniæ Imperatores video, ex facili aut opida, aut provincias totas, vel liberis agnatiſque ſuis, vel & exteris, avulſas à corpore contribuiſſe: ſæpe per gratiam, aliquando & pecuniam aut mercedem. Non ſic fiet in proprio & hereditario regno. Neque Principes ſolum ſecordes: ſed miniſtri eorum tunc tales. Nam & ipſi futurorum ſecuri, præſentibus inhiant, lucellum in omni occaſione captant, ſubitis avidi, & ut inter incerta feſtinantes. Jam quintum illud, Virtutes ſic excitari, vix colorem habet. Valde ſcilicet, quia unus aliquando, nec merito ſed caſu, bonus eligitur, boni eſſe elaborent. Si ad eventa imus quocumque in regno; Electiones mixtas videbis, & ſæpe deterioribus pronas. Vel Roma in Principibus ſuis, vel Germania, dicat. Ultimum, Ariſtotelem approbare: & hodieque alibi eſſe. De Ariſtotele, non mirum: Græcus & liber, regna amat proxima libertati. De uſu hodierno aut nupero, leve eſt: nam præponderant exempla alia, & pro uno Electionis, centena

ſunt

ſunt Succeſſionis Quæ vis hîc igitur? Quod ſi illud dicatur, etiam nunc melius regi aut creſcere regna ab Electione: magnum ſit, ſed non dicetur, & oculi ac ſenſus refutabunt. Ego vero amplius dico, ubicumque bonum & laudabile regnum fuit, in Perſide, in Macedonia, in Ægypto, in Sinenſibus, in Hebræis ipſis, Succeſſionem valuiſſe: etiam in Romanis, quoties Principum liberi aut genitura, aut (quod laxius) adoptione eſſent. Iterumque amplius dico, nec fuiſſe ulla Comitialia regna, nec fore diuturna. Exoritur ſemper aliquis, animo & conſilio inter Principes major, qui creditum uni ſibi regnum ſuis ſtabilit gratia, arte, præmio: & vis interdum adhibetur. Dania & Bohemia oſtendunt, alia magna regio fortaſſe oſtendet. Sed in fine non me teneo, quin Nicetæ etiam verba, & ego ejus ſenſibus, ſubſcribam. Exclamat: *O quanto deterius eſt multorum ſuffragium & electio, quam unius! Tu inclytum Romanum imperium, & gentibus adoranda majeſtas, quos tyrannos pertuliſti? quales amatores te petierunt? quibus ſubſtrata, tui copiam feciſti? quales corona, & diademate, & puniceo veſtitu exornaſti? Graviora utique tuliſti, quam*

 Tene

Penelope procorum illa frequentia obſeſſa. Res ita habet. Romanum imperium ſtatim à *Claudio*, qui primus à milite electus eſt, & fidem eorum præmio pignoravit, in viliſſima capita & peſſima hac Electione venit: Electione, an palam Emptione? Nam & hoc ſcimus, velut ſub haſta, vænale pependiſſe: & non aliud magis clarum certumque exitium rei Romanæ fuiſſe. Sed exempla quædam Electionis videamus, bonæ aut malæ mixtim.

I. AURUNCANI populi barbari ſunt, in Periano tractu. Ii à ſolis viribus corporis ductores legere ſoliti: experti eas in gravi aliquo ligno, quod qui diutiſſime humeris bajulat, nec ſuccumbit, putatur & regendo oneri par futurus.

II. Melius qui ab animi viribus aut præſtantia ſumunt: quod Romani olim veteres in ſuis regibus. *Numulo, Numa, Servio*, vix alio aſpectu fecerunt. Secuti quam aliter? & ſtirps Auguſti cum defeciſſet, caſus aut corruptio Principes fere dedit. Primum in CLAUDIO: qui C. Caligula occiſo, rumore cædis exterritus, & ſui quoque anxius, prorepſit ad ſolarium, & inter januæ prætenta vela

vela delituit. Miles aliquis è Prætorio, diſcurrens ad prædam, hunc reperit, protrahitque: & interrogato quis eſſet? acceptoque, impetu aut inſtinctu, Principem ſalutavit. Quanta unius, & gregarii quidem, in re tanta audacia? Produxit ad alios Prætorianos, fluctuantes adhuc, nec aliud quam frementes: qui ut cælitus oblatum arripuerunt, & lecticæ impoſitum in caſtra ſua, viciſſim ſuccollantes, tulerunt. Senatus & urbanæ cohortes diffidebant, & Libertatem præferebant: inane nomen vicit millitaris electio, & fatale Romanis ſervire, At Claudius jam imperii compos, ut militem magis obſtringeret *quindena ſeſtertia* ſingulis (ſunt nobis *trecenti ſeptuaginta-quinque* Philippici) promiſit, & dedit.

III. Idem caſus ſive error clarius in VITELLIO ſe aperuit, longe ab omni Imperatoria aut virtute, aut ſtirpe, homo ventri & abdomini factus erat, nulla vel ſpecie virtutum, niſi quod candor aut ſimplicitas in eo placerent. Is Legatus inferioris Germaniæ à Galba electus, & quattuor legionibus præfectus (amabant autem hos ignavos, & altioris cogi-

tationis non ſuſpectos) præfectus, inquam: agebat Coloniæ Agrippinæ, cum nuntium accipit, ſuperioris Germaniæ legiones defeciſſe à Galba, & in S. P. Q. R. nomina juraſſe. Dum conſultat, qui facto opus, vis in defectores an conſenſus placeat: ecce *Fabius Valens* è Legatis legionum, cum paucis equitibus, opidum intrat, ipſum Vitellium Imperatorem ſalutat. Unius vox omnium fuit, ſecutæ legiones; alæ, cohortes, cives, ſocii, ardore magis quam judicio: & invaſit imperium, atque armis peperit, armis mox amiſit.

IV. Lubet etiam hos fortunæ ludos videre, & in theatrum producere PROBUM. *Tacitus* Imp. abſumptus erat, & *Florianus* electio ejus adſpirabat: ſed dum electio pendet, Orientales exercitus eam occupare, & ſui beneficii Principem habere voluerunt. Conveniunt ad eligendum: & Tribuni, quaſi per decorum, eos monent, *fortem, clementem, probum Imperatorem requirendum eſſe.* Arripiunt vocem, & ſtatim acclamant, *Probe Auguſte, dii te ſervent,* Inde purpura, tribunal & legitimus Princeps,

V. Quid in RERILLIANO? quam

quam conſimile ? Dux Illyrici erat, & milites male in *Gallienum* animati, res novas agitabant. Forte una plures cœnitabant ,fuitque *Valerianus* Tribunus qui in joco & vino diceret, *Regilliani nomen unde credimus dictum ?* Subjecit ſtatim alius, *A regno* : & milites communiter, *Ergo poteſt rex eſſe ?* &,occaſione ſola temerarii dicti, fecerunt.

VI. O ludos! & luſum etiam adjungo , qui PROCULO tradidit Principatum. In Gallia milites ad latrunculos ludebant , item convivantes. Forte decies Imperator Proculus exivit : atque ibi quiſpiam ludens, *Ave Auguſte* . allataque læna purpurea, humeros ejus velavit. Timor mox eorum qui adfuerant : & ne accuſarentur apud veterem Imperatorem , novum hunc faciunt conſenſu.

VII. Ridere in illis liceat , in iſtis indignari , ubi Corruptio ſuffragia temperavit.Sicut in M. SALVIO OTHONE, qui clam & palam militibus pecunia ſubornatis , & in *Galbam* armatis, cum ſuſtulit , ſe immiſit, ſed Principem non diuturnum.

VIII. Non item, à ſimili fœdi-

tate, JULIANUS perennavit, qui poſt cædem *Pertinacis*, cum venale in caſtris Prætorianis pendêret imperium & *Sulpitianus* licitaretur: iſte, pecunioſus & ambitioſus ſenex, eôdem aſpiravit, & ad muros ſubiens, modum pecuniæ certum promiſit: cumque illi ad *Sulpitianum* retuliſſent, plus aliquid adjicientem, iterumque ad iſtum (prorſus ut ſolenni auctione;) tandem pervicit Julianus: finiſque fuit, ut *vicenaquina ſeſtertia* (ſunt *ſexcenti vigintiquinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. In manis ſumma! quam ille concuſſionibus & rapinis mox coëgit: atque hæc omnia, qui inter claros Juriſconſultos nomen vindicabat, adeo facilius eſt peritum eſſe legum, quam ſervantem. Sed pœna à tergo preſſit: ſtatimque *Severus* ſuperveniens, vita & imperio illum, Prætorianus zona & militia exuit.

IX. Sed hæc fœda, exemplo uno aut altero eluantur laudabilis electionis. Quæ autem laudabilior illa, quam Deus injecit, & direxit? CASIMIRUS fuit, filius *Micciſlai* unicus. (Anno ∞.XL.) qui ob teneram ætatem regno minime aptus, ſub cura & gubernatione matris *Rixæ* con-

conquievit. Sed ea mulier avara, ſuperba, exteris Germaniſque addicta, provocavit odia Polonorum : quæ fuga denique vitavit, ablata ſecum regni gaza, & filio mox in Saxoniam ſecuto. Qui in exſilio iſto animum ad litterarum ſtudia appulit, & Lutetiam Pariſiorum devenit, Illinc in Italiam porro ; & denique pietate impulſus, in Cluniacenſi cœnobio Benedictinum monachum profeſſus, Deo totum ſe vovit & ſacravit. Interea turbæ & fluctus in Polonia, ut in navi rectore vacua, et oculi atque animi requiſiverunt ſuum Caſimirum : decretumque publici, ut miſſa legatione ubiubi terrarum eſſet, requireretur. Ad Reginam primo ventum, ab eo Cluniacum : et inveniunt non jam Caſimirum, ſed *Carolum*, (nam et nomen mutaverat) eumdemque ſacramenti religione, ſed et Diaconatus vinculo, obſtrictum. Illi præterrita excuſant, patriæ diſcrimina et calamitates proponunt ; et hunc, ut unicum præſidium et ſubſidium, Principem depoſcunt. Ipſe fortiter recuſare ; alienæ poteſtatis ſe jam oſtendere, nec quidquam cum mundanis rebus commercii eſſe. Tamen urgent ; ad Abbatem rejiciuntur, ab

illo ad Pontificem, atque iſte indulget, laxat ſacramenti atque ſacerdotii vincula, data etiam venia conjugii: cum lege, ajunt, ut Poloni caput deinceps in coronam tonderent ritu monachali, itemque nummum annuum in luminaria & cereos Divi Petri Romam conferrent. Hoc ejuſce indulti monumentum eſſet. Ita in regnum ducitur, gaudio & conſenſu excipitur: prudentiſſime & fortiſſime adminiſtrat, domi pace parta, hoſtibus foris victis aut repulſis. Pie vixit, pie obiit, regno in poſteros (nam & uxorem duxit, & liberos ex ea tulit) propagato. Quis abnuet hæc à Deo eſſe? profugo, monacho, Diacono, patriam, ſceptrum, uxorem, cum gratia, laude, venia.

x. Sed memorabilis illa quoque electio, ſive Judicium fuit, quo regnum Aragoniæ (∞.CCCC.XI.) avorum ævo ad FERDINANDUM *Henrici* Caſtellæ regis fratrem tranſivit. Obierat *Martinus* rex, idque ſine liberis: & inter agnatos vel cognatos varie certabatur. Jus, favor, factio comparabantur: & jam ad cœtus & arma res ſpectabat: quippe inter potentes competitores, *Ludovicum Andegavenſium Ducem & Neapolita-*

num

num regem , *Iacobum Comitem Vrgelitanum* , *Alfonſum Marchionem Villenæ & Ducem Gandiæ*, & noſtrum illum jam dictum. Sed viſum conſenſu Proceribus (rarum in tali ambitu) judices ſive arbitros ſuper hac re legere, & quemcumqe Regem ii dixiſſent, eſſe. Electi novem, ſanctimonia vitæ, & doctrina aut prudentia, conſpicui : terni ex ipſa Aragonia, totidem è Catalaunia, iterumque totidem è Valentia : quæ tria regna ſcilicet in unum corpus contributa. Dies igitur dicta electioni, locus captus arx *Caſpa* in Aragonia. Magna exſpectatio, concurſus, aperta & occulta vota aut metus : denique ipſo jam die tribunal pro foribus templi erectum, aulæis inſtratum & regifico ornatu. Conſederunt judices, præſedit iis (nam adeſſe voluit) Summus ipſe Pontifex, etſi in ſchiſmate, *Benedictus* : tum ſurrexit *Vincentius Ferrerius* Dominicani Ordinis, magna ſanctimoniæ opinione, & inſigni ac fervida eloquentia, qui concione ad rem appoſita, Proceres & populum conſentire, obedire denique novo Regi hortatus eſt, *Quis is erit*? ſuſpenpit aliquamdiu omnium animos, & grandi tandem voce protulit: *Ferdinan-*

dinandum. Clamor coronæ & jubilus, fauſta precantium, nam plurium in hunc & virtutes ejus inclinatio: quorumdam tamen & mæſtitia, qui ſuos candidatos decidiſſe tanta ſpe indignabantur. At ipſe coronam mox Regni ſollenni ritu, accepit: pacem ubique, repperit, aut peperit & magnum illum *Alphonſum* genuit, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis Regem.

XI. Pulchra electio, & quam in manu Luſitanorum erat nuper imitari. Nam plures regnum illud, mortuo *Sebaſtiano*, competebant, ſuis quiſquis titulis; PHILIPPUS rex Hiſpaniarum; *Alexander* Parmæ Dux liberorum loco; *Ioannes* Dux Bragantiæ, ab uxore; *Antonius* nothus, ſed qui legitimum credi ſe volebat. Concurrebat & regina Galliæ, *Catharina Medicæa*, vetuſto & obſoleto titulo à Comitibus Bononienſibus repetito. Rex ſenex *Henricus* mederi futuris malis poterat, & velle videbatur: ſed fortior animus deerat, & cunctantem mors occupavit. Sed & poſt eum quinque *Gubernatores* electi, & undeni *Iudices*, tarditate aut frigore peccarunt; & quamquam proni in Philippum regem, non auſi jus ei adſcribere, ob populi ſtuſtia diſſentientis. Quem

Quem ſuum fere *Antonius* fecerat, et plenis velis per plebejas illas undas ferebatur. Ita factiones, diſſidia, & denique arma. Quæ tamen priuſquam Philippus inferret (et parata habebat) pro ſuo ingenio leniter ac tarde agere, legationibus quam legionibus velle rem conficere: à vi quidem adeo alienus, ut cum *Antonius* ille, caput turbarum, ejectus ab Henrico rege, in Caſtella eſſet et in cœnobio quopiam Divi Benedicti, gnaro rege Philippo, latitaret? ille nec extraxit, nec repulit, cum in illo velut torre exſtinguere incendium ſurgens poſſet. Simile in altero competitore Duce Bragantiæ? cujus filium captum à Mauris, infelici illo prælio, redimi per Legatum ſuum curavit, et eundem jam in Hiſpania, cum eſſent qui omni vi et via retinendum cenſerent, imo retinerent, ille firmus in quietis conſiliis, et jure ſuo nixus, liberum dimiſit. Sed neque ſic, cum alii arma pararent aut caperent, invaſit, aut ejecit, ſed ante omnia jus ſuum diſputari à Theologis, et Conſultis ejus, fecit: jamque de eo certior, copias promovit. In limite erat Luſitaniæ, et omnis mora noxia: tamen iterum moratur, iterumque pe-

ritos convocat, et per Deum et Fidem obteſtatur, liberis vocibus ſenſibuſque edicerent, ecquid juris ſui eſſet. Hoc non cupere ſe modo, ſed jubere. Omnes uno ore jus affirmant. Tum denique *Ferdinandus* Dux Albæ invadit, et ſeptuaginta dierum ſpatio Luſitaniam totam ſubjicit: uno prælio Antonio, qui regem ſe ferebat, pulſo: ſi tamen prælium dixerim, veterani exercitus cum ſemiermi et urbana turba congreſſionem. (*Avulſa anno* ∞. c x) Annos paulo minus *quingentos* avulſa Luſitania fuerat à regi ſuo ſuo corpore: rediit, ut retuli, ſed cum admiratione aliqua eorum, qui attendent, in re tam opportuna, utili, facili, cunctatorem Philippum ſic fuiſſe. Imitentur reges, nec temere ambitio ad arma impellat.

CAP. IV.

DE SUCCESSIONE.

Hanc præferendam, etſi incommoda etiam habet.

MELIOREM eam Electione tutioremque eſſe, ſupra oſtendimus:

mus: & duplex certe cauſſa evincit. *Prior*, quod nullum hic interregnum; atque ita nec competitio', nec bellorum materies: præſertim cum jura ſucceſſionum legibus aut moribus ubique firmentur. Secunda, quod caritas utrimque major, & ſubditorum in genitum & ſanguine Principem. & Principis in ſubditos, certo & veteri jure ſuos. Addam tertiam, aſtrictioris imperii, & reverentiæ aut obedientiæ promptioris: quia vitari aut differri vindicta ægre poteſt, cum patri filius ſuccedit, & illius injuriam ſuam putat. Non ſic in exteris? qui tutius contemnuntur, & ſi offenderis, ſeceſſu aliquo vitas, donec illi abeant è vita. Duo tamen incommoda adhærent, (& quid pure bonum in rebus humanis?) quod vel mali vel inutiles ſic capiendi interdum ſint: vel pueri & infantes, quos ætas arcet à regendo. Quod ad prius, ſciamus idem & in Electione evenire poſſe, atque adeo ſæpe eveniſſe. Ferendum eſt, & melior exſpectandus: ut poſt hiemem, aliqua æſtas. Quod ad alterum, grande incommodum, fateor: & fere Deus ſic diſponit (ipſemet dicit') ubi viſum ei punire regna aut immutare. Quid ni feramus tamen,

men, ſi à Deo ? hanc ei viam caſtigandi adime; aliam reperiet, fortaſſe triſtiorem. Leges viam ſuam teneant, itemque fata. Et tamen in illa ipſa puerili Succeſſione remedium, ſi vivit mater. Hanc admoveri, & vices pueri gerere, cum prudenti aliquo Senatu, è re ſit: & exempla docent, feliciter eveniſſe. Nam proceres regni eligi, anceps. ſi unum, ceteros offendis, ut ſpretos; et hic fortaſſe proprias opes cogitet: ſi plures, non evades factiones inter eos, et turbas Mater igitur melior. Sed exempla aliquot, aut jura diverſa Succeſſionis videamus: in qua conſenſu gentium receptum.

Mon. I. *Certos Liberos præferri.*

1. Sed, ut dixi, certos legitimoſque. Cui rei, ubi fraus timeri poterat, cautiones video adhibitas, calumniæ aut ſuſpicioni vitandæ. Sicut in OCINA Lucemburgica, (*Circa annum* ∞ XIV.) quæ pene *quinquagenaria*, in matrimonio *Balduini Pulchro barbi*, Flandriæ Comitis, gravida eſt facta: et ea ſuſpecta multis, ne vanus aut fartus tumor, non à natura et puero eſſet. Igitur circa dies jam

par-

partioni ſolennes, maritus in medio Atrebatium foro tabernaculum tendi juſſit, laxum & pretioſi operis: edixitque omnibus fæminis, fama & loco honeſtis, fas eſſe adſiſtendi, & oculis arbitrandi, verus an ſuppoſititius ille partus eſſet. Factum ita viderunt plures, obſervarunt: & omnes ita rumuſculos diſſiparunt, qui de ſterilitate erant ſparſi.

II. Plane idem in CONSTANTIA, Neapolitana regina. quæ nupta *Henrico* Imperatori (∞.C.XCIV.) quinquagenaria, etiam major uterum cœpit ferre, fraudem aut fucum ſuſpectantibus multis. Quod utrumque prudenter amolitus eſt Henricus, ac primum, cum uxor ad eum in Germania agentem adſpiraret: vetuit, juſſitque in regno ſubſiſtere, & adventum ſuum exſpectare, coram ſuis (cum bono Deo) heredem regni parituram. Deinde, uxore etiam ipſa ſic volente, in foro tentorium expanſum, facta poteſtate nobilibus fæminis veniendi, & parientem ac partum pariter oculis uſurpandi. Peperit igitur, in tali ut ſic dicam, ſcena *Fredericum*, paterni avi nomine appellatum. Hæc ſatis mira, in illa ætate. etſi rei fides aliqua jam ante

N a

ab Abbate *Joachimo* facta, illo cujus vaticinia tunc clara erant, & nunc quoque tradita ſcriptis leguntur. Quippe parituram prædixit, & quidem filium, tali vita, & ſorte; quæque alia *Friderico* evenerunt.

MON. II. *Præferri ætate primos, etſi in exemplis interdum aliter.*

I. Liberi igitur ſuccedunt: ſed mares ſupra fœminas, quod liquet; inter autem mares, ii qui ætate antecedunt. Tamen hic interdum quæſitio, an ex cauſſa minore aliquis natu non præferatur? Cauſſæ plures eſſe poſſunt. una, quæ olim inter *Darii* liberos litem movit *Artemenem*, & XERXEM Nam ex his Artemenes regnum jure & more gentium petebat, natu prior: at Xerxes controverſiam non de ordine, ſed de naſcendi felicitate faciebat Nam illum Dario privato proveniſſe, ſeſe regi. Ita privatas illi opes debe i, quas tunc habuit; at ſibi regnum in quo genitus, educatuſque eſſet. Contentio, quamquam de regno, inter arma ſtetit; & arbitrum patruum ſumpſerunt *Artaphernem*. qui re penſiculata, præponendum Xerxem putavit. ſive ratione jam dicta.

dicta, ſive & indole utriuſque motus. De patruo judice, in Juſtino ſcribitur: in Herodoto pater ipſe definit, qui idem Herodotus alterum fratrem non *Artemenem*, ſed *Ariobarzanam* appellat.

II. Ipſum hoc in eodem Perſarum regno, diu poſt movit *Paryſatis*, *Darii* alterius uxor; movit, ſed non eodem ſucceſſu. Nam ægro marito perſuadere conata, ut CYPRUM minorem filium *Arſacæ* (qui poſtea *Artaxerxes* dictus) in jure ſceptri præferret, ipſa illa dicta cauſſa, & quod in regno natus eſſet: non impetravit, & ſtabile priori juſſuum fuit. Etſi callida mulier *Xerxis* exemplum ſuggereret: ſed quod paullo diverſum inveniet, qui explorabit; Nam Artemenes tunc natus Dario fuit, cum vere privatus eſſet, nec in ſtirpe aut jure ullo regio (quippe poſtea à Magis inopinato electo:) at Arſaces patri quidem nondum regi natus, ſed nato è regibus & in hanc ſpem ſublato. Itaque diſcrimen apparet in utraque ſorte: etſi nec id quidem alibi obſervatum, & quomodocumque primogenitis ſceptrum fere delatum.

III. Excipio, in cauſſa etiam al-

tera: ſi minor aliquis virtutibus excellat; & contra inopia ſit in majore. Tunc enim præponendus videtur, quem Deus honeſtavit: idque ex publico etiam bono. Tale *Ioannes Comnenus* prætextum habuit MANUELEM filium præferendi *Iſaacio*: idque moriens perſuaſit Cepit igitur imperium, & tenuit: ſed re vera non pro ſpe texit, nec fratri fortaſſe, niſi ab affectu patris, præponendus.

IV. Et vero raro felix nec niſi turbandis rebus, talis electio. ut in PTOLOMÆO LAGI F. qui cum minorem item, rupto gentium jure, regno impoſuiſſet: ipſa naturæ jura violata mox ſunt, cum alter fratrem ſuum parricido ſuſtuliſſet.

V. In PTOLOMÆO Phyſcone haud diſpar eventus, ſed purus à ſcelere. Blandiciis uxoris illectus juniorem ſeniori antehabuit, & ſceptrum credidit; ſed populus eo mortuo, huic reddidit, & illi exſilium dedit.

VI. Quid in LUDOVICO *Pio*, *Caroli Magni* filio? ille item Judithæ uxoris ſua da *Carolum* minorem *Ludovico* in multis prætulit: cum eo fructu ut bellum ipſo vivo adhuc motum ſit, & arma adeo, junctis etiam aliis

aliis fratribus,in patrem ſumpta.

VII. Ideo non nimis ridendi fortaſſe *Pannonii*, qui pervicaciter hoc jus ſunt tutati in ſuo COLOMANNO. (M.XCV.) *Viad-ſlaus* rex, liberis ipſe orbus, *Almum* fratris ſui filium adoptaverat, animo & corpore meliorem, ævo inferiorem Ut autem rata magis electio eſſet, *Colomannum* fratrem ſacris initiavit, & procul à patria Lutetiam Pariſiorum, ſpecie ſtudiorum,ablegavit, dicam,an relegavit.Hæc facta, & ipſe obiit; ſed ſtatim proceres & populus *Colomannum* revocant, & venia exſecrationis à Pontifice impetrata,regem ſimul & maritum fecerunt. Quem autem hominem? ridebis, Lector: ſtatu puſillum,lingua balbum, oculo luſcum, pede claudum, dorſo gibberum. Non monſtrum vides? tamen hic placuit, & jus hominum etiam in ambiguo,pæne,dicam, homine. ſervarunt.

XIII. In hac tota re tamen fateor morem ABYSSINORUM (in Africa late dominantur) non improbandum videri, aut improbum. qui gentiles omnes agnatoſque Regis in una quadam arce educant, remotos à populo? quia & arx in monte pæne

inacceſſo eſt (*Angam* nominant) & valido præſidio cuſtoditur. Tenentur illic igitur, ne turbas aut partes faciant: & mortuo rege, eum qui maxime idoneus optimatibus & cuſtodibus videtur, aſſumunt & ſubſtituunt.

MON. III. *Patruum aut fratris filium, varie pr. ferri.*

Quid autem, filius major præmoritur, prole ex ſe relicta? Rationes & exempla in diverſum trahunt: id eſt, utraque utroque. Nam qui patruum præferunt, rationem proximi ſanguinis adſpiciunt, à patre rege: & nepotem toto gradu antecedit. At nepoti fictio juris ſubvenit, & idem cum patre cenſetur: cur non ergo & in jura ſuccedat? Sed exempla etiam, ut dixi, variant: & pro patruo ſunt iſta.

I. LUDOVICI Pii primum. Qui *Bernardum* Italiæ regem dejecit, & vinclis ac carcere coërcuit, quia jus ſibi à patre *Pipino* primogenito vindicabat, contra patruum *Ludovicum.*

II. ROBERTI regis Neapolitani, cui & Pontificis auctoritas pondus

dus addit. Nam hic *Clemente* V. (∞ cec. IX.) ſic cenſente jus regni tenuit, contra *Carolum Numbertum* Hungariæ regem: etſi iſte natus è *Carolo Martello* eſſet, Roberti majore fratre. Res clara eſt, & Annalibus teſtata: ſed *Baldus* ICtus arbitratur, in regni uſum hoc à Pontifice factum, & quia optimus & prudentiſſimus Robertus eſſet; quod res docuit: itemque ſalubri temperie & partitione quod Carolus jam regnum Hungariæ teneret, in eoque poſſet acquieſcere.

III. Jam olim etiam NUMIDÆ pro communi jure habuerunt, patruum nepoti præferri.

IV. Quod & VANDALI uſurparunt:

V. Itemque hodie MOSCOVITÆ, ſed reſtrictius nempe ſi impubes filius relictus ſit, tum patruus ſceptrum accipit: in *Baſilio* noſtro ævo factum. Aliter autem, ſi juſta nepoti ætas: atque ea diſcretio rationem ſuam habet.

VI, Hæc pro Patruo: plura etiam ſunt pro Nepote. SPARTIATÆ, ſapiens populus, ſic ſervarunt: & ipſe *Lycurgus* regnum *Charilao* fratris filio ceſſit, quod in manue jus

erat, omnium gratia, tenere.

VII. ROBERTUS Neapoleos rex, etſi alio jure ut dixi, promotus, hoc velut æquius melius reſtituit, & ſententiam publico judicio ſic tulit, in lite ſuper *Comitatu S. Severi.* Quæ inter patruum & nepotem verrebatur, & Iuriſconſulti varie trahebant: meliores & ipſe ad nepotem flexerant.

VIII. Ita ille rex: at OTHO *Magnus* Imp. judicio armorum rem commiſit. Pugnarunt ſingulari certamine, barbaro illo ritu, & vicit nepos quod iterum ita ſub *Henrico* I. Imp. adnoto eveniſſe. Ergo & Deus hanc cauſſam videatur comprobaſſe.

IX. Sed quod judicium, publicum aut privatum, iſto Hiſpanienſi clarius? Rex *Henricus* (∞ CCCC.VII.) defunctus erat, filio infante relicto *Ioanne*, duos & viginti menſes nato. Patruus ei erat FERDINANDUS, vir vel ſolo virtutum merito (ut ſanguis ſeponatur) omni ſumma fortuna dignus. Itaque conjecti in eum oculi, vulgi & Procerum: nec ambire opus, ambiebatur. Atque id non à ſingulis tantum, & in privatis colloquiis, ubi adulatio timeretur; ſed in

Con-

Conventu publico, huic rei indicto, omnium non ſtudia, ſed aperta ſuffragia in eum ibant. Incitabat non ipſe ſolum ævi maturus, & virtutum, ut tetigi ſpectatus; ſed & ætas pueri, *quæ quando tandem gubernationi ſufectura eſſet? Longum annorum intervallum, bella in manibus, turbas & diſſidia in metu eſſe: quæ ſemper fere comitari, ubi penes alios regimen eſſet. Ergo agere cum Deo bene iuvante, expergiſceretur, & vel regni cauſſa, caperet fraternum regnum.* Surdæ aures ad has voces: & ius infantis oſtendebat, & Hiſpaniæ conſuetudinem: quæ eo magis tutanda ipſis, quo minus ille puer (hoc ipſo miſerandus) poſſet. Nondum tamen perſuaſerat: iterumque Conventus, ſi forte pœnitentia ſubeunte mutaſſet. Non ignarus ipſe ejus rei & affectuum, infantem chlamyde tectum occulte intulit: & cum *Davalus* magiſter equitum, de communi conſenſu, iterum tentaturus dixiſſet, *Quem regem, Ferdinande, renuntiare tibi placet?* Ille acri voce & vultu, *Quem autem*, inquit *niſi Joannem, fratris mei filium?* Et ſimul puerum in ſublime extulit, nomen *Joannis* identidem & *Regis*, ut mos eſt ingeminans: juſſitque vexilla expli-

 cari,

cari, & alia ſolita fieri in novo regno. Tu Fides, tu Modeſtia, è cælo paulliſper deſcendite, & hunc alumnum veſtrum lætis oculis videte: quanto illuſtriorem ſpreto ſic regno, quam ſi decem fraude vel ambiguo jure quæſiſſet? Sed pauci iſti *Ferdinandi*: cui Deus tamen regnum Aragoniæ paullo poſt contulit, pretium virtutum, & Electione (de qua dixi) ſive judicio delatum.

CAP. V.

DE FRAUDE ET VI.

Has quoque priorum ſpecie intervenire.

SED violat Succeſſionis jura aut polluit ſæpe Ambitio, quæ vim & fraudem miſcet. Quam ſæpe ſceptra ſic delata non ad longinquos tantum, ſed indignos? & hic quoque ludi interveniunt: quos lubet paullum, Sapientia volente, ſpectare. Venite qui regna æſtimatis, cælo æquiparatis: en ſervulum, aut infimum homuncionem, ſuo ingenio ad ea ſublimatum. Videte?

1. Et Primum PISITRATUM. qui

qui fraude quidem, ſed virtutibus pæne debitum regnum Athenis quæſivit. Ille comem & benignum ſe civibus oſtendere, etiam liberalem ubi opus; adeo ut refugium & aſylum injuria aut inopia preſſis haberetur. Suſpecta iſta optimatibus: neque neſciebat. Quos ut in ordinem redigeret, & ſatellitium pararet aliquo prætextu, ipſus ſe vulneravit. Sic ſaucius, in forum delatus ſanguinem & vulnera civibus oſtendebat, à potentibus illis, præmium ſcilicet benignitatis ſuæ in ipſos, accepta. Quin & vitam ſuam periclitari, niſi ſubveniant, quibus eam confeciaſſet. Fremitus & indignatio populi, mox ſuffragia, & cuſtodia illi decreta. Qua cinctus, & inimicos ſuos ſtatim, & mox populum tyrannide oppreſſit. Nec omittendum hîc *Solonis* dictum, qui dolum odoratus ei ingeſſit: *Non recte*, inquiens, *ô Piſiſtrate, Homericum Ulyſſem imitaris, ſiquidem ille flagris ſe conſcidit, ut hoſtes falleret; ut te vulneribus, ut cives.*

II. Ac genera ſane fraudium plura ſunt: ſed una ad rem hanc Succeſſionum appoſita, quæ crebra. Eſt eorum, qui inſerunt ſe in alienam fami-

familiam,& callide adoptant: hiſtrionio toto & ludicro initio, ſed quoties in turbas & cædes ivit? Fuit in *Macedonia* ANDRISCUS quidam, homo ultimæ ſortis, diurna mercede vitam tolerare ſolitus: qui *Philippum* ſe ſubito, *Perſei* regis filium dixit. Et oris ſimilitudo ad avum inclinabat. Ipſe dixit, alii credunt aut credere ſimulant: Macedones & Thraces maxime,tædio Romani imperii,quod novitate & aſperitate diſplicebat. Itaque ingentes mox copiæ,& Prætorem Romanum fudit: donec à *Metello* idem victus, & in catenis Romam ductus triumphatuſque eſt.

III. In eodem imperio, ſed ſub *Tiberio* Principe, CLEMENS quidam exſtitit, revera ſervus *Agrippæ Poſthumi* quem nepotem ſuum ex *Julia* Auguſtus in *Planaſiam* inſulam relegaverat: ſed fama & fallacia,mox ipſe Poſthumus effectus. Ivit enim magno animo, audita morte Auguſti, in inſulam, ut dominum furtim educeret, & ad Germanicos aut alios exercitus ferret. Sed dum tardius navigat, interfectum *Agrippam* reppe-rit: & huc jam delabitur, ut ſeſe eum ferat. Venit in Etruriam, ignotis lo-

cis

ciſ ſe abdit, crines barbamque in ſqualorem promittit, mox per idoneos homines ſpargitur, vivere *Agrippam*, primum occultius, ut vetita ſolentium vago rumore apud imperitos aut turbidos, eoque nova cupientes. Jamque in municipiis & coloniis ſe oſtendebat, ſed leviter & obſcuro diei, & copiam ſui haud plene facturus. Augentur aſſeclæ, audet Hoſtiam venire, atq; adeo in urbem, & occultis cœtibus celebrabatur. Tiberius nõ ignarus periculi, ambigebat, vim militarem, an fraudem fraudi opponeret: & hæc magis placuit, electique *Salluſtii Criſpi* opera duo milites, qui ſimulata conſcientia adiverunt, pecuniam & pericula ſua offerentes. Mox noctem ſpeculati & ſolitudinem circa eum, accepta idonea manu, victum, & ore clauſo, in palatium ad Tiberium attraxere. Ibi interrogatus, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe libere fertur, *Quomodo tu Cæſar*: dolum & illi maternum objiciens. quo ab Auguſto adoptatus eſſe. Secreto interfectus eſt, magna inter tormenta conſtantia, cum neminem conſociorum edidiſſet: nec Tiberius (prudenter in talibus) ultra quæſivit.

IV In Syria ſimilis dolus, etſi vix dolus. *Demetrius Soter*, ille qui Roma obſes profugerat, iis imperabat: cum certa nec injuſta de cauſſa, Antiochenſibus offenſus, bellum iis infert. Ipſi extremorum metu, ad nova remedia confugiunt, & vilem quemdam è plebe ALEXANDRUM ſalutant, & *Antiochi* filium faciunt, ac repetere optimo jure paternum Syriæ regnum. Fraus cui non apparebat? ſed novitatis ſtudium (inſitum popularibus, & addo Orientalibus) ſive odium Demetrii effecit, ut crederent quæ non crederent; & certatim Alexandrum omnes amplexi. Ipſe mirabatur novam ſuam ſortem, & tot comitum militumque agmina, ac vires prope Orientis trahebatquibus ſtipatus pugnat, primo parum feliciter mox aliter, & non vincit ſolum Demetrium, ſed cædit. Eo facto pacificus Syriæ poſſeſſor, quod ſolet, in vitia & luxum ſe effudit, parvis Demetrii liberis, nec ab iis metu. Sed cum adoleviſſet *Demetrius* Demetri F cum parva manu Cretenſium rem aggreſſus, adjutores repperit, & pari levitate ad ſe tranſeuntes, qui à patre defecerant; in his, ipſos Antiochenos. Itaque

que ſolutum illum, & inter ſcorta ac menſas jactatum, invadit, ſuperat, trucidat. Hic finis ſcenici & imaginarii Regis, ſed ſatis tamen diuturni, quique annos novem & menſes decem in imperio alieno fuit.

v. Alius ab iſto. ſed ALEXANDER, & in finitima Judæa, ipſe Judęus genere, adoptavit ſe in familiam *Herodis* regis. Occaſio erat: quia facie *Alexandrum* referebat, ab illo exſtinctum. Igitur mortuo Herode hic revixit, & fucum etiam acutioribus faciebat, natura & ingenio vafer, tum ipſa illa ſimilitudine valde gemina, & vel noſcentes fallente. Venit igitur Cretam, & Judæos illîc induxit ſeſe agnoſcere, pecuniam & alia uſui dare: quod idem in Melo inſula, omnibus ſubtractum verum neci Alexandrum, aliumque ſuppoſitum, credentibus, vulgantibuſque. Ita Puteolos appulit, pari illîc Judæorum credulitate & gaudio: ac mox Romam, grandi comitatu, regia pompa, nam & Judæi, qui Romæ frequentes, & in his hoſpites notique *Herodis*, obviam ire, iurare eum eſſe, lecticam ejus deferre: prorſus ut à regio cultu & faſtigio, præter Cæſaris auctoritatem, nihil abeſſet.

eſſet. Et ſane Cæſar Auguſtus moveri quoque cœperat: ſed retentabat, quod vetus ille & veterator *Herodes*, non videbatur in re tanta decipi potuiſſe. & denique ut experimentum caperet, mittit *Celadum*, unum è libertis ſuis, qui olim familiariter cum *Alexandro* & *Ariſtobulo* fratre (nam & is ſervatus dicebatur) verſatus fuerat, ſed quid? impoſitum ipſi Celado, & ille quaſi notor & aſſertor ad Cæſarem redit. Tamen dubitat, ipſum Alexandrum vocat, & ſagaciter animadvertit manus calloſas, & duratas opere, item in ſermone & motibus non illum Principalem Genium & gratiam, quæ ſolet ſic natis comitari, & vel invitis inſciiſque adeſſe. Tum etiam interrogat, quid factum *Ariſtobulo* eſſet, & cur non ille advenisſet? Cauſante ipſo, Cypri hæſiſſe, ob pericula maris & itinerum, & ne, ſiquid durius eveniſſet, totum Mariamnes genus una periret. Hæc illo canente, & doctore ejus accinente, qui ſimulata gravitate aderat; Cæſar ſeductum adoleſcentem monet & interminatur vera dicere, & propoſita impunitate, *Quis eſſet!* interrogat. Ille vero metu inſtantium, & ſplendore illo præſenti territus, vera fatetur

tur, ſeriem fabulæ denarrat: & à Cæſare ad remum damnatur, ut fidem in vita data non falleret: doctorem ejus exuit vita. Reliquis ſatis ſupplicii cenſuit, credidiſſe, & pecunias effudiſſe.

VI. Hæc vetera, aut longinqua videbuntur, addam haud longe ab ævo, aut finibus noſtris. Ecce in candida & ſimplici illa Germania (M. CC. LXXXIV) exiſtit PSEUDOFRIDERICUS, tempore *Rudolfi Habſpurgenſis* Imperatoris, qui verum ſe *Fridericum* diceret, mortuum ante plures (XXII,) annos. Obſidebat tum Rudolfus Calmariam: ſed haud vane territus, quod impoſtor ille in Germania noſtra inferiore, magnas ſibi vires, nobiles, urbeſque adjungeret: ſoluta obſidione, Rheno prono deſcendit, & quaſi veneraturus veterem Auguſtum acceſſit. Sed ejus compos, interrogatum quis, unde, quare ſic eſſet, igne in opido *Witzlaria* combuſſit.

VII. Poſt in eadem Germania nobilis impoſtura circa Marchionem Brandeburgenſem VOLDEMARUM evenit (M. CCC. XLVIII.) Is ante annos triginta & unum amiſſus, ſive mortuus peregre erat; cum *Rudolfus*

Saxoniæ Dux deſpicit, quia via *Ludovicum Bavarum, Ludovici Auguſti filium*, Principatu Brandeburgenſi pellere poſſet. Componit fabulam, ipſe inquam ejus poëta & actor, nam molitorem quendam ſecreto habitum, omnibus notis inſignibuſque arte & aſtu inſtructum, ad verum illum Marchionem, producit tandem in ſcenam: atque ecce populares, deſiderio & more plebis accurrunt, ſe & ſua, plerique arces & opida etiam tradunt. Reſiſtentes, partim Saxonis copiis, partim *Caroli Bohemi*, qui Imp. à quibuſdam deſignatus, ad deditionem coguntur. Ipſi Bavari, & auxiliares eorum Palatini, varia fortuna certant, & grandi uno prælio vincuntur: capto *Rudolfo* Palatino Rhenenſi, cum LXXXIX è nobilitate equeſtri. Denique triennio toto eluſit, aut potius illuſit ille molitor: donec captus tandem ignem ipſe, infamiam fautores ejus ſubierunt.

VIII. Sed in vicina etiam noſtra & ſocia *Flandria* factum (∞.CC.XXV. omnia dicta adæquat, aut ſuperat. Fuit *Balduinus Octavus* Flandriæ Hannoniæque Comes, & idem grandi auſu progreſſuq; Orientis ſive

Byzantii

Byzantii Imperator. Dum illic res gerit; in prælio contra Bulgaros cadit: nec ambigua res erat, donec quidam BERNARDUS RAINSUS, Campania Gallica oriundus, & ſpecie religionis juxta Valentianas in ſilva quadam Anachoreta; donec is, inquam, vulgaret fingeretque poſt annos x x, reducem & redivivum ſe Balduinum eſſe Impulſus à nobilium quibuſdam creditùr; & ætas, forma, aſtus, atque etiam audacia aderant ad fallendum. Igitur, rebus in Hannonia motis, in Flandriam ipſam cum hac fama venit: & rara quadam oris gravitate, commemoratione hominum rerumque priorum, ſtemmatis totius notitia, etiam ſagaces cautoſque inducit. Deſciſcunt & adhærent paſſim, faſtidio etiam & contemptu fæminei imperij: quod *Joanna* id temporis, Balduini filia, rebus præſidebat. Quin ipſa profligata, & propemodum in Querceto opido intercepta, præſidium & refugium ad regem *Ludovicum Octavum* Galliæ habuit: qui ſubvênit, ſed cum prius à Senatu *Joanna* examinatus iuquiſituſque plane ille eſſet. Ejus enim Præſes ſic dicit, rogavitque: *Tu quocumque nomine appellandus, ſi te verum Bal-*

duinum jactas, cur Orientis magnum imperium deſeruiſti, ad hoc minus properaſti? Cur apud totos, apud optime de te meritos duces, cives, mortem ſimulaſti, vitam diſſimulaſti? Quæ commenti cauſſa, aut merces? An numquid ii oderant? etiam nunc reſument. ſi veras es Auguſtus. Obnoxii ſemper ſubditi fuerunt? atque utinam illi domino eſſe poſſunt! Quid ad nos potiſſimum veniſti, tot luſtra non viſus, niſi ut in et ignotos ignotus falleres? Viginti anni jam ſunt à morte illius, quem te dicis: quibus tenebris, & qua cauſa, tam curioſe te occuliſti, ſic ut nec aura famæ de te ſpiraverit? Paſſi multa mala fuimus, & id ob te mortuum: mederi una voce, uno ſcripto poteras, VIVO *: cùm non feceris, ego, etiamſi vivis, vivum te habebo? Impietas tua non meretur: abi ingrate à patria cujus caritatem exuiſti: a Principatu. cujus curam abjeciſti: à civibus, quos oblivione ſepeliſti.* Dixerat Quæſitor: at ille mirum qua confidentia, & ex ipſa fidem præſtruens: *Dorni, inquit, inclementiores cives, quam feris hoſtes, repperi. Tu me, Flandria mater & altrix rejicis, quem Græcia, Macedonia, Thracia advenam excepit, coluit: ipſa Barbaria, majeſtatem verita, ſervavit. At enim, ubi delitui? audite,*

&

& caſuum humanorum miſereſcite, ſi quid tamen humani in pectoribus iſtis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iiſdem in cuſtodia habeor, ſatis lenta & remiſſa: uſque eo ut effugium etiam patuerit, & animo iſto ac Deo ducibus me liberarim. Cum ad meos pro ero vagus & erro, in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Aſiam trahor ac vendor Heu miſeriam! pudet, ſed vos narrare cogitis: Syri me habent, & in ergaſtulum ruſticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Imperator, qua manu ſceptra tenui, raſtra tractavi, plures per annos: donec à Germanis mercatoribus caſu tranſeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ii me domum remiſerunt: vos expellitis ingrati, immemores veterum beneficiorum, quibus avi veſtri. patres, etiam tu atque ille, à me affecti eſtis. En ſenium & hanc caniciem, quo reſervati ſumus! poſt tot fluctus, ſcopulum reperi, ubi portum putabam: ipſa mea filia, mea Joanna, patrem non agnoſcit, ne Comitem cognoſcat. Hæc & plura opportune diſſerens, magnitudinem ſuam vel fallaciam tuebatur: vario animorum motu, & pleriſque ad illum inclinatis. Adeo ut nobilium populariumque bona pars ſtatim adhæreſceret,

ret, Comitem & Auguſtum ſalutaret, donec re jam in præcipiti, *Joanna* ad *Ludovicum* Regem ſupplices Legatos mitteret, ut *Balduini*, avunculi quoque ſui, magnam ſanctamque memoriam, ab impuri nebulonis contage tueretur. Suſcepit negotium Rex, diem homini dicit: venit ille magno comitatu, ſolitaque fiducia & faſtu. Veſtis erat purpurea, alba in manu virga, barba promiſſa, à qua vulgo *Peregrinus Longobardus* vocabatur: ſiſtitque ſe Regi Peronæ. Ille orditur, ſuccinctus nobilitate & Senatu: *Flandria in fide & clientela mea eſt; ne mireris te huc vocatum: quod more & iure, non ambitione aut uſurpatione factum. Sive injuria afficeris, à me vindicandus es; ſive afficis, puniri debes. Utinam Deus & cælites facerent, ut tu ſis ille Balduinus, mihi avunculus, amitinæ meæ pater, nec uno nomine Galliæ meæ illigatus, utinam! inquam, ſed fama tot annorum tam conſtanti, quid faciam? illa te jugulat. Credere me abnuis, & unus tot millibus contradicis: ſed fidem ex genere humano tollis, ſi conſenſui mortalium non ultra credimus. Tamen effare, faveo ſi quid habes quo famam redarguas, quo Balduinum te aſſeras, quo veterem meum cognatum, aut potius parentem*

ventem à mortuis reſtituas. Si ille es, breviter ad hæc reſpondere, & ſtatim, potes, Quæro, Tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, jura dederit? quo teſte, loco, tempore, ritu? Baltheone, & inſigni militari donarit? Quæ mulier ex Franciæ nobilitate, quo conciliante, quo auſpice, loco, cœtu nupſerit? Quid hæres? hæc ignorare de ſe verus Balduinus non poteſt Iſta Rex: tamen audacia illa, velut deprehenſa, hærebat, & ſpatium cogitandi recolligendique ſui petebat, Inde pro impoſtore haberi, & contemptim dimitti: dimitti tamen, quia ſub fide publica veniſſet. Nec diu poſt in Burgundia captus, ab equite gentis Chaſtenaiæ, *Joannæ* offertur: quæ convictum confeſſumque, ut dicunt, laqueo ſtrangulavit. Non tamen ſine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improba filia in ligno ſuſpenſum, tunc & diu poſtea differebat,

IX. Nonne conſimile in Hiſpania, cum *Alfonſus* Aragoniæ rex eſſet, juvenis, & undecennis, matre gubernante? ſupervenit qui ſe ALFONSUM veterem adfirmaret, ante annos viginti & octo ad Fragam cæſum pro colore adferebat, tædio ſe rerum humanarum in Aſiam & Ter-

ram ſanctam iviſſe, illic bella pro Deo & religione pugnaſſe, rediiſſe ad ſuos culpis expiatis. Cur ſpernerent, & puero ac mulierculæ potius adhæreſcerent? Moverat multos, res turbaturus haud dubie, niſi Cæſar Auguſtæ captus laqueo gulam fregiſſet.

X. Tædium jure vereor in paribus auſis & eventis: qui tamen duos MUSTAFAS ſileam, in Turcarum imperio, ut nec id ſit à ſcenicis his ludis immune; Prior fuit *Murats Secundi* principatu, DUSMIS; (M. CCCC XII.) ſed qui ſe *Muſtafan* diceret *Bajazitis* primi filium, quem fama & res erat, infelici illo prælio cum *Temir-lanco* periiſſe, ubi & pater ejus captus. At enim poſt annos *viginti duos*, iſte ſe ſufficit, & fraudes ac turbas *Murati* miſcet, quas turbas? tantas, ut Begi, Baſſæ, & primorum plerique ad eum deficerent, ipſi Chriſtianorum principes fœdus inirent, & Byzantii Imperator. Denique per triennium Muratem ſic exercet, ut incertum imperii & vitæ faceret: donec ad *Lopadium* lacum collatis caſtris (& Murates ipſe aderat) arte quam viribus magis vincitur, & transfugiis paulatim nudatur. Juvit ad hanc rem commentum callidum

Lega-

Legatorum, quos Byzantium uno tempore ad fœdus & ſocietatem, ipſe & Murates miſerant. Sed Muratis irriti dimiſſi, illius temperaverant, cum tamen Murataei, curſim prævenientes, audaci aſtu ſpargunt, ſeſe voti compotes, & Græcos à ſe ſtare, quod creditum ſparſumque in utriſque caſtris, multos Muſtafæ detractos *Murati* junxit. Denique fugit ille ſed retrahitur, & Hadrianopoli ad pinnam muri laqueo ſuſpenditur.

XI. Alter MUSTAFA miri & novi commenti eſt, ſed ab alieno impulſu, & in alterius, ut putabatur, fructum. Ne grave ſit me deducere paullum, quæ faciunt ad gravem illum nobis hoſtem. *Solemanno*, maximo inter Turcarum principes, duæ uxores fuerunt, & ex iis liberi: altera *Boſphorana*, è qua MUSTAFAS; altera *Roxolana*, è qua iſti quatuor, *Mahometes*, *Selymus*, *Bajazites*, *Giangir*. Sed omnes hos ætate & gratia apud militem *Muſtafas* anteibat; nec dubium illius imperium, ſi id exſpectare, quam habere maluiſſet. Pater ſane eum ſuſpectum nimiæ ſpei interfecit. Jam è quatuor illis *Mahumetes* obierat, & mox item *Giagir*: duo competitores ſuperant, è quibus

Selimum fata & pater promovebant, *Baiazitem* mater, mirifice in eum prona. Fruſtra maritum aliquoties tentaverat, vult fraudem & fortunam, Itaque re cum filio collata, viſum illis initium res novandi per falſum *Muſtafam* facere: ad cujus nomen & gratiam miles facile concurreret: ipſi deinde eo in rem ſuam uterentur. Reperiunt juvenem audacia & facie idoneum, inſtruunt & dimittunt. Perſonam ſumit & agit. venit in Thraciæ loca quæ Valachiam & Moldaviam ſpectant, ubi equitum copia, & qui plerique vivo nuper *Muſtafa* addicti. Ibi clanculum & quaſi timide ſe oſtendit, comites qui aderant muſſitant *Muſtafam* eſſe; fuga elapſum à patre, & alium ab amicis, ſubſtitutum qui interfectus pro ipſo eſſet, incuria nec ſerio agnitum aut inſpectum. Id argumentum fabulæ erat, ad quam ſpectandam agendamque, ſtatim concurſus. Veniebant et ii, qui oculis ſuis *Muſtafam* interfectum viderant: ſed vel falli volebant, ut locus eſſet, ſi non recipiendi *Muſtafa*, ſaltem vindicandi. Jam pæne exercitus erant: ſed Sangiacci trepidi rem ad Soleimannum referunt, qui fraudis certus eos acer-

be

be increpat, *Quid ita initiis non obſtitiſſent? vel nunc facerent, aut iram ac pœnam à ſe exſpectarent. Mittere ſe Pertawum Baſſam, cum validu fidisque copiis, ſed meliu gratiusque fore, ſi ii quod neglectum eſt ſarciant, & ignem nondum validum extinguant.* Sangiacci iis monitis minisque excitati advigilant, concurrunt; adventantes reprimunt, manus jam factas diſſipant et ſpargunt; nihil reiiqui ſibi ad diligentiam faciunt, ut fidem et operam ſuam Domino probent. Tamen Baſſa ſuperuenit: nec res adhuc *Muſtafæ* ſatis validæ aut conſtitutæ erant, itaque à præſenti metu fluctuare multi incipiunt, dilabi alii et transfugere, donec deſertus miſer cum præcipuis miniſtrorum in manus venit. Vivus trahitur Byzantium, examinatur, nihil celat: cura jam non de illo puniendo (quod ſtatim factum) ſed de filio patrem ſubit. Hocne illum auſum, in tam recenti Muſtafæ infelici exemplo? dolor non ab impietate ſolum erat, ſed ab impudentia et temeritate ira. Et jam magnum aliquid parabat: ſed mater filium non deſerit, callida mulier et mariti ſui diu potens. Venit, et rem fatetur, excuſat, et deprecatur.

catur. *Quid enim magni miri*, inquit, *ſi in fratrem (non enim in te, ne erres)aliquid molitus eſt, non tam ambitu, quàm metu impulſus? Leges ſive fata noſtræ gentis ſunt, unum non imperare ſolum, ſed vivere; & exordium novi Principatus eſt, fraternum parricidium. Quid inquam mirum igitur, ſi fugere triſte & extremum hoc voluit? ſi vitam prorogare? Natura impellimur & te conſule. Hic ſcopus huius conatus fuit; miſeratione, ſi conſideras, quam ira dignior is. Tu illam da, cui? filio, cui? & mihi uxori, nam certum non ſupervivere illi, & in uno duos occides. Quamdiu autem datura? me miſeram, inſtant fœta, & in tua ſenis anima adoleſcentis illius ſpirat, & mea.* Movit intimum ſenile pectus & concuſſit mulier: dat veniam, ſed ea lege ut filius ſe videat, & ipſe eam petat. Ergo advocatur, & à matre quoque excitatur, jam ſecura ut tuto veniat. Venit, ſed cum in aditu paterni hoſpitii eſt, (extra urbem conveniebant, nec temere filii patre vivo in ipſam intrant:) ecce milites; qui deſcendentem ex equo trahere pugionem & gladium jubent. Id in aliis de more fiebat, ſed conſcientia ſtimulante omnia timet, & multus in oculis *Muſtafa* uterque erat. Mater tamen

mendat animos, quæ de induſtria ad januam exſpectat, & per feneſtram linteo obductam hortatur, intrepide pergat, viam omnem à ſe præmunitam. Accedit ad manum patris, petit veniam, & accipit, monitus magis quam caſtigatus. Atque ut plenam fidem reconciliationis faceret, potum de more gentis juſſit offerri: ſed nec hunc ſine metu bibit, venenum ſuſpectans, donec pater ex eodem poculo hauſtu ducto, omni eum cura liberavit. Atque hæc Fraudium ſunt, addam

Violentiæ exempla.

1. Heu, quam multa ea occurrunt! paſſim video aditus atque exitus Regiarum ſanguine reſperſos. Sed temperabo, & eligam. Ab Oriente ordior, atque ibi, in Judæa, triſte fatum Gedeonis familiæ video, unius ambitione conſumptæ. Laudatus ille vir, & dux per quadraginta annos populi, liberos genuit & reliquit *ſeptuaginta*: atque hos legitimos, unum è concubina *Druma*, cui nomen ABIMELECHI. Hic poſt mortem patris imperio imminens, & adjutus materna pecunia atque amicis, copias colle-

collegit è vagis et ſordidis hominibus: cum quibus *Sichimam* venit inopinato, atque omnes ibi fratres *ſeptuaginta ſuper lapidem unum* (ut ſacra loquuntur) interfecit, et velut immolavit. Quid ſi totidem alienos et extraneos? ô facinus! at ille imperium invadit, et in triennium etiam retinet, ut cœperat, ſæviens, et ſubditos varie affligens, ſic ut *Sichimita* arma caperent et rebellarent. Fruſtra. domuit eos, et occidit, et ipſum oppidum delevit, ſalemque in eo conſperſit. Sed cæleſtis vindicta tamen conſequitur, et cum turrim quamdam oppugnaret, fragmine molaris lapidis mulier ſuperne caput ejus contrivit, quo ictu collapſus, et jam moribundus ad ſatellitem ſuum, *Tu me*, inquit, *gladio jugula ne muliebri manu dicar cecidiſſe.*

II. In Parthis *Orodes* regnavit, ille qui *Craſſum* victum jactat et occiſum. Is cum ſenuiſſet, in luctu ob *Pacorum* filium à *Ventidio* cæſum, aquæ intercutis vitio laboravit, neque longe jam à morte. Quam tamen longum PHRAATI filio viſum exſpectare: et veneno eam maturat. Sed id contra fuit, nec aliud quam mota alvo in medicinam abiit, et

totius

totius morbi ſedem allevavit. Quod ille indignatus (neque enim pœnitentia ſubiit ſceleris, cui vel Numen videbat adverſari) ad apertum parricidium ab occulto tranſit, atque hominem palam ſuffocavit. Jamne finis? minime: catenata ſunt ſcelera, et poſt patrem fratres *triginta*, quaſi inferias adjecit. Quis tamen illius finis? conſimilis, nam cum in pace et fœdere cum Auguſto eſſet, cui et ſigna Craſſo erepta remiſit; hic viciſſim dona dedit, inter alia, pellicem inſigni forma Italici generis, quæ prolem ei genuit *Phraatacem*. Hic ipſe ut adolevit, conſcientia et opera matris, patrem interfecit. Bene, bene, quidni dicam? tulit, quæ metuit, et quæ docuit: rediit in auctorem exemplum.

III. Brevi ſtilo lata ſcelera in MITHRIDATE PONTICO ſtringam, cui bellum et clades fuit à Romanis, ſed mors ab ipſo filio. An et hoc immerito? ecce ille matrem jam primis annis ſuſtulit, mox fratrem; deinde tres filios, totidemque filias. Cælum, terra, mare, aſpicere, ferre, purgare toties impium potuiſtis? Ignoſco Pharnaci, et animos ad ſcelus pæne addo: vindica

dica adoleſcens aviam, patruum, fratres, ſorores, tot mortes (leve eſt) in una.

IV. Jam in PRUSIA Bithyno tyranno, Romanorum non ſocio rege ſed ſervo, vix memorabile eſt, quod is filium *Nicomedem* tollere è medio voluerit: quid ita? ut locum aliis filiis faceret ad regnum. Perverſa aliqua pietas hæc fuerit, ſed ecce filius, rei conceptæ gnarus, ſcelus in ipſum vertit, & defectione populorum, regnum ei adimit, & deinde vitam.

V. Reliquo te Oriens, fatiges me ſi perambulem: centeſimam partem (vere loquor) non libavi: ſed unum tamen abiens hic conſignem. PTOLOMÆUS inter Alexandri ſucceſſores, pulſo *Antigono*, Macedoniam occupaverat; pacem cum *Antiocho*, fœdus & affinitatem cum *Pyrrho* fecerat: ſecutus jam omnium, niſi ſororis, & ex ea liberorum. *Arſione* erat: quæ in matrimonio *Lyſimachi* fuerat Macedoniæ regis. Itaque animum & artes intendit ad eam una cum liberis captandam: cautam tamen, monitam, & omnia timentem. Quid adhibet? machinam in hunc ſexum validiſſimam, amorem, ſoror erat, ſed quid ad rem? incendit, non abſter-

abſterret ea cognatio Orientalis barbaros, & res in mores & jura vertit. Itaque munera, legatos, litteras miſſitare; offerre ipſi ſocietatem regni, liberis hereditatem: nec alio fine ſe armis id occupaſſe, quàm ut iis poſſet relinquere. In has res fidem ſe paratum dare quam vellet, & ubi vellet, apud ſanctiſſimas aras & templa. Quid multa? perſuadetur mulierculæ: ex fidiſſimis amicis mittit, qui juramentum accipiat: quod ille incunctanter & pæne invitans, in vetertimæ religionis templo concipit. ipſa ſimulacra & altaria deorum tangens, ſe ſuumque caput inauditis ultimiſque exſecrationibus devovens: *Sincera ſe fide matrimonium ſororis petere; nuncupaturum eam reginam; ejuſque liberos, ſuos hæredes habiturum, nec alios.* Ergo Arſinoë, ſpe jam plena, in conſpectum colloquiumque fratris venit: qui vultu ipſo & oculorum acrimonia amorem ſimulans, fabulam peragit, uxorem ducit, capiti diadema coram milite populoque imponit, & Reginam appellat. Secuta quæ ſolent nuptiis: & læta *Arſinoë, Caſſandream,* munitiſſimam urbem (quod unum petebatur) ubi theſauri & liberi, prævivit, maritum introdu-

P

troductura, & feſto apparatu exceptura. Viæ,templa, domus ornantur; areæ & hoſtæ diſponuntur; filios quoque ſuos *Lyſimachum* ſedecim annos natum, *Philippum* triennio minorem, patri & avunculo occurrere jubet. Quos ille extra portam obvios, cupide & ultra mōdum ſolitæ affectionis amplexus: oculis fatigat, nec dimittit. Portam & arcem ingreſſus, ponit perſonam, ſumit ſuum vultum & affectum, ſtatimque milite introducto, pueros jubet interfici in gremio ipſo matris, ad quam confugerant. Illa hoc miſerior, quod mori cum iis non licuit, (ſæpe ſe gladiis interpoſuerat & obtulerat,) in exſilium cum duobus ſervulis pulſa eſt: *Ptolomæo* tamen haud diu ab hac victoria triumphante, eum Galli Macedoniam inundantes, victo ei caput paullo poſt abſtulerunt, in haſta,ad terrorem & fidem, circumlatum.

VI. Ad Occidentem jam ire mihi licet, & ordiri ab Hiſpania, in qua cum Cn. Scipio, poſt Africanus, victoriales & funebres ſimul ludos daret, capta *Carthagine nova*: en duo fratres patrueles, CORBIS, & ORSUA, qui de regno armis certaturi

eum

eum adeunt. Ipſe,ut mitis ingenio, omnia conatur & tentat, ut ratione, non Marte judice, rem componant, fruſtra: campum & arenam volunt. Conceſſo.magnis animis concurrunt, ſed major natu *Corbis*.facile minorem natu,aſtu & armorum uſu vicit, atque occidit.

VII. Dicam in Italia de ROMULO, *Tarquinio Superbo, Nerone*, tot aliis, qui ſcelere & ſanguine ſceptrum pepererunt: multa, & nota ſunt,ideoque cum venia omittenda.

VIII. Venio ad ævi noſtri parricidam nobilem, & quod indignetur aliquis, felicem. Sceptra imperii Turcici tenebat *Bazazites Secundus* (∞.IↃ.XI.) rebus geſtis clarus, & numeroſâ prole ſuceinctus, in qua natu minimus SELYMUS erat,de quo eo dictum. Sex ille fratres habebat,è quibus duo primævi ſuo fato obierunt, tertius paterna vi: duo ſupererant, ætate & jure imperii ante ipſum. Sed imperium tamen animo agitabat: & ut perveniat, patrem impedimento futurum, è medio vult ſublatum. Id varie tentavit, & primo colore aliquo pietatis. Mos Turcarum habet, filios Principis in certo loco aut opido claudere, nec

finibus iis egredi, niſi permiſſu aut juſſu patris. Id contra ſpes aut res novas inſtitutum videtur, & ne militibus aut populo miſceantur, captentve aut captent. At Selymus fines iſtos audacter migrat, comites & milites colligit, & cum hac manu ad patrem pergit. Miranti, & per legatos etiam expoſtulanti, *Ecquid ſibi vellet? patriæ leges, patris juſſa ſperneret? quo fine aut cauſſa?* ille refert: *Non pravitate, ſed pietate motum facere, & Mahumetis legem eſſe, tertio quoque aut quarto anno viſere ad parentes: velle ſe parère, & parentis optimi manum* (ita Turcarum etiam ſermo habet) *oſculari.* Bajaziti haud placitum, iterumque legatos & aſperiora mandata mittit: quorum ſumma, rediret. Ille pergere nihilo ſequius, & jam Hadrianopoli appropinquare: nixu, ut putabatur, occulto favore & gratia Genîzarorum, quos in partes traxerat. Et in ea ipſa tunc urbe pater, qui fraudes aut vim metuens, & ſimul urbi dominæ timens Conſtantinopoli, ubi theſauri & regia gaza erat, illuc concitus pergit. Item filius, & patrem in vico aſſequitur qui *Tzurulus* appellatur quid? ad manus oſculum? imo ad manus conſertionem,

&

& ſuos inſtruit, & vim parat facere: patre contra, cum eo ventum videt, dirigente. Pugna committitur, anceps & cum diſcrimine, majore etiam metu Bajazitis: qui haud de nihilo fidem ſuorum ſuſpectabat, & Deum ac Mahumetem alta voce invocabat, vindices patriæ & imperatoriæ majeſtatis. Audivit ille (non enim iſte) & fugit Selymus, vaſa & impedimenta omnia amittit, animum & impietatem ſet net: ac *Capham* cum veniſſet, copias iterum colligit, & prima hieme in Thraciam redit. Fiduciam etiam Genitzari dabant, qui in urbe tumultuati, *Achmetis* (is frater major erat) imperium aſpernabantur, atque adeo legatos ejus qui tunc advenerant, per ignominiam ejecerunt. Occulte ad Selymum etiam miſſis, ut approperaret: ſe cetera exſecuturos, & manu viam facturos ad ſolium & ad ſceptrum. Imperium illud miles temperat, pravo & noxio more: nec alia cauſſa exitii aliquando erit. Sed *Achmetes* horum non ignarus, cum ipſe quoque juxta Conſtantinopolim veniſſet; & militum quidam operam ac fidem obtuliſſent, adnuit, ſed quod momentum inclinationi aliorum facturum erat, aurum præſens, & am-

plioris ſtipendii ſpem, non adjecit. Imo vocem jecit, liberam, ſed intempeſtivam, *Seſe vel invitis illis imperaturum.* Offendit, & alienavit: jamque Selymus ad urbem venit, tentoria in pratis fixit: cui obviam factus *Cercates*, frater alter, modeſti ingenii, & ſapientiæ ac religionis ſtudiis deditus, ut captus eſt gentis. Genitzari, audito adveniſſe, ſtatim coëunt & tumultuantur: decem è ſuis ad Baſſas (Præfectos ſic nominant) ablegant, qui poſtulent, *Dominum & Sultanum Selymum eſſe: Bajazitem ultra non eſſe, ætatis & virium imbecillum, nec molem imperii ſuſtinentem. Hoc ipſi edicerent, ſuaderentque, volens faceret, quod vel nolens adigeretur: & cederet, aut cædi ipſi Baſſæ exſpectarent. Sententiam omnium ſic ferre* Hæc dicta: prompti facere erant: ergo timor Baſſas inceſſit, & Bajaziti rem & diſcrimen exponunt. Generoſus animus, & veteris laudis factorumque conſcius, indignari; nihil indultum velle, arma & manus ſuorum ſpectare, & implorare, ſed abnuentium: atque ibi primus Baſſarum (*Vizirium* dicunt) *Muſtafas*: *Ergo ſupremum vale Imperator*, inquit: *nam nos quidem morituri te alloquimur, neſcio an morituꝛum*

rum

rum. Hoc animi tui decretum, *ultimum nobis jam dicit*; & minas militares addit. Movetur ille, & ipſos miſeratur, atque infit: *Ergo certum eſt, vitam nobis adimere? & huc ventum?* Muſtafas: *Huc ventum*: *quod ad nos attinet: de te, Deus meliora*: *ſed ut optima, ſpiculis tamen haſtarum* (verba ponimus) *de ſolio imperatorio ſcio detrahendum.* Senex videt neceſſitatem ultimam eſſe, & paulisper vocem compreſſam ſolvit. *Agite ergo*, inquit, *ad filium ite, nuntiate rerum ſummam illi permitti.* Filius venit, pater excipit, vultu quidem lætus, & theſauros ei atque alia imperii eſignat. Tum & ſolium conſcendere jubet, ſed recuſantem, & ſubdola modeſtia, ſolam pietatem, affectumque viſendi patris, præferentem. Iterum jubet, propinquo etiam periculo monitus, & minaces militum vultus voceſque audiens, aut videns. Admittit filius, ſed in ſequentem diem. Conveniunt frequentes, equites pediteſque: ſedet pro tribunali, & imperii jurisque uſurpandi cauſſa, unum è Genitzaris ſuſpendi laqueo jubet: ceteris ſpe facta benigni ſimul & fortis dignique majoribus imperii. Cujus primum facinus, relegatio patris

Dimotucum : & priuſquam perveniret, interitus veneno procuratus. Ajunt medicum ejus, corruptum id obtuliſſe, adamante minutatim confracto, & cibis immixto cui tamen pretium operæ mors fuit, & cervix inciſa, cum voce Selymi prævia : *Veteri domino infidum, novo fidum non futurum*. Itûm in alias cædes, & quinque fratrum filii occiſi : tum ipſe frater *Corcutes* nervo arcus ſtrangulatus, cum è fuga reprehendi curaſſet. Supererat *Achmetes*, primus fratrum, & ſocietate Ægyptiaci etiam Sultani validus : ſed falſis Genitzarorum litteris elicuit, tanquam faſtidientium novelli & iniqui imperii : prodiret modo, arma cum ipſo in hunc ſociaturis ſe daret. Prodiit pugnavit, victus, ſuffocatus eſt : & ſolus jam certuſque Selymus Princeps. Qui in Baſſas & Proceres varie item ſævit, homo cædis totus & ſanguinis : idem tamen Fortunæ (non enim Deo) cares, & qui res maximas in imperio ſuo geſſit. Perſas vicit & reppulit, Sultanum Ægypti ſuſtulit, & amplum id regnum ſibi poſteriſque firmiter ſubjecit. Nihil etiam privatim adverſum : & dormire videbatur cæleſtis Juſtitia, niſi quod in extremo

actu

actu ſe oſtendit, & peſte correptum exſtinxit, ipſo loco & vico ubi prima cum patre ſigna contuliſſet. Sed & filio tamen felix fuit, magno illo & infeſto nobis *Solimanno*: ut externarum rerum fluxus, non ſint teſſeræ ſemper benivolentiæ divinæ.

IX. Atque illud ſeculi noſtri eſt, hoc etiam ſoli. Fuit ADOLPHUS EGMONDANUS, cui pater *Arnoldus* Gelriæ Dux & dynaſta erat. Ille adoleverat, iſte ſenuerat. & ægrè ferre cœpit patris diuturnum imperium & vitam. Itaque per factiones, quoſdam è popularibus in arma trahit, & patri bellum palam facit. Sed pater viribus & cauſſa melior, obſeſſum in opido *Venlone* tenet: ac denique Principum vicinorum interventu pax coit: hac lege. ut juvenis urbem *Noviomagenſem* ſibi accipiat teneatque, in qua libera & ſolus dominetur. Sed exigua hæc ei portiuncula viſa, reſilit mox à fœdere, familiares quoſdam patris in ejus contumeliam laqueo enecat: & cum videt, à ſe vim fruſtra tentari, ad alienam potentiam fugit, ad noſtrum *Philippum Bonum*. Bruxellam venit, patrem accuſat, ſeſe approbat, promittit multa; ſed apud vere *Boni* Principis ſurdas aures. De-

ſperatis igitur auxiliis, ne patrem videat, Hieroſolyma properat, homo ſacer ſcilicet ad terram ſacram: paullo poſt redit, omnium inops, quo, niſi ad patrem: Recipitur amice, & ipſe pœnitentiam & amorem ſimula, ſed vultu, non animo bonus. Nam fraudem & inſidias patri ſtatim ita ſtruit. Erat ſenex *Graviæ* ditionis ſuæ tunc opido, cum uxore: venit quaſi per officium filius. More gentis epulantur & bibunt largius, ſaltant etiam in multam noctem: ipſo ſene Duce ſuſtentante, & in filii gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum ſeſe confert. Vix fecerat, cum adſunt à *Noviomago* (ii juveni parebant) cives armati, & ab *Adolpho* clam intromiſſi: recta ad cubiculum Ducis, duce filio tendunt. Pulſant fores, ille è lecto, jocos & choreas etiam tunc cogitans, *Negat id noctu ſaltare ultra poſſe: juvenes faciant, & abeant.* At illi eſtractis jam foribus adſtant, jubent ſurgere & ſe conſequi. *Quo autem?* ait ſenex, *& ubi filius?* Miſer ubi auxilium putat, exitium eſt: & ille improbus, *Pater*, inquit, *neceſſitati parendum eſt, age ſequere* Nec tantillum exſpectant, ut tuniculam interiorem aptet atque induat

induat, ne tibialia quidem ſumat: ſed pater equitantem filium, nudis pedibus & corpore, ita ſequitur *Buram* uſque. Ibi carceri tætro includitur,& ſex annos totos (non illius, ſed & popularium impietatem culpo) ſex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat,ſed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliviæ Dux, ipſius *Adolphi* avunculus, arma etiam ſumit. Qui tamen à ſe parum validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paulo Secundo*, & *Friderico* Imp. petit. Illi ſtatim annuunt, ad *Adolphum* acres minaceſque litteras ſcribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent. Nec ſit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* noſtro, valido Principi, totam rem committunt: liberet ſenem, reconciliet filium, denique faciatquod ex æquo & uſu videretur. Ille utrumque coram ſe ſiſtere jubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud ſpernendam iram, & juſſa, tam potentis vicini,ratus, patrem ſecum eo ducit: accuſat in conſilio, fœda & falſa in eum ingerit: quorum facile purgatus ſenex., bonorum & illuſtrium virorum teſtimoniis, tandem impatien-
tia

tia & fiducia eo prorumpit,ut filium ad ſingulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam ſuam aſſerturus. Mos tunc ſatis creber in Martiali noſtro populo erat: ſed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & inſolentiam, & ſimul in eventu incerto certum ſcelus,utercumque viciſſet. Ita re cum ſuis deliberata, pro ſententia, dixit: *Arnoldus pater ſolus titulo Ducis utatur: ſed filio opida arceſque totius Geldriæ cedat,ſola Grauia ſibi excepta. Accipiat in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? ſed non ſilent hiſtorici, *Carolum* neſcio qua occulta cauſſa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & gravibus, inter quos *Philippus* ille *Comnæus* erat qui hæc ſcripſit. At ille reſpondit in ipſa verba: *Malle ſe præcipitem dare parentem in puteum, ſe deinde ſuperjicere, quam ut in has conditiones paciſcatur. Quid, malum*. inquit,*pater alibi imperet. qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum eſt,ut noſtra quoque jam vices ſint: nec aliud admiſero? quam de penſione*

ſione trium millium,ſic quoque, ut pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec umquam pedem in eam referat. En reſponſum, non tam impium (& ita tunc omnibus viſum) quam inſanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res prævertendæ, cum id ipſum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepiſſet; dila a hac cognitione, expeditioni ſe parat. Juvenis ſuſpicatus detentum ſe iri, averſione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veſte, ad ſuos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Moſam flumen cymba tranſmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur, cui *Vilvordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honeſta cuſtodia aſſervari juſſit. Manſit ad *Audacis* ipſius mortem: cum *Gandavenſes*, pro ſuo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum ſolvunt, & bello in *Tornacenſes* præficiunt; quos tunc Galli habebant. Ivit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præſidiarii, & miſer inter primos cecidit. Quid tu nunc, pater? talionem aliqua parte à juſto Judice vides. Carcere te punivit? ipſe

ipſe ſuſtinuit. Mortem machinatus eſt? ipſe ſubivit. Nec ſanguis hic multus fuſus, aut violentæ cædes, fateor, ut in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ impietatis exemplum viſum eſt, & ſupra omnia infixæ & obſtinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccaverint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum ſcelus eſt, nec adhæſit animo, ſed inſedit.

x. Apud nos hæc geſta, quid ſi in Græciam novellam, & BYZANTIUM abeo: ſi ad illos à *Conſtantino* Imperatores? Fideliter dico, plura ſcelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant: necare, exſecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipſæ; hæc filii in utroſque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in levi ſuſpicione, & minimo metu hæc facta: quaſi per ludum aliquem & jocum, Et vide ingenium ſævitiæ! certum eſt, non alia re hominem magis abjici, & animo conatuque cadere, quam Exſectione illa aut Excæcatione. Qui aut virum viro aut lumen demit: nihil ab eo viri ultra formidet, & in pœnam aut ludibrium modo vivit.

xi. Sed

XI. Sed claudo hoc totum de Ambitione, uno eoque jocoſo exemplo. CHAN TARTARORUM, (eorum Princeps ſic dicitur) cum *Stephanus* haud ita nuper optimus fortiſſimusque Poloniæ Rex obiiſſet, in comitiis de Rege creando, ipſe quoque per Legatos intervenit. Dixit et propoſuit iſta: *Potentem ſe eſſe, & poſſe myriades aliquot equitum* (vera ſunt) *educere è ſuis terris, Poloniæ tuendæ vel augendæ. Item frugalem ſe & continentem eſſe, ac ſine ullis ciborum deliciis, ſola equina in fame contentum.* Tertio, *quod ad Religionem, de qua diſputari audiebat, Tuus inquit, Pontifex, meus Pontifex eſto, tuus Lutherus, meus Lutherus eſto.* Si riſu excepta Legatio fuit, nemo quærat, effuſo maxime, et ecce hominem paratum omnia ſacra et deos deſerere, regnandi cauſſa.

CAP. VI.

DE PRINCIPUM INCLINATIONE.

Deteriores eos ſæpe fieri, & mutari.

NESCIO qua cauſſa occulta, præter apertas, etiam evenit: ut cum in aliis artibus uſu homines diſcant, & meliores fiant, in hac regendi fere contra, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & raro decurſum ad metam æquabiliter hunc curſum. Cauſſæ partim in Principe, partim nobis, partim Principatu ipſo videntur: atque obiter examinemus. In Principe, quia initio magis intendit, & pudor eſt, & bonæ famæ ſtudium: quæ calcat paullatim, & in omnium obſequiis audaciam, & proterviam, & contemptum ſumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui pleramque novis ſolet dominari Principibus, niſi ex ſummis virtutibus, permanet* Bene initio audiunt, & faciunt: ſed raro conſtans eſt illa virtus, niſi firmo fundamento nixa & inſtructa. Secunda cauſſa, ab infirmitate ingenii humani eſt,

eſt, grande illud imperii pondus aliquandiu recta cervice ſuſtineri, vix ſemper poſſunt: laſſantur, & ſe inflectunt. Quod facit natura, prona in vitia: & magis, ubi non metus aut pœna retinet, ſicut in Principe, qui eſt ſuper iſta. Et niſi ipſum illud Honeſtum eum teneat, & Religio: quis eſt qui poſſit? Accedunt depravatores, inſitum Aulæ malum: & qui prave etiam facta laudantes, magis iſtuc ducunt. Itaque ut qui vinum bibunt, initio pares ſunt, & ſenſibus ſubſiſtunt: mox alienantur, & compotores etiam invitant aut urgent, ſic in potentia, cum nova & modica, ferunt: diuturna corrumpuntur, & fiunt ebrii, & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus ſcriptor recte: *Ubi ſub tanto onere infirmitas lapſa eſt, faciunt licentiam de poteſtate*: habenas omnes ingenio ſuo & cupidini laxant. Cauſiæ etiam in Nobis & ſubditis, ſunt iſtæ. Credulitas prima, quod temere initio, etiam de malis aut ambiguis, bene ſperamus: & quid mirum igitur falli? Neque illi ſe mutant: ſed nos opinionem. Inde jactatum apud nos proverbium: *Flandros amare futuros Principes, odiſſe factos.* Cum præſentes enim diſpli-

cent, alios adſpicimus & optamus: atque ut ægri, mutationem remedium deſtinamus. Secunda, quod refractarii ſæpe & pravi ſimus, & communiter etiam erga optimos ingrati: donec eſſe deſinant. Id Principes gravantur & indignantur, & paullatim affectum & curam à talibus abducunt. Magis autem, cum ſeditio, rebellio, aut inſidiæ ſunt: tum & juſte putant ſe opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Auſim dicere, bonos Subditos facere aut ſervare Principes bonos. At cauſſæ in Principatu ipſo ſunt, quod iis ad Superbiam & contemptum invitet, & vel firmiſſimos convellat, & à ſtatu paullatim abducat. Sicut cœli à ſupero illo abripiuntur, & quamquam contra nitentes obſecundant: ſic Principes ab ipſa illa poteſtate. Videſne privatos homines in opibus magnis, aut proſperitate, depravari, & à veteri via & vita flectere! idem fit iſtic. Potentia impotentiam gignit: licentia libidinem, vitia: & ut pondera ab alto lapſa, in præceps eunt. Quid, quod interdum ipſa infelicitas mutet? ut quibus domi aut militiæ res ſunt improſperæ, ipſi fortunæ, ipſis ſubditis (etſi extra culpam) obiraſcun-

ſcuntur; &,ut in tempeſtate:, clavum abjiciunt,& dant vela ventis, Privatim ſaltem obleẽtamenta quærunt, convivia, ludos, mulierculas: publicum omne decus aſpernantur. Exempla horum pauca videamus.

I. Inſigne primum in DIONYSIO JUNIORE tyranno Siciliæ: qui mortuo patre mire clementem ſe exhibuit & benignum. Tria millia nexorum, ob æs alienum, ſolvit: tributa per triennium remiſit; alia, in gratiam & famam populi. Sed mox jam dominationis certus, retulit ingenium, quod paullisper ſepoſuerat: avunculos interfecit, quos verebatur aut timebat; item fratres ſuos, nequis æmulus ſupereſſet; mox in omnes promiſcue ſæviit, ille *Dionyſius* eſt ẽtus, cuius non tyranni, ſed tyrannidis, nomen habetur.

II. At hic natura pravus, à cauſſis, & vi aut vitio Regni, PHILIPPUS Macedonum rex pænultimus, cui cum Romanis bellum fuit. Erat ſane ille (Polybius teſtatur, qui novit & vidit) plerisque dotibus corporis atque animi ornatus: vultu decorus, corpore erectus, eloquentia promptus, ingenio & memoria validus, lepôre & dictis etiam facetus; atque

omnia cum regio quodam decore & majeſtate. Acceſſit virtutum ſtudium in toga & in bello, animi magnitudo, & liberalitas: uno verbo, vix alium tanta indole aut ſpe Regem Macedonia aut Græcia viderat. Sed ecce momento omnia vertuntur: ſive Fortunæ culpa, quæ adverſa ei in Romanos, animum infregit & ab inſtituto ad gloriam curſu revocavit; ſive delatorum vitio & ſuo, qui aures eis temere & facile præbebat. Sane optimos quoſque à ſe ſprevit, veneno & ferro graſſatus: ſed nec ſanguini & filio ſuo *Demetrio* tandem parcens. Denique ille *Philippus*, de quo omnia bona ſperata & videri cœpta, in omnia mala deſiit, pravus, inviſus, infelix.

III. HERODEM Judææ regem licet addere, inſignem, mitem, magnificum, primis ſex annis, ſi quem alium: reliquos triginta & unum ſic immanem, trucem in ſuos alienoſque, ut *ſeptuaginta* Senatores regiæ ſtirpis interfecerit, uxorem ſuam, & tres filios: denique moriturus, ex omni Judæa nobiliſſimum quemque, quaſi ob aliam cauſſam, evocari ad ſe juſſerit: & cum veniſſent, ambitioſe ab amicis petit, ut incluſos

Circo,

Circo, ad unum interfici à militibus curarent, non ob noxam, ſed; (ut ajebat) quo verus juſtuſque dolor funeri ſuo exhiberetur, cum nulla familia immunis ab hac clade eſſet.

IV. Quid TIBERIVM Romanum Principem loquar? res pernota eſt, bonum fuiſſe, donec *Germanicus* ac *Druſus* ſuperfuêre; mixtum virtutibus ac vitiis, matre incolumi; poſt in omne ſcelus, flagitium, & infamiam prorupiſſe, ut ipſum quoque interdum non factorum ſolum (animo torquente) ſed Vitæ pœniteret.

V. NERO in eadem re Romana notatur, magnus initio Princeps, magnum poſtea monſtrum: & Trajani elogium de illo fuit, *Omnes etiam optimos Principes longe à primo quinquennio Neronis abeſſe*. Quod in aliis fortaſſe verum fuerit; ſed domi tamen veneno frater ſublatus, ſecundo ſtatim anno, dedecorat hanc laudem. Plura exempla notare eſt: plura? Imo plurima: ſed faſtidium paritatis vitandum eſt, & nihil hic, quod ſingulariter narretur.

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATUS.

Qui eſt, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet ſic & labatur ſed bonus ſit & perſeveret, quid magis eum fulciat & firmet, quàm Finis ſemper in oculis, quo ſpectet? Neque enim Principatus ipſe finis eſt, abſit, aut altitudo illa & ſplendor: ſed populi bonum, id eſt, directio ejus & tutela. *Officium eſt imperare, non regnum*, ait Seneca noſter. (Epiſt. XCI) Græci ἄνακτας *reges* dixerunt, ut Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν: quod eſt *curam gerere & tueri*. Certe debent. Ipſum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: ut ordinem ſervet, compoſite imperet: quod qui negligit, non regit ille, ſed diſſipat & perdit. Cogitet ſecum Princeps: (*Seneca* 1. *De Clement.*) *Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ necíſque gentibus arbiter: qualem quiſque ſtatum ſortemque habeat, in mea manu eſt poſitum.* O dignitas! vicarium Dei eſſe, & non eſſe æmu-

æmulum! Vide ut ille ab orbe condito diſpenſet & regat æſtates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot uſui noſtro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in ſtatu & concordia, etſi maxime diſcordia, ſervet; parcat plurimum, interdum puniat! verus pater ſimul & dominus generis humani; quid deſideres, præter hoc exemplum? Subſequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in aſſidua cura, ſed cum tranquillitate & pace: & hæc utraque ſuis, quantum poteſt, procurent. Abſit otium, *neque enim ſpecie tenus* (ait Panegyriſtes) *ac nomine, fortuna Imperii conſideranda eſt.* Sunt trabeæ, & faſces, & ſtipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adfluximus: ſed longe majora ſunt, quæ viciſſim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ, debent, (Ibid.) *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata ſuſcipere: & oblitum quodammodo ſui, gentibus vivere. Accipere innumerabiles undique nuntios, totidem mandata demittere, de tot urbibus, nationibus, & provinciis cogitare:* NOCTES OMNES DIESQUE, *perpeti ſolicitudine*, PRO SALUTE OMNIUM *cogitare* En breviter tuum munus,

& in fine Finis, Populi ſalus. Exempla addamus, qui fecêre aut facturos ſe ſunt profeſſi. Inter iſtos

I. TIBERIUS Imperator, qui pulcra voce (utinam & re!) teſtatus, in pleno Senatu : *Dixi & nunc, & ſæpe alias, P.C., bonum & ſalutarem Principem, quem vos tanta & tam libera poteſtate inſtruxiſtis, Senatui* SERVIRE *debere, &* UNIVERSIS *civibus; ſæpe ac plerumque etiam* SINGULIS*, neque id dixiſſe me pœnitet.* Pulchra, inquam, voce, & quam ſine Numine conceptam non reor, aut emiſſam. Quid verba facimus in inſtruendo Principe? ecce hîc compendium. *Serviat*, id eſt, audiat obſequaturque *Senatui* & bonis conſiliariis : *ſerviat univerſis*, in bono omnium procurando; *ſerviat ſingulis*, in Juſticia adminiſtranda, injuria arcenda. Sine iſtis, non eſt Princeps, ſed tyrannus.

II. Quod TRAJANUS, item Imperator, conſiderans, cum Præfectum ſuum Prætorii, de more, gladio ſuccingeret, daretque vitæ & necis poteſtatem, *Cape hunc*, inquit: *& ſi quidem recte &* EX UTILITATE OMNIUM *imperavero, pro me; ſin aliter, contra me utere.* Opimam

Optimi illius vocem! Vivam,ſi reipublicæ vivo: ſi mihi, arma hæc in me verte.

III. Jam HADRIANUS Imp. quoties auditus eſt dicere: *Ita ſe rempubli am geſturum,ut ſciret* REM POPULI *eſſe, non ſuam*. Iterumque, quod eodem ducas: *Talem ſe praſtiturum Imperatorem, qualem ſibi optaſſet privatus*.

IV. VESPASIANI etiam cæleſte dictum eſt,qui ſanus valenſque, ſemper in publicis occupatus, etiam æger perſeveravit: & revocantibus amicis,utque ſibi parceret, *Imperatorem inquit ſtantem mori oportere*.

V. Inferiore ævo HENRICUS Imp. *Friderici* filius, ita aſſiduus in rebus, ut vix ſero cibum caperet. Cumque idem moneretur valetudinem & vires cordi habere, reſpondit: *Privato quidem homini omne tempus cibi eſſe,cum id lubet, aut ſolet: at Regi,ſi nomen ſuum non abdicat, id ſolum quo vacat*.

VI. Itaque rebus hominibusque ſe dant,etiam vilioribus: nam & ii Principatus membra. Inſigni hîc monito RUDOLFI Imperatoris *Auſtriaci*; qui cum ſubmoveri à ſatellitio ſuo tenuiores quoſdam videret,ad ſe affectantes,

non ſine ſtomacho edixit: *Per Deum* (ipſa eius verba ſunt) *ſinite homines ad me venire, Non enim ideo ad imperium ſum vocatus ut in arcula inciudar.* Melius nihil poſſum, deſino, & hoc infigo.

CAP. VIII.

DE EXEMPLIS PRINCIPUM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia ſubditorum.

PRINCIPEM ob ſe bonum eſſe oportet, ſed etiam ob alios: quos talis emendat, aut alios depravat. Nam homines inprimis ad alta iſta flectunt oculos, & exempla ſibi ſuis inde moribus ſumunt. Salluſtius: *Qui magno imperio præditi, in excelſo ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita maxima fortuna, minima licentia eſt.* Sicut igitur regulam maxime rectam eſſe oportet ad quam cetera diriguntur: ſic Principem. Et ut in corporibus graviſſimus eſt morbus, qui à capite diffunditur: ſic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta ſunt:

Ἀλλ'

Ἀλλ' ὅμως κρείσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ
φθόνος,
Μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν, ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
Εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
Πὰρ σέθεν· πολλῶν ταμίας
Ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις
πιστοί.

*Attamen (melior enim miſeratione
Invidia)
Ne omitte honeſta: guberna
Iuſto clavo populum,
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam.
Si enim vel leve eruperit,
Magnum fertur
Abs te, multorum diſpenſator
Es; multi teſtes utriſque fidi.*

I. ALPHONSUS rex Aragoniæ & Neapoleos, cum de Subditorum moribus diſputaretur, dixit: *Vt herbas quaſdam ad Solis motum; ſic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNUS cervice leviter incurva & panda fuit, quod certatim Proceres & aulici imitati, quaſi ipſum ſic effingentes. Adeo &

& minuta obſervant, atque æmulantur: utinam ſic interiora & virtutes!

III. Luxus in conviviis, veſte, ſupellectile, familia, ad VESPASIANI tempora nimis ROMÆ invaluit: nec vel legibus potuit coërceri, at ſtatim, illo Principe, ſponte exolevit. Cauſſa in Tacito III. Ann. *Præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque: obſequium inde in principem, & æmulandi amor, validiora, quam pœna ex legibus, & metus.*

CAP. IX.

DE JUSTICIA.

Quam Princeps in ſe, & ſuis, ſervet.

INTER omnes autem Virtutes, ſunt quædam velut Regię, Principales, ut *Juſticia* primum, à qua Homerus Reges δικασπόλους appellavit, *circa ius occupatos & verſantes*. Nihil iis convenientius, nil dignius: & ſervata, regna ſervat. Servanda autem, etiam in iis quæ Principes, aut qui circa ipſos ſunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui cum Caligu-

ligula cenſent, *Omnia ipſi, & in omnes, licere*, Sive cum Salluſtiano Memmio: *Impune quidlibet facere, id eſt, regem eſſe.* Abite qui docetis, qui diſcitis: imo qui præeſt Juſticiæ, ad eam præeat, & exemplo commendet. Theodoſium imitetur, de quo Panegyriſtes: *Idem es qui fuiſti; & tantum tibi per te licet, quantum per leges antea licebat. Jus ſummum, facultate & copia commodandi, non ſecuritate peccandi experiris.*

I. Dixit, ſenſitque ANTIGONUS Macedonum rex, qui cum blandiens aliquis ſuggereret, *Omnia regibus honeſta juſtaque eſſe*: reſpondit: *Sunt hercules, ſed Barbarorum dumtaxat regibus, at nobis ea honeſta, quæ honeſta ſunt, & juſta, quæ juſta.* Retudit adulatorem, & docuit, non regulam juſtitiæ, regem, ſed miniſtrum eſſe. Quid idem iterum? Scripſit civitatibus, ut, *Siquid ſe ipſe juberet, quod adverſaretur legibus, ne admitterent: ac pro eo haberent, atque ſi inſcio ſe ſcriptum eſſet.*

II. ZALEUCUS vero & inſigni facto juſtitiam aſſeruit. Legem, inter alias, Locrenſibus tulerat, *ut Adulter oculis orbaretur*: juſtiſſime, quia ii fere ad hoc crimen illices ſunt,

ſunt, aut duces. At ecce filius paullo poſt adulteravit, legis reus, etiam pœnæ erat. quam tamen populus conſenſu, miſeratione moti (unicus enim erat) & in patris gratiam, remiſerunt: ſed patre abnuente & indignante. *Lex*, inquit, *ſancta & pœna, etiam in nobis, eſto: ſed viam repperi, qua illa ſalva humanitati indulgeamus. Ipſe & ego, unum ſumus: mihi ergo unus oculus, alter ipſi eruatur.* atque id factum.

III. CHARONDAS autem Thuriorum legiſlator in eadem magna Græcia, ſeverior & in ſe fuit, aut vere dicam crudelior. Nam & ipſe legem tulerat contra civiles factiones & cædes, *Ne quis cum telo in concionem veniſſe vellet: qui aliter, capitale id eſſet.* Accidit, ut ipſe rure veniens, & indicta ſubito concione, uti erat, ad eam armatus accederet, cumque æmuli oc latraſſent *Solvere eum legem, quam tulerat, ac palam cum telo eſſe*: ipſe errore cognito, *Mehercule: ita eſt*, inquit: *ſed idem ego ſanciam.* ſtatimque ſtricto ferro incubuit. A fine aliquis laudet, à facto non probet.

IX. At PHILIPPUS MACEDO, Magni pater, quam obnoxium ſe juſtitiæ præbuit, & aures ſuas verberari

berari vel convicio paſſus eſt? quod ægrius quam gladio, Principes ferant. Dicebat apud eum cauſſam *Machetas* quidam, & Philippus parum intente viſus audire, & inde non bene tota cognita damnaſſe. Machetas non tulit, & Macedonica ac militari libertate, *Appello*, inquit. Philippus miratus & iratus, *Tu à rege? ad quem?* Machetas. *Ad ipſum te*, inquit, *ſed vigilantem & attentum*; ſive, ut alij efferunt, *Ad Philippum ſobrium*. Sed ſive incuria, ſive vinolentia regi objecta; excuſſit utramque, & re propius perſpiculata, injuriam Machetæ factam agnovit, & vindicavit. Quomodo? ſalvo tamen priore decreto; & æſtimationem litis ipſe à ſe dependit. Dupliciter laudandus, & quod ſe, ſalva rei judicatæ firmitate, immutaverit: & pœnitentiam, pœnam etiam ſuam fecerit.

V Hæc in ipſis *Principibus*: circa ipſos ita ARTAXERXES *Perſarum* rex, *Longimanus* cognomento, identidem obtundebatur (ſic loquendum eſt, importune, & ſæpe alter ingerebat.) cum, inquam, obtunderetur à *Satibarzane* gratioſo ſatrapa, in re quapiam injuſta, quam alteri volebat impetratam: ille tan-

tandem reſcivit, *triginta Daricorum millibus* emptum Satibarzanem, ut confectum hoc daret. Vocat igitur ad ſe, atque una Quæſtorem: &, *Heus tu,* inquit, *triginta millia huic illico adnumera: tu autem hæc cape. & tibi habe. Cum enim dedero, nihilo pauperior ero, at ſi tuum illud conceſſero, multo injuſtior.* Laudo, laudo, neque amicum alienavit, fidei cognitum: neque Juſticiam ulla re violavit.

VI. PHILIPPUS iterum *Macedo* conſimile: neque par tamen undique, nam æquitate aſſidet, liberalitate non covenit. *Harpalus* pro amico quodam, injuriarum poſtulato, acer & multus apud Philippum intercedebat, & liberari volebat. Addebat, ſe pro eo mulctam, quanta eſſet, depenſurum. Hic Philippus: *Quid tu igitur ſatagis, ſi mulcta dependitur?* Harpalus: *Nempe ut fama ſit ei ſalva.* Philippus: *Quid tu ais? & non æquius, illum male audire, qui male fecit, quam me innoxium, ejus cauſſa?* bonum factum, bonum dictum.

VII. Noſtri aut patrum ævi unum adjungam. Erat CAROLO AUDACI, Burgundiæ & noſtro Duci, vir nobilis in fervent gratia: atque ei præfecturam opidi in Zelandia dedit.

Ipſe

Ipſe ibi in otio, amorem concipit in fæminam corpore ſcitam & moribus animo meliorem, ut docuit eventus. Primo aſpectus, obambulatio,ſuſpiria, & quæ ſolent amantes: mox audacior & verba miſcet, & affectum aperit, & ſolatium orat. Neque promiſſis abſtinet, & omnia tentat, quæ ſint expugnandæ. Fruſtra: munita undique caſtitas erat. Igitur deſperatione ad facinus ſe vertit. Præfectus erat,ut dixi, & *Carolus* noſter in bello: maritum igitur amatæ fæminæ proditionis inſimulat, & ſtatim in vincla miſſum carcere cuſtodit. Quo fine? ut vel hoc metu minisque illam moveat, & obnoxiam ſibi reddat: vel maritum ipſum amoveat, remoram amori. Cuſtodit igitur, & mulier caſta & viri amans ſtatim ad carcerem,à carcere ad Præfectum, deprecatura aut liberatura, ſi poſſit. Præfectus: *Et tu,ô mea, me rogas? imperium, quod in me habes, ignoras? affectum ſaltem mutuum redde, & maritum ecce reddo. Detinemur enim uterque, ille in meo,ego tuo carcere aut vinculis: ah, quam facile utrumque ſolvis! Quid renuis? amans peto, & per meam vitam; Præfectus peto, & per mariti tui vitam. Utraque agitur: &*

R *perire*

periſe ſi debeo, perdam. Atqui miſerere, & mulierem te, & conjugem oſtende. Mulier rubere ad iſta, & ſtupere: & tamen pro marito etiam timere. Conflat magis animo, quam corpore: & trepidat, pallet. Atque ille, quia moveri viſa, & leviter vim verecundanti adhibendam ratus (ſoli erant) in lectum impellit, fruitur fructum, utrique mox acerbum. Nam mulier confuſa & lacrimabunda abiens, pudoris magis quam peccati ægra, iram & vindictam coquit: quam magis etiam accendit barbarum (quomodo aliter apellem?) Præfecti factum. Nam ille voti potitus, & cetera prolixa autumans, ſi æmulum ſuſtuliſſet: maritum damnari curat, damnatum capite plecti. At id non in publico, ſed carcere ipſo factum: atque ibi cadaver in arcam ligneam incluſum, mox ſepeliendum. Venit interea mulier, ſive accita ab ipſo (ut quidam tradiderunt) ſive ſponte & ſuper ſalute mariti anxia: ſed venit, & vel ex pacto maritum recipere ſe ſperat. Ille benigne affatus, &, *Maritum*, inquit, *quæris? habebis. Abi?* (& digitum ad carcerem intendit.) *invenies, & tolle.* Nihil ſuſpicata abit, videt & percel-

percellitur, & animo ac corpore ſapſa ſuper cadaver ſe abjicit, ac diu lamentata, recipit animum atque iram, rediensque atroci vultu & verbis, *Ehercules*, inquit. *reddidiſti maritum: gratia debetur; exſolvam.* Retinere & placare conatur, fruſtra: non tigris magis ſæviat, fetu erepto: ſtatimque amicorum fidis advocatis, rem denarrat, ejus ordinem, & culpam ſuam non culpam: ac conſilium viamque ultioni exquirit. Cenſent omnes ad *Principem* eundum: qui inter alias virtutes (inſignes habuit, niſi ſuperbia & pervicacia corrupiſſet) eximius Juſtitiæ cultor erat. Accedit duobus amicis comitata, auditur: vix creditur, & indignatur & dolet *Princeps*, hoc in ſuo ſolo, & ſuis, quemquam auſum. Sed & mulieri edicere minaciter, niſi vera & certa afferret, malum habituram. Jubet manere in aula, & in vicinum cubiculum ſecedere, dum *Præfectum* vocat: nam forte & ipſe in Aula erat. Venit, introducitur & mulier. *Hanc noſtin'?* ait *Princeps*. Colorem homo mutat: & *Princeps* exſequitur: *At querelas, quas ſuper te defert, etiam noſti? Atroces ſunt, & quas nolim eſſe veras.*

Quid ais? Vacillat, perplexe loquitur, negat aliquid, & annuit: donec Princeps ex vultu ipſo & ſermone culpam ſuſpicatus, ut tamen certior eſſet; remotis omnibus ſolum alloquitur. *Quam fidem mihi debeas, & quam beneficiis meis gratiam, non neſcis. Per hanc & illam te adjuro, ut quid in hac re ſit, liquido & ſine ambagine denarres. Fatenti gratia, aut aliqua ſeveritas, non deerit, nec abnuenti tormenta.* Ibi ille ad genua ſe abjicere, factum agnoſcere: denique mulierem culpæ omnis liberare, ſe onerare: ſe in gratia Principis refugium & ſolatium ponere. Quam ut magis impetret, illicitam libidinem purgaturum matrimonio offert. Princeps, quaſi aures præbens & jam mitior, mulierem revocari, quoſdam à ſuis adſiſtere jubet. Et, *Heus tu quoniam huc ventum eſt, mulier, placétne maritum hunc habere?* Illa abnuit: & tamen voluntatem aut juſſa Principis timens, adſpicit circumſtantes. Qui certatim innuunt aut ſuggerunt, accipiat conditionem viri nobilis, divitis, apud Dominum gratioſi. Victa dat manus, quas Princeps jungi cum Præfecti jubet & ſolennibus verbis matrimonium firmari. Firmato, iterum Prin-

ceps;

ceps: *Tu, nove marite, hoc jamnunc largire, ut ſi prior ſine liberis obeas, hæc conjux heres omnium bonorum tuorum ſit.* Libens concedit, teſtes audiunt, tabularius ſcribit. Et his jam peractis, noſter *Carolus* ad fœminam: *Die Jodes. animo tuo factum jam ſatis? Satis,* inquit mulier: *At nondum meo,* ille ſubjicit: & ablegata fœmina, jubet Præfectum in illum ipſum carcerem duci, in quo maritus cæſus, & pariter cæſum in arcam ligneam ſive capulum deponi. Facta ſunt, tum mulierem ignaram eo mittit: quæ inopinato iterum caſu conterrita, duobus maritis eodem fere tempore, eodem certe ſupplicio amiſſis, mox in morbum incidit, & fato obiit. Hoc ſolum alteris nuptiis lucrata, ut liberos ex priore conjugio divites relinqueret nova hereditate. Tragœdiæ exemplum eſt: ſed gratulor Belgicæ talem exitum, ſub tali Juſtitiæ vindice: & vos ſucceſſores ſervate.

VIII. Atque hæc circa Amicos brevi, ſed memorabili, facto claudam. MAHUMETES *Secundi* Turcarum Principis, quem verius *Muchemetem* ſcribi, gnari linguæ perſuadent nobis. Memorabili, quia circa filium: & quid propius tangat? Is igitur *Mu-*

chemetes filium habuit *Muſtafam*, imperio deſtinatum: & cetera bonum, libidinibus pronum. Hic *Achmetis* Baſſæ uxorem, inſigni forma, adamabat, & blandiciis diu pervincere conatus, cum non ſuccederet, inſidiis tentavit. Speculatus eſt tempus, quo in balneum mulier ivit: (& ſæpe lavant ſe Turcæ:) & mox ſecutus cum paucis ſuorum, ibi nudam & fruſtra renitentem compreſſit. Illa ad maritum, maritus ad Imperatorem flagitium detulit, pœnas popoſcit *Muchemetes* primo cunctari, tum aſperioribus verbis (ſed alius in mente ſenſus erat) Baſſam excipere: *Et quid*, inquit, *ſic graviter de filio queri tibi viſum eſt! An neſcis te, & tuam, juris mancipiique mei eſſe! Si filius igitur illam amplexus eſt, & animo ſuo morem geſſit nempe ancillam meam amplexus eſt, ſine ulla quidem culpa ſi me volente. Hæc cogita, atque abi: cetera mihi permitte*, Sed iſta juris tuendi cauſſa magis, quam quia ſentiret, dixit: atque animi æger & ſaucius, filium ad ſe vocatum primo examinavit; tum confeſſum peſſimis verbis minisque acceptum dimiſit. Et mox minas in rem confert: ac triduo poſt, cum aliquandiu in pectore filius

&

& Juſticia pugnaſſent, hac vincente, fauces Muſtafæ nervo arcus juſſit effringi, & morte Pudicitiæ litare.

CAP. IX.

DE JUSTICIA:

Quem Princeps erga ſubditos ſervet

QUID enim potius faciat? prima inſtitutio & admiſſio regum ab hoc fine fuit. Sine Juſticia vivere inter nos id eſt, in Societate, non licet: ergo aliquis, aut aliqui eligendi, qui huic adminiſtrandæ præſint Livius bene: (*Lib.* 1.) *Multitudo coaleſcere in unius populi corpus, nulla re, quam legibus, poteſt* Plane nulla hæc vinculum eſt, & ut ſic dicam, coagulum: ſolve, diſſipamur, & ut feræ ſolitariæ vagamur. Homerus, qui omnia ſcivit, de Iuſticia iſtud: (*Odyſſ.* 6)

Ἥ τ' ἀνδρῶν ἀγοράς ἠμὲν λύει, ἠδὲ
καθίζει

*Quæ cœtus hominum cogit, ſolvitque
viciſſim*

Cogit & ſervat. ſi ſervas: ſolvit, ſi negligis & ſeponis. Mirum & breve, ſed verum eſt: nulla re (ad uſum provoco)

co) quæcumque Reſpublica magis florebit ant floruit, quam rigida & immota Juſticia: nulla re magis flacceſcet & deficiet, quam illa tali. Hæc felicitas regnorum & ſtatuum, interna & externa. Interna quidem, nam quis neſcit ſcelera & flagitia per eam removeri, virtutes promoveri? Externa, quia agri, viæ, maria frequentantur, & ſecuritas ubique & tranquillitas regnant. Boëtius egregie: (*De Conſol. phil*) *Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quam de juſte regnantibus exiſtimandum.* Quid iterum Homerus? (*Odyſſ. τ.*)

Ὥς τέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς τε θεουδὴς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων.
Εὐδικίας ἀνέχῃσι, φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Περὸς καὶ κριθὰς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ
Τίκτῃ δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχῃ ἰχθῦς,
Ἐξ εὐηγεσίης, ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ.

Ut cum Rex bonus imperat, & metuens Divorum,
In multis populis & fortibus, ille quoque idem

Juſti-

Juſtitiam colit? obſerves & tunc ſola terra
Fructus ferre ſuos, & fruges fundere, itemque
Fatiſcare armenta, & piſces exundare!
Nempe ex Juſticia populiſque bene atque beate eſt.

Si attendas, & dilates: quam laudationem uberem Juſtitiæ non ſcribas? Ergo felicia regna reddit: eadem alia, ſi languet aut perit. O pulchrum, cum licet gloriari aut dicere, quod GUILIELMI, quem *Acquiſitorem* vocant, temporibus (∞.LXXXV.) in Anglia: *Totum regnum puellam onuſtam auro poſſe pervadere.!* Ut poſſit, Juſticia

MON. I. *Severe adminiſtranda,*

1. Etiam in parvis rebus, aut injuriis. Quod fecit ANDRONICUS *Comneus*, Imperator Byzantii: qui nullo diſcrimine nobiles aut novos, tenues, divites; ſuos, aut alienos, ſolitus culpæ convictos damnare. In his *Theodorum* quemdam é ſuis caris, quem agricolæ detulerant, divertiſſe apud ſe cum ſerviciis, nec in diſceſſu quidquam ſolviſſe. Res erat (ut hodie)

die) non nimis nova aut inſolens Palatinis. Tamen Imperator hominem ſtatim corripi, fuſti duodecies in publico cædi juſſit, tum agricolis damnum largiter rependi.

II. Scripſit IDEM ad Præſides & Magiſtratus his ipſis verbis: *Aut injurias, aut vitam relinquite. nam vos injuſte agere, & vivere, nec Deo gratum, nec mihi ejus miniſtro ferendum eſt.* Tu vero nunc vive Imperator, & mapalia noſtra ordina.

III. LEO ARMENUS ibidem Imperator, cum Palatio digreſſus adiretur à tenuioris ſortis homine qui uxorem ſuam diceret à Senatore raptam, ſtupratamque: & id ſe facinus ad Præfectum detuliſſe, nec jus adhuc ſibi dictum: *Leo* confeſtim mandavit, ut reverſo ſibi actor, reus, Præfectus ſiſterentur. Quos deinde auditos, cum noxæ reum, negligentiæ Præfectum comperiſſet: hunc dignitate, illum vita exuit. O factum, Dei hominumque favore dignandum!

IX. Neque aliter in cauſſa ſimili TOTILA rex: eo laudabilior quod Barbarus patravit, & in militem, non ſine metu ſeditionis militaris. Acceſſit eum Calaber quidam, incuſavitque è ſatellitio ejus militem filiæ

filiæ ſuæ per vim compreſſæ. Totila ſtatim in vincla hominem dat, pœnas ſumpturus: quas tamen milites remorantur, miſeratione, an cupidine ſimilis licentiæ: atque agmine adeuntes petunt dimitti, & ſibi donari, commilitonem notæ virtutis, & facinorum clarum. Totila auditos acri oratione caſtigat: *Quid agitis, parum providi, aut vobis vultis? Sine juſtitia rem civilem, aut militarem, ſtare non poſſe, ſatis vos Theodahadus rex docuiſſe debuit: qui pretio aut gratia eam largitus, quas clades ipſe paſſus eſt: & per eum gens Gothorum! Nunc me rege, & illa revixit ac ſtatim caput ſuſtulit vetus illa gloria noſtra ac fortuna: & vultis illam & hanc iterum (nexa ea ſunt) corruere ac labi! Quo autem pretio! unus è vulgo ſcelus admiſit: & placet gentem totam luere & vos venire, ſtrenuos & integros, in communionem noxæ! Nam venitis: & aſſident inter ſe ac pæne paria ſunt; delinquere, & tueri delinquentes. Paria? imo majus hoc peccatum eſt, viam aperire & ſtruere peccaturis. Sed de vobis, vos videritis, milites: ego alta voce & corde proclamo, Non feram: & ſi ferre vultis, me auferte, Ecce corpus & pectus.* Moti ſunt, & animos ponunt, rem ei permittunt, qui hominem carcere edu-

ctum,

ctum audit, ac capitis damnat: damnati bona vitiatæ velut in dotem donat.

v. ALPHONSUS rex Hiſpaniæ, ſed *Imperator* cognomento, quia huic dignitati deſtinatus, inſignis æqui juſtique cultor fuit. Exemplum. Nobilis quidam in Galæcia, ſtirpe ſua fiſus, & temporum perturbatione confiſus, ruſticulum bonis omnibus ſpoliavit. Prætorem ille adit, hic nobilem monet deſiſtere & reponere; non audit, rex aditur. Jubet idem, nec obtemperat, in locorum longinquitate ſpem etiam ponens. At rex, ceteris omnibus omiſſis, privati habitu, quo res occultior eſſet, Toleto in extremam Galæciam pergit. Militis ædes obſidet, dilapſumque comprehendi è fuga, & pro ipſis foribus laqueo ſuſpendi, & cum ignominia ſtrangulari mandavit.

vi. In noſtra vero Belgica BALDUINUS *Septimus* Comes Flandriæ, *Petrum* virum nobilem, & *Orſcampi* toparcham, ob duos boves paupercula viduæ reclamanti abductos, re ad eum delata, ſubito arripi jubet, & atroci morte puniri? Forte lebes aquæ ferventis in medio Brugenſi foro erat, monetario puniendo deſtinatus: in

hunc

hunc ſine mora hominem conjici jubet, ſic ut erat, ocreatum, veſtitum, gladio accinctum. Quid ais? ſic calide, & an non temere? Nihil, nam inquiſitio præceſſerat & culpæ convictus, per aliam cauſſam evocatus, pœnas ſic luit, meo animo, recte & ſalubriter.

VII. Ille IDEM undecim equeſtris loci viros, quod tres mercatores per viam bonis, & deinde vita exuiſſent, vocatos in Palatium damnavit. Statimque ſe coram, laqueis injectis, deſtitui ſuper tabulam annexos ad trabem juſſit: ac manu tum ſua tabulam ſubduxit, ac penſiles fecit ſuffocavitque. Rem laudo, modum improbo: ac potuit debuitque manibus hoc alienis.

MON. II. *Sine affectu vel aſpectu adminiſtranda.*

I. Quod nobili exemplo præivit C. MARIUS, ille ſeptimum Conſul. Cimbricum terribile Romanis bellum erat, & ei, poſtquam aliorum ducum pertæſum eſſet, Marius præfectus. Fecerat Tribunum in legione ſororis ſuæ filium, militiæ fortaſſe fortem, libidinis impotentem. Amare

re cœpit in legione ſua *C. Plotium* tironem militem, & in flore adhuc ævi: nam Romani ab anno decimo ſeptimo eos ſcribebant. Igitur aliquoties tentare, & de ſtupro eum appellare: ille aſpernari, & convicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad Imperii vim verſus, noctu adoleſcentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parere Tribuno. Venit, & ſolita audit, & flagitii tentamenta aut præmia: quæ cum fortiter rejiceret, manus Tribunus injicit, & vim parat cum ille boni ſanguinis, gladio educto, *Virum me ſcito*, inquit? & Tribunum tranſadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in caſtris: novum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occiſum. Ducitur mane ad C Marium: qui forte ea nocte non fuerat in caſtris, qui tribunali conſcenſo, voces & præjudicia militum audit; diſciplinam caſtrorum, & ſuam etiam cognationem cogitat: atque omnia prædamnabant militem; ſed ejus innocentia, & Marii firma æquitas, eripiunt. Nam cum ille ægre & invitus, ſed victo pudore denique, rem explicaſſet: Marius nihil cunctatus, ſententiam & in a-
nimum

miam in defunctum vertit , & hunc noxæ abſolvit. Abſolvit tantum ? imo & laudatum corona donavit, cum elogio : *Quod pulcherrimum facinus eo tempore edidiſſet, quo fortibus exemplis opus eſſet.* Macte Mari! Pudicicia te amat, atque ipſa Diciplina amat, quam ſolviſſes , niſi ſic ſolviſſes.

11. Talis ANDREÆ regis Hungariæ juſticia, nec in cauſſa nimis diſpare. Ivit in terram Sanctam cum copiis, religione impulſus, & curam regni *Banchano* commiſit , fidei ejus & uxore *Gertrude* commendata. Quæ apud eum ſancta , non ipſam fuit. nam cum frater Gertrudis , adoleſcens laſcivus & petulans , abſente Rege , viſum ad ſororem veniſſet : illa juveni gratificatura , uxorem Banchani , pudicam ad id , formoſamque fœminam , fraudibus & pellaciis ei ſubſternit. Quæ poſt facinus pœnitentia ducta , rem omnem marito exponit , & ſimul reginæ fraudes, & iram à ſe in illam vertit. Qua juſtiſſima Banchanus accenſus , ut erat doloris recens, reginam adit , exprobrat factum , & gladio ulciſcitur. Cæde patrata Byzantium abit ; Andreæ regi occurſurus, illac in Syriam ten-

tendenti, quem mox reperit, & rem aperit: illum unum judicem, &, ſi meruit, vindicem poſcit. Rex differt in ſuum reditum: & vultu atque animo compoſito: *Tu vero abi*, inquit, *& in regnum redi, vicem meam, ut ante, functurus. Nam reduci mihi, ſi Deus annuit, ſtat hanc cauſſam cognoſcere & decidere. Si innocens, tunc libens abſolvero: ſin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hoſtes fidei ſumptam, Chriſtiano ſanguine auſpicor & perfundo.* Uterque abiit: ille in Aſiam, hic in Hungariam: & cum rediiſſet, cauſſa ſerio inquiſita & cognita, pronuntiat, *Uxorem ſuam juſte cæſam videri.* O multa in hoc facto inſignia! Quod nihil ſacræ expeditioni antepoſuerit, quod ſuſpectum, ſi non convictum, iterum regno præpoſuerit: quod amorem conjugalem Juſticiæ poſtpoſuerit. Salve vel hoc facto rex, & tu CROYORUM inclyta familia, ramus ab illa ſtirpe.

III. Ad OTHONIS *Tertii* Imperatoris affectus, etiam in ſuo capite & ſalute, domitus Juſticiæ ceſſit: ſi vera eſt narratio, quam ab illo ævo plures ſcriptores tradunt. Ajunt uxorem ei fuiſſe parum caſti corporis: & hanc

hanc, cum ad *Mutinam* Italiæ Imperator eſſet, cuidam Comiti in iis locis copiam uſuramque ſui obtuliſſe, ſed repulſam tuliſſe. Id perdolitum fæminæ: (veteres ab eo iras & calumnias ſcimus:) atque auſa eſt ipſa crimen ultro ſtruere, & tentatæ pudiciciæ ſuæ Comitem accuſare. Imperator calide audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei ſeriem uxori ſuæ aperit: & rogat ut mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non poteſt, ſervet. Dat conſilium, ut judicio candentis ferri, Deo freta, rem committat: qui mos tunc frequens, nuper & hodie merito exolevit. Ille ita moritur: & paullo poſt dies aderat, qua ſolenniter Cæſar jus dicebat, viduis maxime & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum executura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in ſinu geſtat. Stat ante Cæſarem, & veniam præfata rogat: *Et qua pœna dignus eſſet, qui vitam alteri injuria ademiſſet?* Hic Imperator: *Id quidem, liquet mulier*, inquit; *morte*. Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæſar, te judice ſubibis, qui innocentem maritum meum ſuſtuliſti. En caput, quod recidiſti. Innocentem autem eſſe, quoniam teſtes &*

alia deſunt, tractatione igniti ferri probabo. Dixit,& ſine noxa fecit: miraculum Imperatorem & adſtantes commovit, ſed hunc maxime, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit ſe fœminæ, ut ſua voce damnatum: ſed veniam vitamque quattuor caſtrorum donatione redemit Ea ſunt in Etruria, Lunenſi tractu, & *Decimum, Octavum, Septimum*, *Sextum* appellant: à numero dierum, quibus prorogationem ſupplicii à fœmina, ante plenam veniam, impetraverat. Haud negaverim, à fabula quam hiſtoria hoc videri propius: ſed bonis tamen auctoribus ſcripta, quæ culpa eſt deſcribere.

IX. Minus aſpera, & ut ſic dicam, Tragica ſunt, quæ ſubjungam: ſed in quibus affectus tamen egregie calcati. ARISTIDES Athenienſis, qui meri o,& è pluribus cauſis, cognomen *Juſti* vindicat, judex inter duos captus ſedebat: cum adverſarius, ut illum adverſario ſuo alienum redderet, ſibi propicium; multa dicere de hoſtili ejus in Ariſtidem animo, & documenta adjungere. Sed ille interrumpens. *Quin tu* inquit, *ſiquid te læſit, hoc dicis, & alia mitte? nam huic rei nunc ſedemus,*

V GRA-

V. GRATIANUS Imperator Romanus lepide etiam hic luſit, & ablegavit mulierem ſtulte importunam. Acceſſit,& de marito queſta eſt, & aſpera multa dixit. Ille placido, *Quid hoc ad me, mulier?* At enim ſubjicit ipſa, *etiam in te male animatus eſt, & loquitur.* Ille iterum, *Quid hoc ad te, mulier?* & confuſam irriſamque ſic dimiſit.

MON. III. *Subtiliter interdum vel ſagaciter inquirenda.*

I. SALOMONIS regis Hebræi factum innotuit, celebratæ ſubtilitatis in eruenda veritate: cui æquitas comitem ſe dedit.

II. GALBÆ Imperatoris. qui, cum de proprietate jumenti quæreretur, incertis utrimque argumentis; ita decrevit,ut ad lacum, ubi aquari ſolebat, capite involuto duceretur, atque ibidem revelato, ejus eſſet ad quem ſponte ſe recepiſſet.

III. Sunt alia hujus generis: ſed omnia æquat aut ſuperat RUDOLPHI Auſtriaci iſtud. Agebat Noribergæ, & rebus Imperii ac publicis intendebat: cum ad privatas eum vertit leviter mercator quiſpiam,

jus & vindictam petens in hoſpitem ſive diverſitorem ibi notum, à quo grandi pecunia fraudatum ſe ajebat. Nam bona fide depoſuiſſe apud eum in ſacculo *ducentas argenti ſelibras* (Marcas appellant:) quas illle impudentes abnegabat, injurioſe retinebat. Imperator de fide dictorum rogat: ille affirmat, ſed ſua fide, nec aliis (ut ſolet fere in depoſito) argumentis. Igitur Imperator, re perpenſa, aſtum adhibendum cenſuit, & veſtigiis verum indagandum. Quærit ab homine, ille ſacculus ſive vidulus cujuſmodi eſſet; Deſcribit formam: nec aliud Cæſar, quam ſecedere eum in proximum cubiculum, & præſtolari jubet. Habebat in animo evocare hoſpitem, ſed Fortuna commodius inſtituit, & ultro ad eum mittit. Nam veniunt primarii urbis cives, ut ſolet, gratulatum Principi, & ſalutatum; inter quos iſte infidus hoſpes. Norat adeo jamante Cæſar, &, ut comitas ejus erat, benigne & per facetias appellat: *Heus tu, ſcitum illic pilleum habes mihi dona, & permutemus.* Ille arriſit pilleum libens dimiſit, & honori hoc factum duxit. Cæſar ſecedit paulum, quaſi publicum negotium avocaret; & fidum ac notum

ejus

ejus opidi civem, cum ipſo pilleo illo, ad uxorem hoſpitis mittit cum mandatis. *Heus matrona, maritus jubet ut ſacculum illum talem ad eum mittas, opus habet: & ecce teſſeram fidei meæ hunc ejus pilleum.* Mulier agnoſcit pilleum, & ſacculum deſcripſerat: itaque nihil ambigens aſcendit, tradit, quaſi ad maritum deferendum At ille recta ad Cæſarem, qui vidulum vocato tunc denique mercatori oſtendit: &, *Hicne eſt? & agnoſcis?* Affirmat, exſultat: tum & hoſpitem Imperator adhibet, &, *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam actuſat: quid ais? & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum*, dicere, *aut dementire: nihil ſibi rei cum eo eſſe, aut fuiſſe.* Denique Imperator ſacculum profert: ad cujus aſpectum ille confunditur, & animo ac lingua labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hoſpes infamiam recipit, atque etiam damnum, nam grandi pecnnia alia Cæſar eum mulctat. At Rudolphus omnium ore & ſenſu laudem: & decantatum in Germania ſatis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc, & ante, Principes dedi, qui ipſi & ſuo ore, ſtatim & de plano jus dixerunt, oriri pro moribus noſtris poteſt.

QUÆSTIO:

An ergo deceat,aut expediat,ipſum Principem jus dicere,reddere?

Ego putem decere,expedire, debere. Non alia res imperium magis aſſerit & oſtendit, quam hæc in bona vitamque noſtram poteſtas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam, quia contra potentes ſæpe cauſſæ aguntur; nec minores illi aut delegati judices, ſatis in eos oris,aut roboris, ſemper habent. Severior igitur ita,ſed & brevior Iuſticia; & tricis remotis ſupremus ille decidit. Addidi,debere, quidni? In *Politicis* docui,reges juſticiæ fruendæ cauſſa primitus inſtitutos. Si hoc fine,cur munus ſuum refugiant? Homerus audiatur:

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θεμιστάς, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ.

Unus rex, cui conceſſit Saturnia proles
Sceptrumque & leges,ut judicet & dominetur.

Leges & jura Deus in manu ejus,cum

ſceptro

ſceptro poſuit: hoc oſtendit & præfert, illas aliis demandet? Non debet: & vel veteres ab omni ævo, in omni fere orbe, reges videat: jus ipſi dixerunt. Hæc & plura in iſta parte ſunt: ſed & alia acres habet aſſertores. Ajunt, incommoda multa fuiſſe, & eſſe, ſi Princeps iudicet, iiſque animadverſus, ad hodiernam hanc rationem venium. Primum ecce, da imperitum *Principem*: qui par erit? qui non faciet recta curva? *Item*, da ineptum in ſermone, in geſtu; quid niſi irriſui ſe exponit? Amplius, crebra hæc oſtentatio ſui, & in populo locutio, nónne vulgat Principem, & detrahit majeſtati? Quarto, vel ſevere judicabit, & Odium pariet; vel remiſſe, & *Ius* violabit. Melius ergo, res aſperas, & ſine bona gratia, in alios inclinari. Quinto denique, ſunt nunc Curiæ majores minoreſque, & cuique rei ſtata ſua judicia: quid *Principem* in novas curas arceſſimus, varie & affatim diſtractum? Quin melius tutiuſque, nil novare, & ſi quid in jam ſtatutis labat, firmare & vincire. *Iſta* nec male, nec abs re prorſus dicuntur, fateor: ſed reſponderi tamen poteſt, &, juſticiæ cauſſa, debet. *Primum* de Imperitia, dico

ritos con
omo obie
baſque
ſis. Ho
bere. O
Tum de
ieru
Luſitani
lib A
pelo
vec
...
ſe. Im

DE S

MELIO

, quam plebecula eos vene-
imeat, etiam illa innoxia, &
cum iis negotii eſt aut fuit.
eo ita ; facti ſumus, vereri
en & nomen ipſum Juſti-
quicumque ei adminiſtrant.
magis in Principe, ſi ſe non
tantum (in occulto id fit)
ere, cum ſumma poteſtate,
? Et ſane nihil hic familia-
comiter fit : verba, geſtus.
, apparatus, omnia triſtitiæ
itati propiora. Ergo hoc fa-
uartum videamus, de Odii
curret in id, inquiunt, ſi ſe-
icat; in Injuſticiam, ſi re-
Extrema accipiunt., & eunt
ſa Juſtitiæ metas. Quid ? an
damnationis materia ? fac eſ-
a ipſa certe alter ſic deprimi-
alter allevetur. Hunc lædis,
uvas : ergo ab illo Odium, ab
atia, paria ſunto. Sed nego, et-
ſeveritate crebra, odia excita-
ulariter : & contra eſt in rectis
s, qui acclinant ſe magis ad ta-
attrahuntur. In aſpectu illa
iunt ; cogitata & cum uſu pu-
collata, delectant. Vidéſne ut
edicina quoque triſtia & tætra
propinentur, ſed ſalutis cauſſa ?

re cœpit in legione ſua *C. Plotium* tironem militem, & in flore adhuc ævi: nam Romani ab anno decimo ſeptimo eos ſcribebant. Igitur aliquoties tentare, & de ſtupro eum appellare: ille aſpernari, & convicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad Imperii vim verſus, noctu adoleſcentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parere Tribuno. Venit, & ſolita audit, & flagitii tentamenta aut præmia: quæ cum fortiter rejiceret, manus Tribunus injicit, & vim parat cum ille boni ſanguinis, gladio educto, *Virum me ſcito*, inquit? & Tribunum tranſadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in caſtris; novum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occiſum. Ducitur mane ad C Marium: qui forte ea nocte non fuerat in caſtris, qui tribunali conſcenſo, voces & præjudicia militum audit; diſciplinam caſtrorum, & ſuam etiam cognationem cogitat: atque omnia prædamnabant militem; ſed ejus innocentia, & Marii firma æquitas, eripiunt. Nam cum ille ægre & invitus, ſed victo pudore denique, rem explicaſſet: Marius nihil cunctatus, ſententiam & in animam

miam in defunctum vertit, & hunc noxæ abſolvit. Abſolvit tantum? imo & laudatum corona donavit, cum elogio: *Quod pulcherrimum facinus eo tempore edidiſſet, quo fortibus exemplis opus eſſet.* Macte Mari! Pudicicia te amat, atque ipſa Diciplina amat, quam ſolviſſes, niſi ſic ſolviſſes.

11. Talis ANDREÆ regis Hungariæ juſticia, nec in cauſſa nimis diſpare. Ivit in terram Sanctam cum copiis, religione impulſus, & curam regni *Banchano* commiſit, fidei ejus & uxore *Gertrude* commendata. Quæ apud eum ſancta, non ipſam fuit. nam cum frater Gertrudis, adoleſcens laſcivus & petulans, abſente Rege, viſum ad ſororem veniſſet: illa juveni gratificatura, uxorem Banchani, pudicam ad id, formoſamque fœminam, fraudibus & pellaciis ei ſubſternit. Quæ poſt facinus pœnitentia ducta, rem omnem marito exponit, & ſimul reginæ fraudes, & iram à ſe in illam vertit. Qua juſtiſſima Banchanus accenſus, ut erat doloris recens, reginam adit, exprobrat factum, & gladio ulciſcitur. Cæde patrata Byzantium abit; Andreæ regi occulurus, illac in Syriam ten-

tendenti, quem mox reperit, & rem aperit: illum unum judicem, &, ſi meruit, vindicem poſcit. Rex differt in ſuum reditum: & vultu atque animo compoſito: *Tu vero abi*, inquit, *& in regnum redi, vicem meam, ut ante, functurus. Nam reduci mihi, ſi Deus annuit, ſtat hanc cauſſam cognoſcere & decidere. Si innocens, tunc libens abſolvero: ſin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hoſtes fidei ſumptam, Chriſtiano ſanguine auſpicor & perfundo.* Uterque abiit: ille in Aſiam, hic in Hungariam: & cum rediiſſet, cauſſa ſerio inquiſita & cognita, pronuntiat, *Uxorem ſuam juſte cæſam videri.* O multa in hoc facto inſignia! Quod nihil ſacræ expeditioni antepoſuerit, quod ſuſpectum, ſi non convictum, iterum regno præpoſuerit: quod amorem conjugalem Juſticiæ poſtpoſuerit. Salve vel hoc facto rex, & tu CROYORUM inclyta familia, ramus ab illa ſtirpe.

III. Ad OTHONIS *Tertii* Imperatoris affectus, etiam in ſuo capite & ſalute, domitus Juſticiæ ceſſit: ſi vera eſt narratio, quam ab illo ævo plures ſcriptores tradunt. Ajunt uxorem ei fuiſſe parum caſti corporis: & hanc

hanc, cum ad *Mutinam* Italiæ Imperator eſſet, cuidam Comiti in iis locis copiam uſuramque ſui obtuliſſe, ſed repulſam tuliſſe. Id perdolitum fæminæ: (veteres ab eo iras & calumnias ſcimus:) atque auſa eſt ipſa crimen ultro ſtruere, & tentatæ pudiciciæ ſuæ Comitem accuſare. Imperator calide audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei ſeriem uxori ſuæ aperit: & rogat ut mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non poteſt, ſervet. Dat conſilium, ut judicio candentis ferri, Deo freta, rem committat: "qui mos tunc frequens, nuper & hodie merito exolevit. Ille ita moritur: & paullo poſt dies aderat, qua ſolenniter Cæſar jus dicebat, viduis maxime & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum executura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in ſinu geſtat. Stat ante Cæſarem, & veniam præfata rogat: *Et qua pœna dignus eſſet, qui vitam alteri injuria ademiſſet?* Hic Imperator: *Id quidem, liquet mulier*, inquit: *morte*. Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæſar, te judice ſubibis, qui innocentem maritum meum ſuſtuliſti. En caput, quod recidiſti. Innocentem autem eſſe, quoniam teſtes &*

alia deſunt, tractatione igniti ferri probabo. Dixit, & ſine noxa fecit: miraculum Imperatorem & adſtantes commovit, ſed hunc maxime, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit ſe fœminæ, ut ſua voce damnatum: ſed veniam vitamque quattuor caſtrorum donatione redemit. Ea ſunt in Etruria, Lunenſi tractu, & *Decimum, Octavum, Septimum*, *Sextum* appellant: à numero dierum, quibus prorogationem ſupplicii à fœmina, ante plenam veniam, impetraverat. Haud negaverim, à fabula quam hiſtoria hoc videri propius: ſed bonis tamen auctoribus ſcripta, quæ culpa eſt deſcribere.

IX. Minus aſpera, & ut ſic dicam, Tragica ſunt, quæ ſubjungam: ſed in quibus affectus tamen egregie calcatur. ARISTIDES Athenienſis, qui merito, & è pluribus cauſis, cognomen *Juſti* vindicat, judex inter duos captus ſedebat: cum adverſarius, ut illum adverſario ſuo alienum redderet, ſibi propitium; multa dicere de hoſtili ejus in Ariſtidem animo, & documenta adjungere. Sed ille interrumpens. *Quin tu* inquit, *ſiquid te læſit, hoc dicis, & alia mittis? nam huic rei nunc ſedemus.*

V GRA-

v. GRATIANUS Imperator Romanus lepide etiam hic luſit, & ablegavit mulierem ſtulte importunam. Acceſſit,& de marito queſta eſt, & aſpéra multa dixit. Ille placido, *Quid hoc ad me, mulier!* At enim ſubjicit ipſa, *etiam in te male animatus eſt, & loquitur.* Ille iterum, *Quid hoc ad te, mulier?* & confuſam irriſamque ſic dimiſit.

MON.III. *Subtiliter interdum vel ſagaciter inquirenda.*

I. SALOMONIS regis Hebræi factum innotuit, celebratæ ſubtilitatis in eruenda veritate: cui æquitas comitem ſe dedit.

II. GALBÆ Imperatoris. qui, cum de proprietate jumenti quæreretur, incertis utrimque argumentis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi aquari ſolebat, capite involuto duceretur, atque ibidem revelato, ejus eſſet ad quem ſponte ſe recepiſſet.

III. Sunt alia hujus generis: ſed omnia æquat aut ſuperat RUDOLPHI Auſtriaci iſtud. Agebat Noribergæ, & rebus Imperii ac publicis intendebat: cum ad privatas eum vertit leviter mercator quiſpiam,

jus & vindictam petens in hoſpitem ſive diverſitorem ibi notum, à quo grandi pecunia fraudatum ſe ajebat. Nam bona fide depoſuiſſe apud eum in ſacculo *ducentas argenti ſelibras* (Marcas appellant:) quas illle impudentes abnegabat, injurioſe retinebat. Imperator de fide dictorum rogat: ille affirmat, ſed ſua fide, nec aliis (ut ſolet fere in depoſito) argumentis. Igitur Imperator, re perpenſa, aſtum adhibendum cenſuit, & veſtigiis verum indagandum. Quærit ab homine, ille ſacculus ſive vidulus cujuſmodi eſſet; Deſcribit formam: nec aliud Cæſar, quam ſecedere eum in proximum cubiculum, & præſtolari jubet. Habebat in animo evocare hoſpitem, ſed Fortuna commodius inſtituit, & ultro ad eum mittit. Nam veniunt primarii urbis cives, ut ſolet, gratulatum Principi, & ſalutatum; inter quos iſte infidus hoſpes. Norat adeo jamante Cæſar, &, ut comitas ejus erat, benigne & per facetias appellat: *Heus tu ſcitum illic pilleum habes mihi dona, & permutemus.* Ille arriſitpilleum libens dimiſit, & honori hoc factum duxit. Cæſar ſecedit paulum, quaſi publicum negotium avocaret; & fidum ac notum ejus

ejus opidi civem, cum ipſo pilleo illo, ad uxorem hoſpitis mittit cum mandatis. *Heus matrona, maritus jubet ut ſacculum illum talem ad eum mittas, opus habet: & ecce teſſeram fidei meæ hunc ejus pilleum.* Mulier agnoſcit pilleum, &, ſacculum deſcripſerat: itaque nihil ambigens aſcendit, tradit, quaſi ad maritum deferendum At ille recta ad Cæſarem, qui vidulum vocato tunc denique mercatori oſtendit: &, *Hicne eſt? & agnoſcis?* Affirmat, exſultat: tum & hoſpitem Imperator adhibet, &, *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam actuſat: quid ais? & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum*, dicere, *aut dementire: nihil ſibi rei cum eo eſſe, aut fuiſſe.* Denique Imperator ſacculum profert: ad cujus aſpectum ille confunditur, & animo ac lingua labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hoſpes infamiam recipit, atque etiam damnum, nam grandi pecnnia alia Cæſar eum mulctat. At Rudolphus omnium ore & ſenſu laudem: & decantatum in Germania ſatis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc, & ante, Principes dedi, qui ipſi & ſuo ore, ſtatim & de plano jus dixerunt, oriri pro moribus noſtris poteſt.

QUÆSTIO:

An ergo deceat, aut expediat, ipſum Principem jus dicere, reddere?

Ego putem decere, expedire, debere. Non alia res imperium magis aſſerit & oſtendit, quam hæc in bona vitamque noſtram poteſtas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam, quia contra potentes ſæpe cauſſæ aguntur; nec minores illi aut delegati judices, ſatis in eos oris, aut roboris, ſemper habent. Severior igitur ita, ſed & brevior Iuſticia; & tricis remotis ſupremus ille decidit. Addidi, debere, quidni? In *Politicis* docui, reges juſticiæ fruendæ cauſſa primitus inſtitutos. Si hoc fine, cur munus ſuum refugiant? Homerus audiatur:

> Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
> Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ
>
> *Unus rex, cui conceſſit Saturnia proles*
> *Sceptrumque & leges, ut judicet & dominetur.*

Leges & jura Deus in manu ejus, cum ſceptro

ſceptro poſuit: hoc oſtendit & præfert, illas aliis demandet? Non debet: & vel veteres ab omni ævo, in omni fere orbe, reges videat: jus ipſi dixerunt. Hæc & plura in iſta parte ſunt; ſed & alia acres habet aſſertores. Ajunt, incommoda multa fuiſſe, & eſſe, ſi Princeps iudicet, iiſque animadverſus, ad hodiernam hanc rationem ventum. Primum ecce, da imperitum Principem: qui par erit? qui non faciet recta curva? Item, da ineptum in ſermone, in geſtu; quid niſi irriſui ſe exponit? Amplius, crebra hæc oſtentatio ſui, & in populo locutio, nónne vulgat Principem, & detrahit majeſtati? Quarto, vel ſevere judicabit, & Odium pariet; vel remiſſe, & Ius violabit. Melius ergo, res aſperas, & ſine bona gratia, in alios inclinari. Quinto denique, ſunt nunc Curiæ majores minoreſque, & cuique rei ſtata ſua judicia: quid Principem in novas curas arceſſimus, varie & affatim diſtractum? Quin melius tutiuſque, nil novare, & ſi quid in jam ſtatutis labat, firmare & vincire. Iſta nec male, nec abs re prorſus dicuntur, fateor: ſed reſponderi tamen poteſt, &, juſticiæ cauſſa, debet. Primum de Imperitia, dico pluri-

plurimum & Principem, & quemcumque alium, natura dvce in magnis aut enormibus cauſſis judicare poſſe, nec opus grandi ſcientia (ad hanc rem) Juris & Legum. Da ſimplicem, da probum, affectuum expertem: audeo dicere, rara cauſſa erit, in qua verum, aut quod juxta verum, non videbit. Imo Deus plerumque inſpirat, & talibus mentem movet, quod ſacer ille ſcriptor voluit: (*Prov. cap.* XVI.) *Divinatio in labiis Regis, in judicio non errabit os ejus.* Et tamen fac interdum caligare: quid? nónne in aperto remedium, & damus ei Adſeſſores? damus, comitentur eum ad hæc talia exeuntem, nec auxilii ſolum cauſſa, ſed decori. Atqui in ſermone aut geſtu aliquis ineptus eſt. Scio eſſe, & tamen ſi alibi loqui eos deceat; hic vel maxime, in re ſevera, gravi, paucorum verborum. Itaque aut Principem talem mutum, niſi forte in cubiculo, faciant: aut patiantur & hic loqui. Et ſi talia exempla rara ſunt: cur adducimus, aut inſiſtemus? Ad tertium: Vulgat ſe nimis ita Princeps. Fortaſſe, ſi in rebus aliis: at hæc per ſe talis eſt, ut reverentiam ſui gignat, vel terrorem. Vidimus in cottidianis iſtis

judi-

judicibus, quam plebecula eos veneretur & timeat, etiam illa innoxia, & cui nihil cum iis negotii eſt aut fuit. Bene à Deo ita; facti ſumus, vereri hoc numen & nomen ipſum Juſtitiæ, & quicumque ei adminiſtrant. Quanto magis in Principe, ſi ſe non mandare tantum (in occulto id fit) ſed exercere, cum ſumma poteſt arte, oſtendat? Et ſane nihil hic familiariter aut comiter fit: verba, geſtus, aſpectus, apparatus, omnia triſticiæ aut ſeveritati propiora. Ergo hoc faceſſat: quartum videamus, de Odii metu. Incurret in id, inquiunt, ſi ſevere judicat; in Injuſticiam, ſi remiſſe. Extrema accipiunt, & eunt extra ipſa Juſtitiæ metas. Quid? an ſemper damnationis materia? fac eſſe: in ea ipſa certe alter ſic deprimitur, ut alter allevetur. Hunc lædis, illum juvas: ergo ab illo Odium, ab hoc Gratia, paria ſunto. Sed nego, etiam in ſeveritate crebra, odia excitari populariter: & contra eſt in rectis animis, qui acclinant ſe magis ad tales & attrahuntur. In aſpectu illa offendunt; cogitata & cum uſu publico collata, delectant. Vidéſne ut in medicina quoque triſtia & tætra ſæpe propinentur, ſed ſalutis cauſſa?

itaque ab hoc fine, adeo non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in *Iuſtitia*? à cujus acerba ſectione aut uſtione ſalus generis humani pendet: & quis id vel è plebe neſcit? Jam de remiſſione, non abnuo naturas quaſdam ad mitiora ſemper inclinare: & quid mali erit? imo ſit nobis talis *Princeps*. Nam hunc ſic clementem ratio tamen reget, & norma juris & legum excitabit: nec deerunt, qui ad utiliora & triſtiora, cum opus erit, flectent. Aliqua verò interdum remiſſio, plane ex uſu erit, ſi tamen terror iſte, & ſub magno judice, præivit: *Ignovit* illi *Princeps*: ſed metu. ſed ignominia perfuſo. *Ignovit* illi *Princeps*: ſed *Princeps*, id eſt, ſine corruptela, aut affectu alio ſordido, humanitatis tantum amore. Hoc ipſum quam Amorem omnium concilìet? & verum eſt, ſi opportune adhibeatur. Ultimo, nobis Mos opponitur. & Conſilia ac Curiæ jam definitæ. Equidem cum More haud temere pugnem: ſed quam vetuſto? Avi vel proavi noſtri aliter fecerunt: vide quam longinqua repetamus. Quin totum hoc de perpetuis Curiis judicum nuperum eſt, & è Gallia ad nos manavit,
Con.

Cuncludimus, & moderamur: Principem decore & utiliter jus dictururn, ſed aliquando: id eſt, vel certis temporibus, ut id ſciri poſſit; vel in cauſſis gravibus, ſive atrocibus; vel denique, contra potentes aliquos, & partibus graves. *Caroli Magni* legem, quæ exſtat, traxerim in exemplum: *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni hebdomada unum diem ad cauſſas audiendas ſedere volumus. Populo autem dicitur, ut caveat de aliis cauſis ad nos reclamare, niſi de quibus aut miſſi noſtri, aut Comites, eis juſticiam facere noluerint.* Ecce erant illo ævo paſſim in oppidis & pagis etiam *Comites* ſive *Graviones*, qui communiter jus dicebant: interveniebant extra ordinem & *Miſſi* ſive Delegati à Principe, qui idem. At *Carolus* ipſe tamen audire cauſſas voluit, idque hebdomadatim: cauſſas ſcilicet graviores; aut in quibus læſio aut injuria interveniſſe ab ipſo judice videbatur. Si non alius in hac re fructus, quantus iſte eſſet? Coërcere hoc modo judices, & vigilantes attentosque reddere: cum Principem cogitarent judicii ſui judicem, & forte vindicem mox futurum. Sed Exempla, pro inſtituto, hîc addamus.

I. PHI-

I. PHILIPPUS MACEDO, de communi tunc more, crebro jus dixit. Sed cum forte in via, & alio feſtinantem, mulier de re ſua appellaſſet, negavit *Sibi vacare*. Tum illa audacter: *Noli igitur regnare*, quaſi admonens, ſive exprobrans, regium hoc ita munus eſſe, ut ſine eo legitimus rex non eſſet. Admiſit, & muiierculam ſtatim audivit, & ſi quis alius inibi vellet.

II. Aliter DEMETRIUS *Poliorcetes*, in eadem Macedonia rex: qui per proterviam illuſit etiam ſupplicibus. Nam cum libellos adeuntium benigne in via accepiſſet, quaſi lecturus, & cogniturus: mox cum ad pontem Axii fluminis veniſſet, excuſſo chlamydis ſinu, omnes in ſubjectam aquam abjecit. Non impune, nam Macedones, qui talem *Philippum* ſuum non viderant ſive audierant, mox ſpreto illo ad *Pyrrhum* tranſierunt, & Juſtitiæ deſertorem deſeruerunt. Merito, merito ſic habeant, & luant.

III. AUGUSTUS Cæſar, quam aliter! *qui jus dixit aſſidue* (ait Suetonius) *& in noctem nonnumquam.* Quod ſi infirmior etiam eſſet, & à corpore minus valeret; lectica pro Tribunali poſita, & in ea recubans, vel etiam domi, jus reddebat. Quid ad hanc diligen-

gentiam addi poteſt, præter *Euge*, & *Belle*?

IV. Jam CLAUDIUS Imperator item aſſiduus, imo & ſuis ſuorumque ſolennibus diebus, atque adeo feſtis & religioſis, non abhorruit juriſdictionem.

V. Omitto vetera, in ipſa Gallia vicina, CAROLUS *Octavus* patrum ævo rex, ſub finem vitæ rebus jam attentior, omnibus ſeptimanis binos dies deſtinavit juri in publico reddundo: idque aditu tam libero, ut nemo vel è fæce plebis regio conſpectu affatu arceretur.

VI. Sed dixi, utiliter imo neceſſario (quid enim ſi res ſubtilis, aut in legum ambiguitate ſit? Adſeſſores adhiberi, quod plerique Romani Principes, aut provinciarum Præſides, fecêre. imo ALEXANDER *Severus* (*Lamprid. in ejus vita,*) *negotia & cauſſas prius à ſeriniorum principibus, & doctiſſimis Juriſconſultis, & ſibi fidelibus, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad ſe referri præcepit.* Provide. jus ipſe dixit, ſed inquiſitum prius & evolutum. Sed alia hic etiam

QUÆ.

QUÆSTIO:

An Curias, & ordines Judicum perpetuos eſſe conveniat?

Hodie ſic habemus, nec cum Princeps intendit, & velut cenſuram interdum exercet, improbemus. Tamen ſuæ etiam rationes ſint improbandi. Ut, quod tempore omiſſiores ſegnioresque fiant. & aſſidua Juſticiæ tractatione, minus ejus reverentes. Redditur enim cottidianum opus, & cum tædio aliquo aut faſtidio uſurpandum Secundo, factio aut coitio facile oriri poteſt, & ſuperba etiam quædam dominatio. quod Livius (*Lib.* XXXIII.) notat in *ordine judicum perpetuo* apud Carthaginienſes, & *qui unum ejus ordinis, idem omnes adverſos habebat.* idque inter cauſſas lapſæ illius reip quidam habent. Tertio, corruptelæ interveniunt: & quibus ex diuturnitate ſecuritas adeſt, facile aures & manus iis laxant. Itaque ut in aliis imperiis, brevia plerumque meliora, & peccare minus obnoxia: ita quidam hîc cenſent, & mutandos eſſe. Romani ita. qui Decurias Judicum ſcribebant ex hone-ſtiſſimis,

ſtiſſimis, & ex cenſu (ne paupertas ad culpam impelleret:) ſed non eas omnes aſſidue judicare volebant, dumtaxat quotannis certum & neceſſarium numerum ſorte legebant, reliquis tunc feriatis. Sed re tamen bene examinata, cum jam ad hanc multitudinem legum, & ex ea tricas aut captendulas venium: bonum eſt perpetuos eſſe, eoſque juris bene peritos. Quod ad *Omiſſionem* aut *Coitionem*: Princeps facile arcebit, ſi, ut di xi, iis intendit. Quod ad *Corruptelam*: idem, ſi ſtipendia & premia digna donat. Operæ eſt ex Annalibus Turcarum inſerere, quod huc mire faciat. BAIASITES *primus*, cum fraudes & injurias *Cadiorum* ſuorum (ita Iudices vocant) ſæpe jam audiret: commotus denique *Neapolim* omnes ad ſe venire jubet, ibi in domum quamdam includi, & igne injecto comburi. Faciendum erat: cum *Alis* Baſſa, ut prudens, rationem quæſivit, & repperit, Principis molliendi. Habebat Bajaſites Æthiopem puerum, garrulum & lepidum, inter delicias: hunc inſtructum quid diceret, faceretque, ad Principem miſit. Venit igitur in meliore veſte, & ornatu omni: *Quid hoc rei?* inquit Princeps: *quid extra*

morem

morem hic veſtitus? Æthiops: *Ut peregre eam, & ableger à te ad Imperatorem Conſtantinopolitanum.* Princeps: *Ad illúmne hoſtem noſtrum? quid facturus?* Æthiops: *Nempe* (Sunt monachi Græcorum, aut religioſi) *Calogeros aliquos arceſſiturus, ut nobis jus dicant: quoniam Cadios tuos omnes vis occiſos.* Princeps: *At ô mi Æthiopille, nunquid iſti periti legum noſtrarum ſunt?* Hic Alis Baſſa opportune interloquitur: *& non ſunt, ô Domine: cur peritos igitur tollis? Nam,* inquit, *cur male judicant?* Iterum Alis: *Ego Domine cauſſam edam, Hi noſtri ſtipendium è publico nullum accipiunt, capiunt igitur mercedulas à privatis. Hoc corrige, eos correxiſti.* Placuit conſilium Bajaſiti: vitam illis dedit, Ali poteſtatem in hac re, quod ex uſu eſſet, ſtatuendi. Ille decrevit (& poſtea manſit) *Ut cuicumque hereditas tot millium Aſprorum obveniſſet, is in ſingula millena Cadio ſuo daret Aſpros vicenos* Amplius: *Ut in matrimoniorum, & ejuſmodi contractuum, inſtrumentis, item vicenos*. Ita inopiæ ſubventum, & ſimul Juſticiæ, quæ laborabat. Alia munera nefas accipere, nec certe, quocumque colore aut velo, decet. Ægyptius rex Judices ſculpi fingique juſſit velatis oculis, truncos manibus: ſigni-

ſignificans, nec affectu flecti, nec muneribus capi debere. Aliquid laxant quidam, ut duntaxat levia munera, & cibaria: item poſt ſententiam latam: quæ talia, quid niſi rimam primo, tum januam patefaciunt corruptelæ?

CAP. X.

DE LEGIBUS.

Eas nec multas, nec item lites, probari.

LEGES in republica, ut medicamenta, eſſe debent: atqui nec hæc multa aut varia probentur: non item illæ. Plato veriſſime, Ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτοις, καὶ βίοι μοχθηροί. *Quod ubi plurimæ leges, ibi &* LITES, *itemque* MORES *improbi*. Deus bone, quam rem tetigit! & uſus ubique gentium, aut temporum, hoc affirmabit. Maneamus in Romana republica, paucas ea initio habuit paullo plures. Decemviri addiderunt, & ita ad Principes fere manſit. Tunc ſane plures, & à Juſtiniano plurimæ, quibus utimur; *Lothario* Imperatore, cum diu ſiluiſſent.

eas reducente. Nam Gallia, Hiſpania, Germania, earum ad id ævi fere expertes erant. Receptæ igitur ſunt: & quo fructu; Certe illo litium; nemo negaverit: quæ ex eo nimium quantum ſuccreverunt. Europam vide, & mentior, niſi maxima ejus pars circa iſtas occupatur. Alii judicant, alii inſtruunt, alii agunt, &, qui miſerrimi ſunt, eas habent. Bone Lothari, manes tui per me quieſcant: ſed roſæ aut lilia ſepulchrum tuum non ornant, qui tot tricas & ſpinas nobis ſeviſti. Nam quæ tam clara cauſſa eſt, quæ non aliqua lege, lege? imo interpretatione (nam & has admiſimus) obſcuretur: Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta eſt Cauſſidicina, & perite captare aut capere laudē habet. Atqui opus eſt, inquiunt, multitudine: ut varii factorum eventuumque velut vultus & ſpecies diſcernantur. Nam ſi paucæ leges, quid? an judici libera pleraque relinquentur? feneſtram ſive oſtium ad iniquitatem pandemus? Non ego cenſeo: ſed neque ſic judicem coërceri. Obſecro, quæ illa copia eſt, quæ omnia comprehendat, aut diſtinguat? ipſum Juſtinianeum jus vide: hic deficit, & multa ex ſimilitudine, aut obſcuris ex eo argu-

argumentis, judicantur. Imo ubi copia, plus intricati erit: & ſemper argutia aut calumnia in ſinu aut receſſu hujus illiuſque legis latebit, & ſe defendet. An non videmus cottidie? præter jus illud Romanum, Statuta & Decreta opidatim, pagatim, populatim habemus: claudimur undique, & velut obſidemur, à legibus, at litium tamen copia, quanto non alio ævo, & controverſiæ aſſiduæ ſuper ipſo jure, aut querelæ. Pulcherrima Strabonis (Lib. VI.) nota eſt, & vel aureis litteris ſignanda: *Zaleucum illum Thuriis olim* PAUCAS *&* SIMPLICES *leges dediſſe; ſed ſecutos, alias per ſubtilitatem & nimiam curam addidiſſe: ex quo factum ſit, ut celebres magis quam boni redderentur.* Additque dogma quantivis pretii: Εὐνομεῖσθαι γὰρ οὐ τοὺς ἐν τοῖς νόμοις ἅπαντα φυλαττομένους τὰ τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς ἁπλῶς κειμένοις. *Bonis enim uti legibus, non qui omnes iis ſycophantias aut calumnias cavent & excludunt, ſed qui* SIMPLICITER LATIS *firmiter inhærent.* Oraculum eſt, oraculum, non multæ leges bonos mores, bonum jus faciunt: ſed paucæ, fideliter ſervatæ. Atqui interveniunt calumniæ. Quid igitur? quo fine judex? quo Princeps eſt?

eſt? ille vir bonus & os Juſtitiæ, iſte potens,& viva ipſa lex, an non verbo uno decidet? Et da,quod alibi male: quid magni mali eſt? primum in re obſcura, & in qua haud valde interſit, Titius an Seius vincat. Deinde (vera dicam) in re parva: in agello, in prædiolo, in pecuniola: habeat, cui judex donat. Abſit tantum aperta iniquitas: neque aliter in maxima orbis parte hodie vivunt. Alterum in Platone,de Moribus malis, palam verum. Improbitas huic Cauſſidicinæ adhæret: excipio ſemper eos, qui ex dignitate & veritate jus habent. Ecce,ubi lites, nónne diſcordia: nónne odia deinde, injuriæ, & ſæpe cædes? Platonem (*v. de Legib.*) iterum: Οὐκ εἶεν ἄν ποτε πολῖται φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ἀλλ' ὅπου ὡς σμικρόταται καὶ ὀλίγισται. *Non fuerint concordes unquam aut inter amantes cives, ubi mutua multa lites judiciales ſunt: ſed ubi ea* BREVISSIMÆ, ET PAUCISSIMÆ. Nota hæc ultima: vult non Paucas ſolum lites,ſed Breves. Ego tecum. Nunc,ubi ſumus? una aliqua lis Metonis annum tenet. Fit involucris legum, fit ſordibus advocantium: & comperendinationes iſtæ ad quæſtum: &

& lucellum eunt. Per Symplegadas navigatur Colchos & aureum vellus. Quid jam in ipſis litigantibus? pervicacia eſt, & ſæpe impoſtura, aut improbitas: *Neque enim bona Conſcientia* (ait ſcite Celſus) *ſed Victoria, litigantis eſt præmium.* Enimvero nec publice ſic expedit, nam quanta pars hominum in iſtis dedita? in ſcolis, in foris, in curiis: & pulchrius meliuſque ſit, in agricultura, in mercatu, in militia, & quæ majoribus noſtris ſtudia fuere. Ut concludam, (& ſatis fucos irritavi) Princeps lites minuat, Princeps & leges minuat, pro meo ſenſu. Ut imputata vitis late ſe ſpargit, & infructuoſa eſt: ſic Jus profecto illud vetus, & labruſcas jam pro uvis gignit *Juſtinianus* ipſe olim reformavit, & novavit; ante eum *Theodoſius*, poſt utrumque *Carolus Magnus*, & tum *Fredericus*, Imperatores; denique in Hiſpania rex *Alfonſus*. Quid? Principibus hodie potentibus & magnis, non idem jus ſit? habent, ſumant. His monitis robur ab exemplis etiam demus.

1. C. JULIUS *Cæſar deſtinabat* (ait Suetonius) *jus Civile ad certum modum redigere, atque ex immenſa diffuſaque legum copia,* OPTIMA *quaque*

quæ & NECESSARIA *in pauciſſimos conferre libros.* Fata invidêrunt.

II. VESPASIANUS[*], poſt bella civilia, *cum etiam lites ubique majorem in modum excreviſſent,* (iterum Suetonius) *ipſe ſorte elegit qui judicia, quibus peragendis vix ſuffectura litigatorum ætas videbatur,* EXTRA ORDINEM *dijudicarent; redigerentq; ad* BREVISSIMUM *numerum.*

III. Et vero extra ordinem ſic eligi, ubi reformatione opus, utile: fecitque JUSTINUS *Curopalates* Imperator Byzantii. Cum enim ipſe morbido corpore eſſet, ac raro jus diceret; injuria & lites creverunt, adeo ut pro deſperata res pæne (Byzantii præſertim) videretur. Ecce adit eum quidam, & ingenium operamque obtulit ad coërcendum, ea lege, ut ipſe Præfectus plena poteſtate in tempus certum eſſet. Annuit Imperator, ſumit poteſtatis infulas, & pro Tribunali ſedet, ac primo accuſatur ex compoſito apud eum unus ex illuſtribus Senator, in Aula ipſa gratioſus; accuſatur, ſpernit ſe ſiſtere, & contemptim, præter ipſum tribunal, in Aulam pergit. Pergit extemplo & Præfectus, videt Principem in convivio, & ibidem hunc reum. Nihil

deteni-

deterritus! *Imperator,* inquit, *juri dicendo Præfecturam à te habeo: & ab ipſo te auxilium & præſidium merito ſperabā. Nam quid? vides his oculis homines palam injurias, & legum non fractores ſolum, ſed ſpretores aut illuſores, in tua domo, gratia, menſa eſſe. Itaque inſignia hæc tibi habe irrita poteſtatis: ego abdico.* Imperator mirari, & excitari: *Tu vero,* inquit, *quod es eſto: & jus tuum vel in me, quidni meos? exerce. Duc, ſi peccavi, ſequor: duc, ſi iſte hic alius, & ſequetur, aut trahetur.* Præfectus jam animi erectior, oculos & manus in illum Senatorem conjicit, per apparitores renitentem etiam trahit: atque in judicio convictum damnatumque, primum verberibus afficit, tum & grandi pecunia mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concuſſerat, multos terruit: & in paucis diebus vim & vitam Juſticia recepit,

IV. Sed de iis, qui lites aut leges minuere voluerunt, CAROLUS etiam *Novus* in Galliâ nuper fuit, is prurigini ſiſtendæ, vectigal judiciarium excogitavit, *Ut quicumque litem ordiretur, deponeret & dependeret in fiſcum Regium duos aureos, recipiendos ſi jure litigaſſe iudicatus eſſet; ſi ali-*

ſi aliter, omittendos. Sed non diuturnum id fuit : & leve etiam remedium in grandia & vetera mala.

v. Severius, & fortaſſe utilius, illud IACOBI Aragonum regis, qui litibus & litigioſis ſemper infenſum ſe præbuit : & ex iis *Semenum Radan*, (∞.CCCXXVI.) inſignem & primarium ea ætate Iuriſconſultum, quod ejus argutia aut malicia multi ſe afflictos quererentur, Prævaricatoris lege poſtulatum, regni finibus ejecit.

VI, Quid GALEACIUS Dux Mediolanenſium ? cum aliquoties audiſſet vafro ingenio Cauſſidicum eſſe, qui lites ſerere, & ſatas producere atque alere, etiam in liquido jure poſſet : hominem ad ſe accitum affatur. *Debeo*, inquit, *Tictori meo centum aureos, non lubet ſolvere : tu ecquid tueri me in jure, & rem protollere potes?* Annuit largiter, & Principi prompte ſe dedit : ſed iſte ei malum. Nam fraudis ſic confeſſum, verbis prius increpitum, laqueo publice necari juſſit.

VII. Heu, percutiunt hæc aures tabularum! deſino : ſi HAHUMETANUM ſive *Turcicum* judiciorum morem, & in iis brevitatem, explicato. Qui alium in jus vocat, ne lictorem

rem quidem aut publicum apparitorem adhibet ad vadandum: ſed ipſe adverſarium adit, & coram teſtibus *ad Dei Juſtitiam* (ſic loquuntur) vocat. Hic nec verbo refragari auſit, ſed ſtatim una ad Iudicem ſive *Cadium* ſuum eunt. Ille autem ſemper paratus, totum diem ante ædes, ſub tecto aliquo ſedet, & copiam ſui facit. Iſti, nullo advocato aut cauſſidico, quiſque rem ſuam narrat; teſtes, ſi eos habent, adhibent: judex, ibidem re penſitata, in hanc aut illam partem decidit. Quod poſtea aliud alleges, aut approbes, nihil eſt: arbor ea cecidit, relevari aut erigi ultra non poteſt. Quid? inquies, non interdum Iudices improbe, aut improbi? credo eſſe: ſed in rebus humanis nihil ſinceri eſt, & eligenda quæ minus noxæ habent.

CAP. XI.

DEI IUSTICIA DIVINA:

Atque, eam rebus intervenire.

PRINCIPI Iuſticiam commendavimus; ſed ut magis, diſcat, à

Deo interdum aſſeri, ſiquis violat, aut contemnit. Exempla mira, & ſupra fidem videantur, ſed fidis, aut certe priſcis auctoribus ſcripta.

1. *Friderico Ænobarbo* Imperatore, Antiſtes Moguntinus fuit (∞.C.LI.V) HENRICUS, vir pius, tranquillus, ſuarum rerum: & ideo Romæ accuſatus ut ineptus ſive inutilis muneri, quod gerebat. Acceſſit *Arnoldus*, qui poſtea in locum ejus venit, & fertur ab ipſo Henrico miſſus ad purgandum, igni oleum addidiſſe, & purpuratorum quoſdam patrum corrupiſſe, & in ſe vertiſſe. Eo ventum, ut Cardinales duo Moguntiam miſſi, de cauſſa quæſiverint, Henricum damnarint, abdicarint, Arnoldum illum ſubrogarint. Henricus patienter id ferens, hactenus queſtus eſt, ut diceret: *Iniuſte judicaſtis, appello igitur ad* IESUM CHRISTUM, *æquiſſimum judicem, ibi me reſponſurum exhibebo, venite.* Illi joco eludentes: *Cum præceſſeris, nos ſequemur.* Profecto factum eſt, nam ille poſt annum fere & dimidium fato conceſſit: rumore ad aures Cardinalium delato, iterum illudentes, *Ecce præceſſit*, inquit, *nos ſequemur.* Secuti ſunt, & uno die uterque ſubito obierunt. Addunt Annales

de

de genere mortis, quæ filio: nec aſſenſum huic narrationi firmiter etiam dono.

II. Firmius *Lamberto Schafnaburgenſi*, egregio, ut illa tempora tulerunt, ſcriptori: qui narrat, BURCHARDUM Epiſcopum Halberſtadienſem (∞.LIX.) iniquam diu litem cum *Abbate Herveldenſi* foviſſe, ſuper decimis Saxoniæ, quas Epiſcopus monachis ereptum, ſibi vindicatum manu magis, quam jure ibat. Neque ſpes aut ratio erat valenti adverſario reſiſtendi: cum Abbas, paucis ante mortem diebus, Comitem Palatinum *Fridericum* ad ſe vocat, & extrema hæc mandata ferre Antiſtiti rogat: *Se quidem lite imparem, lege meliorem, cedere; atque etiam vita cedere, ſed Deum judicem futurum, ad quem appellaret. Pararent igitur ſe ambo, ut cauſſam in Tribunali dicerent, ubi gratia & potentia ſpretis, ſola juſtitia poſſet polleretque.* Neque diu poſt Abbas ipſe febri obiit, ſtatimque Antiſtes, cum equum conſcendere vellet, ut fulmine ictus, concidit; deſiitque in vocibus, *Abripi ſe ad divinum tribunal, ibi judicandum.* Hæc, mira quamquam, fidem merentur à tradentibus, & ex uſu etiam vitæ eſt credi.

III. Cer-

III. Certiſſimum vero habetur, quod CLEMENTI *Quinto* Pontifici Max. evenit. (∞. cc. XIV.) qui cum *Templarios*, cætum religioſum, & diu bonum atque utilem, Viennæ in Concilio damnaſſet, & in ſodales ferro atque igne paſſim vel animadvertiſſet, vel (ut alii) ſæviiſſet: à pluribus eorum citatus ad Tribunal ſuperum, paullo plus anno poſt obiit, quaſi ad vadimonium obeundum à ſupremo Prætore arceſſitus.

IV. Sub idem tempus (quod admirationem auget) in eadem cauſſa PHILIPPUS rex Galliæ: cui bono damnationes illæ fuiſſe putabantur, opibus ad eum tranſlatis & confiſcatis. Si à caſu, miremur: ſi à Deo, vereamur.

V. At res etiam nota, & cognomine prodita in FERDINANDO *Quarto* Hiſpaniæ rege, (∞.ccc.x11) ipſo illo ævo ſi non anno Bello & pace bonus, habebatur, ſed in judicando præceps aut rigidus, & ad ſæviciam inclinare videbatur. Fuit, ut *Carvaialii* duo fratres *Petrus* & *Ioannes*, ſuſpecti eſſent in occulta cæde *Benavidii*, primarii viri inter nobiles. Sed ſuſpecti: neque teſtibus, aut aliis probationibus convicti. atque crimen ſane, vel in vinculis, faſſi Tamen, ut

rex

rex erat, duci eos jubet, & de rupe alta præcipites dari. Cum id fit, clamant & vociferantur, *Innocentes ſe mori: & quoniam regis aures juſtiſſimæ defenſioni obſtructæ eſſent, ſeſe igitur ad ſummum Iudicem provocare, & regi diem dicere, ab iſto (qui ſibi ultimus eſſet) trigeſimum.* Dicta nihil valuerunt, ſententia tenuit: etiam ipſorum vadatio, nec tempore nec die fallax Nam cum rex, animi ſecutus, *Alcaudetem* in caſtra abiiſſet, contra Mauros: ibi morbo ſtatím tentatus, ſed levi, *Giennium* ſe contulit; atque ecce VII Idus Septembris, id eſt, ipſo trigeſimo à ſupplicio die, in lecto exanimatus repertus eſt, in ipſo ætatis flore, annos natus XXIV. menſes novem. Quis neget, divinum, aut Geniale aliquid hîc interveniſſe, ſed ſupremo Numine conſciſcente?

Diſcite Juſtitiam moniti, & non temnere divos

CAP.

CAP. XII.

DE CLEMENTIA.

Eam quoque Principi decoram utilemque eſſe.

DECET ſane magnos animos & fortunam lenitas: & , quod notes , non niſi in eos cadit. Barbari aut viles homines, ubi licentia adeſt, plerumque ſævi ſunt: mites in ea & moderati , ingenui ſanguinis & ſtirpis.' Sed quid? inquies: ad hanc ego Principes invito, quæ adverſa juſticiæ, & ſolvere eam videtur? Videtur: in re non facit , imo eundem utraque finem & ſcopum habet. Juſticia ſeveritate & metu emendat Clementia benignitate & remiſſione. Illa pœnam , hæc veniam dat: ſed cum judicio utraque , & ubi debet; & addam à quo debet. Non enim quorumvis eſt Clementia; ſed eorum qui in ſuprema poteſtate conſtituti ſunt , & temperare aut flectere ex uſu aliquo leges poſſunt. Eſt, ut verbo dicam, Principum. Itaque definitur à Seneca, *Clementia*, (11 De Clem, c. 111) *lenitas ſuperioris in inferiorem, in conſtituendis*

tuendis pœnis. Ais, *Conſtituendis?* in parte verum eſt: ſed adde & partem alteram, *in remittendis* Nam & Clementia hoc ſolet. Sed eſt *ſuperioris*! & *nihil pulchrius*, ait idem Sophus, *in faſtigio collocatis quam multarum rerum veniam dare, nullius petere.* Quarum autem rerum? nec enim omnium, & multa lex adſtringit non reſolvendas: ſed earum fere, quæ Principem ipſum tangunt, ut ſunt Injuriæ, Calumniæ, Violentia: & quæ alia meritam pœnam habeant, ſed contentus poteſtate, remittit & donat. Cogitat publicum ſe parentem eſſe, ut autem privati iſti parentes liberos peccantes ſæpe caſtigant, interdum virgas modo oſtendunt, & metum incutiunt pro pœna: ſic ille facit, & faciendo ſic emendat. Mirum enim & varium ingenium hominum. quoſdam benignitas, & ex ea reverentia; quoſdam ſeveritas, & ex ea terror, meliores faciunt. Princeps utitur omnibus, ad dictũ hunc uſum. Eſt & communiter illud dogma veriſſimum: *Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis*: & in domo mea ac familia ſum expertus. Plura ſuper hac Virtute liceat; ſed pudor ſit poſt Senecam; cujus aurei libelli duo, & Principibus merito legendi,

ſatis eam revelant. Nos exemp a pro more,demus : quam multa ea ſunt ? & nemo magnus laudatuſque Princeps ſine iſtis.

1. Sed agmen ducat divinus ille dux, MOSES. Qui cum populum ex Ægypto cæleſti voce & monito, claris miraculis adſtipulantibus, eduxiſſet: iſti tamen idemtidem ingrati,refractarii, rebelles erant. Nunc carnem, nunc panem aut aquam petebant; ita petebant, ut voces protervas, & pæne lapides ac manus, in illum mitterent: ſed tamen illa, & veniam etiam, dedit. Nec vulgum modo procacem habuit: etiam proceres,etiam proximos, & ecce *Aaron* frater & ſoror *Maria*, in mitiſſimum virum inſurrexere: qua cauſſa? privata,& levi, quod Æthiopiſſam quæ animo ejus collibita eſſet, uxorem duxiſſet. *An huic ſoli*, inquiebant, *Dominus locutus eſt? nonne & nos cæleſtem vocem auribus his accepimus?* Et jam ſe Moſi non opponebant ſolum,ſed æquabant: cum Deus pro *viro mitiſſimo ſuper omnes homines* (ita Scriptura appellat) iratus eſt, & Mariam vitiligine ac lepra ſubito percuſſit. Quæ ſic cum fratre ad ſanitatem mentis reverſa, ad Moſem reſpexe-

ſpexerunt, ille ad Deum : & poſt ſeptem dies, precibus ejus ſincera putaque à morbo apparuit. Quid plures ſeditiones numerem ? fuere enim plures : ſed Moſes ille ſemper in manſuetudine conſtans, uſque eo amans & ignoſcens ſuorum, ut Dei iram vel hac voce ſedaret, *Dele me*, inquit, *de libro vitæ, potius quam ut hos tollas.* O bere divine vir! nonniſi ab æthereo Spiritu hic ſpiritus: & venerari magis in hac parte te fas, quam imitari.

51. Tamen & DAVID imitatus eſt: quis? ille quoque Deo & cœlo plenus, qui, cum *Abſolomus* filius fratrem *Ammonem* proterve in convivio interfeciſſet, & triennio apud avum maternum in Syria exſulaſſet, fractus et miſertus revocavit. Quid tamen? ille à ſcelere ad ſcelus majus, quaſi gradu facto, properat, et regno patrem pellit: vita quoque, ſi potuiſſet. David arma neceſſaria capit, *Joabum* Præfectum militiæ cum dilectis viris in illum mittit, ſed cum mandato, *Servate mihi puerum Abſolomum.* Adeo nec in iram, nec in vindictam exarſerat; et tunc quoque, cum ambiguo eventu arma caperet, ſolicitus de venia magis, quam de victoria eſſet.

ſet. At Deus pro illo exarſit & vindicavit, & filius non filius interfectus eſt: ſcis quam invito & dolente Luctus ejus in publico & iſta voces: *Fili mi Abſalome, Abſalome fili mi! quis mihi tribuat ut ego moriar pro te Abſalome fili mi fili mi Abſalome.* Proh ſuperi! ubi Orientales vos Reges, & hodie Turcici eſtis, qui patres, liberos, fratres interficitis, prompti libenteſque pro regno? iſte nec inſidiatorem ſcepṭri & vitæ, vita vult exutum; & exutum veris lacrimis luget.

III. Exempla hæc pæne ſupra hominem: at noſtræ ſortis PERICLES fuit, qui morti jam vicinus, & ſpiritu ac vita abeunte, cum amicos aſſidentes queri & lamentari audiret, atque alium prudentiam, eloquentiam, victorias, alium alia laudare: ille modice erecto capite, *Et quid hoc eſt?* inquit: *aut parva aut fortuna laudatis: at illud maximum omittit, quod nemo mea opera pullam veſtem ſumpſerit.* Mirum judicium! hoc vir ille magnus in ſummis ſuis laudibus ponebat, quod comes in omnes & humanus, numquam acerbitatem aut vindictam exercuiſſet. Macte Pericles, vel hoc nomine cognomen *Olympii* meruiſti: qui ſic extra iſtos turbidos affe-

affectus, ut nulla non dicam crudelitas, ſed aſperitas, mentem tuam obnubilarit.

IV. PHILIPPUS Macedo, non major Alexandro: ſed fortaſſe melior & certe moderatior: is, inquam, Philippus famam & immortalitatem vel ſola hac virtute meruit. Amici ſtomachabantur & deferebant, quod Peloponneſii tot beneficiis affecti, criminarentur eum, atque adeo ludis Olypicis exſibilarent: ille in jocum rem vertit. &, *Quid ergo*, inquit, *facient ſi læſi à nobis fuerint?* Idem, ſuadentibus, ut ſeverius paullo cum Athenienſibus ageret palam ingratis: *Nihil agitis*, inquit: *an ego, qui ad gloriam omnia refero, theatrum gloriæ meæ evertam?* Sciebat, Athenienſes ingenio & ſtilo valere: eoque, etſi alibi humaniſſimus, hic magis eſſe voluit, ut hanc quoque materiem & amandi & prædicandi præberet. At illud in hoc ipſo incredibilis non clementiæ, ſed & patientiæ, quod cum iidem Athenienſes legatos ſuper aliqua re ad eum miſiſſent, atque ipſe benigne audiſſet atque indulſiſſet; dimittens, pro cumulo adjecit, *Ecqua alia in re gratificari iis poſſet?* Hic Democha-

res è legatis, *Ita vero*, inquit *ſi te ipſe ſuſpenderis*. Hem vocem et convicium importunum, ut rem dicam, flagro aut cruce dignum! Itaque amici et adſtantes exarſerant: ſed compeſcuit ſe et illos Philippus, ac Therſitem illum nulla vel re, vel voce acerbiore, læſum dimiſit. Tantum hoc ad legatos alios, *Nunciate Athenienſibus, impotentiores eſſe qui iſta dicunt, quam qui comiter audiunt.*

v. Ad Romanos flecto. Inter quos M. MARCELLUS qui Syracuſas cepit, jam tum cum cepit, clementiſſimi animi ſigna, in medio furore Martis, miſit. Parci civibus, qua potuit, juſſit: edicto, Nequis liberum corpus, manu, ferro, ſtupro violaret, ſervitia modo et pecuniæ prædæ eſſent. Sed vel ſic cum multa ſævitiæ aut libidinis exempla editum iri videret, ut in urbe per vim capta conſcendiſſe editum locum dicitur, et ſubjecta ea oculis, caſum eius, paullo ante ſic florentis, humentibus illis defleviſſe. Privatim etiam cum de *Archimede* ejuſque ingenio audiſſet, et vidiſſet; mandavit incolumem ſervari, et curæ hoc omnes haberent. Non mirum in rudi adhuc ævo, et Romanis ad artes iſtas parum factis?

Sed

Sed mandavit, etſi fruſtra,nam miles diſcurrens,cum Archimedem repperiſſet in pulvere figuras deſcribentem,et tota mente illuc verſa ignarum publici fati, interrogat gladio ſuper caput intento, *Quis tu?* Ille nihil, niſi puluerem ſuum manibus tegens, et,*Oro ne turba*,inquit. Ita miles indignatus,et contemni ratus, occidit. Hęc in Sicilia,et victoria: poſt ipſam iſta. Siculi parum grati,et ab inimicis ejus impulſi, queſtum ad Senatum ſuper eo venerunt, ſcilicet alienas etiam injurias adſcripturi. Conſul tum erat, et collega *Valerius Lævinus* forte in Senatu non erat. Itaque facile ei turbare aut diſturbare rem et homines, irritos illuſoſque dimittere. Non fecit, et audiri voluit,ſed cum collega adveniſſet: ſedit in ſubſelliis inferioribus, et finita accuſatione,cum Senatus illos faceſſere juberet; ille vero retinendos cenſuit, et ut ſuæ quoque defenſioni, non ut partes,ſed velut judices, intereſſent. Qua abſoluta, exceſſit curia, ut liberius ſententiæ dicerentur, ſed quid opus? clara ejus innocentia, iſtorum impudentia omnibus, atque etiam ipſis fuit. Nam ſtatim è partibus in fautores ſe transferunt, fiunt ſuppli-

 ces,

ces, atq; adeo patronum illum Siciliæ adoptant. & ſuſcepit, tam bona fide, ut præſentium oblitus, aliis ſuper alia beneficiis exornaret.

VI. M. etiam BIBULUS, etſi fortuna parum attollente aut proſpera ſemper uſus, tamen virtute, & hac animi clementia, excelluit. Duos filios præſtantiſſimæ indolis, cum in Syria Proconſul ipſe ageret, Gabiniani milites in Ægypto per ſævitiam, an proterviam, interfecerant. Eos *Cleopatra* regina, iram juſtam magnatis viri verita, comprehenſos ad ipſum miſit, arbitrio ſcilicet ejus puniendos: at ille, etſi in recenti dolore, patrem, &, aliquis dixerit, hominem exuit, ut humanitatem retineret, ac ſepoſita omni ultione, eoſdem ad Cleopatram intactos remiſit, vindicare potuiſſe contentus.

VII. Quem autem *Bibulo* adjungam? veterem collegam, JULIUM CÆSAREM? in omni quidem vita & propoſito hoſtes, ſed in hac virtute geminos, niſi quod copia vincit; qui omnes vicit. Ecce iam adoleſcens, in freto illo ævi, quam ſuſtinuit ſe & moderatus eſt? Captus à piratis, juraverat ſæpius, ſe cruci omnes ſuffixurum, ſi in poteſtatem

rede-

redegiſſet. Redegit, ſed tamen æſtuat. Homines crucifigat? crudele erat. Remittat? religio adſtringebat. In hac pugna naturæ & fidei, clementia viam repperit: & jugulari prius juſſit, deinde ſuffigi. Item ſub hoc ævi, *Cornelius Thagita* quidam fuit ex aſſeclis & emiſſariis Sullæ, homo nequam & ad bonorum cædem aut pericula factus. Is latitantem in civili diſſidio *Cæſarem,* tamquam Marianarum partium, acriter & ſagaciter indagarat, & ſubinde mutantem latebras, ægre, pretio (*Duorum talentorum*) accepto, dimiſerat: huic tamen in mutatione temporum, cum poſſet fortaſſe & deberet, nocere numquam ſuſtinuit, plane quaſi poſt nimbum & tempeſtates, non Æolo, non Auſtro, ultra offenſus. Iſta privatus aut impotens fecit: quid in imperiis mitior ſe ipſo illo privato? Initio bellorum civilium, cum quæri rigor & adhiberi conſilio ſoleret, ad reprimendum aut reducendum: ipſe clementiſſima via veniam, libertatem, vitam, omnibus non dabat ſolum, ſed ultro offerebat. *Corfinii* quid evenerit, dignum memorari. Tenebat hoc opidum *L. Domitius*, vetus & acer ejus inimicus, cum cohortibus triginta

*I*nerant ſenatores plurimi, equites Romani, et flos aut robur Pompejanarum partium. *I*pſe obſedit: milites vim non exſpectarunt, ſed inclinatis in Cæſarem animis, tranſire ad illum, dedere duces et opidum parant: et jam colloquia erant. Domitius ſibi prætimens, et ex conſcientia diffidens vitam ponere ſuo, quam Cæſaris, arbitrio (heu, quam ignarus ejus animi!) elegit. *I*taque ſervum medicum advocat, jubet venenum ſibi dari. *Quid deliberas?* inquit: *dominus rogo, & armatus rogo.* Servus quaſi paruit, ſed aſtu facinus diſcuſſit, nam ſoporem ei temperat pro veneno, et filio mox indicavit. Prævidebat ſcilicet futurum, ut hominem pœniteret præcipitis conſilii, maxime ſi ſpes veniæ à Cæſare eſſet. Atque ea ſtatim affulſit. Nam ille vir omnes honeſtiores ad ſe in caſtra vocavit, benigne affatus eſt; ad pacem et pacata conſilia hortatus, dimiſit cum rebus incolumes: et quo? ſtulticiam rideat aliquis; pleroſque iterum ad Pompejum. Sed hæc illorum, non Cæſaris culpa. Domitius interea cum audiſſet, atque experrectus eſſet, torqueri et angi de veneno: donec famulus metum diſcuſſit, rem aperuit.

ruit atque ille quoque recta ad Cæſarem,vitam , libertatem , pecuniam recepit. Eodem bello , in Hiſpania ad Ilerdam , cum hoſtes ad pacis neceſſitatem adegiſſet , & jam conditiones ferrentur, milites ſermones & convivia miſcerent , & ex binis caſtris una facta eſſent : en *Petrejus* & *Afranius*, Pompejani duces , ſubita pænitentia , an perfidia, arma capiunt , Julianos invadunt, occidunt ipſe , cum facinus reponere poſſet,& Pompejanos detinere,vel item occidere , illorum diſſimilis,ſui ſimilis , ſumma diligentia conquiri omnes juſſit , & remitti. In ipſa acie Pharſalica,medio ardore pugnæ , ita vincere voluit , ut perdere timuerit ; & vox ejus obequitantis paſſim excepta , *Parce civibus.* Atqui non fecit, inquies. Imo ille fide optima : nisi in acie , niſi reſiſtens , nemo occiſus eſt : & ſervare promptior , quam ilii ſervari. O inauditam, nec niſi cæleſtem, clementiam ! è tanto numero, tam pertinacium adverſariorum, non niſi tres (*L. Afranius* , *Fauſtus Sulla*, *L. Cæſar*) interfecti , poſt aciem, ejus juſſu ſive permiſſu reperiuntur : atque ii ſævi & crudeles in eum , & venia, quam ante impetraverant , iterata

 rebel-

rebellione, corrupta. Omnibus etiam ſuæ partis nominatim unum, quem vellent, ſervare & excipere ex hoſtibus conceſſit: denique tandem uno Edicto, etiam quibus nondum ignoverat, redire in Italiam, ad opes, honores, imperia, permiſit. In ipſius *Pompeii* morte, qui alieno ſcelere & invidia ceciderat, tantum à gaudio aut inſultatione abfuit, ut lacrimas non tenuerit: & averſatus homicidas, bello etiam mox perſecutus ſit, & cæde ac ſanguine manibus illius parentarit. Quin & memoriam ſtatuaſque ejus, diſjectas à plebe, reſtitui juſſit (cavillemur aut interpretemur, ut volumus) magno animo, & (ut ego cenſeo) vere miti & clementi. Verba ejus ex epiſtola quadam ad *Oppium & Balbum* notavi & amavi, iſta: *Gaudeo me hercules, vos ſignificare litteris, quam valde probetis ea quæ apud Corfinium ſunt geſta. Conſilio veſtro utar libenter, & hoc libentius, quod mea ſponte facere conſtitueram, ut quam leniſſimum me praberem, & Pompejum darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, ſi poſſumus, omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria uti. Hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & libera-*

liberalitate nos numinamus. Ex pectore ſunt iſta verba; & familiariter apud homines familiariſſimos prolata. Ego te Cæſar, ob alia tua & cauſſas belli, non nimis amo: in ipſo bello, & ob hanc clementiam, inter heroas numero, & meo calculo, hac quidem re DIVUS eſto.

VIII. Aliquid ab hac ſtirpe aut multum traxit OCTAVIANUS CÆSAR, adoptione filius, ſanguine ejus nepos. Is in republica varium clementiæ ſpecimen dedit, adeo ut in theatro cum recitaretur, *O dominum æquum & bonum!* univerſi oculos ad ipſum referrent, & voce geſtuque comprobarent. Sed in privata etiam vita (ubi natura maxime apparet, nec gloriam aut ſermonem ſibi proponit) præbuit inſignita exempla. Ut in *Diomede* ſervo ſuo diſpenſatore, qui, cum una ambularent, & repente ferus aper in eos incurreret: ipſe dominum abjiciens, manibuſque propellens, poſt eum latuit. Atque Auguſtus quidem fato, aut animo ſuo, ſervatus eſt; ſed & hunc nihil læſit, timori potius factum, quam noxæ adſcribens. Idem cum in Hiſpania *Corocotta* quidam famoſus latro eſſet, & paci publicæ ac privatæ diu infe-

infeſtus, præmium propoſuit, ſiquis hominem vivum adduxiſſet, (xxv. M. Philippicum) *decies ſeſtertium.* At ille, ſpe evadendi aut latendi abſciſſa, magno animo ad Cæſarem ultro venit: & *Quæſitus tibi Corocotta*, inquit, *ecce adſum: facies, quod voles, huic capiti.* Cæſar, ira omni depoſita, & memoria tot facinorum, non ſolum ignovit ei, ſed & præmium promiſſum (quia CorocottaCorocottam ſtiterat) appendit. Sed ſuperat priora hoc de *M. Bruto*: cujus ſtatua ærea, adfabre facta, Mediolani erat: credo, monumentum virtutis & modeſtiæ, qua Galliæ illi Ciſalpinæ ſub Cæſare præfuerat. Hanc, diu poſt, tranſiens Auguſtus conſpexit, & repreſſo gradu ſubſtitit: vocavitque coram omnibus ad ſe magiſtratus, quaſi in re gravi: & cum veniſſent, *Quid vos* ? inquit, *inimici noſtri eſtis* ? *& hoſtes meos apud vos habetis* ? illi timidi, nec gnari quo accuſatio ſpectaret, negare, & mutuo ſeſe intueri. Cæſar iterum, oſtenſa ſtatua: *Nonne hic ille eſt meus hoſtis* ? Tum vero illi ſerio trepidare, & muſſitare. Cæſar arridens, laudare etiam eos benigno vultu & verbis cœpit, quod judicium aut animum cum fortuna non mutaſſent: & ut

ut talis viri ſtatua maneret, porro præcepit. Duplex clementia, & in defunctum Brutum, cujus memoriam honorat; & in Mediolanenſes, qui rigide interpretantibus deliquiſſe in majeſtatem Principis videbantur.

IX. An dignus eſt, qui inter hæc nomina locum habeat NERO CÆSAR? monſtrum crudele, tætrum, ſed una voce meritum clementiſſimis accenſeri. Initio imperii, cum duo milites deliquiſſent, & morte puniendi viderentur; *Burrhus* Præfectus Prætorio, chartam de more ad Imperatorem tulit, ut is ſubſcriberet & mortem, & cauſſam. *Nero* allatam aliquoties rejecit & diſtulit: tandem cum repeteret & inſtaret *Burrhus*, nec ultra eſſet effugium, triſtis accepit, & cum hac voce: *Quam vellem neſcire litteras!* O dictum magnæ, utinam diuturnæ, lenitatis! O dictum, quod laudes magni *Senecæ* illius meruit, & libros de *Clementia* expreſſit! Amemus laudemuſque, vel hoc nomine.

X. Diverſi ab iſto uterque VESPASIANUS, pater et filius: qui ante Principatum et ſub initia, multo ſæviciæ et luxuriæ rumore, in ipſo mutati

tati in melius fuêre. Patris quidem quanta benignitas? qui & *Vitellii* hoſtis ſui filiam (adeo ſtirpem ex ea non veritus) ſplendidiſſime maritavit, dotavit etiam & inſtruxit. Atque idem, cum ſub *Nerone* interdicta ei aula eſſet, trepiduſque abiret: accurrit quidam ex Admiſſionalibus, qui aſpere eum compellans, & ſimul expellens, *abire Morboviam* juſſit. Hunc poſtea & Princeps, jam vitæ ſuæ anxium & deprecantem, non niſi joco aſperſit, & pariter *abire Morboviam* totidem verbis juſſit. Denique communiter hoc de illo Tranquillus: *Neque cæde cujuſquam unquam lætatus eſt, juſtis ſuppliciis illacrimavit etiam & ingemuit.*

XI. At filius TITUS, amor & diliciæ generis humani, nil niſi bonitas & lenitas, Pontificatum maximum ideo ſe capere profeſſus eſt, ut in ſummo ſacerdotio, puras à ſanguine manus ſervaret: & re præſtitit, *nec auctor poſthac* (verba Suetonii) *cujuſquam necis, vel conſcius, quamvis interdum ulciſcendi cauſſa non deeſſet, ſed* PERITURUM SE POTIUS, QUAM PERDITURUM *adjurans.* Duos patricii generis, convictos in affectione Imperii, ſatis habuit verbis monere, *ut deſiſte-*

deſiſterent. Principatus fato dari: à ſe ſiquid aliud vellent, peterent impetrarentque. Et ſtatim etiam ad alterius matrem, quæ procul agebat, ne triſtiore nuntio perſ[ve]lleretur, curſores ſuos miſit, qui & periculum filii nuntiarent, & ſalutem. Fratrem *Domitianum* ex profeſſo inſidiantem, & exercitus in eum ſolicitantem, nulla re læſit aut minuit: imo precibus ſæpe egit, mutuo in ſe animo eſſe vellet: & conſortem ſucceſſoremque imperii nihilo ſecius ſemper nominavit. Non fregit improbum, veneno ejus paullo poſt periit, cum publico generis humani damno.

XII. CAROLUS vero MAGNUS inter noſtros (nam ad propiora veniendum eſt) gloriam & gratiam hac quoque virtute collegit. *Pipinus* ejus filius in patrem conjuraverat, res clara erat, ignovit: fecit iterum, ignovit: at ne tertium tamen tam lubrica mens laberetur, adſtringendum religione cenſuit, & monachum eum fecit. Duplici beneficio, & veniæ, & viæ ad melius regnum oſtenſæ. Peccavit in eum & filia, ſed ridicula narratio eſt, tamen expromenda. Erat *Eginhartus* in aula *Carolo* ab Epiſtolis; vir, ut illo ævo, doctus & pru-

prudens, ſed non in Amorem. Concepit eum in Domini ſui filiam, etſi impar erat, & ipſa viciſſim arſit. Reſtinxerunt, ut ſolent amantes, furtiva ſui copia & congreſſu, qui aliquamdiu latuit: donec hiemante quadam nocte, cum in ſecretiore cubiculo *Eginhartus* fuiſſet, & ſub ipſam lucem exire vellet, videt multam nivem cecidiſſe. Hæret, & timet ne à veſtigiis deprehendatur vir in gynæceo fuiſſe. Conſilio & aſtu ſubvenit amica; & illum in humeros ſublatum & pendentem, dulce onus, aliquamdiu tulit. Ecce (ô ſortem iniquam pariter, & æquam!) videt hoc caſu *Carolus*: & cum dolore ſuo & riſu ſimul utrumque bene notat. Diſſimulat, die pleno conventum Principum virorum habet, narrat jocoſum & fœdum factum; rogatque, (ſed nomina tacuit) famulus qui ſic in dominum, filia quæ in patrem peccaſſet, qua pœna digni viderentur? Illi, *Mortis*, reſpondent. Tum igitur utrumque advocat, & coram ſe ſiſtit. *En*, inquit, *iſti ſunt qui peccarunt. Tu Eginharte, tu filia, qui auſi hoc eſtis? Nec negandi locus eſt: me inſpectorem, accuſatorem, judicem, vindicem habetis. Quid meruiſtis? iſti dixerunt,*

Mor-

Mortem: *ſed & animus veſter vobis idem dicet. Tamen, mitem tu Dominum, tu Patrem videte*: *ignoſcimus, hac lege quam dicam. Eginharte hanc tuam latricem uxorem duces: concordes eſtote, & mutuum deinceps quoque inter vos ferte.* Dixerat, ille è ſummo metu in ſummum gaudium tranſlati, grates agunt, gratulationes accipiunt: *Carolus* in gloria eſt, iſti in fama.

XIII. Nec nimis ſeverum eſt, quod addam. CASIMIRUS erat Dux Sendomirienſium, potens Princeps, idemque poſtea rex Polonorum. Viſum illi aliquando fuit tempus ludo fallere, & domeſticum quemdam ſuum, *Joannem Conarium* Equitem, ad aleam vocat. Ille paret, ludunt, alternat fortuna: & tandem cum multa nox eſſet, atque incaluiſſent, placuit uno jactu de tota ſumma decidere. Is felix *Caſimiro* fuit: & pecuniam totam ad ſe attraxit. Indignatus *Joannes*, & ſorti ſuæ iratus, per calorem Principem invadit, & fortiter os ejus depalmat. Clamor & ira omnium, Famulus Dominum, Eques hunc Principem? Capitale erat: ſed beneficio noctis elabitur, & mane tamen captus reducitur, & *Caſimiro* ſiſtitur puniendus. Ille re bene con-

ſiderata, in prudentem hunc ſermonem erupit: *Amici, iſte minus, quam ego, peccavit: imo quidquid peccatum eſt, eſt meum. Calor & ſubita ira (cui nec ſapientes ſemper pares ſunt) tranſverſum eum egit, & mentem ac manum movit: ego cauſſam cur præbui? cur oblitus conditionis & dignitatis meæ, quaſi eum pari læſi? Imo tu Ioannes, non veniam à me ſolum, ſed gratiam accipe, utili caſtigatione me docuiſti, ne quid in poſterum indignum Principe committam, & intra decori ac gravitatis metas me ſiſtam.* Ita dixit, fecitque: ô clementiam, ô patientiam, ô prudentiam! omnes hæ virtutes concurrunt, ſed primas tamen prima, me judice, ferat.

XIV. At in LUDOVICO *Duodecimo*, Galliæ rege, ſpectabilis eadem virtus fuit. Preſſerat eum *Carolus Octavus* rex, ut heredem proximum: & qui doleret prolem ſibi non eſſe. Ita preſſerat, ut in cuſtodiam etiam daret, & vitæ ſuæ parum ſecurus videretur: pleriſque Procerum & vulgi pro præſenti fortuna ſtantibus, & adverſantibus, certe averſantibus infelicem. Interea Deus in occulto alia deſtinat: *Carolum* ſubito tollit, hunc ad regnum evehit: attonitis multis, & vultum ſermonemque mutantibus,

&

& ad gratiam novi regis ſe acclinantibus. Erant enim qui ſuperbiebant, conſtantes antea in ejus cultu aut obſequio : è quibus unus magna fiducia ad eum accedit, bona petit civis cujuſdam Aurelianenſis, qui triſti illo tempore inter acerrimos Ludovici hoſtes fuerat. Hic rex animo plane regio, effatur : *Tu vero aliud à me pete, & meritis tuis gratia erit. De iſto, omitte! nam rex Galliæ* (verba ejus ſunt) *non exſequitur injurias ducis Aurelianenſis* Optime. Dux enim antea, cum hoc titulo, fuerat : & ſignificabat argute, dignitatem ſe, atque etiam affectus cum ea mutaſſe. Ille vero eadem magnitudine animi (mater hæc ſemper Clementiæ) edixit publice : *Habiturum ſe eoſdem conſiliarios cum defuncto rege, miniſtros, ſtipatores, eodemque honore & ſalari.* Deus bone, eoſdem cum illo ſic infeſto & iniquo? Fiducia virtutis hoc facit & præſtari ſibi ſpondet, quæ ſcit deberi.

XV. Tempora confundere liceat, ſed re eadem. Quam enim geminum eſt, quod olim HADRIANUS Imperator cuidam, qui ante imperium inimicitias ſecum geſſerat? Ille occurrit trepidus, & vix verba ad preces reperiens : cum ſtatim

Hadrianus: *Evaſiſti*, inquit. Benigne ſimul & acute. *Perieras*, inquit, *ſi pares contendiſſemus: nunc ſuperior omitto, & potentiam meam, non niſi beneficio, oſtendo.*

XVI. Te autem ALPHONSE ſilebo? qui totus bonitas & beneficentia, *Titum* nobis, ſed diuturnum, repræſentaſti. Obſidebas Cajetam, pertinaciter in te rebellem, conſtabat obſeſſos inopia commeatuum premi: atque ipſi hoc faſſi, ſenes, pueros, fœminas, & inutilem omnem turbam emittebant. Agitatum in conſilio, ut rejicerentur & reprimerentur; dedendam enim ita mox urbem, ille miſertus, emitti eos maluit, & diutius aſſidere. Sed cum nec potitus ea eſſet, quidam auſi objicere, *Niſi tu illos emiſiſſes, urbs iam tua fuiſſet.* Ille conſtanter reſpondit, *At mihi pluris tot hominum incolumitas eſt, quàm centum Cajetæ.* Tamen nec ea diu defuit: & cives tam inſigni virtute moniti & reſipiſcentes, ultro ſe ei tradiderunt. Simile in *Antonium Caldoram*, potentiſſimum regni Neapolitani, & pervicacem hoſtem. Is prælio deinde magno victus, itemque captus, cum omnes ſuaderent de tollendo importuno homine, & Aragoniis ſemper infeſto; unus reſtitit, atque adeo non

vita

vita ſolum, ſed omnibus bonis redonavit. Quin & ſupellectilem atque inſtrumentum ejus, magnæ elegantiæ & pretii, quod in manibus habebat, totum uxori ejus dedit: unica modo patera criſtallina ſibi aſſervata. Hæc facta viri, & conſonæ item voces. Interrogatus, *Cur erga omnes, etiam malos, ita lenis eſſet? Quia*, inquit, *bonos juſtitia conciliat, malos clementia*. Iterum, cum de nimia ejus lenitate quererentur miniſtri, nec decêre Principem: *Quid ergo?* inquit, *vultis urſos ac leones regnare? Nam hominum Clementia, belluarum Feritas eſt propria*. Vera dixit. quo quis major, & magis, ut ſic dicam, homo eſt; hoc virtuti huic pronior, quæ & *Humanitas* ideò eſt dicta.

Cap. XIII.

DE FIDE.

Hanc quoque Principi convenientem, vel neceſſariam potius haberi.

POST Juſticiam & Clementiam, Fidem commendamus: hanc quidem ex Juſticia natam. Quid enim magis ea dictat, quam promiſſa præſtanda? Et qui non facit, non ſolum injuſtum, ſed ignavum merito habeamus. Qui enim fallit & decipit, eo facit qui potentiæ aut viribus minus fidit: conatur igitur fidei ſpecie circumvenire, & hanc vilitati ſuæ prætendit oſtentandam, non ſervandam, Turpe, & ſublimi omni animo indignum. Imo & natura abhorremus. Pueros vide. Mendacium inter prima probra objiciunt, & quamquam levitate quadam aſſumunt, tamen judicii inſita rectitudine damnant. Admiranda Dei providentia, virtutes animo inſerentis, ſine quibus vita & ſocietas ſtare ægre poſſit: quod in Juſticia, & Fide, palam videmus. Tolle iſtam, aut minue: raptus, cædes, bella erunt: atque hæc

hæc nullo fœdere aut pace terminanda Quid enim adſtringet? Cole igitur, ô Princeps.(*Valer. Max.* VI.*cap.6. venerabile hoc Fidei numen, quæ dexteram ſuam, certiſſimum* SALUTIS HUMANÆ PIGNUS *oſtentat.* Junge tuam, ſi, non dicam bonus, ſed magnus & felix eſſe exoptas. Hoc enim quoque ab eadem Providentia quod callidi iſti & impoſtores, quantumvis ſubtilibus conſiliis, raro aut nunquam ad potentiam perveniunt: aut ſi; in ea non ſunt firmi. At aliter in candidis ingenuiſque mentibus, qui Deum, qui fidem reverentur: hi creſcunt, florent, & perſeverant, cæleſti favore proſequente & attollente. Q Marcius hoc bene, apud Livium, (*Lib* XLIV.) FAVERE PIETATI FIDEIQUE *deos, per quæ populus Romanus ad tantū faſtigii venerit* Bene, & opportune ad Perſeum regem, qui ſpem in aſtu & fallaciis ponebat, fœderum parum conſtans. Utilitas igitur fidem approbat: & vel noxa à Perfidia poſſit deterrere. Nam, ut ſapientiſſime Homerus: (*Iliad* δ.

Οὐ μέν πως ἅλιον πέλει ὅρκιον, αἷμά τε ἀρνῶν,
Σπονδαί τ' ἄκρητοι, καὶ δεξιαὶ ᾗς ἐπέπιθμεν,

 Εἴπερ

Εἴπερ γάρ τε ϗ αὐτίκ' ὀλύμπιος οὐκ
ἐτέλεσσεν,
Ἔκ τε ϗ ὀψὲ τελεῖ ϗ σὺν μεγάλῳ
ἀπέτισαν
Σὺν σφῇσι κεφαλῇσι, γυναιξί τε ϗ
τεκέεσσιν.

At non irritum erit jurandum, & fœdera pacta
Sanguine, nec dextra quis credere ſuadebamur.
Nam quamquam Deus haud pœnas in tempore ſumit,
At poſt ſumet, & hi magni, mihi crede, rependent
Ipſi, atque uxores, & dulcia pignora, nati.

Audis vere vatem, ſemper mala Fides pœnas ſtatim aut poſtea, in violatoribus, aut ſanguine eorum, luit. Et vis præſentis aliqua commodi ſpecie adhærere? fuge: nam & Fama ſic te fugiet, & quiſquis vel hanc amat, Fidem amet. Cujus multa vel teſtimonia ſunt, vel Exempla.

§. I. ÆGYPTIIS quidem (& apud priſcos illos multa præclara invenio) lex fuit, recitante Diodoro: *Perjuri capite puniuntor, quia duplici ſcelere obſtricti, & Pietatem in Deos violent, & fidem inter homines tollunt,* MAXIMUM VINCULUM SOCIETATIS. Recte de

de *Pietate*. quis enim perfidus, non & Dei numen, & advocatum nomen, ſpernit?

II. AGESILAI Spartani regis factum & dictum ſubjungam. Qui cum exercitum in Aſiam traiecisſet contra regem Perſarum; *Tiſſaphernes* ſummus Satrapa viribus imparem ſe videns, & celeritate præventum, fallere per ſpeciem fidei quæſivit. Itaque de induciis cum Ageſilao egit, adſimulans, operam interea ſe daturum, ut Rex cum Spartanis componeret. Dedit *Ageſilaus* trimeſtres, quas ipſe quidem optima fide ſervavit: at alter copias cogere, loca munire, & bellum ſumma vi comparare. Quod ubi Laco ſenſit, & monitus eſt: nihil moveri, imo multum in eo ſibi profici dicebat, quod *Tiſſaphernes* ſuo perjurio & homines alienaret, & Deos redderet iratos Vtrumque in ſe aliter eſſe, quod & milites fidentiores redderentur, Deorum ope fiſi; & homines amiciores, qui iis fere ſtuderent, quos conſervare fidem viderent. Et res atque exitus ita fit.

III. Ex eadem Græcia fuit ANDRONICUS quidam à *Demetrio* rege præfectus Tyro. Cum autem

Demetrius gravi prælio victus à *Ptolomæo* eſſet; iſte loca & regiones paſſim invadebat atque occupabat, deſtitutas ſcilicet omni ſpe auxilii. In aliorum ignavia aut perfidia, conſtans manſit *Andronicus*, & adventanti Ptolomæo, atque invitanti, fortiter reſtitit: donec à militibus, ſeditione mota, deſertus & urbe ejectus eſt. Venitque in Ptolomæi manus, qui nihil ut in hoſtem & pertinacem fecit, ſed fidem illam ipſam admiratus, quam oderat, donis cumulavit, & in cohortem amicorum transſcripſit.

IV. Apud Romanos plura & fortiora exempla. Primum communiter in ipſo SENATU, aut POPULO, veluti, obſidione urbis à Porſena, cum jam pax coïſſet, & datis utriuſque ſexus obſidibus firmata eſſet: virgines, duce *Clœlia*, transmiſſo Tiberi, hoſtibus ſe eripuerunt, & Romanis ſuis reſtituerunt Poterat excuſatio eſſe, & qui in cuſtodia habentur, fallere poſſe cuſtodes: ſed noluit Senatus, & bona ac vere priſca fide cenſuit obſides remittendos. Iterum *Faliſcorum* civitas aliquoties rebellis, dedere ſe tandem *Q. Luctatio* Conſuli coacta eſt, in quam cum

cum ſævire populus Romanus cuperet, & aſperius conſulere; doctus à *Papirio*, Faliſcos non poteſtati, ſed fidei ſe Romanæ commiſiſſe, ſtatim deſtitit, & verbali religione motus, iram omnem impetumque depoſuit. Quam longe illi à cavillis, quos mala calliditas ſemper repperit? Romani etiam CONSULES, bello Punico primo, ſpecioſe hac fide ſe oſtentarunt. Victa erat circa Siciliam magna Punica claſſis, fractique duces conſilia pacis agitabant. Sed ex iis *Amilcar*, negabat ire ſe ad Romanos, ne eodem exemplo ſibi catenæ injicerentur, quo ab ipſis *Cornelio Aſina* Conſuli fuiſſent nuper injectæ. Sed *Hanno* melior Romani ingenii moriſque æſtimator, dixit fidenter ſe iturum, & ivit. Verba fecit, & facienti Tribunus militum, qui circa Tribunal adſtabat, dixit, *Nónne tibi merito eveniat, quod Cornelio factum?* Cónſules ſtatim Tribuno tacere juſſo, *Iſto te*, inquit, *metu Hanno fides civitatis noſtræ liberat.* Verba gravia, verba veracia: & quanta gloria, nec ſpeciem violandæ fidei dare voluiſſe.

v. Quod & P. SCIPIO *Africanus* fecit

fecit. Quum capta navis Carthagienſium, in qua multi illuſtreſque viri vehebantur, illi ad effugium commenti ſubito ſunt, Legatos ſe ad eum veniſſe. Apparebat mendacium, & argui poterant: ſed magno Romanoque animo maluit decipi fidem ſuam, quam accuſari. Idem, Carthagine jam obſeſſa, cum feſſi malis legatos pro pace in urbem miſiſſent, atque interea naves Romanas & commeatum diriperent contra fœdus: *Scipio* nihil armis etiam tentans, ſuos Legatos in urbem miſit conqueſtum, & jus petitum. At illi vix retenti ſunt, quin manibus eos violarent: niſi quod ereptos tamen è turba, primores ad mare deduxerunt, & præſidium triremium dederunt, quæ proſequerentur redeuntes. Sed id quoque parum bona fide. certe abeuntibus triremibus, *Aſdrubal* ſtatim eos aggreſſus eſt, & in conflictu duo Legatorum perierunt, reliqui inter tela volitantia ægre ſe in caſtra & ad Scipionem receperunt. An non & hæc cauſſa ſolvendi juſte fœderis? non fecit: Legatos Roma exſpectavit. Sed ii cum re infecta diſcedere à Senatu juſſi eſſent, & ad ſuos ſtatim ſe recipere, ut hoſtes: ecce tempeſtas, detu-

lit

lit eos ad ipſa *Scipionis* caſtra. Et cum Præfectus maris à *Scipione* petiſſet, *Quid iis facere deberet? Nihil tale*, inquit, *quale nobis Carthaginienſes*, dimiſitque intactos. Hominem hunc fidum dicam, an ipſam in humano corpore Fidem?

VI, Diſſimilis alia virtute, aut fortuna: ſed hac par fuit SEX. POMPEIUS, is qui Sicilia & Sardinia occupatis, grave bellum fecit Triumviris, & populo Romano. Et cum inedia atque inopia eos conficeret, coacti ſunt ad pacem venire, etſi parum fidam aut diuturnam. Igitur *Octavianus Cæſar*, & *Antonius*, colloquium cum eo inſtituerunt, circa Miſenum: quo ipſe claſſe inſtructa appulit, illi terreſtribus copiis ſuccincti. Convênit tandem certis conditionibus de pace: atque ut, illi firmandæ, inter ſe benevole agerent ac cœnarent. Prima cœnæ ſors *Sexto* evênit: qui rogante *Antonio*, *Ubinam cænaturi eſſent?* facete reſpondit, *In meis carinis*: ad navem ſuam reſpiciens, in qua paratum epulum; tum & ad domum paternam, quam ſitam Romæ in *Carinis* Antonius occupabat. Igitur in navi convenerunt, & jam epulæ, & ſermones, & cavilli in

Anto-

Antonium & *Cleopatram* ejus erant: cum ſenſim à tergo accedens *Menas* libertus, claſſis Præfectus, *Sextum* clam affatus eſt; *Viſne tu ut funes incidam, & navim abducam, faciamque te non Siciliæ modo & Sardiniæ, ſed orbis terræ dominum?* Dixerat, & facere poterat. pons tantum navim cum terra jungebat: qui ea mota ruebat: & quis hominum impedire, aut ſuccurrere potuiſſet? In duobus autem illis capitibus univerſa tunc res Romana nixa. Sed Deus & Fata noluerunt: nec ipſa Fides, quæ *Sexti* mentem movit: *Et te quidem, Mena facere fortaſſe oportebat*, inquit, *non prædicere. Hunc autem præſentibus acquieſcamus*: NEC EST MEUM PEIERARE. Macte *Sexte!* quem vel ob hoc dictum factumque (nam cetera degenerant) nec Roma abdicet, nec pater.

VII. Atqui & in ſingulos fidei etiam exempla ſunt. ut hoc LUCILLII, qui vir & Senator illuſtris, in partibus *Bruti* atque acie Philippenſi fuit. Cum Brutus igitur altero prælio victus fugeret, & equitum manus inſectaretur, & jam in eo eſſet ut apprehenderet: ille ſtatuit vel morte ſua illum eripere. ac paullum velut

fati

fatigato equo ſubſiſtens, Brutum ſe ſimulat & præfert, ac capi ab illis eſt paſſus. Qui intenti gaudio perfuſi, ut tam ubere præda, adducebant eum reflexis habenis (nam id quoque petierat, quo magis falleret) ad *Antonium*, non ad *Cæſarem*, quaſi de ejus benignitate melius ſperaret. Interea *Antonius* per præmiſſos quoſdam jam certior de capto *Bruto*, prodibat ſcilicet obviam; ſed & alii cum illo, partim miſerantes, partim incuſantes, quod vitæ cupidine eo deductus eſſet. Jam propinquus, ſubſtitit *Antonius*, incertus quo vultu verbiſque Brutum exciperet: cum ſtatim *Lucillius*; *M. Brutum, Antoni*, inquit, *nemo cepit, aut capiet, ſpero, hoſtis: Dii meliora, quam ut in tantum Fortuna Virtutem calcet. Sed enimvero ille aut alibi vivus reperietur liberque; aut certe, ut illo dignum eſt, abivit. Ego vero Lucillius ſum, qui militibus tuis impoſui, ut illi eſſet effugium: nec quidquam pœnæ hoc nomine recuſo.* Obſtupuerant omnes, præſertim milites, qui ſic ſibi dolebant prædam ereptam: ſed ad eos *Antonius*: *Commilitones*, inquit, *bono animo eſtote, nec putate vobis fraude vel errore iſto illuſum. Imo uberiorem, certe gratiorem*

rem mihi prædam, quam putabatis aut petebatis, ſcitote adductam. Nam Bruto ipſo quid facturus fuerim vivo, ſum incertus: nunc dum hoſtem quæritis, amicum reppèriſtis, & adduxiſtis: qui, tu Lucilli, ſemper mihi eris. Abite, præmium exſpectate.

VIII. Laudabilis & ille Cæſaris CENTURIO, qui captus in mari Africo, cum paucis veteranis, & ad *Scipionem* deductus, cum is vitam & pecuniam propoſuiſſet omnibus, ſi militare ſecum vellent: ipſe reſpondit, *Pro tuo ſummo beneficio, Scipio, (nec enim Imperatorem appellabo, qui unus mihi Cæſar eſt) gratias ago, qui vitam offers belli jure capto. Sed huic beneficio quia ſcelus conjunctum eſt, non utor. Egone contra Cæſarem, apud quem ordines duxi, viginti ſex amplius annos militavi, adverſus armatuſque conſiſtam? Ne fides hoc ſinat? aut virtus: & te magnopere hortor, ut de incepto deſiſtas. Contra cujus enim copias contendas, ſi noſſe vis; age, elige ex tuis cohortem unam, quam voles; ego ex meis, quos nunc habes, non amplius decem ſumam: tunc ex virtute & ſucceſſu noſtro intelleges, quid ſperare de copiis tuis debeas.* Ita militariter Centurio. quem ſtatim ante pedes ſuos *Scipio* interfici juſſit:

juſſit: quo crimine damnatum ; fidei, quod inter deſciſcentes graviſſimum eſt.

IX. Sed nec ſuperior aut noſtra ætas hujus laudis ignara eſt. Ut in Hiſpania, cum rex *Ferdinandus Primus* tres filios reliquiſſet, *Sanctium, Alphonſum, Gartiam*, regna quoque inter eos diviſit, ſed voluntate aut pace non firma. Nam ſtatim ab ejus morte *Sanctius*, ingenio violentior, fratrem (a. LXX.) *Alphonſum* bello aggreſſus vicit, cepit, & monachum profiteri coëgit. Non diu perſeverat coacta pietas, abdicat, & clam cum *Petro Anſurio Comite*, ad regem Toleti, *Almenonem* confugit. Maurus is erat, & religionis hoſtis, ſed cum patre Alphonſo *Ferdinando* amicitia ei & pax fuerat: eoque electus à profugo, cui ſe crederet; & iſte cum fide recepit, habuitque. Dum illic eſt, evenit, ut coram *Almenone* capilli ejus ſubrigerentur, & manu aliquoties compreſſi non ſubſiderent: quod Mauri vates triſte prodigium interpretati ſunt, & hunc eſſe, qui ad urbis Toletanæ imperium erigeretur. Itaque de nece ſuadebant. non fecit Rex, & potior ei metu fides fuit, quod mirum in barbaro, ſatiſque habuit,

juramento *Alphonſum* adſtringere, ne ſe vivo regni ſui terminos infeſtaret. Ecce autem paullo poſt interficitur ex inſidiis, ad *Zamoram*, rex *Sanctius*: & ſoror *Urraca* benigne in hunc fratrem affecta, nuntios litteraſque ſtatim mittit, quibus ad regnum evocat, & ſuadet aſtu aut celeritate evadere barbaros fines. Æſtimabat *Alphonſus*, faceret? ingrati animi notam metuebat, tum etiam ne non celaret. & reduceretur, merito non demittendus, non faceret & rem aperiret: ne vinculis, aut conditionibus adſtringeretur ab eo, qui à tam vicino & potenti rege haud fruſtra timeret. Vicit tamen fides in honeſto animo, & gratitudo: ad *Almenonem* venit. *Quod tibi glorioſum, inquit, mihi felix ſit, ad regnum a meis vocor, ereptum in parte à fratre nuper, nunc ejus fato univerſum relictum. Culpare illum mortuum, pietas me vetat: eadem, ut tuum beneficium prædicem, incitat, qui profugum, ab hominibus & fortuna relictum recepiſti, foviſti: qua ſpe aut præmio, niſi quod ab ipſa virtute eſt? Et tamen animum agnoſcendi ſolvendique non deſinas, fortaſſe nec occaſio aut materies, ſi per te mihi datur ea vis. Age Rex magnanime, imple tua benefi-*

beneficia, *& pro cumulo*, *Regem me in regnum remitte. Hactenus vita tui muneris eſt, fac ut ſit & ſceptrum.* Ita noſter: quem Maurus amplexus, incolumem regemque gratatur, & promittit. *Neutrum*, inquit, *futurum, ſi me inſcio non iter, ſed fugam tentaſſes. Nec enim te celo, notam mihi mortem Sanctii fuiſſe, & tacitum exſpectaſſe tua conſilia, ut aut laudarem ea, aut vindicarem. Illud facturus ſane eram ſi fallaci & ingrato animo te ſubduxiſſes: & exploratores ſubſeſſoreſque viarum diſpoſiti à me erant, qui, ſed taceo, & gaudeo opus non fuiſſe. Virum bonum fidumque te, erga me talem oſtendiſti: fac & in regno, quod omnes dii tibi fortunent. Nihil ſtipulor, niſi illud vetus, Amicum te fore mihi & majori filio Hiſſemo, quamdiu vita utrique erit.* Dixit, & pecuniam comiteſque dedit, atque ipſe honoris cauſſa, aliquantum ſpatium deduxit. Clariſſimum hercules exemplum. Fidei in Afro, quod miremur, religioniſque diverſo: ſed & divinæ Providentiæ quæ id regnum & urbem ab eo voluit capi qui perfugium ibi habuerat & tutelam. Quod novem circiter annis poſt evenit, ſed mortuo *Almenone* & filio majore.

x. Habet & iterum Hiſpania Fidei exemplum, in Luſitania, ſed in homine Chiſtiano. Is fuit FLECTIUS vir nobilis, (∞ CC.XLIII.) arci *Conimbricæ* atque urbi à *Sanctio* rege præfectus. Sed enimvero is *Sanctius* male & improſpere regnum adminiſtrabat, aulicis quibuſdam nimis credulus, & inprimis *Menciæ* uxori ſuæ addictus mancipatuſque. Igitur querelæ, & mox conſpiratio Procerum in illum fuit: denique eo ventum, ut Pontifice ipſo, quem adierant, (is *Innocentius* fuit) auctore, curam tutelamque regni ad *Alphonſum* transferrent *Sanctii* fratrem. Inde bellum, & plerique à Rege veteri alieni: ſed conſtans pro eis *Flectius* iſte fuit, & oppugnationem & arma etiam *Alfonſi*, ac totius gentis, excepit. Nec flecti potuit, donec ei nuntiatum, *Sanctium* in exſilio *Toleti* mortem obiiſſe: *pro quo pugnaret ultra, aut fidem obtenderet? Dare ſe & verteret, quo Fortuna & omnes: nec pulcherrimam laudem, titulo Pervicacis aut Inſani mutaret.* Audit Flectius, nec ſatis credit, petit veniam ab Alphonſo, ut ipſus Toletum ire, & coram arbitrari poſſit. Facile impetrat: & interea ab opugnatione ceſſatur.

Cum

Cum venit, Regem ſuum fato functum, ſepultumque invenit: atque ut in animo ſuo, non ſolum opinione hominum, liber eſſet, aperto ſepulchro, cum ſuſpiriis & lacrimis, ipſas claves urbis Conimbricenſis in manus dat, his verbis: *Quamdiu, ô Rex, vivere te judicabam, extrema omnia ſum perpeſſus, coriis pellibusque famem toleravi, ſitim lotio: civium animos ad deditionem inclinantes, & conantes, erexi aut repreſſi: denique quidquid à fideli homine, & in tua verba jurato, exigi exſpectarique potuit, id praſtiti, & perſeveravi. Unum ſupereſt, ut clavibus tua urbis traditis, ſolutum me juramento, omnibus, & civibus te vita ceſſiſſe denuntiem, Deus tibi bene faciat, in alio & meliore regno*, ita abiit, & legitimum jam alterum Regem agnovit, & adhæſit.

XI. TRIMUMPARA etiam in Orientali India, qui rex *Cochini* erat, cum eo Luſitani veniſſent, fœdus pacemque panxit. Mox in novam & ſuſpectam gentem conſpiratio omnium, & maxime *Calecutienſis* regis, qui opibus & milite inter vicinos pollebat. Ille igitur copias amicoſque jungere, & hunc inprimis *Cochinu* regem pertrahere, & ſuadere ut

ejectis aut potius traditis paucul is Luſitanis, quos fidei ſuæ creditos acceperat, ſe culpa, omnes metu exſolveret. Ille vero obniti, & aperte dicere, *Omnia ſe potius, quam fidem amiſſurum. Si qui è ſubditis aut amicis id ſuaderent, eos vero magis hoſtes ſe ducere ipſo Calecutienſe: quoniam ille regnum modo aut vitam eripere, iſti pulcherrimam virtutum conarentur. Et vitæ ſpatium breve ac definitum perfidiæ maculam ſempiternam eſſe.* Hæc & ſimilia dicta factis affirmavit, oppugnat eum undique *Calecutienſis*: tandem & ſui deſerunt: vincitur: pellitur regno, in vicinam quandam inſulam ſe recipit, ſed nullius rei majore cura, quam ut ſecum paucos illos Luſitanos ſervaret, quid? ignotos & exteros? cladem & peſtem ſui regni? Tanti fides fuit, quinetiam cum *Calecutii* rex jam victo pulſoque offerret veterem fortunam & ſtatum, ea lege, ſi illos traderet, abnuit, fortiter profeſſus, *Sceptrum & vitam eripi poſſe, fidem non poſſe.* Hunc hominem barbarum ego dicam? ſolo & gente fortaſſe; animo, non poſſum.

XII. Haud magis quam SOLEIMANUM Turcicum Principem, cujus claſſis, ducibus *Luſtibejo* & *Barbaroſſa*,

baroſſa, in Salentinos exſcenderat. Ibi *Caſtrum* opidum arcemque, vicinum Hydrunti, ſubito terrore in deditionem acceperant, incolis & ipſo Domino *Mercurino* ſalutem & libertatem pactis. Sed barbari, & præſertim navales ſocii, nihil penſi habentes, omne maleficium inferre: & idoneæ ætatis captivos, cum ipſo *Mercurino*, ad claſſem deduxêre. *Luſtibejus* tamen, non dubia perfidiæ infamia, ad minuendam, *Mercurinum* liberavit: ceteros paullo poſt ipſe *Solimanus*, qui inter graviores curas, *Corcyram* Venetorum obſidens, audito rem parum bona fide cum *Caſtrenſibus* geſtam; ingenuo pudore perfuſus, ſtatim conquiri captivos omnes juſſit, & in naves impoſitos, ad penates ſuos remitti. Ipſos quoque præcipuos auctores ſupplicio affecit, non hic tantum Fidei amator & cultor.

XIII. Nam & in Pannonia, cum Budam cepiſſet, metu vacuam, ejuſque arcem oppugnaret, in qua Germanus miles, eique præfectus *Thomas Nadaſtus*, curabant: ille quoque metu perfuſus, colloqui cum hoſtibus cœpit, & de arce dedenda paciſci. Quod ægre *Nadaſtus* ferens

 ipſe,

ipſe plenus animi & conſtantiæ, compeſcere conabatur, & diremptis colloquiis tormenta verti in hoſtem jubet. Enimvero hîc illi ignavi ad ſcelus etiam verſi, ipſum in vincula conjiciunt, & fruſtra reclamante & minante, rebus corporibuſque ſuis ſalvis, arcem dedunt. Intrant barbari, iſti exeunt, ut pacti erant: ſed cum *Nadaſtum* vinctum repperiſſent, & rem, uti erat, ex ipſo auditam, ad Imperatorem ſuum detuliſſent; ille perfide ignaviæ obiratus, ſtatim immiſſis in abeuntes Genitzaris, omnes interfici jubet: ipſum *Nadaſtum* vinclis liberatum, & ad ſe adductum, laudat, & liberali ſtipendio invitat, ac renuentem dimittit.

XIV. Claudamus inclyto exemplo, quod magnus rex Galliarum FRANCISCUS nobis donet Ille *Carolum Quintum* noſtrum, ſola fide regis & ſua fortuna nixum, in Belgas & turbidos tunc *Gandavenſes* properantem, ſine copiis, pæne ſine comitibus, comiter & regaliter excepît, apud ſe habuit, deduxit. Sermones inter eos varii, & de pace etiam fuerunt, donando ducatu Mediolanenſi (uti injectum erat) *Carolo* Regis filio.

Sed

Sed cum Cæſar jam apud ſuos, pacatique domeſtici motus eſſent, tardior in hanc rem videbatur, ſive quia nec ante ſerio cogitaſſet. Tum igitur vapulare multorum ſermonibus regia comitas, aut credulitas; *Cur non hominem, in quo rerum omne momentum, tenuiſſet? ecquando tam bella umquam occaſio? & invidiæ aliquid aut & infamiæ, pro tam ſpectabili utilitate, ſubeundum fortiter fuiſſe. Saltem leges firmiores certioreſque ei dixiſſet: nunc, quid niſi inanem gloriam apud vulgus, apud prudentiores riſum quæſitum?* Neque neſciit *Franciſcus*: & in conventu Procerum celebri, cum alia in purgationem ſui dixit, tum hæc ipſa in clauſula: *Etiam ſi Fides toto orbe exſularet, tamen Regibus tenendam eſſe, qui ea ſola, & nullo metu, cogi adſtringique poſſent.* Notabile dictum, & res ſic habet, nos alios Lex aut Pœna coërcet, Principes ſolus Pudor aut Fides.

XV. Quid claudam? Gallus rex alium ejus gentis, & vetuſtiorem ſubjicit, JOANNEM *Primum*, qui ingenti clade ab *Eduardo* Walliæ Principe victus, captuſque, in Angliam abductus fuit. Ibi quatuor annis in cuſtodia liberiore habitus, ad ſuos rediit, certis conditionibus cum hoſte

 depa-

depaſtus, quæ tamen cum graviores ſubditis viderentur, nec civitates Anglis dedendæ, facile novum jugum præſidiumque admitterent; ipſe placando hoſti, & fidei teſtandæ, iterum in Angliam trajecit, ibique ex morbo deceſſit. Clade accepta famoſus, ſed ſic lata clarus, & fide clariſſimus.

XVI. Sed heus vos, date veniam, boni Reges & Principes, ut liceat illuſtri choro veſtro ſervile nomen inſerere: non maculam, ſed lucem & ſplendorem merum, quatenus hîc quidem ſpectabuntur. Nam & Fidei illorum in dominos aut patronos mirifica exempla ſunt, nec niſi cum virtutis damno ſilenda. *Haſdrubal* in Hiſpania res gerebat, & magnam ejus partem vi aut aſtu ſubegerat: ſed cum nobilem aliquem Hiſpanum interfeciſſet, SERVUS natione Gallus id non tulit, & mortem Domini certa ſua morte vindicaturus, *Haſdrubalem* occidit. Rapitur, torquetur, cruci affigitur: inter omnia mala eo vultu, ut ridentis etiam ſpeciem præberet, expleta ultione, ſui ſecutus.

XVII. *M. Antonius* inter Romanos oratores, & in dignitate viros,

tros, nobilis fuit: atque is fœdo crimine (puto falſo) inceſti publice poſtulabatur. Accuſator SERVUM maxime in quæſtionem flagitabat, quem dicebat præluxiſſe hero ſuo ad flagitium eunti, & laternam prætuliſſe. Aderat ipſe ſervus, cum hæc in judicio dicerentur, & videbat rem ad ſuam pellem, quod dicitur, ſuoſque cruciatus pertinere Addo, quod juvenis erat, imberbis. & in ætate adhuc minus aut patienti, aut conſtante, tamen cum domum ventum eſſet, & herum ſuum animi anxium videret: *Quid diffidis here?* inquit. *In meo robore & conſtantia, ſi vis, & expedit, ſpem audacter pone nullus metus, cruciatus, mors, me adiget, ut te & honorem tuum prodam Minus arcto vinculo anima hæc corpori illigata eſt, quam affectus tibi: nihil dividet, nullus dolor aut carnifex vocem lædendi tui ex ore iſto extorquebit. Adeo non diffugio, depoſco hoc certamen, in quo tibi annis tiro, animi veteranum robur probem.* Erexit, & fiduciæ implevit *Antonium*: qui, iterum poſcentibus ſervum, præbuit, atq; ille flagris virgiſque laceratus, eculeo impoſitus, laminis aduſtus, mira patientia perſtitit, & omnem vim accuſatorum fregit atque eliſit. Acceſſit facun-

cundia *M. Antonii*: ſed heus quæ tanta, ut hunc conditione ſervum animo heroëm ſatis celebret

XVIII. Quid ille *Urbinii Panapionis* SERVUS? qui cum proſcriptus in villa ſua Reatina lateret, nec ſatis latêret (alii ſervi prodiderant:) ecce advenientibus militibus, ipſe veſtem heri ſubito induit, ſuam illi dedit, anulo etiam in digitum inſerto: atque ita, hero per poſticum emiſſo, ipſe in lectulum ſe repoſuit, & pro illo occidi fortiter paſſus eſt. Cito id dictum: non tam cito ſuſcipi, aut ſuſceptum fieri, verus judex dicet, Magna fides, quæ ultima eſt, & poſtquam nec gratiæ, nec vitæ, ultra locus eſt.

XIX. *Antiſtii* vero *Reſtionis* SERVUS (qui & ipſe miſerabili illo Triumviratus tempore, inter proſcriptos erat) ad fidem ingenium quoque adjunxit. Nam fugientem ſuum herum, &, ut putabat ignotum, aſſecutus eſt, & apprehendit: primo territum, quoniam hinc erat ſtigmatum perpetua injuria ab eo affectus, eoque in re trepida vindictam timebat. At ille primum confidere eum juſſit? &, *Ego te lædam*, inquit, *qui tot annos aluiſti, benigne feciſti? abſit. nec iſta ſtigmata plus apud*

apud me poſſint, meo merito impoſita, quam vetera tua beneficia in nec meritum collata. Quod ſervivi, & ſervio, fortunæ injuria eſt; tuum beneficium, preſſum non oppreſſiſſe. Liviniua hunc ordinem rerum d ſponte, & pareo: in confide, tibi quoque parco: & ſcis quomodo? vel vitæ hujus periculo tuam ſervabo. Dixit breviter fideliterque, & herum in ſpeluncam abduxit, atq; ibi ex operis & mercede diurna aliquamdiu aluit. Sed cum milites, omnia ob præmium rimantes, ad ſpeluncam quoque, aliquid ſuſpicati, tenderent; ille ſubito ſenem viatorem abreptum occidit, & exſtructo rogo ſuperjecit. Supervenientibus in re militibus, & ferociter rogantibus: *Quid ageret?* *Quin,* inquit, *ſceleſtum meum herum interfeci, & crudelitatis hujus ab eo* (ſtigmata oſtendebat) *pœnas exegi.* Perſuaſit, & herum ſervavit.

☞ Singulorum hæc fides, plurimum illa ſimul in eadem proſcriptione. Nam *Pomponius*, audaci aſtu, arreptis inſignibus Prætoriis, ipſe in prætextu ſervi inſtar lictorum, & cum faſcibus exculti, urbem mediam tranſiere: arctius dominum ſtipantes, ne ab obviis poſſet agnoſci. Ad portam ſumpſit conſcenditque vehiculum publicum

cum, ut Prætor, & per totam Italiam ſic inceſſit, quaſi legatus à Triumviris ad Sex. Pompejum iret: itaque & triremi publice præbita in Siciliam, certiſſimum miſeris tunc portum, transmiſit. In tot hominibus, tot occaſionibus & locis, admiranda plurium fides, & mente magis quam ſtilo penſanda.

XX. Addatur his non ſervus, ſed cliens *Roderici Davali*, Magiſtri equitum in Hiſpania. (∞.CCCC.XXIII) Is *Rodericus*, cum aliis aliquot, poſtulatus majeſtatis fuit, & litterarum ad *Ioſephum* regem Maurum ſcriptarum: quaſi patriæ prodendæ. Plura exempla prolata, & res in conſilio Regis cognita, atque ipſe aliique damnati. Hæſit in herili iſto crimine ALVARUS NUNNIUS FERRERIUS, Cordubæ natus: qui Præfectus aulæ & domui *Davali* erat. Sed is ſtrenue ſe herumque defendens, non prius quievit, quam falſas litteras oſtenderet, earumque auctorem *Joannem Garſiam* convinceret ac damnaret. Et ipſe quidem ſe expedivit, ſed magni illi manſére exſules: cum ecce *Ferrerius*, ad heri egeſtatem ſublevandam, omnia bona ſua (quæ beneficia patroni acceperat) divendidit

didit, & *octo aureorum millibus* confectis; textrinæ lignis excavatis ea indidit, atque aſino impoſita, agente in viliore veſte filio, clam ad *Davalum* miſit. Dignus, quem illuſtriſſima ea gens etiamnunc in memoria & laude habeat, & poſteros, ſiqui extant.

CAP. XIV.

DE MODESTIA IN SENSU.

Hanc Principi decoram, & utilem eſſe.

DIXIMUS tres virtutes & commendavimus, plane Regias, & quæ in publicum ſpectant: ſunt aliæ velut Privatæ, quæ magis ipſum. Inter eas Modeſtia. Quæ vario adſpectu Principi adſumenda. Primum, quia omnes homines decet ſubmitti, & ab Arrogantia fugere ſcopulo virtutum. Sed magis Principem, qui in alto eſt, & cauſſas plures ſive occaſiones Superbiæ habet. Natura quidem hæc corrupta eo vocat, & vani aut tumidi per eam ſumus: quid cum. Fortunæ ille ventus obſecundat

dat,& vela implet? auferimur. Adde Educationem, quæ in aulis, molliter,indulgenter, ſplendide habentur: obſequia & demiſſio omnium, etiam apud pueros: qui non inflentur? Denique adulatio accedit, ô Aulæ certa peſtis! blandiuntur aſſidue, & laudant, honoribus ac titulis afficiunt, id eſt, dementant. Non jure ſic loquar? vide *Alexandrum* illum, à tali patre, tali præceptore: faſtidit homo eſſe,nec jam *Philippi*, ſed *Jovis* filius audit. *Julius Caſar*, ille animi & ingenii magnus, impingit: & omnium victor,Adulationi ſuccumbit. Voces emittit, *Debere jam homines eo conſideratius ſecum loqui,ac pro legibus habere quæ dicat.* Itane pro legibus omnia dicta? difficile eſt credere. virum talem ſic elatum & ablatum. *Caligulam*, *Domitianum*, *Commodum* omitto,& hæc portenta: qui palam ſalutari & haberi, *Dominus Deuſque noſter*, volebant. Vide an temere ad Modeſtiam vocem: & quæ hodie peccentur,non dicam. Cave, cave Princeps & cogita ſupra homines te, ſed hominem eſſe. Quamdiu autem eſſe? mors imminet, & æquabit. Quamdiu eſſe? triſtis aliqua ſors imminet, & demittet. Regnas? potes ſubjici.
Domi-

Dominaris ? potes ſervire. Quidquid alte ſe ſuſtulit, opportunum eſt ad caſum. Seneca noſter: (*De brev. vit. cap. XVII,*) *Nulli fortunæ minus bene, quam optimæ creditur, alia felicitate, ad tuendam felicitatem, eſt opus.* Vidéſne hiſtriones in ſcena, perſonam Agamemnonis aut Priami gerere: & mox, cum fabula peracta eſt, ad habitum & ſortem veterem redire? Date veniam, Principes, tales eſtis. Deus perſonam in orbis theatro hanc impoſuit: ſuſtinete, agite, ſed qui introrſum & apud vos ſitis, cogitate. Choragus ille eſt qui dedit ornamenta: & niſi refertis ad eum, aufert. Huc vocant magnorum regum Dicta, vel exempla, & utraque ex magna copia, cum delectu quodam, habe.

I. SARDANAPALUS rex Aſſyriæ à deliciis, & purpurata, ut ita loquar, vita innotuit, tamen idem ab ebrietate longa ſobrius, ſepulchro incidi curavit ſymbolum quod ad Modeſtiam altiſſimos vocet. Erant digiti duo, qui colliſi inter ſe crepitum (ἀποκρότημα) edebant; ſignantes, omnia regna, omnia votiva aut magna, NEC TANTI eſſe.

II. Sine aliis verbis ille hoc do-

cuit: at ARCHIDAMUS Spartæ rex paucis, & pro Lacone. *Philippo* enim Macedoni, poſt victoriam ad Chæroneam, qua libertas Græciæ concidit, inſolentius ſe efferenti, ſcripſit: *Metire umbram tuam, nihilo reperies auctiorem.* O ſapienter! Quid attollis te in hoſtibus victis, in finibus propagatis? tibi nil acceſſit. Numquid animo? curæ majores, aut metus. Numquid corpori? *metire umbram*, videbis.

III. Senſit ipſe PHILIPPUS, cum aliquando in palæſtra, inter luctandum, pro lapſus ſurrexiſſet, & corporis veſtigium in arena vidiſſet: *Papæ*, inquit, *quam parvam terræ partem ſortiti, orbem appetimus.*

IV. SEVERUS Imperator Romanorum, diu in ambitione, & ob eam bellis, ſenio confectus ac moriturus, urnam ad ſe deferri juſſit, in qua cineres (priſco illo more) erant recondendi. Et diu contrectans & contemplatus, vocem miſit: *Tu virum capies, quem orbis terræ non capit.* Ita, ita. *Mors ſola fatetur, Quantula ſint hominum corpuſcula.* Attollere in vita, manus & ſpes ab Oriente ad Occaſum mitte: alia contrahet, & te intra te coget.

v. *Severus* hoc ſub mortem: diu ante eam MAXIMILIANUS *Primus* Imperator *Auſtriacus*. Nam ille memor fragilitatis hujus, triennio (alii biennio) ante morbum, non ſolum mortem, capulum funebrem, è querno ligno, arcæ viatoriæ incluſum, circumferri ſecum juſſit: cavitque teſtamento, ut exanimum corpus ſuum, rudi linteo involutum, ſine ulla exenteratione, illi imponeretur, naribus, ore, auribuſque viva calce oppletis. Quid ſibi voluit magnus vir? niſi monumentum illud aſſidue in oculis habere, quod diceret, *Cogita mori*, quod amplius diceret. *Quid te dilatas & extendis? quid multa poſſides, plura appetis? Quem tot provinciæ & regna non capiunt, loculus iſte capiet.* Cur autem & calcem cavis illis partium immiſit? en aromata quibus condiretur! Sed hoc ſpectavit, ut corpus putredini natum, ea quoque exedente & conſumente materie, citius conſumeretur. & iret in ſuam terram. *Maximiliane*, magnus fuiſti! & res tuæ dicunt, tum & hæc circa mortem.

vi. Sed amplius, ille idem, pluribus diebus ante mortem nil niſi *Maximilianus* appellari voluit. Quod imitatus nepos ejus CAROLUS,

cum raro & miro exemplo, Imperio ſe ultro abdicaſſet, & in filium, jam validum ævi & animi, curas contuliſſet. Succeſſit enim in Hiſpaniam, & in Divi *Juſti* monaſterio, ſeptem à *Placentia* milliaribus, ſe abdidit, cum duodecim dumtaxat familiaribus, Deo & quieti vacaturus. Interdixit autem, aliter ſe quam *Carolum* appellari; *Cæſaris* atque *Auguſti* illa nomina, cum rebus animo exuens, & totum hoc honorari contemnens.

VII. Sed inter mundanos iſtos externoſque Principes, fas ſit locum dare & Eccleſiæ Principi ac capiti, CLEMENTI *Quarto* natione Gallo: qui incredibile eſt, quam ſe in ſummo illo culmine modeſte geſſerit & temperanter. Ante Pontificatum Juriſconſultus fuerat, & filias ex uxore ſuſceperat duas. Harum uni in monaſterium collocatæ, non niſi *triginta libras* Turonenſes ſemel dedit: alteri quæ maritum habebat, *trecentas*, loco dotis; idque hac lege, nequid umquam plus peteret. Nepoti quoque tria Beneficia, ut loquimur, habenti, optionem detulit unum retinendi, cetera ſtatim dimittendi. Mirantibuſque & inſtantibus amicis, ut & illa permitteret, & alia daret; in

claram

clarum hanc vocem erupit, *Non eſſe dignum Petri ſucceſſorem, qui plus cogitationi quam pietati largiretur.* Extat epiſtola viri ſancti (*In Onufrio.*) ad nepotem quemdam ſuum, ab Antonio Auguſtino provulgata, in qua & voces & ſenſus videre eſt, ab ipſa modeſtia conceptos.

VIII. Sed CANUTI etiam Anglorum regis inſigne ad Modeſtiam documentum eſt, qui cum obſideretur ab Adulatoribus, id eſt, corvis aulicis, & ſortem ejus attollerent, dicerentque, omnia ſervire, & *ad nutum ejus vultumque* (verba Annalium) *converti*: ille fœdam adulationem ſic expreſſit. Spectantibus iis, ſedem regiam in littore maris poſuit, in ipſo acceſſu ejus & fluxu. Tum dixit: *Tu mare ditionis meæ es; & terra, in qua ſedeo, eſt mea, Impero tibi & denuntio, ne in terram meam aſcendas, nec membra, nec veſtem domini tui madore perfundas.* Ille dixerat, mare tenorem ſuum tenebat, veniebat, alluebat. Tum reſiliens: *En*, inquit, *quam ego omnibus imperito! Quin ſciant omnes, qui terram incolunt, vanam & falſam eſſe regum potentiam: atque unum eo nomine dignum, qui vere imperium inhibet cælo, terræ, mari.* Neque intra verba Mode-

ſtia hæc ſtetit, in omni actione talem ſe præbuit, atque adeo coronam ultra in caput non admiſit.

IX. Hæc invitent & excitent, ſed Mutationum exempla quæ addam, fortius etiam perceilant. Quot enim ea ſunt? & quam, paucis Fortuna currum à carceribus ad metam, ſine offenſa aut everſione, perduxit? In omni ævo, & in omni orbe occurrent, in Ægypto SESOSTRIS rex hoc didicit, & imbibit. Victor erat vicinorum, & imperium longe protenderat: ſed & animum evexerat, & quattuor reges equorum vice, currui ſuo ſubjungebat, quo vehebatur. In eo cum ſublimis ſederet, regum illorum unus capite reflexo identidem totam currus aſpiciebat, & capi ac paſci videbatur. Quid rei ſit, Seſoſtris rogat: ille libere, *Intueor volumen hoc aſsiduum rotæ, in qua viciſſim ima ſumma, & ſumma ima fiunt: quod exemplum capio, & applica noſtræ fortunæ.* O bene! potuiſſet tamen addere, *& tuæ.* ſed Seſoſtris ipſe fecit, & ſtatim illos à jugo, ſe à faſtu liberavit.

X. SOLONIS etiam monitum tale, ſed non apud talem: neque doceri, niſi malo ſuo, aptum. Apud CROESUM erat Lydiæ divitem illum

lum regem,qui Solonem comiter, ut peregrinum, excipiens, & gazam omnem atque opes oſtentans, *Et quid videtur? habes dicere hominem me beatiorem?* Habeo, inquit Solon, & *Tellum* quemdam, hominem modicæ ſortis, ſed in ea quietum,nominavit: tum & duos alios, qui vita bene acta eſſent defuncti. Riſit Crœſus: *& nos quo loco ſumus? Haud dixerim* ait Solon, *nec fas beatum etiam cenſere, qui in his vitæ fluctibus jactatur, donec ſit in portu. Nonne tempeſtas intervenire poteſt, & turbo qui evertat?* Nec ſic hominem docuit, ſed fecit mox Cyrus. Nam ille acie victum, & vinctum, rogo impoſuit exurendum, cum Crœſus clamare incepit, *O Solon, Solon!* Miratus Cyrus, rogari jubet, *Quem in extrema illa ſorte hominum deorumve invocaret?* Dixit, *Solonem ſibi in mente eſſe, qui ſapienter monuiſſet, non fidere præſenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Riſi,* inquit, *nunc probo & miror.* Probavit & Cyrus, ſtatimque ad modeſtiam etiam ipſe flexus, liberari Crœſum juſſit, & in amicos tranſſcripſit.

XI. Addamus, quamquam ævo diſſitum, ſenſibus exemplum aſſitum.

GILIMERIS regis in Africa Vandalorum. Diu felix fuerat, opes, terraſque victoriis quæſiverat: vertit ſe fortuna, & *Beliſarius à Juſtiniano* Imperatore miſſus, cum exigua manu, hominem evertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelſum montem *Pappum*. atque illic obſidione aliquamdiu tolerata, deſperans ad *Pharam* miſit, qui mandato Beliſarii obſidebat, actum ſuper deditione, ſimulque petitum, *Panem ſibi mitti, ſpongiam, & citharam.* Panem, fami relevandæ; ſpongiam, ſiccandis oculis; citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox ſeſe Gilimer, qui ad Beliſarium deductus, nil niſi riſit. Deſipere eum è cladibus homines cenſebant; vera ſapientia erat, qua incerta hæc rerum, uſu edoctus, ridebat. Idque apertius in ipſo triumpho oſtendit, cum per pompam Byzantii, ad *Juſtinianum & Theodoram* conjugem in ſublimi ſolio ſedentes adductus, hoc tantum effatus eſt: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* O bone Gilimer, felix tua infelicitas, quæ mentem hanc dedit! nec vita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo privatus quietuſque duxiſti.

XII. In eadem Africa, ſed vetuſtiore

ſtiore ævo, non alium regem video vinci, capi, triumphari. JUGURTHA is fuit, Maſaniſſæ nepos, opibus & ingenio validus, ſed tamen à Mario devictus Romam ducitur, & poſt triumphalem illuſionem in carcerem conjectus, veſte ſpoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, detrahuntur, ſic ferociter, ut partem imam auris ſenterit avelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abjectus, tætrum & horridum, *Papæ*, inquit, *quam frigidum eſt veſtrum balneum*! atque inibi fame obiit.

XIII. Quid Rex è Macedonia PERSES? is quoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem templi in Samothrace confugit: quaſi ſacra tueri poſſent, quem non arma. Intutum igitur aſylum: fraude vel vi eductus eſt, & cum uxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Conſulem perductus. Ibi ſolutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam ſe ſubmiſit; miſerante Paullo, & ſimul indignante, quod homo ſic vilis & degener victoriæ ſuæ decus delibaret. Triumphatus deinde eſt, cum duobus filiis, & filia: ipſe in carcere, & duo mortui: tertius ſervatus, quid niſi iterum ludibrium?

Regia illa ſtirps primo fabrili arte vitam toleravit; & uſu jam Latini ſermonis aliquo, ſcriba & aſſecla magiſtratuum fuit. Ubi es Confidentia aut Superbia?

XIV. Ante illum, & major illo PHILIPPUS, ejuſdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quam ſenſit infidam ſortem? Græciam ferro vel auro ſuam fecerat, ſpes in Aſiam mittebat: & jam conventus indictus erat, ubi caput & Præfectus ejus belli legeretur. Quem ut celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filiæ ſuæ *Cleopatra*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parantur, etiam ſacra & duodecim Deorum ſtatuæ in pompa ferendæ: quibus ipſius (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abeſt? diuturnitas, & dum ſecurum ſe putat, & theatrum ingreditur, *Pauſanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo conſecutus interficit. Vis iterum inopinatum? conſcendit ille celerem equum, & evaſerat, niſi pes ejus in vite adhæſiſſet: ubi à ſatellite Philipi confectus eſt.

XV. Sed quid ego talia memorem? una illa Græcia, præſertim à *Conſtan-*

tino

tino Magno, qui imperium in eam tranſtulit, tot exempla caſuum iſtorum det, ut non ſit opus alio theatro. Quid in Italia? ab *Auguſto* ad eundem *Conſtantinum* numerantur IMPERATORES *quadraginta tres* Diſpice, vix decem ex ſtis certo dabis, qui ſua morte ſint defuncti Alios ferrum, venenum, laqueus abſtulit: à filio, fratre, uxore, amico, inimico: quid niſi ſingulos juſtæ tragœdiæ argumentum?

XVI. Jam & fati alia genera miſeranda POLYCRATEM in cruce mori video, BAJASITEM in cavea, DIONYSIUM in ſchola, BOLESLAUM Poloniæ in culina. Quid ANTIOCHUM Syriæ, nónne à latronibus occiſum? PYRRHUM à fæmina? HENRICUM nuper Galliæ à monacho?

XVII. In ſola Hiſpania tria hæc demus: & quartum alii HENRICUS *Primus* (∞ CC,XVII.) puer ſceptrum ceperat, nec diu tenuit. poſt biennium miro caſu, & vere calu ſublatus. Nam dum Palentiæ, in area domus, cum æqualibus ludit, tegulæ lapſæ ictu repente caput comminutum, & ex vulnere undecimo poſt die obiit JOANNES iidem primus, (∞.CC.XC) in

in flore rerum & ætatis (annum *trigeſimum tertium agebat*) dum equum juveniliter calcaribus incitat, & ad curſum admittit, cum eo labente lapſus, inibi exſtinctus eſt. Magis tragicum eſt de PETRO. qui cum aliquamdiu ſæviter, & multa Procerum cæde, regnaſſet, *Henricus* (∞.CCC. LXIX.) frater, arma in eum cepit; & auxilia Gallia etiam conduxit. Pugnatum acriter; quam odiis pertinacibus, exitus docuit. nam victus *Petrus*, cum in conſpectum Henrici captus adductus eſſet, iſte pugione faciem ejus percutit: atque alter dum vindicare parat, fœde colluctati, uterque ad terram proſternitur. Sed aliis quoque ſuppetiantibus Henricus ſuperior, fratrem multis vulneribus conficit, & regnum capit. Nonne hoc Thebanum vetus illud par fuit? Quartum exemplum in mente habeo, nondum in ſtilo:

XVIII in iſto, quintum, & eſt SEBASTIANI nuper Luſitaniæ & Indiarum regis, *Indole, prob, quanta iuvenis!* ſed fata eum everterunt, & ipſum regnum verterunt. Juvenis erat, animorum plenus: & accedebant, qui etiam Pietatis ſpecie illos tollerent, & arma in Mauros, exque

iis

iis victorias, ſuaderent aut ſponderent. Acrior ſtimulus *Mahumetes Abdala* filius, profugus è Feſſæ regno; qui jus ſuum & amicos oſtendebat, & largiter promittebat, exſulum ingenio & more. Ergo excitatur, & omnia parat, naves, milites, commeatus; præter conſilia, quorum ſinops tunc & poſtea fuit. Vetus regnum, & alta pace, commovetur. inſolens armorum nobilitas, & facta mojorum facilius, quam ſua oſtentans. Additur & mercenarius miles: Dux nuſquam, niſi in titulo & ſplendore regis. Mare tranſeunt, regna Feſſæ & Marocci, ut deſtinant, occupaturi: ſed rex illorum ex adverſo prodit, *Moleus Moluccus* corporis æger, animo melior. Diſponuntur acies, pugnatur, *Moleus* intereſt, etſi per ægritudinem vix in equo hærens, videt autem fluctuare ſuos aut fugere, & generoſa ira in hoſtem ipſe equum concitat, exemplo aut terrori futurus: ſed proximi retinent, gnari virium. Quare ira excanduit, quaſi in ordinem redactus, aut proditus, ut gladio eos petierit; & mox animo linquens, in lecticam repoſitus, illic in ipſa acie obiit. Sed mira fides aut proviſio amicorum fuit, ſilentium

de

de morte, curſus & recurſus ad lecticam ejus, quaſi à vivo mandata peterentur: quæ res victoriam parti illi dedit. Nam Chriſtiani pauci in plures paullatim fatigari aut cedere, multi cadere: poſtremum ipſe rex, qui in mediis hoſtium pugnabat, cum videt omnia adverſa, cinctum ſe ſine ſpe effugii, verba de pace aut deditione facere: ah, quam ſero! Hoſtes invadunt, & occidunt, ſive inter plures ignotum (& quidam ajunt regia inſignia ſibi detraxiſſe:) ſive cognitum, ſed rixa inter ipſos orta, quorum præda eſſet, per iram interemptum. Addunt, equeſtri ſellæ cadaver impoſitum, & in tentorium novi regis Aſii (frater defuncti erat) delatum abjectumque oſtentui fuiſſe, donec à captivis bona fide agnoſceretur. Ita ille obiit; & ſimul rex tertius *Mahumetes* exſul, qui fugere & fluvium vadare conatus, vorticibus, ſive voragine hauſtus merſuſque eſt. O acerbi fati adoleſcens, quæ tuliſti, & quæ dediſti! nam tecum regnum corruit, & quod ſeorſim diu luxit ſplenduitque, velut radius rediit ad ſuum Solem.

XIX. Aſſiduus hic ludus: & ideo non ſit finis narrationum, niſi reprimam.

mam,quod facio : ſed unicum inſigne exemplum Mutationis effatus, in qua & manus carnificis intervenit. CONRADINUS imperatoria & regia ſtirpe juvenis, ultimus Ducum Sueviæ fuit. Pater ei *Conradus*, rex Neapoleos & Siciliæ; mater è Ducibus Bavariæ; avus, *Fridericus Secundus* Imperator; avia, *Conſtantia* filia *Ferdinandi* Hiſpaniæ regis fuit. Quam amplum, & illuſtre hoc ſtemma! quos animos non facia? quæ fata non promitta? Sed ſpes undique deſtituit: & ſtatim à puero adverſa forte, regna Neapolitana & Sicula, jure debita, *Manfredus* patruus fraude invaſit,vi tenuit. Cum ille abiiſſet aut pulſus eſſet auctoritate Pontificis, *Clemes quartus* tunc erat, Gallici ſanguinis, & genti fautor) *Carolus Andegavenſis* advocatur & invadit, Quem *Conradinus* dum pellere conatur, copias contrahit,è Germania in Italiam venit, multa nobilium manu: inter eos, *Friderico* Duce Auſtriæ, cognato ſuo. Sed & Itali ſe jungunt, quidam jus ejus, pluris commoda vel affectus ſuos ſpectantes. Pugna cum *Carolo* commiſſa, primo victor, denique vincitur: & fugit cum eodem

Fride-

Friderico Auſtrio per ignotam Italiam, trepidi & agaſonum habitu ſe occultantes. Ita Aſturam ventum, ubi conſilium capiunt navis conſcendendæ, & Piſas dirigendæ, ſociam & fidam urbem. Conveniunt cum naviculatore: & jam in navi erant, ſed panis & commeatus deerat, quem mittunt eundem illum præſtinatum. Pecunia etiam deerat. ergo annulum alter à digito detrahit, ſive pignus naviculario, ſive pretio ab eo permutandum. Is annulus gemmam raram & æſtimatam habebat: itaque aurifex miratus à ſordido homine deferri, & ſuſpectans, *unde habeat?* quærit. Ille candide, *A duobus juvenibus, ingenui vultus & ſanguinis, ſed habitu & veſte ſquallidis: neque ultra ſe ſcire.* Defertur res ad Dynaſtam urbis (qui tunc illi proprius erat) *Joannem*, è gente *Frangipanum*: atque is ex eventu prælii, & fama, tale ſuſpicatus, navem inſtrui jubet, adoleſcentes retrahi, & ad ſe duci. Dictum, factum: ſiſtuntur, agnoſcuntur: & putabant extra periculum ſe, quia extra hoſtile ſolum erant, eſſe. Aliter accidit, pravitate, ſive avaricia Dynaſtæ, nam is *Carolo* indicat: qui ſtatim cum copiis terra marique advolat,

lat, & captivos ſuos Neapolim abducit. Quid exſpectas? aliquid regium? pudor eſt Andegavenſis ſtirpis aut macula, quod dicam. Diu deliberato concluditur, atollendos adoleſcentes, & publice capite minuendos. Quid? ut ſicarios aut prædones? qui jus ſuum repetierant? qui bellum palam intulerant, & jure ac more gentium adminiſtrarant? Omnia in hoc facto ſæviciam & barbariam habent: etſi. Pontificem etiam obtendunt, atque illum conſenſiſſe, aut ſuaſiſſe. Alterum poteſt, vix alterum: ſed æſtimatio aliorum etiam eſto, in re autem iſtud. Producuntur in ſcenam publicam, concurſus ad tale ſpectaculum à tota Italia; plerique, omnes miſerantur, illacrimantur; ſed nemo, niſi inani favore, juvat. *Conradinus* animoſe loquitur, *Carolum* accuſat, ſe excuſat: Deum vindicem invocat, & ius ſuum in hæc regna *Henrico Caſtellano*, amitæ ſuæ filio, donat. Huic rei teſſeram, chirothecam exuit, abjicitque. Tum *Fridericus* primus ingeniculare jubetur, & caput inciditur: quod ſublatum è tabulato *Conradinus* (quis ſine motu audiat?) pectori appreſſum, deinde ori applicuit: ſortem miſeram ejus

Ac deſle-

deflevit, cui auctor ipſe eſſet. Tum & ipſe in genua provolvens, forte carnificem exſpectat: qui caput amputat, & cum feciſſet, ſtatim alius hunc interficit ne exſtaret qui jactaret generoſum illum ſanguinem à ſe ſublatum. Hoc unum *Carolus* magno in ſpeciem animo: cetera feritatem habent, etiam illud, quod ipſe ſpectator ſupplicii eſſe ſuſtinuit, in alta quadam turri occultus. Illi obierunt: nec diu victoria aut regnis *Caroli* poſteri gaviſi ſunt, & Hiſpani (an non morituri voce & voto?) ejecerunt.

CAP. XV.

DE MODESTIA IN CULTU:

Et, hanc convenire, elegantiam aut pompam non convenire.

ET præcipuum quidem eſt, animum ſic affectum eſſe: ſed ut corpore idem prodatur quidni decorum ſit? Aurum, gemmæ, ſerica, non digna ſunt ornamenta magno Principe, & negotiator aliquis aut mango ea uſurpet. Quis etiam neſcit,

Prin-

Principi in mundo hæc eſſe, habet geſtatque, ſi velit, ſed majoris animi eſt, ſepoſuiſſe. Sane egregios aliquot Principum ſic factitaſſe video, & plebi virtute eminuiſſe, cultu conſenſiſſe.

I. AUGUSTUM apud Romanos: de quo Suetonius. *Inſtrumenti ejus & ſupellectilis tenuitas apparet etiam nunc, reſiduis lectis atque menſis, quorum pleraque vix privatæ elegantiæ ſunt. Ne toro quidem cubuiſſe ajunt, niſi humili, & modice inſtrato. Veſte non temere alia, quam domeſtica uſus eſt, ab uxore, ſorore, & filia neptibuſque confecta.* Ut alia omittam, vide an veſtis illi trans mare petenda, qui non niſi domo ſumptam, & confectam, geſtavit.

II. ALEXANDER *Severus*, plane inter bonos Imperator. gemmas lapilloſque omnes, quos in Palatio repperit, vendidit: addens, *Gemmas viris uſui non eſſe.* Idem nec apparatu, nec pompa multum utebatur, hoc uſurpans: *Imperium in virtute eſſe, non in decore.*

III. Quod ſenſit ſane AGESILAUS, Sparta dignus rex, qui jam ſenex in Ægyptum *Tacho* regi ſuppetias ivit. Navibus vehebatur: & cum

appropinquaret, ingens Ægyptiorum turba in portum ſe effudit, ad celebrem ducem ſpectandum. Præceperant animo magnificum virum, veſte, comitatu, ipſo corpore ſpectabilem: at ille prodiit cum vili palliolo, par gregalibus, & nec aſpectu verendus, niſi ſiquis noſſet. Itaque palam cœpit contemni, aut irrideri: *Hunc eſſe, qui res lapſas inſtauraret? anchoram ſuæ ſpei? Omnino jactatum illud in eo verum conſpici, Montes parturire, murem naſci.* Hæc & talia plebecula: ſed plebecula, virum & ducem ſe mox exhibuit, non parem famæ, ſed majorem.

IV. Talis in eadem Græcia PHIDOPOEMEN, quem ſcite & vere dixit aliquis *Ultimum Græcorum.* Poſt eum, vix ſane alius magna virtute & laude fuit. At hic & corpore parum decens, & cultus omnis neglegens fuit: ac dedit ſane modeſtiæ hujus (ſed apud feminam) pœnas. *Magara* ibat, & præmiſerat nuntiatum amico cuidam, affuturum ſe veſpere, & hoſpitem convivamque ei futurum. Gaviſus ille, ut cocti aliquid eſſet, recta ad forum properat, uxori denuntians, ut domi interea paret, verrat, ſternat: & quæ tanto hoſpiti conveniant.

niant. Ille ſatagit, & *Philopœmen* opinione maturius adeſt, & comites poſt ſe reliquit. Salutat hoſpitam, illa reſalutat; & de cultu ejus & corpore ſuſpicata antecurſorem aliquem eſſe, & ex famulitio: *Heus tu*, inquit, *feſtinamus, adde manum & adjuta, atque hæc ligna mihi ſcinde.* Una porrigit ſecurim: & facit opus ſedulo *Philopœmen*, donec amicus de foro ſupervenit, & attonitus, *Quid hic rei eſt, Philopœmen? ita te & me dedecoras?* Ille ſubridens, *En pœnas*, inquit, *vultus & cultus mei luo.* Adeo non indignatus pro ſervo ſe habitum, ut ultro jocatus in ſe ſit: & credo materiam bellam ſermonum ea die, hoc factum fuiſſe.

V. RUDOLFO noſtro Auſtriaco non aliter Moguntiaci evenit, & à pari cauſſa. Nam veſtitu nihil à plebeio differebat. Mane igitur egreſſus ſolus (& aura frigidior erat) videt in piſtoris domo carbones de fornace recentes, ignitoſque. Intrat fidenter, adſiſtit, calefacit: cum mulier eum adſpicit, et ex veſtitu æſtimans, *Heus*, inquit, *mi Homo, parum decet vos ad mulierculas, & in alienam domum ſic venire.* Rudolfus, *Mea mater, miles ſum, qui meas res in obſequio & comitatu*

Imperatoris contrivi : at ille parum benigne me nunc habet, nec pro ſpe aut meritis muneratur Mulier ad illud Imperatoris nomen cœpit ſtomachari, & multa mala in *Rudolfum* dicere: *Quis iſte vir eſt*, inquit, *qui nos & noſtra perdit, pauperum ſcopulus & exitium. Merito hæc vobis eveniunt, qui adhæretis & ſequimini: atque ut plura eveniant, opto.* Rudolfus delectatus procacia mulierculæ, *Sed mulier*, inquit, *de me miſſum face : vos proprie quare læſit?* Ibi mulier exclamare, *Illene? qui omnes piſtores hujus urbis, lautos ſatis antea, fortunis evertit: nec facile reſurgemus. At tu bone vir fabulari deſine, nec ultra moleſtiæ aut impedimento nobis eſto abi.* Aliquid voluiſſet etiam Rudolfus, ſed illa Amazon vas aquarum in prunas accenſas iecit, & fumo, vapore, cinere perfuſum ejecit.

VI. Sed iſte cultus eius privatim, & non publice fortaſſe fuit. Publice? vide. Quis dies lætior, & magis pompæ aptus, quam cum victum *Ottocarum*, Boëmiæ regem, ad ſe vocatum excepturus erat, & fidem ab eo (Homagium dicimus) accepturus? Ille venit cum magno & ſplendido

dido comitatu: viri & equi auro, gemmis, ſerico nitebat. Dictum Rudolfo, adventare. & ſedulo à quibuſdam additum, *Tararet ſe, veſte & cultu ornatiore & Imperatorio talem regem admiſſurus*. Rudolfus renitens: *Imo Rex Boëmiæ*, inquit, *griſeam* (*Leucopheam* Græcis: *cineream*, aut *murinam* Latinis) *meam veſtem* (verba fuerunt) *ſæpe deriſit: nunc ipſum veſtis mea griſea deridebit. At vos arma & equos expedite, & accincti inſtructique, ut ad pugnam, ſtate. Decus Teutonicorum armorum, non veſtium, advenis iſtis oſtendite: hoc me vobiſque dignum eſt.* Dixit *Rudolfus*, neque aliter fecit. *Ottocarus* illi vili cultui ſe & aurum ſuum ſubmiſit, & ad genua acceſſit: non ſine ludibrio etiam, cum Imperator juſſiſſet tentorium, in quo res gerebatur, ſubito pandi & relevari, ut ab omnibus geniculans *Ottocarus* conſpici poſſet.

VII. CAROLUS *Quintus* Imperator, ut ſanguinem ab eo, ſic hanc virtutem traxit. In omni vita modicus: vel potius tenuis, in cultu fuit, quod notarunt Itali, & mirati aut calumniati ſunt, in primo eius & ſollenni

ingreſſu *Mediolanum*, Inſubrum urbem. Cives novo domino omnia inſtruxerant, platéas aulæis, tabulis, frondibus, ſeſe quiſque veſtibus exornaverant: umbella aurea parata, quæ ingredientem tegeret, cum ille et Imperator, et non ſemel Rex ac Princeps, in lanea atra penula, et vili pilleolo, ſub eam ſe dedit. Videbant eum, et requirebant: matronæ præſertim, et virorum vaniores, qui trabeas et illuſas auro veſtes, et fulgentes in capite et collo gemmas exſpectabant.

VIII. O quam diſpares iſti à Græcanicis Imperatoribus, quos luxus et deliciæ ad cultum vix virilem traduxurunt! In qua re lepidum eſt, quod *Nicetas Choniates* denarrat de ALEXIO ANGELO, Principe Byzantino. Erat in Italia tunc (∞.c. XCVII.) *Henricus Quintus* Imperator, filius *Frederici Ænobarbi*, qui Sicilia et Neapoli ſubjecta ſpes ſuas longius porrigebat, et Græciæ imminebat. Miſit igitur legatos, qui magnum auri pondus poſcerent, velut tributi nomine: aut ſi negaretur, cauſſam belli. *Alexius* quem dixi, audito adventu exterorum, ut opes ſuas et ſplendorem iis oſtenderet, et

ocu-

oculos veneratione aut metu perſtringeret , juſſit ſuis omnibus quam ornatiſſimos adeſſe,auratos, gemmatoſque:ipſe autem à capite ad calcem nil niſi ſplendor, & nitor erat,rarum vel in exemplo aliquo ſpectaculum. Veniunt legati , ſed Germani,id eſt, viri,qui tantum abfuit (ait Nicetas) ut ſpectaculo eo ad metum moverentur,ut contra ad cupidinem : & nihil magis vellent, quam cum iſtis quamprimum ad manus venire, effæminatis,nec niſi ad prædam natis. Cum interim Græculi etiam antecedentes eos cubitis tangebant, & digitis præibant, ut *Imperatoris veſtem & gemmas aſpicerent: quibus ille , ut floridum aliquod pratum, aut Alcinoi hortus, variè virebat. En*, ajebant, *vel tu media hieme,veris apes & gratias uſurpate , & oculos iis paſcite atque hilarate.* O belli paraſiti! & quid ad hæc Germani? *Nihil capi aut effici ſe iſtis muliebribus ſpectaculis aut ornamentis, atque adeo jam tempus eſſe, ut his ſepoſitis Græculi ferro aurum commutarent. Nam ſi irriti legationis ſuæ redirent; pugnandum iis cum viris eſſe , qui non ut prata lapillis niteant, neque veſtibus variegatis , ut pavones, glorientur : ſed qui veri Martis alumni, flammas ruitoremque ex oculis*

in acie jaciant, & quorum ſudor ſplendidis guttis defluens referat margaritas. Hæc noſtri Germani ad Græcos, jam verbis terrefactos: quid ſi ad rem ventum fuiſſet? Et fuiſſet, etſi *Henrici* mors ſubſecuta conſilia hæc & incepta turbaſſet.

CAP. XVI.

DE MAJESTATE.

Et, ſalva Modeſtia poſſe aſſumi.

NEQUE enim inter ſe hęc pugnant, & convenientia eſt etiam inter ſpecie diſpares virtutes. Appello autem *Maieſtatem*, venerationem aliorum animis inſitam, cui à magnitudine eſt origo. Et ipſum etiam nomen Majeſtatis eſt à Magno. Ovidius decenter aperit;

Donec Honos placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimis impoſuere toris,
Hinc ſata Majeſtas.

Proles igitur eſt Honoris & Reverentiæ, ſed & matrem ſiquis horum dicat, non aberret. Origo ei præcipua ab interna magnitudine, id eſt, virtute: etſi externa etiam ſpecies, geſtus,

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO ... ROMA

ſtus, cultus, aliquid addunt. Orientales in his talibus magis curioſi aut affectati: minus Europæi, & veteres Principes diademate & purpura fere contenti fuere. Hodierno ævo, illis abolitis, ſceptrum & corona ſucceſſerunt. Parum eſt, arbitraria ſunt: leve adjumentum ad majeſtatem, niſi aliunde ea adſit. Sunt & inſignia quædam novitiæ inventionis, ut Aurei velleris, Conchæ S. Iacobi, & talia: è quibus primum, omen habuiſſe videtur aut præſagium pluſquam Jaſoniæ navigationis, qua novus orbis, & in eo aurum, ſunt retecta. Aliquid & Aulæ pompa, & miniſteriorum varietas aut copia, item ſatellitium huc faciunt: & *Julianum* Imperatorem, vulgo *Apoſtatam*, culpatum in his memini, qui ſuſtulit aut recidit: ὅτι (ait Socrates *Eccle. Hiſt. III. cap. I*) παυομένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν, *quoniam ceſſante admiratione opum & potentiæ, quæ plebeis animis hoc aſpectu inſeritur, vilem & contemni facilē reddidit Principatū*. Plebejum judicium eſt, nec magni hæc momenti: magis mores, ſi ii compoſiti & graves. Talem *Periclē* Plutarchus deſcribit, *vultu*

pro,

ſerio, nec ad riſum facili; inceſſu moderato, voce & ſermone ſedato. Alacritas illa nimia vix convenit, ſed nec dicacitas, etſi ingenii notam dicas. Livius in *Philippo* ultimo Macedone (*Lib.* XXX.) hoc notat: *Et erat dicacior natura, quam regem deceret, & ne inter ſeria quidem riſu temperans.* Jam corpus & ſpecies ſi adeſt, valde iuvant, atque ita de *P. Scipione Africano* idem Livius: (*Lib.* XXVIII.) *Præterquam quod ſuapte natura multa majeſtas inerat, adornabat promiſſa cæſaries, habituſque corporis,* NON CULTUS MUNDICIIS, *ſed virilis ac vere militaris.* Poſtremo, ſeceſſus & abductio juvat. Ut enim ille ait, (*Apul. de Deo Socrat.*) *Parit converſatio contemptum, raritas conciliat ipſa rebus admirationem.* Sed nimia ne ſit: aut tollit munus & officium regis. Neque enim Perſæ laudandi, *apud quos perſona regis, ſub ſpecie Majeſtatis, occulitur.* Non item qui eos imitati, (*Panegyr. ad Theodoſ.*) *intra ſecretum Palatinæ domus incluſi, tamquam aliquod Veſtale ſecretum conſuluntur*: tumida & odioſa ſunt, niſi gentium aliquis receptus mos (nec is bonus) ita habet. Qaid tamen de regibus dicam? ecce olim libertum

(*Tac*

(*Tac.* XIII. *Annal.*) qui huc ſuperbiæ & faſtidii devenit. Is fuit *Pallas* Claudii, qui venerationi aſſerendæ, *numquam domi aliquid, niſi nutu aut manu, ſignificavit; vel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſus, ne vocem ſociaret.* Examina hoc, & ride ſervilia portenta tam impotenter regnaſſe.

CAP. XVII.

DE CASTITATE.

Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte ſervet.

ADDIDI denique alias virtutes, quæ ex decoro, aut uſu ſunt: & quatuor præſertim, *Beneficentiam, Caſtitatem, Patientiam, Animi magnitudinem.* De prima, alibi dicendum commodius: nunc de Caſtitate, digniſſima Principe: cujus proprium eſt alta & ſeria cogitare. Non facit libido, quæ in ſordidis cogitationibus & cæno ſuo hæret. Bene ille veterum: *Nihil eſt tam mortiferum ingenijs, quam libido.* Nec animi ſolum, ſed corporis robur minuit: perplacet illud Auguſtini, (*De Civit. Dei, lib.* I.)

lib. I.) *Pudicitia eſt virtus, quæ comitem habet fortitudinem.* Omitto pericula ex ea & contemptum, alibi dicenda. Habeas igitur ante matrimonium: neque enim ab eo te arceo, imo *quod Honeſtius*(ait ille Tacit. XII. Annal.) *Imperatoriæ mentis levamen, quam aſſumere conjugem, proſperis dubiſque ſociam, cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradas?* Cogitationes, nec tamen omnes. Illæ de republica, non bene ſemper infirmo, & interdum infido ſexui, committuntur. Spernimus, qui referunt ad iſta pleraque omnia, & qui audiunt: etſi Ariſtoteles notat, (II. *Polit. cap* VII.) *feroces & militares ſæpe populos ita ſubjici, & nominatim Lacedemonios.* Quod idem de iſtis Plutarchus: ſcribitque: *Lacedæmonios uxoribus ſuis ſemper addictos eſſe, pluſque cum his de negotiis politicis, quam has cum illis, de privatis communicare.* Turpe eſt, ne fiat. Quis *Claudii* imperium non novit, hoc nomine famoſum, quod ſemper aut *Meſſalina* aliqua, aut *Agrippina* regeret; aut una cum his, quiſpiam è libertis? Quis & *Alexandri Severi*, boni alias Principis, non miſereatur: qui per pietatem nimis matri ſe addixit, & ſe ſic evertit? Hierodianus(*Lib* VI.) obſer-

obſervat: *Quippe illi mater ſupra modum imperabat; atque is dicto audiens ſemper fuit: idque aliquis ſolum in Alexandro reprehenderit, quod manſuetudine nimia, & reverentia majore quam oportuit, matri etiam in iis quę diſplicebant, obſequeretur.* Atque idem ſcriptor proprium muliebre vitium tangit, quod inſtillant. *Alexander*, inquit, *ipſe ad prælium cum Partho non venit, incertum metúne proprio an quia mater retinuerit, fœmineo pavore. Omnes enim illius* (hæc nota) GENEROSOS SPIRITUS *retundebat, ſuadens alios potius periclitari pro ſe ſineret, quam ut ipſe in acie conſiſteret.* Talia fœminæ, & deteriora, ſolent: ac bonarum rara exempla, animoſarum pauciora ſunt. Mihi vero ſi quæ Principis fœminæ partes in republica eſſe poſſint, eæ ſint quas Homerus in *Arete Alcinoi* deſcribit: *quam*, inquit, *maritus honorat & cives: Quid ita!*

Οὐ γὰρ μὲν τι νόου γε καὶ αὐτὴ δεύεται
ἐσθλοῦ,
Οἷσιν τ' εὐφρονέῃσι, καὶ ἀνδράσι νεί-
κεα λύει.

Nam neque mente animoque ea deficitur ſapienti,
Atque inter cives & amicos jurgia ſolvit.

Hoc

Hoc bonum germanumque fæminæ opus,pacare , mitigate : amplius,ex eodem Homero , afflictos juvare. Ita enim Minerva *Vlyſſi* ſuadet, adire inprimis & blandiri *Aretæ* : qui per eam in patriam reſtituendus eſſet Plura quæ facit, plurimum male facit, & pulchrum elogium de *Maria Emanuelis* Luſitani uxore, quæ (ait ſcriptor ejus gentis)*erat moribus & vita gravis, humanitate comis, etiā inimica. & ipſa manibus ſuis opera muliebria, è lino aut ſerico, faciebat ; & virgines ſuas eodem ducebat.* NEGOTIIS PUBLICIS *numquam ſe admiſcebat,ſummum mulieris decus in modeſtia ponens, & vitæ perturbationem cenſebat, munerum confuſionem.* Hæc magnaninæ illius *Iſabellæ* filia fuit : ſed non in virilibus curis ei par : & ut verum dicam , *Iſabeʒæ*, ut Phœnices,vix quingenteſimo anno gignuntur. Siquis tamen talem nactus ; utiliter audiat: vel minorem ea; ſed audiat,non ſemper auſcultet. Exempla porro *Caſtitatis* , atque etiam deinde *Caritatis* inter conjuges,demus, ac primum illud,quod de

1. CYRO Xenophon , ſive vere ſive decore , ſcripſit. Cum , inquit, *Panthea* formoſiſſima fæminarum a

capta

capta eſſet, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis ſcilicet caſtitatem matronalam, & ſuam, violaret. Atque *Araſpo* ex amicis ſuadenti adire eam, & alloqui: *eſſe enim mulierem inſigni forma, & Regis plane oculis dignam*: *Ob iſtuc ipſum*, inquit, *magis eſt ut abſtineam. Etenim ſi nunc illam adiero cum vacat, fortaſſe illa efficiet, ut adeam etiam cum non vacat, eique aſſidiam neglectis rebus ſeriis.* Bona oratio, & ratio, ac ſane ſi non alia noxia in uſu fæmineo; iſta certe eſt, avocari à melioribus curis.

II. Itaque jure PERICLES, cum Athenienſibus Prætor, collegam *Sophoclem* poëtam haberet, atque is in communi officio forte diſtrictus prætereuntem egregium puerum intentiùs intuitus eſſet, impenſiuſque laudaſſet; graviſſima iſta voce corripuit, *Oportet, o Sophocles, Prætorem non ſolum manus à lucro, ſed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHUS tertius, qui Epheſi in ſua urbe, conſpecta Dianæ ſacerdote, ſupra alias forma decora, continuo illinc ſolvit: veritus ſcilicet, ne amor aſpectu paullatim auctior audaciorque, eo compelleret, unde pius caſtuſque

non rediret Laudari meritiſſimo poſſet, & contra impios quoſdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut inceſtare, idque ſub velo (ô nefas!) ſacrorum & religionis, ludus jocuſque fuit.

IV. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darii* victor, ejuſque gazam, conjugem, & filias etiam potitus; non ſolum benigne & regie habuit, ſed ſic caſte & ſancte, quam ſi eodem, quo ipſe, parente genitæ forent Darii quidem uxorem, exſuperanti forma fæminam, nec oculis attingere unquam voluit: quod ipſe de ſe in epiſtola quadam ad *Parmenionem* ſic ſcripſit; *Ego enim non ſolum non vidiſſe inveniar Darii uxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *ſed nec verba facientes de ejus forma audire ſuſtinuiſſe.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem! quam factum ſequens cumulat.

V. Cum aliquando enim IDEM, natura incitante, uſum fæminæ voluiſſet. & miniſtri formoſam noctu adduxiſſent: ille rogavit, *Ecquid tam ſero veniſſet*? Ibi mulier excuſare mariti vigilias, & exſpectaſſe donec cubitum iviſſet. Quod cum audiſ-

audiſſet, quaſi telo ictus, & calore omni remiſſo, mulierem omiſit: vocatiſque miniſtris, *Reducite*, inquit, *iſtam, & quam pæne imprudentem me adulterio illigaſtis?*

VI. Jam quæ verba EJUS & ira, adverſus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum ſuum? qui ad eum ſcripſerat, *Eſſe apud ſe Theodorum mangonem, & venales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in ſe Philoxenus tam fœdum vidiſſet, ut tantam maculam ſibi inureret?* Sed & in epiſtola ad ipſum, multis cum probris ſcidit, juſſitque *Theodorum* illum cum mercibus ſuis in malam rem ablegari. Quod ſi ſic alii Reges & Principes; faxo, ut talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis eſſent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur ejus in hoſtes magis, quam in libidines ſuſpexeris: quas an non ſupra *Alexandrum* domitas habuit & compreſſis? Nam ille oculis ſuis parum credidit, & veritus eſt capi: iſte cominus congreſſus, & vidit, & vicit. *Carthago Nova* ab eo capta erat, ubi præter aliam affluen-

tiam rerum, pueri virgineſque nobiles reperti: & inter eos una, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaqua ibat, omnium in ſe ſplendore formæ vertebat. Donum dabatur juveni Imperatori, ut putabant gratiſſimum: ſed ille oculis libatam modo, abnuit: &, *Acciperem,* inquit, *fruererque ſi privatus, & non cum Imperio eſſem. Nunc reſpublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quaſi depoſitum, reddendum cui ratio & humanitas ſuadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & ſorte cœpit: agnovitque principe loco natam, & principi item ſuæ gentis adoleſcenti (cui *Luceio* nomen) deſponſam eſſe. Igitur parentes, & hunc, advocat: cumque veniſſent, ſtatuta apud ſe virgine, ſponſum ex iis priorem alloquitur: *Ego, ut hæc virgo ad me deducta à militibus noſtris, ac donum data eſt; & formam ejus libens vidi, & dotes animi corporiſque laudavi. Nec enim cæcos, aut ignaros talium, Natura genuit: hæc quoque pectora amor tangere poteſt, ſed non niſi honeſtus, & quem tempora reſque meæ permittunt, Hæc igitur etſi jure belli mea erat: tamen non lubet inter arma hos lusos ludere; nec deceat fortaſſe* præri-

præripere, viro forti jam deſponſam. Hoc enim ab ea didici, & ideo te evocavi: ut coram viderem, coram tibi hanc traderem (numina teſtor) caſtus caſtam. Sic pudice cauteque mea cura habita eſt, ac ſi apud ſoceros tuos, parenteſque ſuos fuiſſet. Non eſſet me teque dignum donum, ſi aliquid ex ea vis aut occulta fraus libaſſet: intactam, inviolatam accipe, & fruere, nec aliam mercedem, quam te volumus, id eſt, animum tuum Scipioni & Romanis addictum. Attonito juvene, & præ gaudio vix mentis aut linguæ compote; parentes intervenerunt, gratias agentes habenteſque, & ad pedes Scipionis ſatis grande auri pondus depoſuerunt, quod pro redimenda attulerant: rogaruntque, quoniam gratis redderet, ipſe hoc munus ab ſeſe haberet. At ille beneficientiam alia cumulans, ſponſum tollere hoc aurum totum juſſit; & ſuper dotem, quam parentes daturi eſſent, hanc quoque à ſe habere. Quid laudes potius? libidinem victam, avariciam victam? cum laude privata, cum publico fructu? quia uno hoc facto magnam Hiſpaniæ partem ad Romanos & ad ſe traxit, certatim cupientes tali virtuti ſubeſſe.

VIII. Jam in JULIANO quo-

ctes, corpore & omnibus membris pulcherrimus deſcribitur: ſed eorum quæ natura occultari voluit, ita celasis, ut nemo vir aut fæmina nudum eum viderit, aut retectum. Subducebat ſe furtim, cum naturæ purgationes vocarent: ad lectum iturus, nec cubicuarium quidem ad exuendum, deponendum, collocandumque ſe admittebat, adeo ut nulla virgo magis teneri pudoris fuiſſe videatur. Quid, quod teſtamento cavit, caligas & feminalia mortuo ſibi induci? ut & tunc cura pudoris eſſet, cum jam non eſſet.

XI. Sed & CONSALVUM *Magnum*, Hiſpana ſtirpe, merito celebraverim, eum tot bellis, cum regnum Neapolitanum ſuo Regi vindicaret, conſenſu traditur, nullam matronarum aut virginum temeraſſe, imo & oblatas aut offerentes ſe (nec novum in tali potentia) comiter rejeciſſe. Atque adeo cum pater quidam, vir nobilis ſed pauper, duas filias ſcitas & lepidas, ipſe ad eum perduxiſſet, ratus hac ſe via ad opes poſſe venire: admiſſi quidem, ſed cauſſa facti cognita, ut ſuas filias, dote data nobilibus viris elocavit, à ſe tam integras, quam à parente.

 XII. Addi

XII. Addi fortaſſe meretur, etſi in uno facto, continentia, quam alii FRANCISCO *Sfortiæ*, alii CAROLO *Octavo* regi Galliarum adſcribunt. Sed hujus nomen uſurpemus, ut dignius: potuit tamen hoc ſimile in utroque eveniſſe. Igitur *Carolus*, in reditu à regno Neapolitano (quod quæſivit fortius, quam tenuit) cum opidum aliquod Italiæ expugnaſſet; in militum direptione & diſcurſu, virginem perhoneſtâ forma ad pedes ejus accidiſſe ferunt, tutelam à vi militum & cuſtodiam pudicitiæ ſuæ rogantem. Atque illum à militibus quidem ſervaſſe; ſed ut juvenem & talium rerum ſatis liberum, ſtatim oculos & cupidinem ad eam adjeciſſe, & ſeductam in lectum abjeciſſe, jam imminuendam. Ibi ea toto animo anxia, videt tabulam in pariete ſuſpenſam, in qua Diva virgo puerum, mundi ſervatorem, ſinu geſtabat: & ea oſtenſa, *Per intactam hanc Virginem*, inquit, *oro, adjuro, virgini mihi parce*. Movit ita regem (non ſine Divæ illius numine) ut libidinem iam exſilientem coërceret; & lacrimis etiam profuſis, ſolo amplexu proſecutus liberam dimiſerit, cum dote quingentorum aureorum. Sed

&

& propinquos,aut affines captos, ei donavit.

XIII. Hæc exempla in regnis, aut imperiis: quis carpet unum alterumque prodi,in fortuna privata? SPURINA adoleſcens in Etruria, excellenti pulchritudine, matronarum virginumque in ſe oculos, ſed & virorum,trahebat. Illæ potiri avide, & in occulto aut palam, ſuſpirabant: iſti æmulatione tangebantur, & in ſuis quiſque fæminis timentes, aut ſuſpectantes. Optimus juvenum vidit,& ut ſe alioſque metu vel moleſtia liberaret, faciem illam ſic emendatam, plagis ſciſſuriſque totam ipſe deformavit. Quid addam? ludibrium poſtea, non irritamentum vixit.

XIV. Addatur, addatur ille DAMOCLES, adoleſcens Atticus, tam inſigni facie & corpore, ut vulgo ei cognomen *Formoſi*, eſſet. Itaque eo ipſo proditus *Demetrio* regi, qui tunc Athenis laſciviebat, poſtulatur ad ſtuprum: impelliturque donis, promiſſis, minis. Nihil horum valuit, & vim aut inſidias veritus, abſtinere etiam cœpit gymnaſiis publicis & palæſtra. Quod rex cum advertiſſet, poſitis obſervatoribus, evenit ut in

 bal-

balneas privatas lavandi gratia iviſſe cognoſceret; ſtatimque eo properans nudum deprehendit, quid niſi certam, ut putabat, prædam? Et jam ira quoque accenſa libido irruebat: cum ille non niſi in morte effugium videns, hanc elêgit, reſeratoque aheni operculo, in aquam ferventem ſe demerſit, & exſtinxit. Triſte fatum, etſi forte factum! ſed juſtius undique laudandum, quod adiungam.

XV. ¶ PELAGIUS in Hiſpania fuit, (DCCCC. XXI.) qui in clade à Mauris accepta ad *Juncariam*, ſub *Ordonio* rege, cum obſes datus eſſet, ſive pro avunculo *Hermogio* Epiſcopo Tudenſi, ut plures certioreſque volunt; ſive pro patre Galiciæ Principe, qui captus Cordubam trahebatur; ſed pro utro, tamen obſes *Abderamini* regi Mauro datus: ecce forma eius captus Barbarus, florem hunc ſibi deſtinat, & alludere cœpit, contrectare, & tentare. Ille rejicit, atque id ſæpius: donec vim etiam parat amator, cui iſte, ingenua, pugnum impegit: &, *Tolle canis*, inquit, *vitam, non pudicitiam mihi extorquebis.* Hic quoque in iram ſerio jam datus, juſſit ut fundæ machinali impoſitus,
trans

trans Bætim fluvium vi emiſſus, rupibus illideretur. Quod factum: ſed Pudicitia ipſa, opinor, alumnum ſuum tuita eſt, & cum miraculo vivus evaſit. Non mutavit tamen Barbarus, niſi ſupplicium: & forcipibus membratim diſcerpi lancinarique juſſum, in flumen projecit. Unde Chriſtiani noſtri extraxerunt, coluerunt: nomenque ejus in Divorum numerum ab Eccleſia merito eſt relatum.

Satis ſit jam talium: videamus & CARITATIS inter conjuges exempla, nam ea caſtitati fere ſemper comes.

XVI. *Veſpaſiani* ævo turbæ aut rebellio in Gallia fuit, & dux partium *Julius Sabinus*, cui uxor EPONINA. victis Gallis, dux ad ſupplicium quærebatur: ſed is in ſpeluncam aviam ſe abdidit, & famam mortis ſuæ ſparſit, quaſi veneno ſponte eam ſumpſiſſet: ac rei fidem, villam, tamquam ſuper ſe, juſſit incendi. Ipſa uxor hæc ignorabat, eratque in multis & mæſtis lacrimis: ſoli duo liberti ſciebant, qui miſerati mulierem mori certam, & cibi jam triduum expertem, marito indicant, & ſuadent amanti ſubveniri. Factum, & illa

illa reſciſcit, *Sabinum* ſuum ſic vivere: venitque ad eum, fidem & ſilentium coluit per totos novem annos, & liberos etiam in ſpelunca concepit ac peperit, ſola Caritate obſtetricante. Denique res evulgata eſt, capti ſunt, Romam deducti: an non venia donati? laudem & præmium merebantur, certe iſta. Sed *Veſpaſianus* (ah meo animo hîc ſævus) juſſit interfici, quamquam illa prolatis oſtenſiſque liberis: *En Cæſar*, dixiſſet, *quos ego in monumento peperi atque alui, ut plures ſupplices haberes*, indignor, non vel dicto huic indulgentiam donatam, ſed nihil illa: & læta, opinor, cum marito periit, cum quo tot annos jam ante fuerat ſepulta.

XVII. Fuit & CABADIS Perſarum regis uxor, ignoto nomine, mira in eum fide. Is regno ſuo ſpoliatus à ſubditis, quibus durius imperaſſe viſus, & in cuſtodiam datus erat. *Blazes* frater in ejus locum ſubſtitutus, conſilium habuit, quid captivo faciendum? atque ibi *Chanaranges* (magiſtratus & præfecturæ præcipuæ nomen) oſtenſo cultello, *Hic*, inquit, *tam exiguus ſtatim peraget, quod poſtea viginti millia hominum non efficient.* Significans, tolli ex facili nunc poſſe;

poſſe; vivum, daturum moleſtias aut clades, uti evenit. Nam cum mitior ſententia in virum ſanguinis & loci regii obtinuit, utque in carcere cui *Lethe* nomen, perpetuo adſervaretur: fuit ibi aliquamdiu, uxore identidem inviſente, & focillante. Sed ſors ita tulit, ut Præfectus carceris conſpectam jam ſæpius mulierem adamaret: quod illa ad maritum retulit: atque hic eam juſſit obſequi, vel ſalutis ſuæ cauſſa. Non volens paruit: ſed volentior deinde Præfectus, & mulieri, cum vellet, ad maritum acceſſus fuit. Itaque opera tandem *Seoſis*, veteris & fidi amici, equi parati in propinquo ad effugium: atque ipſa carcerem, de more, ingreſſa, viro ſuam veſtem induit, illius accepit: qui egreſſus ſic fefellit. Jam plures dies abierant, & *Cabades* in tuto, & apud *Euthalitas Hunnos*: cum fraus deprehenſa, & mulier juſſu regio pœnas dedit. Infelix hac parte, nec *Cabadi* ſuo proſperorum futura ſocia. qui uxore alia ducta, filia regis *Euthalitarum*, grandes à ſocero copias impetravit, regnum recuperavit, & *Blazen* in cuſtodiam dedit, oleo fervente ſuper oculos infuſo prius excæcatum.

XVII. Si-

XVIII Simile eſt SANCTIÆ Hiſpaniæ facinus, quæ ſoror *Theraſia* reginæ Legionenſis, aut ejus ex fratre neptis,(nam diſſentiunt) fidem & affectum erga ſponſum, & mox maritum, oſtendit. Is erat *Ferdinandus* Caſtellæ Comes, (DCCC LVIII.) cui infenſa *Theraſia* ob patris mortem, ulciſci eam fœminea fraude apparabat. Itaque nuptias *Sanctia* ſororis offert, quæ apud *Garſiam* fratrem, Vaſconum regem, educabatur. Placuit Comiti conditio, it modico & pacis in ſpeciem comitatu, ad ſponſam capiendam, & fruendam & deducendam: cum *Graſias*, inſidiarum gnarus & particeps, in vincla eum condit. *Sanctia*, audito ſua cauſſa & amore id eveniſſe, etſi amoris antea expers, honeſte eum concipit: occulte in carcerem venit, nuptias paciſcitur, & cum eo in Caſtellam, eluſis cuſtodibus, abit. *Theraſia* nec ſic mitior aut quieſcens, aliam iterum fraudem ſtruit; idque per filium *Sanctium*, Legionis regem. Qui conventus regnî indicit, quaſi de magnis publicis rebus: & eo Comitem, de more, vocat. Hæret nonnihil iſte, & dubitat: ſed ut ſolent generoſi animi, in fidei partes inclinat. Tamen cum ve-

niſſet,

niſſet, immitiore, ſtatim vultu & ſermone exceptus, in arctam cuſtodiam datur. Quid facis, *Sanctia* ? in ſororem, in nepotem, pro marito quid ſtruis ? fraudem iterum, ſed piam. Simulat, voti ſe ream, velle ad Divi Jacobi proficiſci: facit iter per Legionem, & ſatis benigne (quidni à nepore, materteræ?) excipitur. Orat inprimis, viſendi obiter mariti copiam ſibi fieri: atque impetrat, ſed in noctem unam. Ibi complexus, ibi lacrimæ; & domo allatum conſilium exſequitur, ut veſte permutata, vicariam ſe daret pro marito. Ita ille luce dubia emittitur pro *Sanctia*, equos ex compoſito repperit, inſcendit, evaſit. Ipſa Sanctia, cùm nepoti indicium fraudis factum, educitur: & quamquam ſtomacharetur primo, & deluſum ſe doleret, tamen impetu ad rationem revocato, pietatem & robur fæminæ veris laudibus tollit, & honeſto comitatu ad maritum remittit.

XIX. Firmus etiam fundatuſque ille amor, qui in BLANCA SCARDEONIA, Italica matrona, ad ſtuporem appruit. (M. CC. LIII.) Captum *Baſſianum* erat, in agro Patavino municipium, ab *Aſtiolino* immanis ſævi-

ſæviciæ tyranno: atque ibi dum fortiter repugnat maritus *Blanca*, interficitur; ipſa etiam in armis virilibus marito juncta, & ſimul pugnans, capitur. Adducta igitur ad tyrannum, & armis exuta, formoſiſſima mulier apparuit; & accenſus libidine potius, quam amore, potiri ſtatim voluit. Illa abnegat, precibus, minis, & terroribus immobilis: donec ad vim tyrannus ſe parat, quod intelligens, aſtu ad feneſtram ſe ſubducit, & præcipitem ex ea jecit. Non tamen vel ſic obiit, ad aliud facinus ſupervixit. quod fuit tale. Cum enim ſanguine fœdata & ſemianimis, ſublata *Actiolini* juſſu eſſet, & in lecto repoſita curataque; poſt dies aliquot iterum tentata recuſavit, & eundem animum vitæ potius, quam pudiciciæ perdendæ ſibi eſſe teſtata eſt. Ab irato igitur conſtringi ligarique juſſa, violata, non contaminata eſt (qui enim poſſet illa caſtitas?) ſed tamen dedecori huic ſupereſſe noluit, & fortius quam aliqua *Lucretia*, cum ad mariti ſepulchrum iſſet, allevato & ſuffulto lapide, ſuper fœtidum cadaver ſe præcipiens, atque id amplexa, *Teneo te, inquit, mi anime: quis tyrannus ultra avellet? Maneo, accipe fidam tuam*

tuam Blancam, corpore & funere nunc junctam. Dixitque, & fulcrum revellens, caput ſibi contrivit, & ſpiritum tenuem & exiturienrem emiſit.

XX. At hæc in fæminis ſunt, quarum ad honeſta aut prava major ſæpe impetus: ſed nec viri deſtituimur hujus Caritatis exemplis. Omito vetera. Sub rege *Emanuele* Luſitaniæ, (M.D.XVI) in Africa bellum gerebatur: & *Atadius* ejus ibi Legatus, cum ſatis magna manu prædatum in agrum Marochienſem iverat, Inopinantibus ſupervenit, atque ita RAHUM BEN XAMUTIUM repperit, claro nomine inter Arabum duces: qui caſtra illîc &, de more, familiam habebat. Igitur ingens à Luſitanis cædes edita, præda item hominum pecorumque parta. Ipſe *Rahus* tamen evaſerat: & cum Chriſtiani, onere graves, tardius iter facerent, collectis ad LXX. è ſuis equitibus, à tergo obequitabat minitabundus. Plures interea accedebant: & ipſe tum ſuos cohortans, tum Arabas excitans (qui cum Luſitanis fœderati militabant) ut eos deſererent proderentque: *En egregiam occaſionem,* inquiebat, *Deo, Mahumeti, gentilibus*

 placendi,

placendi ſi iſtos canes & alienigenas, facto agmine ac nobiſcum juncti, invaditis, & cunctos undique trucidatis. Præda erit veſtra, gloria æterna erit veſtra, patria liberata muneris erit veſtri. Agite fratres, agite commilitones, expiate fœderis dedecus honeſtiſſima tranſitione. Clamabat, non movebantur: imo contra, quo fidem ſuam magis noſtris approbarent, in primum agmen cum præda ſe conferebant. Jam parabat, ut impar, diſcedere *Rahus*: ſed uxor illius *Hera* nomine, ſingulari ſpecie mulier, amata unice & amans, ex agmine nominatim eum inclamavit. Subſtitit ille, & vocem agnovit, ſimulque fœminæ fatum: atque ipſa à ducibus petito brevi colloquio & impetrato, *Rahe*, inquit, *Benxamutie, ubi promiſſa & fides ſunt? Quoties juraſti, captivitatem meam & diſcrimen ipſa morte tua depellere? En trahor captiva, & pateris perfide dicam an ignave? Nec utrum probrum viro indignius ſit, ſcio. Ubi autem de robore tuo vaniloqua verba? pudet & famæ, quæ ſic eſt mentita.* His vocibus, & ipſis amoris furiis, incitatus *Rahus*: *Dies*, inquit, *longa eſt, victoria in Dei manu, virtus in meo brachio, confide.* At illa pulverem manuè terra tollens, & in altum

tum projiciens, *Sic*, inquit, *verborum tuorum fidem aura diſpellit. Abi ingrate, alia fruere, quam mihi, ut vides, prætuliſti.* Sed *Rabus* ſtatim, ut in more gentis eſt, calceum ſibi detractum, in illam jecit: quod ſignum & pignus ſanctum erat ſervatæ ſervandæque fidei; & ſimul ad equites ſuos converſus, *Si umquam amor vos tetigit*, inquit, *mei atque hujus miseremini, & adjuvate. Per ſacra noſtra, per gloriam gentis, per vitam hanc meam obſecro, quæ diuturna eſſe non poteſt, ſi hæc anfertur. Inſilite, diis audentes & amantes iuvant.* Fecitque ipſe & alii impetum, quem egregie ſuſtinebant noſtri, donec *Atardus* in extremo agmine propugnans & ſuſtinens, cum guttur ejus caſa arma nudaſſent, haſta *Rabi* tranſixus occubuit. Duce amiſſo, confuſio; & ea major, quod æmulatio etiam erat & certamen de loco. Alii hunc, alii iſtum ſufficiebant, & id tanto certamine, ut pæne (ô fatalem inſaniam!) ad manus interſe, relictis hoſtibus, venirent. Quod Arabes fœderati conſpicati, & ſimul miſeratione nobilis illius Ducis tacti, arma in noſtros verterunt, & punctio temporis diſſipata acie, cæſi plerique omnes

aut capti ſunt. Recepta ita *Hota*: quam ſecum ducens victor *Rahus*, omnium oculos, voces & laudes in ſe vertit, fidem & robur prædicantium, & utriuſque felicem affectum. Nec diu ſane poſt, mulier pro ſe fidem quoque teſtata eſt: cum marito in prælio quodam mortuo, illa funus ejus cum multis lacrimis magnifice curavit & inedia deinde novem dierum ſe vita exuit, & marito junxit.

XXI. Hæc tragica. Mitius exemplum eſt, quo claudam, noſtri PHILIPPI *Boni* cognomento: qui præcipuus auctor fuit magnitudinis hujus, quam domus Burgundicæ appellamus. Is igitur annos natus viginti tres, patrem *Joannem* Burgundiæ Ducem, ſcelere & perfidia (res dicenda eſt) *Caroli Delphini* interfectum amiſit. Atque ut erat dolore & ira recens, ad uxorem venit, quæ ipſa ſoror *Caroli* erat: & *O mea Michaëla*, inquit (id mulieri nomen) *frater tuus patrem meum occidit*. Mulier ſtatim in lacrimas & clamores, (nam mirifice viri amans erat,) & diſcidium non fruſtra verita, ſine ſolatio lugebat: niſi quod ipſe eam erexit, multiſque verbis affirmavit, *Nihilo ſibi vilio-*

viliorem futuram , ob hanc propinquam quidem ſed alienam tamen culpam. Reciperet animum , & metum poneret.viro æternum fido benoque futuro. Et fecit, vixit triennium cum ea , omni amore & honore ſolito proſecurus : etſi ipſe aſpectus ejus, ſcelus fraternum & triſte parricidium ſenſibus ingerebat. Accedebat, quod ſterilis eſſet, quæ ſola cauſſa divortii , quoties apud Principes valuit? Sed nihil apud iſtum : qui amorem & primam copulam,niſi morte,noluit ſolvi.

XXII. Vere claudebam, ſed SCYTHICA mulier intervenit, & oſtendi poſtulat in hoc theatro, non illa magna , nec in re ſpecioſa aut magna,ſed ſi ad calculos revocetur, magni mirandique amoris. Sub *Andronico Palæologo Juniore* , Scythæ incurſionem in Græciam Thraciamque fecere, & late populati magnam prædam avexêre. In ea captivus quidam Thrax fuit , qui cum aliis ante fores Scythicæ hujus trahebatur: viditque & miſerata eſt ,& emit eum,imo & mox nupſit. Sed juramentum tamen prius exegit , non deſerendam ſe ab eo in ulla fortuna , tempore , aut loco. Mulierem autem hanc jam ante acre deſiderium habebat capiendæ

noſtræ religionis, & ut ſalutari aqua tingeretur: quod marito indicat, atque ille approbat, & una conſtituunt hoc fine in Chriſtianos fines demigrare. Sed dum ſe apparant, & opportunitatem quærunt, annus elabitur, & binos interea liberos marito ſuo, alterum peperit, alterum in utero geſtabat. Ex quo & crevit amor mutuus, & jam firma nexio videbatur. Ecce autem interea evenit, ut iterum Scythæ incurſione facta, priorem uxorem hujus mariti ſui abducerent, & prætereuntem cum captivis ille agnoſceret & videret. Itaque, pro veteri affectu & conſuetudine, illacrimavit, & cauſſam uxori ſuæ Scythicæ dixit. Illa nec indignata marito eſt, nec odio aut æmulatione (pro muliebri ingenio) in alteram illam tacta: ſed ſtatim eam quoque emit, tum ad domeſtica miniſteria, tum ut aſpectu ipſo dolorem marito levaret. Et jam tempus migrandi viſum: migrant, Conſtantinopolim veniunt: mulier baptiſmate tingitur: altera illa (auſim ingratam, ſi non iniquam, dicere:) ſtatim ad Patriarcham accurrit, clamitat per injuriam maritum ſibi ereptum, & à Scythica poſſideri. Illa quoque venit, & auditur,

tur,& rem totam exponit; nec quiſquam damnare eam ſuſtinuit, ut quæ amborum domina eſſet, eoſque ex ſervitute & immanibus illis belluis liberaſſet. Tamen hæſitantibus illis, ipſa ſententiam hanc ultro tulit: *Marito meo ſi prior uxor cordi eſt, habeat: cui etiam ob conſuetudinem, & ſuſceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipſam hanc autem fœminam uti eadem liberalitate cupiam, ſed cum in terra aliena ſim, & alienarum rerum inops, haud poſſum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exſpectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem ſunt: cui Deus ſane mox adfuit,& cum altera illa in Thraciam iviſſet, ad pecuniam corrogandam, ecce iterum à globo Scytharum abripitur,nec ultra viſa eſt, & maritus jam tuto in Scythicæ illius conjugio acquievit.

Cap. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum eſſe debere, præſertim in conviciatores.

POTERAT ſub Clementia hæc virtus contineri; ſed educere malui, & ſeorſim oſtendere, quia valde Principem decet, & ſæpe in ea fortuna locum habet. Quis non alta illa ſermunculis aut judiciis petit? Gravamur imperari; & quamvis bene atque utiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus, & ſemper aliquid eſt quod non omnibus placet. Inde voces. Sed ſpernat Princeps, & ſciat, (*Sen.* III. *De Ira*, *cap.* VI.) *Nullum eſſe argumentum magnitudinis certius, quam nihil poſſe, quæ inſtigeris, accidere.* Sicut ſuprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluviis non turbatur: non item debent apices iſti rerum. Hic aut ille in te jocatus eſt? convicio aſperſit? calumnias diſperſit? contemne. (II. *De Ira*, *cap.* XXX.) *Ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ, latratus canum ſecurus exaudit.* Patentia tua ſupra læ-

ſionem

ſionem eſt, gloria (*bene agis*) ſupra infamiam. Sed Mecœnatis verba & conſilium, quod *Auguſto* in hac re dedit, digna adſcribi: (*Dio lib.* LII.) *Siquis conviciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit, neque deferentem audire debes, neque delatum punire. Turpe enim ſit, facile te id credere, cum cauſſam non præbeas, eſſe tamen qui convitio petant. Atque id fere non niſi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conſcientia, Deinde autem iniquum ſit, hac iraſci aut punire, quæ ſi vera ſunt, præſtat non admittere; ſin falſa, diſſimulare. Nam ultione iſta, quid niſi plures ſermones & plurium provocabis?* Sunt ſaluberrima monita, ſive rationes: & ultimam iſtam nota. Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non ſedes. Quod ſi omnes punitum ibis, quis finis erit: neque aliud agas, & aſſidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens inſtrumentum eſſe ad tutelam regni.* Et, ut ad Exempla veniam;

I. LACONES appoſite in publicis ſacris apricari ſolent, *Ut poſſent injuriam pati.* Ne propere ſcilicet exſilirent ad vindicandum, & ſtatum

ita ſuum turbaret. Tum etiam, quia parum idoneos judicant ad res gerendas, qui injuria aut contumelia ſtatim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes

II. In qua parte DAVID, rex Hebræus, mirificus, qui pulſus à filio *Abſolomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, ut ad montem *Bahurim* venit, auſus eſt *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conviciis: tantum? imo & lapidibus, quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis *Abiſai*: *Itáne hic canis Domino meo & ſuo màle dicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium protervæ hujus linguæ.* At mitiſſimus virorum David, *Mitte, ut male dicat En filius, quem genui. ſanguis meus, ſanguinem iſtum quærit: & indignamur ſi conviciatur alienus?* Cæleſtis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cæleſti?

III. Magis in tyranno PISITRATO, cujus uxore petulanter & injurie habita à quibuſdam adoleſcentibus ebriis, idque iu publico: malum illi timentes, mane ad Piſiſtratum ſupplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea uxor heri* nuſ-

nuſquam produt. At in poſterum date operam, ut ſobrii ſitis

IV. Quid in ARTAXERXE Perſarum Rege, in qua gente ſuperbia domicilium habere viſa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* libere pro ingenio gentis, & pro ſuo ferociter locutus, hoc reſponſi retulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere: mihi & dicere, & facere.* Salva majeſtate modeſtia inſerta fuit: & ad hanc ivit, ab illa non abivit.

V. Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges eximii. Quid enim PHILIPPUS *Alexandri* pater? qui plura ejus dedit exempla Ut in *Nicanore*, qui circumiens male de *Philippo* opinabatur, & detractabat: nec defuit, ut ſolet, delator *Smicythas*. Amici igitur advocandum, & plectendum cenſere: ille contra, &, *Nicanor*, inquit, *non eſt peſſimus Macedonum, videndum igitur, numquid per nos admiſſum aut commiſſum, cur male dicat.* Et ſerio quærens, repperit, pauperem virum eſſe, bene meritum, nec adhuc habitam ejus rationem. Itaque ſtatim munere eum affecit; qui ipſe, mutata mente & lingua, laudare ubique *Philippum* & attollere. Quod cum idem *Smycithas* retuliſſet; *Videtiſne ô ami-*

ô amici, inquit, *in noſtra manu eſſe, bene vel ſecus audire*? Factum dictumque penſitandum Regis, qui capiunt famam.

VI. Jam iterum IDEM, de petulanti quodam & procaci conviciatore, cum ſuaderent exſilio plectendum: *Nequaquam*, inquit, *ne oberrans apud plures de nobis male loquatur.*

VII. Nec vero in abſentes ſolum lingulacas talis, ſed in præſentes, & qui in os inſultabant. Ut ille *Demaratus Corinthius*, cum adveniſſet ad eum, tunc forte cum *Olympiade* conjuge & filio *Alexandro* diſſidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid conſentirent iam inter ſe Græci*? ille ore libero, *Scilicet tibi convenit de Græcorum concordia agere, qui diſſides à proximis tuis.* Senſit eum vera dicere Philippus: ad ſe rediit, & cum ſuis in gratiam.

VIII. IDEM cum pro tribunali ſublimis, ſub haſta captivos venderet, ac parum decore, veſte reductiore, ſederet: quiſpiam è captivis clamare cœpit, *Injuria ſe affici, eſſe enim paternum ſe Philippi amicum.* Quod cum miraretur Philippus, & dicere eum ac docere juberet: *Apud te*

ſolum;

ſolum, inquit, accedenſque ad tribunal, in aurem inſuſurrat, *Heus tu veſtem demitte, nam ſic parum honeſte ſedes*. Rex nihil offenſus, gratiam imo retulit: *Et vere*, inquit, *iſte mihi amicus erat; mitte hominem* ſimulque aliter ſe compoſuit. En, fructum etiam ſuum alienam; libertatem fecit, & ſolet ipſe dicere, *Gratias ſe debere Athenienſium oratoribus, quod conviciis ſuis redderent ſe meliorem: dum illos factis conatur refellere*.

IX. At inter ſucceſſores ejus ANTIGONUS, æmulus & pæne par fuit in hac laude. Qui in caſtris aliquando, cum duo è vigilibus, juxta ipſum Prætorium, de rege male dicerent, atque ipſe omnia audiret, nihil ultra quam tentorii velum concuſſit; &, *Heus vos*, inquit, *paullo longius ſecedite, ne Rex vos audiat*. Quid iſtuc eſt? ne diſſuadet quidem male loqui, ſed cautius loqui.

X. IDEM cum exercitum in tenebris aliquo duceret, & moleſtum ac ſalebris interruptum iter eſſet, milites ductorem paſſim exſecrabantur Antigonum. At ille ad ſingulos quoſque accedens ignotus, & explicans: *Nunc*, inquit, *bene dicite ei, qui vos eripuit*.

XI. Jam

XI. Jam PYRRHVS qui Macedoniæ regnum aliquandiu tenuit, idem hanc virtutem. Juvenes aliqui Tarentini, cum in Italia ipſe eſſet, inter pocula male de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique poſtridie, *An dixiſſent?* interrogantur. Unus facete & libere: *Diximus, atque adeo te interfeciſſemus, niſi lagena defeciſſet.* Vini culpam, non animi oſtendit: & Pyrrhus ſic accepit, atque ipſe arriſit.

XII. Inter germanos Græcos PERICLES, conviciis petitus in foro à protervulo quodam, nihil repoſuit, & placide res ſuas egit. Actis, domum ivit, illo proſequente & linguæ tela identitem ejaculante. Nihil ſenſit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantum, cum ad ædes jam veniſſet, & nox eſſet, miniſtro ſuo, *Abi puer, & facem accende, & huic redituro præluce.* Vah, non patientiam ſolum, ſed benignitatem! qui adjutum ivit in ipſo improbitatis freto æſtuantem.

XIII. PTOLOMÆUS *Lagi filius*, Ægypti rex, in Grammaticum cavillans & inſcitiam arguens, *Quis eſſet Pelei pater?* rogavit. Cui ille, *Expediam, ſi tu mihi prius dixeris, qui*

Lagi

Lagi. Genus obſcurum aut ſordidum regi palam objectabat: & id indignati omnes qui aderant, præter regem. Qui ad incitantes: *Niſi ferre dicterium regium eſt, nec dicere*, inquit, idem jus volebat ferulæ, quod ſceptro, in iſtis eſſe.

XIV. Sed Romani quoque principes huc ducant, & primus eorum CÆSAR. Ille *C. Calvo* oratori, qui famoſis epigrammatis proſciderat, cum de reconciliatióne ſignificaſſet, prior & ultro ſcripſit, tanquam ipſe læſiſſet. Idem *Catullum* poëtam, qui famæ ejus perpetua ſtigmata(& nunc leguntur) verſibus inuſſerat, ſatisfacientem eadem die adhibuit cænæ. Nihil ſtipulatus eſt, aut injunxit, ſola pœnitentia pro pœna contentus.

XV. At AUGUSTUS vere & hîc ſucceſſor, cum in judicio quodam inter alia crimina reo objiceretur, quod male loqui de Cæſare ſoleret: interrupit, & ad accuſatorem, *Velim hoc mihi probes, faxo ſciat* (*Ælianus* (id rei nomen) *& me linguam habere*. Bene, & benigne, quid aliud ſignificabat, quam dicta dictis ulturum? Etſi nec fecit, nec ultra quidquam inquiſivit.

XVI IDEM

XVI. IDEM in *Timagene*, hiſtoriarum nobili ſcriptore, plus ſemel patientiam oſtendit. Multa in ipſum, etiam in uxorem, in filiam & familiam ejus dixerat; atque ea ut arguta, & ab homine docto, excipiebantur vulgo & circumferebantur: Cæſar tamen nihil, niſi monuit eum ut modeſtius ingenio & lingua uteretur; idque in domo ſua. Nam & (vide ingratitudinem) Cæſar eum alebat. Sed cum nec ſic deſineret, tandem domo ei ſua interdixit: & quis accuſaſſet, ſi urbe, ſi toto Imperio? At ecce, qui velut in invidiam Cæſaris excipiat? & is fuit amicus ejus *Aſinus Pollio*, nec ideo deſiit eſſe. Fovit hominem, & ejus exemplo alii: viſitur, colitur, & quis? priora omitto, ſed qui tunc quoque, tamquam profeſſas inimicitias cum Cæſare gereret, libros Hiſtoriarum de rebus ejus ſcriptos combuſſit. Non hoc erat dicere, *Indignus es de quo ſcripſerim? falſa cenſeo, quæ prædicaverim?* Tulit & hæc Cæſar: tantum Pollioni ſemel dixit: Θηριοτροφεῖς id eſt, *Serpentem nutris*. Et paranti excuſationem obſtitit, addiditque, *Fruere, mi Pollio, fruere.* Cum hæc lego & examino, dicam Romam tunc ſerviſſe?

viſſe? At ſi ; addam quod publice in theatro acclamatum , *O Dominum æquum & bonum!*

XVII. Nimirum confirmatus in hac patientia animus jam erat , & contra concuſſionem omnem ſtabilis , quod etiam Tiberio oſtendit, conquerenti ſuper ea juveniliter , & exſtimulanti. Reſcripſit enim in hæc verba : *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere , & nimium indignari, quemquam eſſe , qui de me male loquatur.* SATIS EST ENIM *ſi hoc habemus , nequis nobis male facere poſſit.*

XVIII. Et hauſit ab eo TIBERIUS , qui adverſus talia firmus, ſubinde jactabat , *In civitate libera liberas linguas eſſe debere.* Idem in Senatu, cognitionem ſuper iis flagitante: *Non tantum habemus otii P. C. ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc feneſtram aperueritis, nihil aliud agi ſinetis : omnium inimicitiæ , hoc prætextu, ad vos deferentur.* O pulchra , ô advertenda ! etſi ipſe non tenuit , & poſtea ſe mutavit.

XIX. Unum propioris ævi exemplum etiam , & finio. FRIDERICUS Imp. conviciis petitus, & ab amicis ad vindictam excitatus : *Mi-*

nime, inquit, *an neſcitis, Principes, quaſi ſcopum, expoſitos ad has ſagittas?* Ita eſt, alta livor & calumnia petent: petent, ſed non tangent, ubi animus quidem eſt altus.

CAP. XVIII.

DE MAGNITUDINE ANIMI.

Famam & immortalitatem Principi propoſita, & expetenda eſſe.

HOC enim nunc appello Magnitudinem animi, alta & honeſta proponere, & nunc, ac magis olim, in fama bona ac gloria eſſe. Ut ſol in aurora tenuior, aſſurgit & inclareſcit; ſic ex virtute & meritis fama cum ævo ipſo augetur & creſcit. Hoc velim equidem amare Principem, & ut trahat illum --*fax mentis honeſtæ Gloria,* ut poëta ait. Quid enim aliud in externis? Τὸ μὲν ἀργύριον, ait Polybius, ἐστι κοινόν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα, τὸ δὲ καλὸν, καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ τιμὴν ἀνῆκον, θεῶν καὶ τῶν ἔγγιστα τούτοις πεφυκότων ἀνδρῶν ἐστι. *Argentum quidem & pecunia eſt communis omnium hominum poſſeſſio; at honeſtum, & ex eo laus*

eo laus & gloria , Deorum eſt aut eorum qui à Diis proximi cenſentur. Dictum egregium , alia aliis communia, & adipiſcenda: at bona & magna fama magnis convenit, & quos Deus vicem ſuam fungi voluit in terris. Velleius de *Pompeio Magno* : *Quo viro nemo alia omnia minus , aut gloriam magis concupivit.* Egregie, illuc eundum eſt , ad honeſtam ambitionem & nomen: quod non plebeiæ voces, ſed ſeria Annalium teſtimonia celebrent & poſteritati commendent. Ita ad Virtutem (etſi per ſe appetendam) ducitur: (*Mamertinus , Panegyr. ad Julianum.*) *nec poteſt quidquam adjectum & humile cogitare, qui ſcit de ſe ſemper loquendum.* Studia hoc donant , & rerum memoria ; Princeps foveat, ſed cum modo & judicio , ut nec paſſim eo vocet, nec argumentum ſe cuicumque ſtilo velit. Auguſtum videat , qui *ingenia ſæculi ſui* (ait Tranquillus) *omnibus modis fovit: componi tamen aliquid de ſe, niſi & ſerio, & à præſtantiſſimis , offendebatur.* Serio , non per ludos & mimos ; à præſtantiſſimis , non ab ingeniis paſſivis aut plebeiis , ſed quæ Genium aliquem æternitatis à ſe haberent. Hanc laudis cupidinem

ſummi viri prætulerunt: ut

I. THEMISTOCLES. Qui in adoleſcentia ſolutus, & aliarum rerũ, poſt *Miltiadæ* de Perſis victoriam, honeſta æmulatione percuſſus, depoſitis nugis ſeria agitare cœpit, & totas noctes inſomnis agitare. Rogatus cauſſam, reddidit: *Miltiadæ ſe trophæis è ſomno excitari.*

☞ II. IDEM in theatrum iturus, cum rogaretur, *Cujus vocem libentiſſime audiret?* alio retulit, &, *Ejus,* inquit, *à quo laudes meæ optime celebrabuntur* Numquid diſſimulavit? profeſſus eſt gloriæ cupidinem, & ejus aliqua mercede inductum ſe res geſſiſſe.

III. IDEM tertio, in conventu celebri Græciæ, ludis Olympicis, cum plærique ſpectaculis omiſſis oculos in illum verterent, eumque mirabundi & faventes exteris etiam oſtenderent: dixit alacer animi & lætus, *Illo die ſe laborum, quos pro Græcia tuliſſet, fructum maximum cepiſſe.* Ad rigidam Sapientiam ſi examino, non ſapientiſſime, quid enim adjectum eſt? vox modo & laudatiuncula: ſed virtuti aliqua oblectatio, cum & gratos iſtos videt, & poſteros ſperat.

IV. At

IV. At ALEXANDER hic vel nimius, qui patrem creſcere & inclareſcere, interpretabatur ſe minui & obſcurari. Cumque nuncii idemtidem venirent, hujus illiuſque victoriæ: inter æquales ingemiſcens, *Hem! inquit, quid tandem pater nobis vincendum relicturus eſt?* Mirus vehemenſque affectus, qui vel innatam pietatem vicit.

V. Et quid quereris ô ALEXANDER? ecce Aſiam, & Africam, & reliqua Europæ, tibi palæſtram. Sed nimiam ambitionem jure dixerim, cui & orbis fuit anguſtus. Nam diſſerente *Anaxarcho*, plures eſſe mundos: ſuſpiraſti, &, *Me miſerum! qui nec unum ſubjeci*, ſubjeciſti.

VI. An non ſimile alterius *Alexandri*, imo majoris, id iſt JULII CÆSARIS? qui in Hiſpaniæ *Gades* cum veniſſet, ibique imaginem *Alexandri* illius vidiſſet, diu intuitus in vocem & gemitum erupit: *Heu, nihil etiam memorabili à me geſtum in ætate, qua iſte orbem terra vicit!* Non geſtum, ſed gerendum: acquieſce, affatim Deus & fata materiem gloriæ tuæ dabunt.

VII. IDEM in Alpibus, cum iter illac faceret, & Comites ruſtica tugu-

ria,& pauperes illos cœtus, riderent; *Atqui malim hîc primus eſſe*, inquit, *quam Romæ ſecundus*. Quid hæc vox, niſi turba & claſſicum belli civilis eſt? nolo ſecundus eſſe; vapula libertas.

VIII. Sed magis honeſtiuſque ſe affectus hic prodit, cum poſteros, & monumenta iis futura, cogitat, ut in PERICLE: qui in concionem ab iratis Athenienſibus vocatus, quod tantam vim pecuniæ in opera & ornatum urbis contuliſſet, ille placide, *An ergo, ô cives, pænitet? conditionem fero, meum nomen iis inſcribatur, & privatim mihi feram expenſa.* Reclamatum à tota concione: hortatique ultro ſunt, *Cum bonis diis pergeret, nec impendiis talis fine abſtineret.* Ecce in toto populo honeſtum ambitum, &, certamen à nullo, in gloria ad poſteros, vinci.

IX. TRAJANUS hoc quoque *optimus* ſuo jure Imperator, quæſivit: paſſim, nova ac vetera opera cum faceret, aut reficeret; nomen ſuum etiam minimis inſcripſit, adeo ut quidam ſubſannantes *Herbam parietariam* eum appellarent.

X. Sed fidelior in libris ſcriptiſque memoria: & ALEXANDER jam dictus ſcivit. Is *Calliſthenem* ab Ariſtotele

ſtotele acceptum, eloquentia & ſapientia clarum, ſecum circumduxit, rerum ſcriptorem, & famæ propagatorem. Sed heu! præpropera ira vitam abſtulit, à quo æternitatem ſperabat.

x IDEM Ariſtotelem quam fovit hoc fine, & produxit? felicius, nam ille nomen eius ſecum perenne fecit, in operibus, quæ exſtant. Sed non ſine præmio, & in unam *Hiſtoriam Animalium* ſcribendam, certum eſt Alexandrum contuliſſe *octoginta talenta*, noſtræ pecuniæ *quadringenta & octoginta millia Philippicorum.* Quid dicitis hodierni Principes? compello excitandos?

XII. IDEM ejuſdem ardoris ſcintillas judicio iecit, in vate *Homero.* Et cum ad tumulum Achillis in Sigeo conſtitiſſet, è pectore vocem emiſit: *O fortunate adoleſcens, qui præconem Homerum repperiſti!* Certe, fatemur, tantum enim neſcio an ipſe ſe, ſed tantus ille fecit.

XII6. Ab eodem judicio IDEM, in accurſu tabellarii cujuſpiam, res, ut videbatur, lætas ferentis: *Et quid,* inquit, *nuntias? ad Homerum revixiſſe?* Nec feriunt, aut capiunt, ſcio, hæc dicta vulgares animos:

ſed altos mirifice : & quid ille,niſ ſummum votorum, æſtimavit, Homerum reviviſcere,idque in ſuas (hu ibat) laudes?

XIV. Græciæ etiam colonus HIERO rex Syracuſanus, animum Græcanicum habuit, id eſt, ut cum Venuſino dicam, *laudis avarum*. Nam cum poëta quidam *Archimelus*, epigrammate haud inſcito, ſed brevi, (octodecim modo verſuum fuit) navim, quam ingentem fabricarat, celebraſſet: ille delectatus, & porro provocans, in alia navi *mille modios tritici* Athenas, donum poëtæ miſit; idque in ipſum Pyræi portum, omni ſuo ſumptu. Si quis inſtructam navim, & ſocios navales euntes redeunteſque cogitet: mirabitur regiam plane liberalitatem.

XV. At nec Latini expertes hujus ambitus, etiam ſæculo adhuc rudi. En P. SCIPIO *Africanus* Poëtam *Ennium*, à quo res ſuas celebratas videbat gaudebatque, & vivum benivolentia omni complexus eſt, & mortuum ſtare in effigie juſſit in ſuo & *Corneliorum* monumento. Quid aliud, quam dictum voluit? Per me in imagine vivat, cujus ſcriptis ego mortuus etiam vivo?

XVI Nec

XVI. Nec degeneravit alter SCIPIO *Africanus*, qui (verba Velleii Paterculi) *tam elegans liberalium ſtudiorum, omniſque Doctrinæ, & admirator & fautor fuit, ut Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque ſecum habuerit.* Macte Scipio! dignus tu comite Polybio, dignus ille te amico & patrono.

XVII. Jam POMPEIUS *Magnus* apud ſe habuit *Theophanem Mitylenæum*: quem Græcum & exterum, in concione militum, civitate donavit. Qua cauſſa & titulo? ſcriptorem rerum ſuarum.

XVIII. Sed in unum benignus *Pompejus*, in totum genus JULIUS *Cæſar*, qui rerum jam potens, *omnes liberalium artium doctores*, qui Romæ eſſent, civitate donavit. Quæ hæc liberalitas? inquies; nihil à ſe dedit. Dedit à publico: nec major aut optabilior tunc honos extero, quam civem dici.

XIX. AUGUSTUS autem mirifice in hos propenſus; quod tot ſcriptores aut vates dicent, ab eo producti & allevati. Ambitio autem ab iis viciſſim attolli, vel ex epiſtolæ ejus his verbis ad *Horatium* poëtam (quem hodie legimus) ſatis elucet:

Dd 5 *Iraſci,*

Iraſci, inquit, *tibi me ſcito, quod non in pleriſque ejuſmodi ſcriptis mecum potiſſimum loquaris. An vereris, ne apud poſteros infame tibi ſit, quod videaris familiaris nobis eſſe?* Atque hoc velut convicio expreſſit Eclogam, cujus initium:

Cum tot ſuſtineas, & tanta negotia, ſolus:

Sed quod operæ talis pretium? ſervi, ſupellex, fundi toti

XX. Sed & VESPASIANUS, etſi cetera parcus, ingenia arteſque fovit vel maxime, & primus è fiſco (ait Suetonius) *Latinis Græciſque Rhetoribus annua (bis mille & quingentos Philippicos) centena conſtituit.* Idem *Saleio Baſſo*, eximio poëtæ, una donatione (*duodecim millia Philippicorum & quingentos*) *quingenta* donavit. id eſt, cenſum tunc equeſtrem.

XXI ANTONIUS *Pius* diffudit etiam liberalitatem *Veſpaſiani*, nec Romæ tantum, ſed *per omnes provincias, Rhetoribus & Philoſophis*, honores ac ſalaria detulit.

XXII. Quibus ALEXANDER *Severus* addidit *Grammaticos, Medicos, Mathematicos.*

XXIII. Magna in omnes liberalitas,

tas, & ſic perpetua: ſed illa in unum ſtupenda. ANTONIUS *Caracalla*, cetera haud laudabilis, delectatus elegantia carminum *Oppiani*, quæ illi inſcripta legimus, in ſingulos verſus *ſingulos aureos* juſſit rependi: id eſt, *noſtrates duos*; & verſus numera; ſtupebis.

XXIV. DIOCLETIANUM addam? is *Eumenio* Rhetori (*quindecim millia Philippic.*) *ſexcenta* annua aſſignavit, in ſchola Auguſtodunenſi doctori. Credimúſne? refragantur & reſcribunt, ignoſco pro judiciis & animis, addam etiam, opibus hodiernis.

XXV. Sed convenio vos, PRINCIPES, voce Anaxagoræ qui ſenex & æger decumbebat; nuntiatumque Pericli, ex ejus diſciplina. Is accurrit, & ſolatus eſt, & precatus ne ſic deſereret: ſed ibi opportune Anaxagoras: *At enim, ô Pericle, quibus opus eſt lucerna, oleum infundunt.*

XXVI. Infundite bonis meritiſque, & cum LEONE Græcanico Imperatore Eunuchum non audite, dicentem, *Hæc in milites debere abſumi.* Cui ille repoſuit: *Utinam meis temporibus eveniat, ſtipendia mili-*

militum in doctores artium abſumi?
Utinam, utinam! ſed meis non fiet;
& inſcitiæ caligo aut tenebræ
(falſus ſim!) imminent
Europæ.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google